

Poštnina za kraljevino Jugoslavijo v gotovini plačana.

BOGOSLOVNI VESTNIK

**IZDAJA
BOGOSLOVNA AKADEMIJA**

**LETO XV
ZVEZEK III-IV**

LJUBLJANA 1935

KAZALO.

(INDEX.)

I. Razprave (Dissertationes):

Grivec, Sv. Metod, panonsko-moravski nadškof (S. Methodius, archiepiscopus Pannoniae et Moraviae)	181—188
Ehrlich, Osebni značaj Kristusov (De indole Christi)	189—210
Grivec, Iz teologije sv. Cirila Solunskega (E theologia s. Cyrilli Thessalonicensis)	211—216
Odar, Škof in redovništvo (De relationibus juridicis inter ordinarium loci et religiosos)	217—263

II. Praktični del (Pars practica):

Duhovne vaje (C. Potočnik)	264
Pridi k nam tvoje kraljestvo (F. Grivec)	270
Cerkveni govori o državnih vprašanjih (A. Odar)	277
Ali sme poročati ženinov župnik (A. Odar)	282

III. Slostvo (Litteratura):

a) Pregledi:

Novejša dela o zgodovini stare cerkve (F. K. Lukman)	283
--	-----

b) Ocene in poročila:

Durandide S. Porciano Quaestio de natura cognitionis	
Ed. J. Koch (A. U.) 288 — Roberti Kilwardby De natura theologiae. Ed. F. Stegmüller (A. U.) 288 — Bosković, Relatio artis ad moralitatem (A. U.) 289 — Keilbach, Problem religije (J. Janžekovič) 289 — S. Laurentia Brundusio Opera omnia. Vol. III: Explanatio in Genesim (M. Slavič) 291 — Žunkovič, Moses, der verwegenste Stratege der Kriegsgeschichte (M. Slavič) 292 — Kortleitner, Quo tempore codex sacerdotalis exstiterit (M. Slavič) 293 — Koch, Jesuiten-Lexikon (F. K. Lukman) 293 — Viller, Dictionnaire de spiritualité fasc. IV—V (F. K. Lukman) 294 — Plöchl, Das Eherecht des Magister Gratianus (A. Odar) 296 — Potočnik, Sveti red (F. U.) 297 — Opeka, Drobci (Lkn) 297.	

IV. Razno (Miscellanea):

Rimska prelatura (A. Odar)	298
--------------------------------------	-----

SV. METOD, PANONSKO-MORAVSKI NADŠKOF.

(S. Methodius, archiepiscopus Pannoniae et Moraviae.)

(I. Conditiones historicae, II. Sanctitas Methodii.)

Ob 1050 letnici njegove smrti.

Dr. Franc Grivec.

I. Zgodovinski okvir.

Metodovo življenje je polno velikih dogodkov, kakor je tudi sv. Metod mož velikih dejanj. V Carigradu, v Moravski, Panoniji in v Rimu je gledal in na sebi doživljal odločilne državne in cerkvene prevrate, svetovno pomembne borbe, ki so imele nedogledne posledice za cerkveno in politično obličje Evrope. Te svetovno zgodovinske borbe in katastrofe so globoko pretresale njegovo notranje in vnanje življenje, toliko bolj, kolikor bolj je tudi sam vanje posegal.

Kot pravnik, vojak in visok upravni uradnik (knez, t. j. cesarski namestnik slovanske pokrajine) je mogel pogledati za kulise bizantinske državne uprave. Skrb za neumrjočo dušo ga je gnala iz vrtincev tega sveta v mirno samostansko zatišje pod vedrim vzhodnim nebom ob maloazijskem Olimpu. V samostanskem zatišju ga je pretresla nasilna smrt družinskega pokrovitelja, državnega kancelarja Teoktista (okoli l. 855), in politična smrt pobožne cesarice Teodore, ki se je l. 856 odpovedala vladi in so jo potem še prisilili, da se je morala umakniti v samostan (857), ko bi bil njen sin cesar Mihael še potreboval modrih materinskih svétov. Še bolj ga je pretresla silovita borba za patriarški prestol, boj med Fotijem in Ignacijem; saj je ta boj posegal celo v sveto zatišje olimpskih menihov in jih vznemirjal.

V silovitih carigrajskih prevratih, ki so globoko posegali tudi v njegovo srce, je znal skupno s svojim bratom ohraniti občudovanja vredno miroljubnost in rezerviranost. Umaknil se je v samostansko zatišje in v misijone, a tudi v samoti je bilo

treba veliko samopremagovanja, da se ni vznemirjal po zgledu mnogih drugih menihov. Odklanjati moramo vse hipoteze, ki bi hotele solunska brata vpreči v to ali ono strankarstvo. Bila sta vzvišena nad carigrajske prepire in vedno pripravljena služiti cerkvi in domovini.

Kakor nekak oddih mu je bila misijonska in diplomatska pot k daljnim Hazarom, dasi dolga in težavna. Po vrnitvi od Hazarov je bilo brez dvoma dobra priprava za njegovo poznejše poslanstvo, da je bil postavljen za predstojnika velikega samostana Polihrona v nemirni dobi, ko so valovi notranjega cerkvenega boja pljuskali tudi v samostansko samoto.

Apostolska gorečnost ga je priganjala, da se je z bratom Cirilom odločil za veliko misijonsko poslanstvo k Moravanom. Kot preizkušen državni in cerkveni upravnik je slutil, v kako negotove daljave in v kolike težave vede ta misijonska pot. V Moravski je videl in doživljal, da Rastislavova daljnovidna cerkvena in modra prosvetna politika nima dovolj močne državne podlage proti premočnim cerkvenim in političnim nasprotnikom, ki so s silovitim nasprotovanjem vznemirjali že prve apostolske stopinje idealnih slovanskih blagovestnikov ter napovedovali pretresajoče boje in katastrofe.

Lepe sončne dneve je doživljal v slovenski Panoniji pri preprosto gorečem plemenitem knezu Koclju¹ in njegovem ljudstvu. Mali slovenski knez je postal najiskrenejši prijatelj in najzvestejši zaveznik Metodov. A s tem je še bolj naraščala skrb za ureditev cerkvenih razmer in ga priganjala dalje po težavni trnjevi poti.

V Benetkah je zadel na odpor latinske duhovščine, toliko bolj vznemirjajoč, ker je zbujal strah, da ga čaka odpor tudi v Rimu. Odpor rimske duhovščine se je razbijal ob Petrovi skali. Papež Hadrian je solunska brata sprejel slovesno in prijateljsko, doživela sta veliko zmagó. Toda Cirilova smrt je globoko potrla osamljenega Metoda in ga skoraj strla. Bodrilna

¹ O Kocljeví krščanski gorečnosti priča njegovo dopisovanje s papežem Janezom VIII. o razporokah; v tem se kaže gorečnost Metodovega učenca. Sv. Metod je bil namreč glede čistosti družinskega življenja neizprosno strog, da bi zatrl poganske razvade. Ohranjeni sta dve papeževi pismi knezu Koclju iz začetka l. 873. Torej je Kocelj s papežem dopisoval v času, ko je bil Metod v nemški ječi. Nemogoče je, da ne bi bil pri papežu s pismi in poslanci posredoval za rešitev sv. Metoda iz ječe. Saj je tvarina dopisovanja nujno spadala v Metodov delokrog. Fr. K o s, Gradivo II, str. 166.

beseda umirajočega in svetniška priprošnja umrlega Cirila pa ga je ojačila in ojunčila, da je končno ustanovil novo slovansko cerkveno pokrajino in na svoje rame sprejel težko breme panonsko-moravske nadškofije.

A med tem časom je Rastislavovo cerkveno in državno politiko zadela usodna katastrofa. Nemci so s silovito bojno močjo pritiskali na Rastislava in ga že skoraj strli (868). Takrat se mu je izneveril nečak Svetopolk in ga izdal Nemcem, ki so ga oslepili in zaprli v nemško ječo (870). Nemci so zajeli tudi nadškofa Metoda. Nemški škofje so robato z njim ravnali in ga imeli poltretje leto zaprtega v ječi. Ko je bil s papeževo pomočjo rešen mučnega dušnega in telesnega trpljenja v nemški ječi, je doživel katastrofo (in morda nasilno smrt) svojega najidealnejšega zaveznika kneza Koclja (874), ki je padel kot žrtev zavezništva s sv. Metodom. Najrodovitnejši del njegove komaj ustanovljene cerkvene pokrajine je bil uničen. Moravsko ljudstvo se je potem samo dvignilo, pregnalo nemško duhovščino, kneza Svetopolka pa prisililo, da je cerkveno upravo Moravske izročil zares ljudskemu nadškofu Metodu. Ako ne bi bilo ljudstvo tako odločno pokazalo svoje volje, bi bila Metodu izpodmaknjena vsa tla. Svetopolk se je pač moral ozirati na tako odločno ljudsko voljo, a Metodu ni bil iskreno naklonjen. Metod je moral porabiti vso svojo državniško modrost, da se je varoval konfliktov. Svetopolk je končno šel tako daleč, da je osebno neljubega Metoda celo tožil papežu (879). Metod je sicer zmagal (880), toda začasni cerkveni mir v njegovi pokrajini je bil trajno porušen z namestitvijo intrigantskega nemškega škofa Wichinga v Nitri.

Wiching in Svetopolk sta Metodu prizadevala nepopisne bridkosti. Že ga je trla starost, še bolj pa skrb za bodočnost velike cerkvene pokrajine, ki je vsa slonela na njegovih ramah. Imel je sicer zveste in vdane učence, med njimi zelo sposobne in zrele može. Toda vse to je bilo še premalo proti toliki vnani premoči in proti notranjim spletkam.

Ob Metodovi smrti (6. aprila 885) in pogrebu je njegov spomin še slavil zmagoslavje. A nespravljivi nasprotnik Wiching je poskrbel, da je Metoda nekoliko mesecev po smrti zadela obsodba papeža Štefana V. in skalila Metodov spomin med ljudstvom. Metodovi zvesti učenci niso imeli miru, da bi mogli med ljudstvom primerno utrditi blaženi spomin velikega nadškofa.

Morebiti že naslednje leto, brez dvoma pa v teku štirih let, so bili Metodovi učenci kruto pregnani iz domovine. Veliko misijonsko in kulturno delo je bilo poteptano.

Tako temni in žalostni robovi vnanjega zgodovinskega okvira nujno mečejo senco tudi na svetniški Metodov obraz, toliko bolj, ker se v zgodovinskih virih nahajajo težke obdolžitve proti sv. Metodu. »*Libellus de conversione Bagoariorum et Carantanorum*«, latinski spis v obrambo salzburških cerkvenih pravic nad Panonijo, prezirljivo piše (okoli l. 871), da je »*quidam Graecus Methodius . . . linguam Latinam doctrinamque Romanam . . . philosophice superducens² vilescere fecit*«. Papež Janez VIII. ga v pismu l. 879 obdolžuje, da širi krive nauke in proti pismeni papeževi prepovedi sveto mašo opravlja v slovanskem jeziku³. Papež Štefan V. l. 885 v pismu Svetopolku piše: »*Methodium namque superstitioni non aedificationi, contentioni non paci insistentem plurimum mirati sumus*«, poudarja, da je Metod papežu Janezu VIII. s prisego obljubil, da ne bo več maševal v slovanskem jeziku, in da je bil torej krivoprisežnik (*sui periurii reatum perhorrescentes*). Podobne obdolžitve ponavlja isti papež isto leto v instrukciji za svoje poslane⁴, ki jih je poslal v Moravo.

Te obdolžitve temelje na klevetniških obtožbah; obdolžitve papeža Štefana V. morebiti celo na ponarejenih papeških pismih. Proti tem obdolžitvam imamo pismo papeža Hadriana II., s katerim je l. 869 dovolil slovansko bogoslužje, in pismo Janeza VIII. l. 880, ki s pohvalo priznava Metodovo pravovernost in potrjuje slovansko bogoslužje. Toda Hadrianovo pismo je ohranjeno samo v Žitju Metodija in se zato mnogim zdi dvomljivo; celo o pristnosti Janezovega pisma l. 880 nekateri dvomijo.

Staroslovenski viri ne morejo razpršiti vseh dvomov, ker teh virov mnogi ne poznajo ali pa jih nočejo resno priznati. Latinski viri pa imajo tukaj velike vrzeli. Končna rešitev tako težkih obdolžitev je v Metodovi poštenosti in svetosti ter v strastnosti in nepoštenosti njegovih nasprotnikov. Tukaj velja: *semper aliquid haeret*. Zato je tem bolj potrebno, da s spoštljivo pazljivostjo in ljubeznijo odkrivamo Metodov svetniški lik.

² Zvijačno.

³ Fr. Kos, *Gradivo II*, str. 160. — Fr. Pastrnek, *Dějiny slovanských apoštolů* (Praga 1902), str. 271.

⁴ Pastrnek, str. 254.

⁵ Pastrnek, str. 260 in 264.

II. Metodov svetniški lik.

Metodov duhovni svetniški lik je res premalo znan in premalo cenjen; njegovo duhovno delo za slovansko krščansko kulturo je premalo priznано. Kar navadili smo se že, da Metoda zastopljamo njegovemu mlajšemu bratu.

Nekoliko je temu kriv senčni zgodovinski okvir. Nekoliko je kriva Metodova svetniška ponižnost; ponižno je služil mlajšemu bratu in se ponižno skrival, dokler je še živel Ciril. Še več je kriva izredna Metodova osamljenost.

Krivde senčnega zgodovinskega okvira ni treba pojasnjevati, ker je zadosti vidna. Bolj zanimiva je svetniška krivda in obenem svetniška zasluga Metodove ponižnosti.

Staroslovenski in latinski viri so glavne podatke o svetem Cirilu, zlasti o Cirilovi mladosti, zajemali iz pripovedovanja sv. Metoda. Sv. Metod pa je svojo vlogo v hazarskem in slovanskem poslanstvu s svetniško ponižnostjo zakrival, nasprotno pa s svetim spoštovanjem povečeval apostolsko gorečnost, misijonske in književne zasluge svojega brata. Po Metodovih podatkih so nam ohranjene ljubke poteze iz Cirilove mladosti, odprt nam je pogled v njegovo globoko notranje življenje.

Ob strani pisateljev Žitja Konstantina-Cirila in Rimske legende (*Vita cum translatione s. Clementis*) je pač stal sveti Metod. Žitje Metodijevo pa je Metodov učenec pisal daleč od domovine, daleč od sorodnikov in prijateljev svojega učitelja.

Metod ni zastonj omažoval, ko mu je umiral Ciril. Po Cirilovi smrti se začelja njegova tragična osamljenost. Bil je vpliven in priljubljen voditelj in učitelj. Imel je zveste, vdane in nadarjene učence. A bili so mladi in neizkušeni; med njimi ni bilo nikogar, ki bi se po priznani avtoriteti vsaj od daleč mogel merititi s svojim učiteljem. Tako se je moral Metod v tragični osamljenosti boriti proti premočnim nasprotnikom.

V senčnem okviru izredne Metodove osamljenosti tem svetleje sijejo redke ohranjene poteze Metodovega svetniškega lika in njegove zasluge za slovansko književnost.

Pisatelj ŽM z močno slovansko narodno zavestjo poudarja Metodove zasluge za Slovane, za katere se prej »ni nihče pobrigal«. V Metodovem »slovanskem kneževanju« vidi posebno božjo previdnost, da se je mogel »natančno privaditi slovanskim običajem« in se usposobiti za »prvega slovanskega učitelja in nadškofa« (ŽM 2). S tem se podčrtava dobro znanje slovanskega

jezika. Iz tega mnogi (Golubinskij, Lavrov i. dr.) sklepajo, da je Metod slovanski jezik bolje poznal kakor Ciril in da je bistveno sodeloval pri staroslovenskem književnem delu.

ŽK 10 omenja, da je Metod na slovanski jezik prevedel Cirilov spis proti Judom. ŽM 15 piše, da je skupno s svojim bratom prevedel psalterij, evangelij, apostolska berila in izbrane službe božje; zadnja leta svojega življenja pa je dovršil in uredil prevod celega sv. pisma razen knjige Makabejcev, prevod nomokanona in izbranih spisov cerkvenih očetov.

Se važnejše je vprašanje, kako je mogoče, da je Ciril pred odhodom na Moravsko, ko je sestavljal staroslovensko azbuko in začel prevajati evangelij, že imel slovanske sotrudnike, ki so bili »istega duha« kakor sveta brata (ŽK 14, ŽM 5). Na to odgovarja grško Žitje Klementa Bolgarskega, najnadarjenejšega pisatelja iz Metodove šole; poudarja namreč, da si je Klement »vzel za zgled velikega Metoda, kateremu je sledil že v nežni mladosti in je življenje in delovanje svojega učitelja poznal kakor nihče drugi«⁶. Klement Bolgarski je umrl l. 916., ko je od starosti že tako oslabel, da se je odpovedal škofovskemu prestolu. Torej je bil star vsaj okoli 80 let; torej se je rodil okoli l. 835. Iz tega sledi, da je bila njegova mladeniška doba že pred Metodovim odhodom k Moravanom (863). Pridružil se mu je torej pred letom 863. Metoda je že prej poznal, ker je bil doma iz bizantinske slovanske pokrajine, ki jo je več let upravljal sv. Metod, ali pa iz bližine Soluna. Klementov rojak je bil tudi Naum, ugledni Metodov učenec⁷. Izmed bizantinskih Slovanov sta bila tudi slovanski svečenik in diakon, ki sta sv. Metoda okoli l. 882 spremljala v Carigrad in tam ostala »s knjigami« (ŽM 13). Sklepati smemo, da so se ti učenci pridružili solunskima bratoma po zaslugi sv. Metoda, ko so videli njegovo skrb za neumrjoče duše. Odhod visokega uradnika, kneza slovanske pokrajine, v samostan je moral na idealnejše Slovane njegove pokrajine močno vplivati. Ta dejstva nam pomagajo reševati vprašanje, kako je mogla staroslovanska književnost že v prvih začetkih nastopiti s toliko dovršenostjo. Ustanovitev književnosti se je več let pripravljala, ne brez Metodove zasluge.

V prvem poglavju ŽM je pregled biblične zgodovine in seznam cerkvenih zborov. Po vsebini in po dovršeni obliki

⁶ Pastrnek, str. 284.

⁷ N. L. Tunickij, Sv. Kliment, episkop slovenskij (Sergiev Posad 1913), str. 111—117.

spada oboje med najvažnejše spise starejše slovanske književnosti*. Verjetno je, da je pri tem spisu bistveno sodeloval tudi sv. Metod in da je spis zato pridružen Žitju Metodija.

To so nekatere poteze Metodovega duha, njegove nadarjenosti in prisateljske spretnosti.

V njegovem svetniškem liku sem že ponovno omenil njegovo ponižnost, ki sije iz vsega ŽK in ŽM. Kot visok državni uradnik je odšel v samostan in se tam ponižno podvrgel vsem meniškim pravilom (ŽM 3). V poslanstvu k Hazarom je ponižno »služil mlajšemu bratu in mu bil pokoren« (ŽM 4). Med Moravani je »zopet ponižno služil filozofu in z njim učil« (ŽM 5). V ŽK se čudimo tolikemu molku o Metodu; ta molk potrjuje, da je tu sodeloval Metod in skrbno zakrival svoje zasluge. Šele v zadnjem poglavju ponižno nastopa sv. Metod, poln ljubezni in spoštovanja do pokojnega brata. Brez dvoma je Metod mnogo pripomogel, da so Rimljani sv. Cirila tako častili.

S ponižnostjo je združena neutrudljiva apostolska gorečnost. Kakor ni hotel svoje duše »vznemirjati z minljivimi stvarmi« in je »zemsko temo zamenil z nebeškimi mislimi« (ŽM 3), tako je gorel tudi za pridobivanje drugih duš. Ko je odhajal k Hazarom, je rekel: »Pripravljen sem za krščansko vero umreti« (ŽM 4). Bil je mož goreče molitve; Cirilovo obrambo krščanske vere je podpiral z molitvijo (ŽM 4). V ogromna razmerja se je razmahnila njegova neutrudljiva gorečnost, ko je po Cirilovi smrti ustanovil panonsko-moravsko nadškofijo in jo osamljen upravljal v največjih težavah in bojih. Staroslovenski življenjepisec (ŽM 14 in 17) ga po neutrudljivi gorečnosti primerja sv. Pavlu, ki je pretrpel neizmerne težave, nevarnosti in napore (2 Kor 11, 26. 27) ter vsem postal vse, da bi vse pridobil (1 Kor 9, 22).

Bil je mučenec apostolske gorečnosti, mučenec ljubezni do neumrjočih duš, a prav tako mučenec vdanosti do svete cerkve. Več let je živel v mučni negotovosti in v grenki zavesti, da ga je papež morebiti zapustil in se dal preslepiti od nasprotnikov; tako v nemški ječi, tako pozneje, ko ga je tožil Svetopolk in ko je Wiching spletkaril s ponarejenimi papeškimi pismi. A Metod je vztrajal v zvestobi do cerkve.

Krepki vojak Metod je v vdani službi nebeškemu Kralju z nezlomljivim junaštvom prenašal vse težave. Proti krivičnemu in surovemu ravnanju nemških škofov je z moško odločnostjo

* BV 1935, str. 1—32.

brnil svoje in apostolskega prestola pravice: »Varujte se, da, hoteč železno goro s koščnim temeljom prebiti, ne razlijete svojih možganov... Resnico govorim pred kralji (Mt 10, 18—20) in se ne sramujem, a vi delajte z menoj po svoji volji. Pač nisem boljši od tistih, ki so zaradi resnice z mnogimi mukami tudi to življenje izgubili« (ŽM 9).

Staroslovenski življenjepisec ga pač nekoliko presplošno predstavlja, ko ga shematično primerja pravičnim SZ in NZ ter posebej poudarja: strah božji, spolnjevanje zapovedi, s telesno čistostjo marljive molitve in sveta dejanja, besedo močno in krotko; odločno strogoost, ponižnost, usmiljenje, ljubezen, potrpljenje in potrpežljivost (ŽM 2).

Kakor Ciril tako je tudi Metod s svojo nenavadno osebnostjo in svetniško uravnovesenostjo razodeval toliko notranjo veličino, da je zbujal spoštovanje nasprotnikov in dosegal velike uspehe. Kadar je mogel v Rimu osebno nastopiti, je uspešno zmagoval proti vsem spletkam mogočnih nasprotnikov. Celo mogočni sovražni vladarji so z njim spoštljivo govorili in se priporočali njegovim molitvam. Tako n. pr. ogrski (nemški?) kralj (ŽM 16); podobno bizantinski cesar Bazilij Makedonec, o katerem so mislili, da kot nasprotnik in ubijalec cesarja Mihaela Metodu ni naklonjen (ŽM 13).

Tako velike osebnosti, kakor je sv. Metod, je mogoče pravilno ocenjevati le iz primerne časovne razdalje. A Žitje Metodija je bilo spisano takoj po Metodovi smrti v stiski časov, površno in v naglici, dasi zelo toplo. Preden so učenci mogli poteze velikega učitelja in nadškofa zbrati v celoten svetniški lik in uvesti češčenje sv. Metoda, so bili razkropljeni.

Malo je svetnikov, ki bi bili tako globoko posegli v cerkveno in svetovno zgodovino, a bi bili tako malo poznani in priznani. Sv. Metod je skupno s svojim bratom in s svojimi učenci vplival na obličje polovice Evrope, a šele tisoč let po njegovi smrti prihajajo na dan važni dogodki iz njegovega življenja (n. pr. grdo ravnanje nemških škofov proti njemu in njegovo trpljenje v nemški ječi) in oživljajo s pozabnostjo zaprašene poteze njegovega svetniškega lika. Zato je tem bolj vreden našega spoštovanja in češčenja. Saj so bili tudi naši predniki deležni njegove apostolske gorečnosti in smo torej v nekem pomenu tudi mi otroci njegovih trudov in bolečin.

OSEBNI ZNAČAJ KRISTUSOV.

(De indole Christi.)

Dr. Lambert Ehrlich.

Dissertationis argumentum. — Dissertatio hunc prosequitur finem, ut ex tota indole Christi, qualis ex dictis eius et factis in Evangeliiis narratis erui ac colligi potest, ostendat, quanti aestimanda sint, quae ipsemet de suo munere messianico deque sua ad Patrem Deum relatione dixit.

»Ta je postavljen v padec in vstajenje mnogih v Izraelu in v znamenje, kateremu se bo nasprotovalo« (Lk 2, 34).

Nrav, duševnost, značaj Kristusa, kakor se javljajo v njegovem nam spoznatnem udejstvovanju, v njegovih besedah, odnosih do sočloveka, označujemo v tej razpravi kot njegovo osebnost (ne osebo). Moderna psihologija, ki skuša do potankosti analizirati velike zgodovinske osebnosti (Napoleona, Bismarcka, Cezarja i. dr.), se je lotila tudi Kristusove osebnosti in te pravice ji ne moremo kratiti. Toda čeprav nam zgodovinski viri evangelijev nudijo za takšno analizo več potez kot zgodovinski viri o katerikoli osebnosti, je problem bolj zamotan in usoden kot pri katerikoli drugi osebnosti. Že neštevilni poizkusi in bistveno različni izsledki takih poizkusov nam to jasno izpričujejo. Je namreč v Kristusovi osebnosti nekaj, kar kakor strela udari v vsako analizo njegovega značaja: njegova lastna izpoved, da je božji poslanec, Mesija, Sin božji. Za vse one, ki bi sicer z vso objektivnostjo in znanstveno vestnostjo hoteli raziskovati njegov značaj, a gledajo v njem zgolj človeka, je ta izpoved tako usodna, da jih sili v nezaželeno skrajnost. Kristus **m o r a j o** razglasiti za abnormalnega, boleznega, pol blaznega, živčno bolnega prenapeteža, pri katerem um in volja nista normalno razvita. Apologetika se zato ne more odtegniti dolžnosti, da preišče Kristusov značaj v luči zgodovinskih podatkov in se pri tem ne dá motiti od Kristusove izpovedi kot take. Oni, ki a priori zanikajo božanstvo Kristusovo, so problem znanstveno napačno zastavili, ker morajo Kristusovo izpoved o sebi smatrati za neresnično in jo radi tega razlagati iz boleznega nastoja njegove narave. Znanstveno pravilno je, da ugotovimo Kristusov značaj in se potem vprašamo, kakšno vrednost ima njegova lastna izpoved pod **p e r s p e k t i v o** njegovega značaja.

1. Vsi, ki so ga slišali, so strmeli nad njegovo razumnostjo in njegovimi odgovori (Lk 2, 47).

Od prvega početka javnega življenja se Kristus zaveda poslanstva, ki ga smotrno, vztrajno, previdno vrši vse svoje življenje. Obnoviti hoče pravo razmerje človeka do Boga, vzpostaviti božje zapovedi v prvotni obliki, ustanoviti občestvo pravih častilcev Boga, ki ga bodo častili v duhu in resnici in živeli po njegovih zapovedih; to duhovno občestvo imenuje kraljestvo božje na zemlji. Sam se jasno in nedvoumno proglasi za Mesijo. »Jaz sem (Mesija), ki govorim s teboj,« reče Kristus Samarijanki (Jan 4, 25). Petru, ki mu pred vsemi apostoli izjavi: »Ti si Kristus, Sin živega Boga,« pritrди in ga radi tega spoznanja blagruje, rekoč: »Blagor ti, Simon, Jonov sin, zakaj meso in kri ti nista tega razodela, ampak moj Oče, ki je v nebesih« (Mt 16, 17). Da je Jezus nastopil kot Mesija, je na Jude silno vplivalo in vse judovsko ljudstvo do dna duše pretreslo, tem bolj, ker je Jezus mesijanstvo popolnoma drugače pojmoval, nego so si ga mislili njegovi rojaki. Mesijanska pričakovanja Judov, ki si želijo političnega vodjo, pa odločno zavrača. Treba je bilo najmočnejše samozavesti in prisotnosti duha, največje energije in nenavadne duhovne umerjenosti, da je Kristus zavrnil pričakovanje političnega Mesije in uničil idol, ki so ga Judje stoletja gojili. V svoji ozkosrčnosti so si zamislili narodnega Mesijo, ki bo izčrpal svoje poslanstvo zgolj v tostransko korist judovskega ljudstva in njegovih voditeljev. Vzvišene, vse človeštvo obsegajoče naloge Mesije, ki bo središče svetovne zgodovine in bo prvotno občestvo in vzajemnost med Bogom in človekom obnovil, Judje po lastni krivdi niso hoteli niti poznati niti o njej slišati. Že ta zamisel Kristusa, ki je kot edini pravi Jud prav umeval prerokbe o vesoljnem duhovnem kraljestvu, ga dviga intelektualno nad vse njegove sodobnike. »On je zares prerok,« pravi zdrava pamet ljudstva (Jan 7, 40).

**2. »Nikoli noben človek ni tako govoril kakor ta človek«
(Jan 7, 46).**

Tisti, ki so človeštvu voditelji in mu dajejo nove smernice in nove vzore, se odlikujejo od navadnega človeškega tipa ali po izvirnosti in novosti svojih idej, svojega nastopa, ali po superiornosti svoje osebnosti. Živijo sicer v istem svetu kot njihovi sodobniki, a vidijo marsikaj, česar drugi ne vidijo. Pravo

čudo je v tem, da je Kristus imel spoznanja in gledanja, ki jih poklicni izobraženi učenci naroda niso imeli, četudi so vse svoje življenje preučevali sveto pismo. Ideje, resnice, ki jih je Kristus izrazil, so nam prešle v meso in kri in so osnove svetovnega nazora za ves krščanski vek.

Koliko vsebine, moči, luči je n. pr. v tehle Kristusovih besedah: »Kaj človeku pomaga, če si ves svet pridobi, svojo dušo pa pogubi?« (Mt 16, 26.) Kratka beseda pravi, da največji svetni dobiček ne more odtehtati in nadomestiti notranje etične pravičnosti. — »Ako te tvoje oko pohujšuje, ga izderi in vrzi od sebe. Boljše je zate, da prideš z enim očesom v življenje, kakor da bi imel dve očesi, pa bi bil vržen v peklenski ogenj« (Mt 18, 9). Ali ne čuti sleherni človek, da je Kristus zadel v najgloblje religiozne globine človeške duše? — »Blagor ubogim, blagor čistim, blagor trpečim!« Niso bile te besede klice za nešteto svetnikov in junaških borcev za božje kraljestvo? — »Kdor ne vzame svojega križa in ne hodi za menoj, kdor ljubi očeta, mater, brate in sestre bolj kot mene, ni mene vreden.« Ali niso nešteti apostoli, mučenci, redovniki in redovnice črpali iz teh besed poguma za svoj poklic?

Molitev »Oče naš« je ustanovna listina bratskega občestva vseh ljudi, ker imajo skupnega Očeta v nebesih. Jezusove besede so kakor plemenito seme zasejane v vse bodoče veke, da iz njih vedno znova klije »duh in življenje«. V njih so položeni temelji za zdravo družino in družbo, za večno srečo posameznikov in celih narodov, so pa tako preproste in umljive, da so hkrati »mleko za otroke in vino za starce«. Drugi veliki duhovi, ki so bili učitelji človeštva, so bili večkrat negotovi, nejasni, temni v svojih izvajanjih. Kristus govori brez priprave, brez napora, nekako priložnostno o velikih etičnih in verskih problemih človeštva in odpira nove poglede na neizmerno vrednost človeške osebnosti, na osnovno važnost notranje kreposti, pred katero so razblinili v nič vsa zgolj vnanja, legalna korektnost.

Odkod je imel ta preprosti tesar iz Nazareta, o katerem je bilo znano, da se ni v nobeni šoli učil svetega pisma, to ženijalno intuicijo? »Še nikoli ni noben človek tako govoril kakor ta človek«, tako sodijo o njem poslanci farizejev (Jan 7, 46).

Njegova bistrovidnost prodira v tajne človeškega srca. Ko so apostoli sanjali o svoji bodočnosti in se na skrivaj med seboj prepirali, kdo bo največji med njimi v bodočem Kristusovem kraljestvu, je Kristus poklical otroka, ga postavil v sredo med

nje in rekel: »Kdor se poniža kakor ta otrok, tisti je največji v nebeškem kraljestvu« (Mt 18, 4). — Pismoukom, ki so mislili v srcu, da govori Kristus bogokletno, ker je mrtvoudnemu odpustil grehe, je očital: »Zakaj v srcu hudo mislite?« (Mt 9, 5.) — Pred njim je odprta knjiga, v kateri je zapisana usoda narodov: »Gorje ti, Korozain, gorje ti, Betsajda! Tiru in Sidonu bo na sodbi laže ko vama...« (Lk 10, 13. 14). — Ko odhaja iz templja in mu nekdo izmed njegovih učencev reče: »Učenik, glej, kakšni kamni in kakšne stavbe!« se razgrne pred njegovimi očmi strašni prizor bodočega razdejanja, da vzklikne: »Vidiš te velike stavbe? Ne bo ostal kamen na kamnu, ki bi se ne zrušil« (Mr 13, 1. 2).

3. »Razodela se je dobrotljivost in ljudomilost Boga, našega Odrešenika« (Tit 3, 4).

Neka magnetična sila je vabila ljudske množice v Kristusovo bližino. »Prinašali so k njemu vse bolnike in obsedence, in vse mesto je bilo zbrano pri vratih« (Mr 1, 32). Ko gre v samoto, pride Simon in mu pravi: »Vsi te iščejo« (Mr 1, 37). Množica ga tako zajame, da ne utegne jesti (Mr 3, 20). Ali je bil Kristus demagog, ki se je klanjal idolu ljudske suverenitete? Ali je morda ljudstvo tako izvrstno zabaval? Ne eno ne drugo. Do množice je njegovo čustvo izraženo v besedi: »Ljudstvo se mi smili« (Mr 8, 2). Zabavne besede pa ne najdemo niti ene v vseh štirih evangelijih.

Tajnost njegove privlačne sile se nam odkriva v besedi: »Pridite k meni vsi, kateri se trudite in ste obteženi, in jaz vas bom poživil« (Mt 11, 28); je to njegova nepojmljiva in neizčrpna ljubezen do bližnjega, do slehernega človeka. Njega je gnalo vedno tja, kjer je bilo trpljenje, beda in revščina. »Ko pa je videl množice, so se mu zasmilile, ker so bile izmučene in razkropljene kakor ovce, ki nimajo pastirja« (Mt 9, 36). Vsi so vedeli, da ga gane trpljenje in da se solzam in prošnjam ne more ustavljati. »Zato so tiščali za njim, da bi se ga dotaknili...« (Mr 3, 10).

Množicam je razodeval nove nauke v neminljivih besedah gorske pridige: »Blagor ubogim v duhu, zakaj njih je nebeško kraljestvo. Blagor žalostnim, blagor njim, ki so zaradi pravice preganjani, zakaj njih je nebeško kraljestvo« (Mt 5, 3).

Spremimo Kristusa nekoliko na njegovih potih. Prebdel je noč na gori v molitvi, in ko pride z gore, mu pridejo nasproti množice. Tu zavpije ob cesti *g o b a v e c*: »Gospod, ako hočeš, me moreš očistiti.« Jezus se ni ustrašil strašne bolezni, stegnil je roko, se ga dotaknil in rekel: »Hočem, bodi očiščen.« In takoj je bil očiščen (Mt 8, 1—3). V Kafarnaumu pride cela deputacija judovskih starešin in duhovnov in ga prosi, naj ozdravi služabnika rimskega stotnika, češ: »Ta stotnik ljubi naše ljudstvo.« Stotnik se kot pogan ni prav upal v bližino, toda ko pride Jezus bliže, ga prosi: »Gospod, moj služabnik leži doma *m r t v o u d e n* in zelo trpi.« Jezus mu reče: »Pridem in ga ozdravim.« Toda stotnik, ves prevzet od tolikšne dobrote, vzklikne: »Gospod, nisem vreden, da greš pod mojo streho, reci le z besedo in moj služabnik bo ozdravljen«. Stotniku je Kristus ugodil rekoč: »Pojdi, in kakor si veroval, se ti zgodi« (Mt 8, 5—13). Nato ga kličejo v Petrovo hišo, kjer leži Petrova tašča na bolniški postelji. Dotaknil se je njene roke in *m r z l i c a* jo je zapustila (Mt 8, 14. 15).

Ko »se je razvedelo, da je v hiši, se jih je nabralo mnogo, tako da tudi pri vratih niso imeli več prostora, in jim je oznanjal nauk. In prišli so k njemu z *m r t v o u d n i m*, ki so ga štirje nosili. Ker ga zaradi množice niso mogli prinesiti predenj, so odkrili streho . . . in so skozi odprtino spustili posteljo, na kateri je mrtvoudni ležal« (Mr 2, 1—4). Prizor nam priča o trdnem in otroškem zaupanju ljudstva. Ne da bi vprašali, so kar spustili iz višine mrtvoudnega pred Kristusa. V takega Mesijo, kot je bil Kristus, so takoj imeli vero in zaupanje. Prav ta vera je Kristusa ganila, da je končno rekel mrtvoudnemu: »Vstani, vzemi svojo posteljo in pojdi na svoj dom« (Mr 2, 11).

Toda na cesti ga že čakajo nove množice, nove nadloge, novi prosilci. Velika množica se je zbrala in načelnik shodnice Jair mu pade k nogam in ga zelo prosi: »Moja hčerka umira.« Šel je z njim. »Spremljalo ga je mnogo ljudstva in so ga stiskali.« Kako lepi so taki prizori v njegovem življenju! Velika množica ljudstva ima v svoji sredi Kristusa in ga spremlja k bolniku v polnem zaupanju na njegovo moč in pomoč. Toda sredi gneče se je žena, ki je imela *k r v o t o k* že 12 let, dotaknila njegove obleke, češ: »Ako se dotaknem tudi le njegove obleke, bom ozdravela.« In pri tej priči . . . je bila ozdravljena od bolezni. Čeprav ga je množica od vseh strani stiskala, se je oziral okrog,

da bi ugledal njo, ki je to storila, in ji je rekel: »Pojdi v miru in bodi zdrava od svoje bolezni«. Ker je bila med tem časom hči Jairova umrla, so rekli ljudje načelniku: »Tvoja hči je umrla, kaj še nadleguješ učenika?« Posmehovali so se Kristusu, a on je kljub temu stopil v hišo in obudil deklico (Mr 5, 28—42). Ko Jezus odhaja, že vpijeta za njim dva slepca: »Usmili se naju, sin Davidov.« Niti na večer nima miru, kajti »ko se je zvečerilo, so mu privedli mnogo obsedenih in izgnal je z besedo duhove in ozdravil vse bolnike« (Mt 8, 16).

Izbrali smo poljubno nekaj prizorov, kakor jih je ljudstvo doživljalo dnevno v Kristusovi bližini. Zapovrstnost teh dogodkov zgodovinsko ne bo točna, toda Kristusovi dnevi so bili vsi polni neizmerne ljubezni do bližnjega. To svojo ljubezen slika v priliki usmiljenega Samarijana. Samarijan, ki se je usmilil oropanega tujca, ga posadil na svoje živinče, mu vlil olja v njegove rane in mu poskrbel postrežbo, je slika nesebične ljubezni Jezusa Kristusa. Tako visoko ceni to dejansko ljubezen do bližnjega, da bo enkrat ob koncu sveta sodil človeka po tem, koliko je dobrega storil za svojega bližnjega. »Resnično povem vam, kar ste storili kateremu izmed teh mojih najmanjših bratov, ste meni storili« (Mt 25, 40).

Najbolj očarljiva je njegova ljubezen do otrok. Otrok takoj spozna tistega, ki mu hoče dobro, in zato so otroci vedno okrog Jezusa; pred množico hitijo in razglašajo njegovo slavo, semtertja so tudi nekoliko vsiljivi v svoji naivnosti, a Jezus se jih nikdar ne naveliča. Ko učenci odganjajo matere z otroki, najde Kristus zanje čudovito besedo: »Pustite otročiče in ne branite jim k meni priti, zakaj takih je nebeško kraljestvo« (Mt 19, 14). »Kdor pohujša katerega teh malih, ki vame verujejo, bi mu bilo bolje, da bi se mu obesil mlinski kamen na vrat in bi se potopil v globočino morja... Glejte, da ne boste zaničevali katerega teh malih; zakaj povem vam, da njih angeli v nebesih vedno gledajo obličje mojega Očeta, ki je v nebesih« (Mt 18, 6. 10). Zanje dviga mnogokrat roke in jih blagoslavlja.

4. »Ta grešnike sprejema in jé z njimi« (Lk 15, 2).

Naša ljubezen je omejena. Kadar ljubimo, se zapremo vase, si napravimo tako rekoč gnezdece samo za ljubljene osebe, za očeta, mater, ženo, otroke itd. Umljivo. Mi imamo samo kapljico ljubezni, s katero štedimo. Kristusova ljubezen je neomejena.

Katero bitje je tako daleč zabredlo ali tako globoko padlo, da bi se ne moglo zateči k njemu! Poleg telesno bolnih, ubogih, tlačanih, je Kristus predvsem ljubil grešnike. »Prišel je reševat grešnike, ne pa pravičnih.«

Skozi Kafarnaum je vodila trgovska cesta iz Damaska do morja. Nekoč gre Kristus po tej cesti, zagleda pri mitnici cestninarja, Levija ali Mateja po imenu, in mu reče: »Hodi za menoj.« In vstal je ter šel za njim. Matej je povabil Kristusa v svojo hišo in mnogo cestninarjev in grešnikov je obedovalo s Kristusom in njegovimi učenci. Ko so farizeji učencem očitali: »Zakaj je vaš učenik s cestninarji in grešniki?« je Kristus dejal: »Ne potrebujejo zdravnika zdravi, ampak bolni. Pojdite in se poučite, kaj se pravi: 'Usmiljenja hočem in ne daritve.' Nisem namreč prišel klicat pravičnih, ampak grešnike« (Mt 9, 9—13).

Tak nauk je bil doslej nezaslišan. Farizeji so se skrbno varovali ožjih stikov z nižjim ljudstvom in s cestninarji: to je bila v njihovih očeh neopredeljena grešna množica in seveda Kristus ž njo vred grešnik. Saj so rekli sleporojenemu, ki mu je Kristus vrnil vid: »Mi vemo, da je ta človek grešnik,« in ga, ko je zagovarjal Kristusa, pahnili ven iz svoje posvetovalnice, češ: »V grehah si rojen ves in ti nas boš učil?« (Jan. 9, 34.) Vse drugače misli in govori Kristus o grešniku. Grešnik je izgubljen sin, ki ga oče, to je Bog, nad vse željno pričakuje in častno sprejme. Tehtajmo besede te prilike in pomislimo, da pridejo iz božjih ust! Sin je odpotoval v daljno deželo in tam zapravljal svoje imetje z razuzdanim življenjem. Imetje, ki ga je oče prislužil! Toda »ko je bil še daleč, ga je zagledal njegov oče in milo se mu je storilo; in pritekel je, ga objel in poljubil.« Služabnikom pa je velel: »Brž prinesite najboljše oblačilo... dajte mu prstan... in čevlje... pripeljite pitano tele in ga zakoljite in jejmo ter se veselimo« (Lk 15, 11—24). Težko je misliti, da bi človeški oče tako ravnal z razuzdanim sinom! Zdi se, da je božja pedagogika drugačna kot naša.

Kaj naj porečemo o Kristusovi ljubezni do grešnika, če bremo besede: »Jaz sem dobri pastir. Dobri pastir dá svoje življenje za ovce« (Jan 10, 11). Ta dobri pastir pusti druge ovce v puščavi in gre za izgubljeno ovco, dokler je ne najde. Saj »bo v nebesih večje veselje nad enim grešnikom, ki se spokori, kakor nad devet in devetdesetimi pravičnimi, ki ne potrebujejo pokore« (Lk 15, 4).

Kakor je Kristus učil, tako je tudi ravnal. Ob Jakobovem studentu se razgovarja z ženo Samarijanko, čeprav Judje s Samarijani niso občevali. Ženo, ki je živela v prešuštvu, Kristus potrpežljivo pouči o pravi molitvi in o prihodu Mesije. Tak silen vtis je napravil na to preprosto ženo, da je popustila vrč, šla v mesto in začela oznanjati prihod Kristusov (Jan 4).

Ko je šel Jezus skozi mesto Jeriho, je rekel cestinarju Zaheju, ko ga je zagledal na divji smokvi: »Zahej, stopi hitro doli, ker danes moram v tvoji hiši ostati.« Zahej ga je z veseljem sprejel. »To videč, so vsi godrnjali, češ da se je ustavil pri grešnem človeku.« Kristus pa je rekel Zaheju: »Danes je tej hiši zveličanje došlo... Sin človekov je namreč prišel iskat in zveličat, kar je izgubljenega« (Lk 19, 2—10).

Najbolj značilen primer za ravnanje Kristusa z grešniki nam slika evangelist Luka 7, 36—50. Farizej Simon je povabil Kristusa na obed, očitvidno da bi ga opazoval. Ravnal je z njim prezirljivo, ni mu dal vode za noge, niti ga ni poljubil, kakor je bila sicer navada pri Judih. V sobo pa stopi nepričakovano očitna grešnica, poklekne h Kristusovim nogam, jih poljublja in moči s svojimi solzami, mazili z oljem in briše z lasmi svoje glave. Farizeji so se v javnosti strogo izogibali žensk, tu pa je vstopila javna grešnica in se drznila bližati se gostu. Farizej je pričakoval, da bo Kristus že z ozirom na gostitelja to vsiljivo ženo nagnal. Toda motil se je. Kristus se je zavzel za grešnico in izjavil, da so ji odpuščeni mnogi grehi, farizeju pa je očital, da mu ni dal vode za noge, ga ni ne poljubil ne mazilil z oljem.

Ako se je Kristus na eni strani tako globoko ponižal do grešnikov in do trpečih, je na drugi strani nastopil kot samozavesten odrešenik in nezmotljiv učenik. Friderik Nietzsche, nemški prerok gosposke in nadčloveške morale, zasmehuje ponižnost Kristusa in njegovo ljubezen do skromnih, revnih in grešnih. Nauk evangelija po njegovi misli ponižuje človeško dostojanstvo (Antikrist). Toda Nietzsche se moti. Kristus zna družiti vzvišenost, samozavest, heroično energijo s skromnostjo, krotkostjo in ponižnostjo. Te kombinacije pogani niso poznali. Pri Grkih in Rimljanih se je delila človeška družba v sloj gospodujočih in sloj usužnjenih, med katerima je bil nepremostljiv prepad. Kristus veže oba v harmonično sintezo.

Ali res lazi Kristus po tleh? Odgovor na to vprašanje nam daje njegov nastop proti farizejem.

5. »Nobeden mu ni mogel besede odgovoriti« (Mt 22, 46).

Boj s farizeji.

Pred veliko množico, na najbolj živahnih ljudskih shajališčih, v preddvorih templja, na ulici nastopa sam, brez pomočnikov, v javni debati proti vsem pismoukom in odgovarja na njihove sofizme z lahkoto, brez pomišljanja, takó, da ga vsi razumejo. »Zakaj tvoji učenci prestopajo izročilo starih? Ne umivajo si namreč rok, kadar jedo kruh,« tako mu pravijo pismouki. On jim pa odgovori: »Zakaj pa prestopate tudi vi božjo zapoved zaradi svojega izročila? Bog je rekel: ‚Spoštuj očeta in mater . . .‘; vi pa pravite: ‚Kdorkoli reče očetu in materi: Dar je, kar bi ti od mene bilo v prid, mu ni treba (še na drugi način) spoštovati očeta in mater.‘ Tako ste zavrgli božjo zapoved zaradi svojega izročila, hinavci!« (Mt 15, 3—6.) Dolžnosti, ki jih Bog nalaga, je treba izpolnjevati pred vsako še tako dobro mišljeno pobožnostjo.

Za razna umivanja pred obedom itd. je bilo 18 strogih predpisov; ti predpisi so bili farizejem važnejši od božjih zapovedi. Prav to žigosa Kristus z besedo preroka Izaije: »To ljudstvo me časti z ustnicami, a njih srce je daleč od mene.« Saj je bilo Judom (farizejem) izročilo polagoma uvedenih predpisov prav tako sveto kot postava sama in je bilo pravo breme za ljudstvo. Kristus te predpise kot take žigosa kot protibožje, tako da ljudstvo osvobojajo iz tega neznosnega jarma, ki ga je On za svojo osebo že strl.

Toda še ostreje začrta Kristus med seboj in farizeji mejo, ko še posebej ljudstvu razloži: »Ne omadežuje človeka to, kar gre v usta, ampak kar gre iz ust, to ga omadežuje« (Mt 15, 11). S tem je Kristus podal novo načelno gledanje: zapovedi, ki razlikujejo med prepovedanimi in dovoljenimi jedmi, imajo zgolj časoven, vzgójen pomen in se morajo umakniti novi dobi duhovne religije, ki bo iskala pred vsem notranje kreposti, ne pa vnanjega izpolnjevanja predpisov. Saj jestvine same na sebi ne morejo omadeževati duše, ker grejo skozi trebuh. Pač pa hudobne misli, uboji, prešuštva . . . pridejo iz srca skozi usta na dan in te omadežujejo človeka. Formalizem obsoja in imenuje farizeje slepe, ki vodijo zaslepljeno ljudstvo v propad, učencem pa odpira pogled na novo postavo notranje svetosti, ki polaga vso važnost na notranje razpoloženje in mišljenje, ne pa na obredne predpise.

Ozdravljanja ob s o b o t a h so farizeje predvsem razburjala. Čudeži, dobra dela so jim bila manj kot njihova izročila: kajti tudi praznovanje sobote so obremenili s smešnimi predpisi. Bolnika, ki je bil 38 let tako hrom, da sam niti do vode ni mogel, je Kristus ozdravil. Ko pa je odnesel svojo postelj, so ga ustavili strogi farizeji, češ da v soboto ne sme tega storiti (Jan 5, 10). Pa tudi če je Kristus samo z besedo ozdravil bolnika v soboto, so mu to zamerili. »Zaradi tega, ker je delal Jezus taka dela v soboto, so ga Judje preganjali« (Jan 5, 16).

Ponašali so se farizeji s tem, da so Mozesovi učenci (Jan 9, 28), in poznavajoč črko postave so druge, »ki so bili vsi v grehih«, ker te črke niso poznali, zaničevali. Zato so bili ogorčeni, ko je Kristus nastopil kot učenik: »Za sodbo sem prišel na ta svet, da spregledajo, kateri ne vidijo, in da oslepe, kateri vidijo« (Jan 9, 39). »Smo mar tudi mi slepi?«, ga ogorčeno vprašajo. Kristus pa jih zavrne: »Ako bi bili slepi, ne bi imeli greha; tako pa pravite: 'Vidimo' in zato vaš greh ostane« (Jan 9, 41). Ko bi bili farizeji enaki neukemu ljudstvu, bi jim ta slepota ne škodovala. Ker pa hočejo veljati za take, ki poznajo resnico in božje razodetje, a ga po s v o j e tolmačijo s tem, da slikajo Mesijo kot svetnega kralja Judov in Kristusa kljub vsem čudežem ne priznajo, so res pravi slepci, ki nosijo strašno odgovornost, ker so kot učitelji postave vzeli ključ do spoznanja (sv. pismo) in tudi ljudstvu branili vstop (v pravo spoznanje sv. pisma) (Lk 11, 52).

Kristus je vedno zagovarjal svoje proti farizejem: takó učence, ko so jih farizeji grajali, ker so smukali klasje v soboto, (Mt 12, 1—8), ker se ne umivajo pred obedi (Mt 15, 1 sl.); prešuštnico, ki ga mazili v farizejevi hiši (Lk 7, 36—50).

Zgolj vnanjo legalnost (»postim se dvakrat v tednu, desetino dajem od vsega . . .«) farizejev na eni strani in pravo pojmovanje Boga, kot Boga usmiljenja in notranje pravičnosti na drugi strani slika Kristus v priliki o farizeju, ki gre s cestinarjem v tempelj molit (Lk 18, 9—14). »Zaupali so sami vase, da so pravičniki.« Bili so tako rekoč strokovnjaki verske obrti; za to »obrt« je bilo treba posebne vajeniške dobe, posebnega izpita, ki ga je prestal samo tisti, ki je znal vse obrede in predpise in postave in izročila in umivanja in očiščevanja itd. itd. na pamet. »Vaje in dobra dela«, ki jih našteva farizej v templju, niti niso bila predpisana v Mozesovi postavi: post ob ponedeljkih in četrtekih so si farizeji sami naložili. Tudi

desetina ni bila predpisana od vsega. Toda farizeji so iskali v teh delih neke vrste čarodejno učinkovitost in absolutno poroštvo zveličanja.

Rabinske knjige nam nudijo več primerov farizejske molitve. N. pr.: »Gospod sveta, ne sodi me kakor one, ki živijo v velikih mestih (kakor Rim), med njimi je v navadi tatvina, nečistovanje in kriva prisega« (Erub. 21 b). Ali molitev rabinca Simeona ben Jochai (Ber. Rabba, 35, p. 64 b): »Ako sta samo dva pravična na svetu, sva to jaz in moj sin; ako je en sam, sem to jaz.«

Ko pravi Kristus o cestninarju, ki je bil v resnici grešnik, da se je vrnil opravičen na svoj dom, farizej pa ne, čeprav je izpolnjeval točno vse predpise, je s tem označil notranje bistvo krščanstva, ki smatra notranjo spreobrnitev za poseben dar božje milosti, ne pa za sad lastne samozavestne in s seboj zadovoljne legalne, v vnanjem izpolnjevanju številnih predpisov se izčrpajoče korektnosti. Za farizeja, ker je namesto Boga sebe hvalil, je bila prav ta molitev pogubna, medtem ko »vsak, kdor se ponižuje, bo povišan«. To sodbo Kristusovo priznava zdrava pamet vseh narodov.

Ker jih je Kristus razkrinkal kot hinavce in zgolj na videz prave Jude in ker se je radi čudežev vse ljudstvo oklepalo Kristusa in ga poslušalo, so tako farizeji, ki so ustna izročila imeli kot bogohoteno dopolnilo Mozesovega razodetja in predstavljali strogo nacionalno judovstvo v krogu duhovnov, kakor tudi saduceji, ki so bili najbolj vplivna stranka med duhovni, a versko bolj mlačni (verovali niso v telesno vstajenje, nesmrtnost duš, bivanje angelov) in se kot oportunisti nagibali bolj na stran režima, sklenili, da ga pogube. Obema je bil na poti, ker se je delal za Mesijo: farizejem radi tega, ker takega nepolitičnega, duhovnega Mesije, ki bi šel preko in mimo njih, niso marali; saducejem pa zato, ker jim nastop Mesije ob tem času ni bil pogodu; bali so se Rimljanov, ki bi vsako večje gibanje Judov zatrli kot Rimu nevarno. Slovesni vhd Kristusov v Jeruzalem je bil saducejem prav s tega vidika neprijeten. Osebno so nastopili proti Kristusu, ko je v templju ljudstvo učil, ter ga vprašali: »Povej nam, s kakšno oblastjo to delaš ali kdo ti je to oblast dal?« (Lk 20, 2.) Kristus jih je ugnal z drugim vprašanjem: »Janezov krst — ali je bil iz nebes ali od ljudi?« Niso hoteli odgovoriti, ker so bili v zadregi, češ: »Ako rečemo: 'Iz nebes', bo dejal: 'Zakaj mu niste

verjeli? Ako pa rečemo: ‚Od ljudi‘, nas bo ljudstvo kamnalo; zakaj prepričano je, da je Janez prerok« (Lk 20, 3—6). Torej jih je spravil v prav isto zadrego, v katero so ga hoteli spraviti oni. Ako bi Kristus rekel, da ima oblast od sebe, bi ga obsodili kot vsiljivca; ako bi rekel od Boga, bi ga imeli za bogokletnika.

Namen farizejev je bil, izvabiti odločilno izjavo, ki bi Kristusa pogubila. Toda Kristus ni iskal v teh prepirih dialektične zmage, ki jo debaterji tako želijo, ampak je vedno le učil ljudstvo in obenem skušal tudi nasprotnike spraviti na pravo pot. Prav v obraz pove zdaj velikim duhovnom in pismarjem, da jih bo njihova trdovratnost pogubila. »Cestninarji in nečistnice pojdejo v nebeško kraljestvo prej ko vi. — Kajti Janez vas je učil pot pravičnosti in mu niste verjeli, a cestninarji in nečistnice so mu verjeli« (Mt 21, 31. 32).

Tudi v priliki o gospodarju, ki je v vinograd poslal služabnike in končno lastnega sina, ki so jih vinogradniki vse po vrsti pomorili, jim je Kristus grozil, »da se vam bo božje kraljestvo vzelo in dalo ljudstvu, ki bo dajalo njegove sadove«. — »Veliki duhovniki in farizeji (torej obe stranki) . . . so spoznali, da govori o njih« (Mt 21, 45). Prav v teh prilikah dá Kristus v tako izraziti obliki prednost ponižnosti in iskreni notranji bogovdanosti pred zgolj vnanjo krinko svetohl njenja. Ponižno priznanje greha in možat sklep poboljšanja dá grešnikom prednost pred najformalnejšo svetostjo prevzetnih pismarjev. Pa prav ta prilika je zadnji opomin vsemu ljudstvu: »To je dedič, ubijmo ga in se polastimo njegove dediščine.« In vrgli so ga iz vinograda ter ubili. Gospodar vinograda bo prišel in te vinogradnike pokončal, vinograd pa dal drugim. Ko so to slišali, so rekli: »Bog ne daj!« Judje so torej razumeli, da Kristus grozi, da bo Bog svoje ljudstvo zavržel. Kristus je povedal voditeljem ljudstva v obraz: »Kamen, ki so ga zidarji zavrgli, je postal vogelni kamen . . . kdor pade na ta kamen, se bo razbil, na kogar on pade, ga bo strl« (Mt 21, 42).

Njihovo sovraštvo je hujše in hujše, samo strah pred ljudstvom jih zadržuje. Ne morejo odpustiti Jezusu, temu neukemu Galilejcu, da jih je tolikokrat ugnal pred ljudstvom. Zato pridejo zdaj z demagoškim vprašanjem, kjer bodo imeli ljudstvo na svoji strani. Hinavsko ga vprašajo, da bi ga ujeli v besedi: »Učenik, vemo, da si resnicoljuben in da . . . ne gledaš na osebo . . . : ali se sme dajati cesarju davek, ali ne?« (Mt 22, 15.) Vprašanje je bilo skrajno kočljivo. Davek odreči je veljalo v

očeh Rimljanov za upor. Kmalu bi oblasti zvedele za Kristusovo demagoško hujskanje proti plačevanju davka. V očeh Judov pa je veljalo plačevanje davka kot najbolj poniževalno znamenje tuje nadvlade in lastne nesvobode. In Mesija? On naj zagovarja judovski davek, judovsko sužnost?

Toda Kristus jih je razorožil: »Kaj me skušate, hinavci? Pokažite davčni novc« (Mt 22, 19). Sprejeli so rimski denar s cesarjevo podobo in s tem že priznali rimsko oblast. Denar je oznaka, znamenje oblasti. Saj so torej že sami priznali rimsko oblast, zakaj ga še vprašujete! Toda zdelo se je, da farizeji bolj branijo božjo oblast; kajti judovsko ljudstvo ima še vedno v spominu teokratični režim prejšnjih stoletij in nacionalne judovske kralje od Davida dalje, ki so bili samo namestniki božji. Ali ni priznanje tuje oblasti bogokletno zapostavljanje Boga samega? Toda Kristus je odgovoril: »Dajte torej cesarju, kar je cesarjevega, in Bogu, kar je božjega.« In čudili so se mu, pravi evangelist (Mk 12, 13). Ta izrek je bil bogat vir za pravilno rešitev tako zamotanega vprašanja o razmerju med Cerkvijo in državo. Kristus je odbil ost farizejev s tem, da je branil božje pravice proti cesarjem. Saj nevarnost ni v tem, da bi verniki ne hoteli priznati svetne oblasti, večja nevarnost je v drugem ekstremu, da sega svetna oblast v božje področje in vladarji zahtevajo oblast nad vestjo in božjim kultom, tako da bi država zahtevala božanske časti zase. Kristus je s svojo besedo: »Dajte Bogu, kar je božjega,« rešil človeško svobodo samodržstva države. Saj so že apostoli prvi dali temu načelu sijajno izpričevalo, ko so po Kristusovem vnebohodu ponosno zaklicali velikim duhovnom: »Boga je treba bolj poslušati ko ljudi« (Apd 5, 29). Ne samo Judje, tudi mi se še danes čudimo tej besedi.

Po tej politični intervenciji nastopijo najmožnejši veliki duhovni, s a d u c e j i, z dogmatično ali boljše rečeno s filozofsko subtilnostjo. Osmešiti hočejo Kristusa pred ljudstvom, speljati njegov nauk o vstajenju ad absurdum.

Vprašali so ga: »Učenik, Mozes nam je zapisal: 'Če komu umrje brat, ki je oženjen, pa je brez otrok, naj vzame ženo njegov brat in obudi zarod svojemu bratu.' Bilo je pa sedem bratov. In prvi je vzel ženo, pa je umrl brez otrok. In vzel jo je drugi, a tudi on je umrl brez otrok; potem jo je vzel tretji; prav tako pa tudi vsi sedmeri, in niso zapustili otrok in so pomrli. Za vsemi je umrla tudi žena. Ob vstajenju torej — čigava izmed

njih bo žena? Kajti za ženo jo je imelo vseh sedem.« In Jezus jim je odgovoril: »Otroci tega veka se ženijo in možé; kateri pa bodo vredni, da dosežejo oni vek in vstajenje od mrtvih, se ne bodo ženili in ne možile, zakaj tudi umreti ne bodo mogli več; enaki so namreč angelom . . . Da pa umrli vstajajo, je tudi Mozes pokazal v zgodbi o grmu, ko Gospoda imenuje 'Boga Abrahamovega in Boga Izakovega in Boga Jakopovega'; ni pa Bog mrtvih, ampak živih, zakaj njemu vsi žive.« Oglasili pa so se nekateri izmed pismoukov in so rekli: »Učenik, dobro si povedal.« In nič več se ga niso upali vpraševati (Lk 20, 27—40).

Ko so farizeji videli, da je Kristus saduceje prisilil k molku, so ga skušali zopet oni ujeti in so mu zastavili vprašanje: »Učenik, katera je največja zapoved v postavi?« Jezus je odgovoril: »Ljubi Gospoda svojega Boga z vsem srcem . . .« Toda pristavil je takoj: »Druga je njej enaka: Ljubi svojega bližnjega, kakor samega sebe« (Mt 22, 34). S tem je hotel farizejem očitati, da nimajo ljubezni do bližnjega, ko njega tako zalezujejo.

Zdaj pa je Kristus zastavil zbranim farizejem vprašanje o Kristusu: »Čigav sin je?« Odgovore mu: »Davidov.« S tem so ga označili kot človeka. Zato pa Kristus vpraša: »Kako ga David v duhu (preroškem) imenuje G o s p o d a : 'Gospod je rekel mojemu Gospodu: Sedi na mojo desnico . . .' Če ga David imenuje Gospoda, kako je njegov sin?« (Mt 22, 41—45). S tem je Kristus zadel v jedro mesijanskega problema. Farizeji so imeli Mesijo za človeka, Kristus pa ga tudi iz besed Davidovih prikazuje kot »Gospoda«, kot Boga. Evangelist pristavi: »Nobeden mu ni mogel ne besede odgovoriti.«

Vsi ti razgovori so se vršili v zadnjih dneh pred trpljenjem. Sovraštvo je priklopelo do vrhunca. Med njihovim naukom in Kristusovim je nepremostljiv prepad. Oni učé zgolj človeško religijo, polno legalnih formalnosti, nalagajo ljudem neznosna bremena, a sami jih še s prstom nočejo premakniti. Svoja dela opravljajo zato, da bi jih ljudje videli (širši molitveni napiski, obeski na obleki), radi imajo prva mesta na gostijah in prve sedeže v shodnicah, in da jih ljudje pozdravljajo ter kličejo »učenik« (Mt 23, 4—7).

S tem so vest ljudstva, kateremu so bili dani za voditelje, izkvarili in ga zavajali v zmotno versko prakso. To zastrupljanje ljudstva je Kristus čestokrat ostro žigosal, a ker njegovi opomini niso imeli uspeha, je izrekel strašno obsodbo in izustil besede, ki so najstrožje v evangeliju.

Kliče jim gorje, ker so hinavci, ki zapirajo nebeško kraljestvo pred ljudmi, požirajo hiše vdovam, medtem ko opravljajo dolge molitve, ker so slepi vodniki, neumneži, slepci, ki ne pustijo veljati prisege pri templju in pri oltarju, pač pa pri tempeljskem zlatu in daru, hinavci in slepi vodniki, ker dajejo tankovestno desetino celo od mete, kopra in kumina, pravico, usmiljenje in zvestobo pa zanemarjajo; pobeljeni grobovi, ki se od zunaj kažejo čedne, znotraj pa so polni mrtvaških kosti in vsake gnusobe; kače, kačja zalega, ki ne bodo zbežali peklenski pogubi; morijo preroke in kamnajo tiste, ki so od Boga poslani (Mt 23, 13—33).

Kristus torej ni bil bojazljiv. Uničujočo obsodbo o farizejih in pismarjih, ki so imeli vso oblast v rokah, je izrekel v javnosti pred vsem ljudstvom. »Ko pa se je nabralo na tisoče ljudstva, tako da so drug drugemu stopali na noge, je začel najprej govoriti svojim učencem: Varujte se kvasu farizejev, ki je hinavščina« (Lk 12, 1).

6. »Eden je vaš Učenik« (Mt 23, 8).

Proti farizejem nastopi Kristus kot pravi učenik in vodnik človeštva. »Vi se ne dajajte klicati z imenom »učenik« (kakor farizeji), zakaj eden je vaš Učenik... ne imenujte se vodnike, zakaj eden je vaš vodnik, Kristus« (Mt 23, 8. 10). So taki, ki stavijo na ogled svoje znanje, kot bi vse znali in vse probleme rešili. Resnejši in globlji duhovi kmalu spoznajo njihovo plitvost. So taki, ki zavijajo preproste resnice v meglo globokih razmotrivanj in iz teh svojih lastnih filozofskih modrovanj izvabijo nekaj žarkov resnice, kot bi jih bili šele oni odkrili, čeprav jih je človeštvo poznalo že tisoče let.

So taki, ki z drzno samozavestjo odločajo o težkih problemih, o katerih drugi previdno molčijo, ker se zavedajo omejenosti človeškega znanja. Prvi resni ugovor spravi take šarlatane v zadrego. So taki, ki razvijajo najlepše teorije o krepostih in znajo dati najlepše nasvete, a z lastnim življenjem zanikujejo vse svoje nauke. »Izvršujte, kar vam poreko, po njih delih se pa ne ravnajte« (Mt 23, 3).

So taki, ki nastopajo kot od Boga razsvetljeni in poslani učitelji človeštva, a zamenjavajo svoje bolestne izmišljotine z božjim razodetjem. Taki so bili farizeji.

Kristus zavrže njihovo avtoriteto in se proglasi za edinega pravega učenika. »Jaz sem pot, resnica in življenje« (Jan 14, 6). Vsak drugi bi se osmešil s takim nastopom. Kristus gre še dalje. Dopolniti hoče postavbo in preroke. »Slišali ste, da se je reklo starim: Ne ubijaj. Jaz pa vam pravim: Vsak, kdor se jezi na svojega brata, zasluži, da pride pred sodbo... Slišali ste, da se je reklo starim: Ne prešuštuj. Jaz pa vam pravim: Vsak, kdor gleda žensko, da jo poželi, je že prešuštoval z njo v svojem srcu. Slišali ste, da je bilo rečeno: Ljubi svojega bližnjega in sovraži svojega sovražnika. Jaz pa vam pravim: Ljubite svoje sovražnike...« (Mt 5, 21—24. 27. 28. 43. 44).

Kristus se stavi nad Abrahama, Mozesa in Davida.

»Nebo in zemlja bosta prešla, moje besede pa ne bodo prešle« (Mt 24, 35).

7. »Krotak in iz srca ponižen« (Mt 8, 21).

Odkod jemlje Kristus to samozavest, to avtoriteto? Je-li Kristus ošaben? Ne. Prav tisti Kristus je najbolj krotak in ponižen. On sme množicam zaklicati: »Učite se od mene, ker sem krotak in iz srca ponižen, in našli boste mir svojim dušam« (Mt 11, 29). O njem veljajo besede preroka Izaije: »Glej, služabnik moj, ki sem ga izvolil, moj ljubljenec, ki ga je vzljubila moja duša!... Ne bo se prepiral in ne bo vpil... Nalomljenega trsta ne bo prelomil in tlečega stenja ne bo ugasnil« (Iz 42, 1—4).

Okrog Kristusa je vse ponižno in nizko. Rodil se je v hlevu; mati in rednik sta iz delavskega stanu, sam si služi z očetom kruh v delavnici do tridesetega leta. Pride iz Galileje, iz katere »noben prerok ne vstane« (Jan 7, 53). »Menda vendar Kristus ne pride iz Galileje?« (Jan 7, 41.) Mesto Nazaret, odkoder je prišel, je še posebej na slabem glasu: »Ali more iz Nazareta kaj dobrega priti?« (Jan 1, 46). Oblačil se je kakor navadni ljudje, gibal se med preprostim ljudstvom, prenočeval pod milim nebom, živel večinoma od miloščine drugih (Lk 8, 3). Dostikrat je nekaj ribic iz jezera ali nekaj klasja s pota njegova hrana, večkrat pozabi na jed (Mk 3, 20). Stalnega bivališča nima. Ko se je nekdo priglasil za učenca in mu rekel: »Za teboj bom hodil, kamorkoli pojdeš,« mu je moral Jezus odgovoriti: »Lisice imajo brloge in ptice pod nebom gnezda, Sin človekov pa nima, kamor bi glavo naslonil« (Lk 9, 57. 58). Na prijetnosti kulture in domačnosti ni navezan in vsem je nedosežen vzor apostolske

revščine. Tak učenik sme poslati učence z besedo: »Nič ne jemljite na pot, ne palice ne torbe ne kruha ne denarja; tudi ne imejte dveh oblek« (Lk 9, 3).

Ko so se učenci prepirali med seboj, kateri je največji, jim je rekel: »Kralji narodov gospodujejo nad njimi... Vi pa ne tako. Temveč kdor je največji med vami, naj bo kakor najmanjši... Jaz sem sredi med vami kakor tisti, ki streže« (Lk 22, 25).

8. »Kdo izmed vas mi more dokazati greh?« (Jan 8, 46).

Ponižnost Kristusova je tem bolj občudovanja vredna, čim bolj se sveti v žaru njegove moralne popolnosti in svetosti. Nam vsem je ponižnost potrebna, ker moramo vsi brez izjeme priznavati svojo pregrešnost. Zavest, da smo grešniki, nosimo vsi kot težko breme skozi življenje. Francoski učenjak De Maistre je dejal: Poznam srce poštenjaka, a tudi v tem srcu je dosti nizkotnega.

Veliki asceti in svetniki so vsi ječali pod bridko zavestjo svojih slabosti. Sv. Pavel piše: »Zatiram svoje telo in ga devljem v sužnost, da bi, ko evangelij oznanim drugim, sam ne bil zavržen« (1 Kor 9, 27). Kristus te strani človeške narave ni poznal. On edini sme zaklicati nasprotnikom: »Kdo izmed vas mi more dokazati greh?« (Jan 8, 46). Apostol Peter, ki je živel z njim in ga opazoval dan za dnem, je izjavil: »On ni storil greha in tudi zvijače ni bilo v njegovih ustih« (1 Pet 2, 22). Farizeji in pismarji vohunijo za njim, da bi ga zasačili pri kakem grehu, toda zaman. Tudi Pilat, rimski sodnik, je moral priznati: »Ne najdem krivde na njem.«

Avtoriteto, ki je združena s ponižnostjo, laže priznavamo; če je združena s svetostjo, se nam zdi upravičena. Da pa nam avtoriteta tudi imponira in nas nehote ukloni, je treba, da nastopa dostojanstveno, umerjeno kot taka, ki najprej samo sebe obvladala. Prav v tem je veličina Kristusovega značaja. Njegova duša ima več ko ono ubrano notranje soglasje, ki so ga Grki in Rimljani slikali kot vzor vzgoje.

Kljub vsej podlosti in vsem izzivanjem svojih sovražnikov se Kristus nikdar ni dal zapeljati k strasti in maščevanju.

Judu pravi: »S poljubom izdajaš Sina človekovega?« (Lk 22, 48.)

Hlapcu, ki ga je udaril pred Aŕo v obraz, mirno odgovori: »Če sem napak govoril, spričaj, da napak; če pa prav, kaj me

biješ?» (Jan 18, 23). Ko sta nekega dne učenca Jakob in Janez rekla: »Gospod, ali hočeš naj rečeva, da pride ogenj z neba in jih pokonča?« ker jih ljudje v neki samarijski vasi niso hoteli sprejeti, je Kristus odgovoril: »Ne vesta, kakšnega duha sta; Sin človekov ni prišel duše pogubljat, ampak reševat« (Lk 9, 55).

Svoja čustva ima popolnoma v oblasti. Radostnim množicam, ki mu vzklikajo in ga hočejo napraviti za kralja, se umakne v samoto, ošabne farizeje razkrinka brez strahu v javnosti, svoje učence, neuke ribiče, poučuje in prenaša z nedopovedljivo potrpežljivostjo, za svoje rablje, ki so ga pribili na križ, moli: Oče, odpusti jim, saj ne vedo kaj delajo.

Bil je pravičen brez trdosti, dobrohoten brez slabosti, krotek brez mehkužnosti, ponižen brez nizkosti, odločen brez surovosti, goreč brez maščevalnosti, samozavesten brez ošabnosti. V tej čudoviti sintezi je skrivnost njegove avtoritete.

Nobena zgolj človeška dresura ali vzgoja ni mogla ustvariti takega vzora.

Zgodovina človeštva pozna mnogo plemenitih značajev; nobeden se ne more primerjati z njim. Skoraj 2000 let lebdi ta vzor pred našimi očmi, milijoni ga skušajo posnemati, nikdo ga ne more doseči. Ko občudujemo vzore, se naša domišljija dviga više in išče še popolnejših vzorov. Kristus je visoko nad vsem, kar more ustvariti naša domišljija. Vsi voditelji in učitelji človeštva so končno zaostali za kasnejšimi dobami; Kristusa čas ni prehitel in ga ne bo.

9. »Rojen iz žene« (Gal 4, 4).

Razdalja med Kristusom in nami se zdi res neskončna. To je začutil Peter, ko je priznal: »Ti si Kristus, Sin živega Boga« (Mt 16, 16), to so začutili učenci ob velikih čudežih, to so začutili farizeji, ko so pred njim umolknili. Toda Kristus je skušal to razdaljo med seboj in ljudmi kolikor mogoče zmanjšati. Nietzsche je zapisal na prapor nadčloveka: Hauptgesichtspunkt ist Distanzen aufwerfen.

Kristus je hotel biti nam v vsem enak, razen greha. Bil je res Sin človekov, ki pripada našemu rodu, saj je »rojen iz žene«.

Dal se je povabiti na ženitnino v Kani. In ko zmanjka vina, spremeni vodo v vino. Prenapetež bi bil nemara še ono slabo vino, ki je bilo tam, spremenil v vodo.

V čolnu od utrujenosti malo zadremlje in apostoli ga morajo zbuditi iz spanja, ko nastane burja.

Od apostolskega potovanja je utrujen, vročina ga je zmučila, tako da sede na rob Jakobovega studenca (Jan 4, 6). Žejen je in prosi ženo Samarijanko: »Daj mi piti«. Ko se je bil postil 40 dni v puščavi, je bil lačen. Zjokal se je nad ljubljnim prijateljem Lazarjem, ker je bil umrl, tako da so rekli ljudje: »Glejte, kako ga je ljubil« (Jan 11, 36). Nad svojim ljubljnim mestom Jeruzalemom se je zjokal, napovedujoč mu razdejanje, ker ni spoznalo časa svojega obiskanja (Lk 29, 41—44).

Na Oljski gori je okušal vse bridkosti smrtne groze kakor navaden človek, začel se je žalostiti in trepetati in se od groze tresti (Mt 26, 38).

Po vstajenju, ko je bilo že njegovo telo poveličano, je vabil svoje apostole: »Potipljite in pogledjte, zakaj duh nima mesa in kosti;« nevernemu Tomažu pa pravi, da naj položi roko v njegovo rano. Reči smemo, da nam je Kristus hkrati najbližnji po svoji človečnosti in obenem najbolj oddaljen po svoji popolnosti.

On je v resnici kot mi »rojen iz žene«, je pravi človek.

10. »Pridite k meni vsi« (Mt 11, 28).

Kristus je univerzalen. Izšel je iz judovskega naroda, pa ne iz onega dela, ki je živel razkropljen po rimskem imperiju in prišel v stik s helenistično kulturo, marveč iz judovskega naroda v Palestini, ki se je kljub zemljepisni legi dežele, v kateri so se križala pota med raznimi kulturnimi krogi, zapiral tujim vplivom, z nevoljo prenašal dejansko politično stanje in sanjal prazne sanje o nacionalnem mesiju. Kristus pa nastopa kot osebnost, ki se je otresla narodne, geografske in časovne omejenosti.

On je postal last vseh narodov, vsi čutijo, da jim je Kristus enako blizu. Njega so prav tako lahko posnemali Heleni in Rimljani, kakor zamorci v Afriki in Indijanci v Ameriki. Če je n. pr. Renan, francoski ateist, trdil, da je bil Kristus izrazit Jud, je nemški ateist Strauss točno dokazal, da je Kristus imel izrazite poteze grške individualnosti. Frenssen in nekateri drugi pisatelji v zadnji dobi so našli v Kristusu celo vse značilne poteze Germanov.

Univerzalen je Kristus v tem, da je privlačen vzor vsem narodom in vsem slojem, mladim in starim, premožnim in reve-

žem. O velikanih v človeški zgodovini velja večkrat rek, da je bolje jih občudovati kakor posnemati. Pa za Kristusa je prav to tako značilno, da nima nobene poteze, ki bi plašila ali odbijala, nič ni v njem gigantskega ali odurnega, ampak vse je nekako človeško milo in preprosto. Pokažite ga otrokom in otroci mislijo, da je Kristus popolnoma njihov. Naslikajte ga devicam in mladenci in ne bodo našli za svoje mladostne težnje višjega ideala, kakor je Kristus. Predstavite ga resnemu možu in skrbeči ženi, ob njegovi podobi in njegovih besedah bosta črpala pogum in novo veselje za dolžnosti svojega stanu. Pa obesite njegovo sliko nad posteljo trpečih in umirajočih in pogled na njega jih napolni z novim upom.

Univerzalen je Kristus s svojim naukom. On polaga nove temelje za vse probleme človeške družbe. »Kar je Bog združil, tega naj človek ne loči;« s tem postavi zakon in družino na novo podlago edinstvenosti in nerazdružljivosti. »Dajte cesarju, kar je cesarjevega,« in »Ti bi ne imel oblasti, ako bi ti ne bila dana od zgoraj;« s temi besedami dá državni oblasti božjo sankcijo. Njegov nauk podaja rešitev za vse probleme, ki polagoma nastajajo v teku stoletij. Njegove ideje so tako bogate, da ustrezajo vsem duševnim potrebam raznih narodov in raznih časov. Vprav novonastajajoči problemi razkrivajo v evangeliju vedno nove globine.

Univerzalen je Kristus v svojem programu. Od prvega hipa je uprt njegov pogled na ves svet in s tridesetimi leti prevzame nalogo, da prenovi ves človeški rod. V zadnjih urah svojega bivanja na zemlji obrne pogled na vse strani sveta in izgovori besede, ki se jih še noben človek ni drznil izgovoriti: »Pojdite in učite vse narode, jaz sem z vami do konca sveta« (Mt 23, 19. 20).

11. »Moja jed je, da storim voljo tistega, ki me je poslal«

(Jan 9, 4).

Vse svoje življenje je posvetil izpolnjevanju volje božje, ki ga je poslala kot Mesijo na svet. Temu poklicu živi popolnoma. V dvanajstem letu že pravi staršem: »Nista li vedela, da moram biti v tem, kar je mojega Očeta?« (Lk 2, 49). Misel, da je od Boga poslan, da ne govori in ne dela od sebe, ponavlja Kristus neprestano. »Nič ne delam sam od sebe, ampak kakor me je učil Oče, tako govorim. In kateri me je poslal, je z menoj; ni me pustil samega, kajti jaz delam vedno to, kar je njemu všeč«

(Jan 8, 28. 29). Prepisati bi moral cele strani iz evangelijev, če bi hotel navesti vsa mesta, kjer govori o tem svojem poslanstvu. Odločno, brez oklevanja, brez prenagljenosti hodi to svojo pot, katero so mu nakazovali dolga stoletja poprej preroki. Trpljenje, ki ga je opisal 800 let poprej Izaija, je vedoma pričakoval in se nanj pripravljaj. »S krstom pa moram biti krščen in kako bridko mi je, dokler se ne izvrši (Lk 12, 50). Jasno je povedal, kakšen krst ga čaka: »Sin človekov bo izdan pismoukom, da ga bodo izročili nevernikom, ga zasramovali, vanj pljuvali, ga bičali in umorili...« (Mk 10, 33). Ko je prišla njegova ura, je obrnil svoj korak proti Jeruzalemu ter se podal prostovoljno v trpljenje. »Svoje življenje dam za ovce... Nihče mi ga ne more vzeti, ampak ga jaz sam od sebe dam« (Jan 10, 15. 18).

Ko ga Peter skuša odvrniti trpljenja, ga Kristus ostro zavrne: »Pojdi od mene, skušnjavec« (Mt 16, 23).

Isto odločnost in radikalnost, ko gre za božje kraljestvo in izpolnjevanje božje volje, zahteva tudi od vseh, ki mu hočejo slediti. Nebeško kraljestvo si je treba osvajati s silo.

»Kdor ljubi očeta in mater bolj od mene, ni mene vreden, kdor ljubi sina in hčer bolj od mene, ni mene vreden« (Mt 10, 37).

»Pojdi, prodaj, kar imaš, in daj ubogim in imel boš zaklad v nebesih, potem pridi in hodi za menoj« (Lk 18, 22).

Racionalisti in relativisti, ki bi radi vse vere izenačili, skušajo potvarjati zgodovinskega Kristusa, da je baje učil neko nedogmatično, sentimentalno vero, predvsem ljubezen do Boga kot očeta. Toda Kristus ne pozna polovičarstva. On nastopa z vso jasnostjo kot božji poslanec, kot božji Sin, in uči radikalizem: »Nisem prišel da prinesem mir (na zemljo), ampak meč« (Mt 10, 34).

»Prišel sem, da ogenj vržem na zemljo, in kako želim, da bi se že vnel« (Lk 12, 49).

Iz vseh njegovih besed in dejanj diha neizmerna sila heroične volje, ki ve vsak hip, kaj hoče.

12. »Gospod, h komu pojdemo? ... Besede večnega življenja imaš in mi verujemo, da si ti Kristus...« (Jan 6, 68).

Ako povzamemo vse poteze Kristusove osebnosti, moramo priznati, da v Kristusu ni nič bolestnega, fanatičnega, abnormalnega, prenapetega, ampak da je Kristus vzor najpopolnej-

šega človeka. Platon slika v svoji republiki vzor pravičnega človeka: »Postavimo poleg krivičnika pravičnega, iskrenega, plemenitega moža, ki si prizadeva biti v resnici dober, ne samo na videz. Da se izkaže njegova pravičnost, mora priti najprej ob dobro ime. Dokler namreč velja za pravičnega, mu poklanjajo časti in darila, tako da ni gotovo, da li ni radi časti pravičen. Nadalje ga morajo oropati vsega premoženja in priti mora navzkriž s predpostavljeno oblastjo, tako da velja za največjega zločinca, čeprav ni ničesar zakrivil, da se tako izkaže v pravičnosti, ker ga tudi obrekovanje... ne omaja, ampak vztraja do smrti. Potem naj ga bičajo, zvežejo, mu vzamejo vid, in ko je prestal vse muke, naj ga priklenejo na drog, tako da bi ne samo želel biti na videz pravičen, ampak se v resnici tak izkaže.« Vzor, ki ga slika Platon štiristo let prej, je Kristus v polni meri uresničil.

Tudi oni veliki duhovi, ki ne sprejmejo krščanstva v celoti, obstrmijo ob pogledu na Kristusa. Francoski racionalist Rousseau pravi: »Ako življenje in smrt Sokrata izpričuje za modrijana, izpričuje življenje in smrt Kristusa za Boga.«

Renan pravi: Kristusa ne bo nikdo več prekosil; Kristus je vogelni kamen človeštva. Ako bi se hotelo njegovo ime izločiti iz svetovne zgodovine, bi se svet v temeljih pretresel. — Veliki možje zgubijo dostikrat svoj čar, ako jih gledamo bliže; pojavljajo se pege, razpokline pri drobnem raziskovanju. Pri Kristusu našprotno! Oni, ki so ga v bližini opazovali in ž njim občevali, so večkrat v svetem strahu vzklikali: »Pojdi od nas, mi smo grešniki!«

Sv. Janez, Kristusov ljubljenc, ki je najgloblje začutil udarce njegovega srca in je slikal Kristusa v svojem evangeliju z največjo ljubeznijo, je na koncu priznal: »Je pa še mnogo drugega, kar je storil Jezus; in ko bi se vse to popisalo vsako posebej, mislim, da bi ves svet ne obsegel knjig, ki bi jih bilo treba napisati« (Jan 21, 24. 25).

Na vprašanje: kdo je Sin človekov? je samó en pravi odgovor: »Ti si Kristus, Sin živega Boga« (Mt 16, 16).

IZ TEOLOGIJE SV. CIRILA SOLUNSKEGA.

(E theologia s. Cyrilli Thessalonicensis.)

Dr. Franc Grivec.

I. Cirilove pradedske časti.

(De honoribus proavitis s. Cyrilli Thessalonicensis.)

Conspectus. Verba, quibus s. Cyrillus, Slavorum apostolus, nuptias et divitias et honores sibi oblatas repudiavit, significant: Scentia collecta, honores et divitias Adami ante lapsum quaeram, i. e. iuvante gratia Christi, novi Adam, quaeram imaginem Dei, in primo Adam ante lapsum expressam. Quae unice vera explicatio (auctore P. Thoma Kurent O. Cist.) theologiam asceticam s. Cyrilli eiusque sponsalia mystica cum Sophia atque eius definitionem philosophiae nova luce collustrat.

Za Cirilovo idealno in bogoljubno duhovno usmerjenost je zelo značilna njegova izjava nasproti njegovemu pokrovitelju cesarskemu kancelarju Teoktistu: »Meni ni nič nad učenje, s katerim hočem znanje zbrati ter pradedske časti in bogastva iskati« (Žitje Konstantina 4). S to izjavo je odklonil bogato krasno nevesto in svetne časti, ki mu jih je ponujal Teoktist.

Ta stavek prizadeva slavistom velike težave. V razpravi »Zaroka sv. Cirila s Sofijo-Modrostjo«¹ sem omenil, da je češki slavist Havránek za rešitev tega težkega mesta predložil majhno korekturo staroslovenskega besedila. Toda taki poskusi so nepotrebni. Moj učenec p. Tomaž Kurent O. Cist. je odkril novo in brez dvoma pravilno razlago tega mesta. Nova razlaga odpira globok pogled v Cirilovo zaroko s Sofijo-Modrostjo in v njegovo askezo; obenem pa je odločilna za pravilni prevod tega mesta. Ker sem to razlago že porabil v slovenskem prevodu staroslovenskih Žitij Konstantina-Cirila in Metodija², a sam avktor še nima priložnosti, da bi svoje rezultate objavil, hočem kratko pojasniti pravilni smisel te Cirilove izjave.

Za pravilno umevanje Cirilove izjave, s katero je odklonil bogato nevesto in obljubljene svetne časti, je treba pritegniti paralelno mesto v 9. poglavju istega Žitja. Tam beremo:

Ko pa je (Konstantin-Ciril) prišel tja (k Hazarom) in ko so hoteli sestiti k obedu pri (hazarskem) kanu, so ga vprašali: »Kakšna je tvoja čast, da te posadimo po tvojem dostojanstvu?« On pa je rekel: »Deda sem imel zelo velikega in slavnega, ki je stal blizu cesarja, a je dano mu čast prostovoljno zavržel in bil izgnan in, prišedši v tujo deželo, obubožal in tam me je rodil. Jaz pa sem iskal prejšnjo pradedovo čast in nisem druge dosegel; kajti Adamov vnuk sem.«

¹ BV 1935, str. 91.

² Slov. prevod Žitij Konstantina-Cirila in Metodija izide v začetku l. 1936.

To je očitvidno paralelno mesto. Ciril je tukaj jasno povedal, da išče prejšnjo Adamovo čast, prejšnjo Adamovo podobo božjo, Adamovo stanje milosti in nedolžnosti pred izvirnim grehom. V istem smislu moramo umevati tudi Cirilov odgovor Teoktistu. Sam Teoktist ga je tako razumel in rekel cesarici Teodori: »Ta mladi filozof ne ljubi tega sveta,« t. j., ta mladi filozof je asket, ki se je odločil za bogoljubno in deviško življenje.

Ta smisel ni jasen samo iz konteksta in iz paralelnega mesta, temveč se tudi lepo sklada z važnimi asketskimi idejami grških cerkvenih očetov. V spisih grških cerkvenih očetov namreč srečujemo vodilno asketsko idejo, da naj se po milosti Kristusovi, ki je kot novi Adam v svoji človeški naravi obnovil Adamovo podobo božjo pred grehom, tako prenovimo, da bomo oblekli novega človeka, novega Adama. To je Modrost, s katero se je zaročil sv. Ciril, modrost, združena z odpovedjo svetnim častem in nasladam.

Modrost, s katero se je Ciril kot deček zaročil, ga je spremljala zlasti v dobi carigrajskih študij sredi mnogih nevarnosti in mamljivih vabil velikomestne razkošnosti. Božja Modrost ga ga je vodila v globine filozofije in mu narekovala asketsko usmerjeno definicijo filozofije: »Spoznanje božjih in človeških reči, koliko se more človek približati Bogu, ker človeka uči, da bi bil s krepostnimi deli podoben in sličen njemu, ki ga je ustvaril« (ŽK 4). V tej definiciji je spojeno platonsko in krščansko asketsko pojmovanje filozofije. Trikrat se v njej poudarja približevanje božji podobi, torej ista misel kakor v »pradedskih časteh«. Cirilov asketski ideal je torej nadaljevanje in dopolnilo njegove filozofije v duhu njegove mistične zaroke s Sofijo.

Cirilova izjava, da hoče *pradedske časti in bogastva iskati*, je po svoji obliki prilagodena vabljeni Teoktistovi ponudbi, ki mu je zgovorno ponujal bogastvo in častne službe. Obenem pa se ta oblika ujema z živahnimi podobami, pod katerimi se v modrostnih knjigah Stare Zaveze (Pregovori 1.—4. poglavje, Modrost in Sirahova knjiga) predstavljajo sadovi modrosti. Modrost je dragocenejša kakor vse bogastvo in vsa slava (Preg 3, 10—35; Modr 8, 5 i. dr.); ona daje pravo bogastvo in nesmrtno slavo (Preg 3, 35; 4, 8 i. dr.; Modr 8, 10—18). Mladi Ciril je torej svoj ideal askeze slikovito spojil z idejo svoje mistične družice³.

³ V mistični zaroki z Modrostjo Konstantin-Ciril ni osamljen med svetniki. Čitanje svetopisemskih modrostnih knjig je tudi na nekatere druge pesniške svetniške duše podobno vplivalo. Ciril je imel v tem sv. Gregorija Nazianskega za predhodnika in vzornika. A podobnih zgledov bi mogli še

S tem se odpira nov globlji pogled v Cirilovo teologijo in askezo. Pojasnilo, kako je ta teologija in askeza zvezana z idejami grških cerkvenih očetov, prepuščam avtorju te edino pravilne nove razlage. Samo kratko hočem še opozoriti na nje odločilno važnost za pravilni prevod Cirilove izjave o askezi.

Vsi slavisti to Cirilovo izjavo napačno prevajajo. Staroslovensko pridevniško konstrukcijo *pradedne časti* vsi prevajalci prevajajo z genitivno substantivno konstrukcijo: *časti pradedov*. Miklošič⁴ je prevedel: *scientia collecta honores et divitias avorum quaeram*. Po njem so se ravnali drugi slavisti, Pastrenek, Vašica i. dr. Konstantin-Ciril je s pridevnikom *pradeden*⁵ brez dvoma mislil samo na enega prednika, namreč Adama. Zato se mora staroslovenska pridevniška konstrukcija prevesti s podobno pridevniško konstrukcijo; latinščina ima za ta pomen pridevnik *proavitus*, *avitus*. Ako pa se prevede s substantivno genitivno konstrukcijo, potem ne smemo prevajati z množino *avorum*, ampak z ednino *avi*.

Tako pravilno pojasnjena Cirilova izjava z novo jasnejšo lučjo osvetljuje Cirilovo posvetitev sv. Gregoriju Nazianskemu in njegovo odločitev za božjo Modrost.

II. Akvilov fragmet v žitju Konstantina-Cirila.

(De fragmento biblicae versionis Aquilae in Vita Constantini-Cyrilli.)

Conspetus. Constantinus-Cyrillus in disputatione cum Judaeis in Chararia (Vita Constantini-Cyrilli c. 9) praeter multas citationes s. Scripturae iuxta versionem LXX allegavit verba Moysis ex libro Ex 34, 9 iuxta versionem etymologicam Aquilae. Hic locus ex Aquila, probabiliter in versione palaeoslavica tantum superstes, in versione latina sonat: »Domine misericors, habita in nostris visceribus, sublatis nostris peccatis.« Verba: »in nostris visceribus« sunt versio etymologica hebraici *bekereb* = inter nos. Hisce verbis s. Cyrillus contra Judaeos possibilitatem incarnationis Verbi divini defendebat. Qua citatione magna eruditio theologica s. Cyrilli confirmatur.

Slavisti in teologi so v staroslovenskem Žitju Konstantina (ŽK) že opazili zanimiv citat iz grškega Akvilovega bibličnega prevoda, a vsebine in pomena tega citata še niso preiskali. Znan-

več najti med svetniškimi dušami. Zanimivo je, da je nemški mistik bl. Henrik Seuse (1295—1366) na podoben način čutil in opisoval svojo zaroko z Modrostjo. Pri čitanju modrostnih knjig SZ se mu je zbudilo silno hrepenenje po božji Modrosti — in začutil se je »in inniglicher Vereinigung mit der ewigen Weisheit... Gemahlschaft der ewigen Weisheit«, ona mu je bila predraga družica (Minnerin), kraljica njegovega srca, obetala in dajala mu je časti in bogastvo. — H. S. Denifle, Die deutschen Schriften des sel. Heinrich Seuse, I. Bd., München 1880, str. 20—26.

⁴ Denkschriften d. kaiserl. Akad. d. Wissenschaften (Wien 1870), str. 232.

⁵ Ta staroslovenska oblika je v novi slovenščini neprimerna, ker ima *deden* drug pomen (hereditarius, erblich); zato sem se v slovenskem prevodu odločil za obliko *pradedski*, ki jo ima *Pleteršnikov* slovar.

stveno zanimivi citat se nahaja na koncu 9. poglavja ŽK. V doslovnem slovenskem prevodu se glasi:

»In kako je Mozes s Svetim Duhom v svoji molitvi z razprostrtimi rokami rekel: V gromu skal in v glasu trobente¹ ne prikazuj se več, usmiljeni Gospod, marveč vseli se v našo notranjost in odvzemi naše grehe. Akvila namreč tako pravi.«

Zakaj je Ciril vprav to mesto citiral po Akvili? Morebiti zato, ker je disputiral z Judi (med Hazari)? Z judovskimi Hazari in z Judi, naseljenimi med Hazari, je zelo obširno disputiral; te disputacije so navedene v treh izredno obširnih poglavjih ŽK (9—11). A iz Akvila je citiral samo zgoraj omenjeni stavek. Razlog za to citacijo nikakor ni samo v dejstvu, da so Judje doslovni Akvilov prevod zelo cenili in mu pripisovali večjo zanesljivost kakor Septuaginti. Iz konteksta se jasno vidi, da razlog za citacijo nikakor ni tekstno kritičen, marveč dogmatičen. V doslovnem Akvilovem prevodu je namreč Ciril našel misel, ki mu je služila za apologetično-dogmatično dokazovanje proti Judom.

Cirilovo disputacijo z Judi ŽK 9 takole opisuje. Ko je Ciril začel verski razgovor s hazarskim kanom, so ga obstopili Judje in mu stavili ugovor: »Kako more žena v svoje telo sprejeti (stsl. vměstiti) Boga, ki ga ne more niti gledati, kaj šele roditi?« Ciril je na to jako bistroumno in nazorno odgovoril. S prstom je pokazal na kana in vprašal, kaj bi rekli o tistem, ki bi rekel, da more kana pač sprejeti in ga počastiti zadnji suženj, ne pa prvi svetovalec. Ko so mu odgovorili, da bi tistega, ki bi to rekel, imeli za nespametnega, je nadaljeval: »Kako nespametni so torej tisti, ki trdijo, da človek ne more obseči (sprejeti) Boga, ko pa se je Bog Mozesu in Jobu prikazoval v grmu, oblaku, viharju in dimu. Padli človeški rod je potreboval prenovitve. A kdo bi ga mogel prenoviti, če ne sam Stvarnik? Če hoče zdravnik človeka ozdraviti, ali bo obliž (zdravilo) dajal drevesu ali kamenu?« — Potem sledi navedeni citat iz Akvila.

V kontekst spadajo in za dokazovanje so potrebne samo besede: *Vseli se v našo notranjost in odvzemi naše grehe*. In res je samo ta stavek vzet iz Akvilovega prevoda 2 Moz 34, 9. A tudi od tega stavka je samo prva polovica značilno Akvilova, namreč besede: *Vseli se v našo notranjost*. Zaradi teh besed je Konstantin tukaj segel po Akvilovem prevodu. Stavek pred

¹ V izvirniku je tukaj pridevniška konstrukcija: v gromu kamnitem in v glasu trobentnem. Podobno je v ŽK 1 in 14: »resnično spoznanje« namesto pravičnega: »spoznanje resnice«; ŽM 17 pa »pravični venec« namesto pravičnejšega: »venec pravice« (2 Tim 4, 8).

temi besedami (namreč stavek o gromu in trobenti) pa je svobodno po smislu povzet iz 2 Moz 19 in 20. Mozesove molitve s takimi besedami v svetem pismu ni. Zato je bilo težko ugotoviti, je li to sploh biblični citat in ni li navedena Mozesova prošnja povzeta po apokrifni judovski tradiciji.

Značilni Akvilov stavek je torej: *Vseli se v našo notranjost*. Stavek se v tej obliki ne nahaja v hebrejskem izvorniku. A na podlagi izvornika je mogoče dognati, kako je mogel Akvila tako prevesti. Glagol *vseli se* odgovarja hebrejskemu *halak* (hoditi, iti, priti). Odločilne pa so besede *v našo notranjost*, staroslovensko: *v našu utrobu* (= *in viscera nostra*). Ta pomen je Akvila dobil po suženjskem etimološkem prevodu². Hebrejski *kereb* = drobovje, sreda, sredina, *bĕkereb* = *med*, *sredi v (med)*; Akvila pa je *bĕkereb* prevel suženjsko etimološko z izrazom, ki odgovarja staroslovenskemu *v utrobu* (*in viscera*). Ta po smislu nepravilni prevod je dobro služil Cirilu proti Judom: Saj je tudi Mozes prosil Boga, naj se ne prikazuje v pretresljivih vnanjih pojavih, marveč naj se naseli v naši notranjosti, odvzame naše grehe in nas s tem notranje prenovi. In Kristus je res človek postal in nas prenovil.

Izmed slavistov je o tej citaciji Akvilovega prevoda prvi pisal ruski slavist in teolog I. Malyševskij, a samo prav kratko. Citata samega ni nič preiskal; še izrečno je pripomnil, da za nas ni popolnoma razumljivo, zakaj je Ciril posegel po Akvilovem prevodu³. Drugi slavisti in teologi so se zadovoljevali s kratkimi opombami Malyševskega. Zato naj k novemu pojasnilu tega važnega citata še nekoliko dodam.

Akvilov prevod je ohranjen samo v odlomkih, največ v Origenovi Hexapli. Med odlomki Hexaple pri Migneu (PG 15—16) mesta 2 Moz 34, 9 ni. Drugih izdaj nisem mogel primerjati⁴. Morda je v ŽK ohranjen doslej neznan Akvilov fragment.

Cirilova citacija Akvilovega prevoda je brez dvoma dokaz njegove nenavadne bogoslovne izobrazbe in spretnosti v obram-

² Akvila iz Sinope v Pontu, judovski proselit, je v 2. stoletju po Kr. prevel hebrejsko sv. pismo SZ v grški jezik. Prevajal je ne samo suženjsko doslovno, ampak na mnogih mestih celo nesmiselno etimološko. Znan je njegov prevod začetka Geneze: *ἐν κεφαλαίῳ* (hebr. *roš* = glava, *bĕrešit* = v začetku) *ἔκτισεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν*. S tako suženjskim etimološkim prevodom večkrat zatemnjuje pravilni smisel.

³ I. Malyševskij, Kirill i Methodij. Trudy Kievskoj Duhovnoj Akademiji 1885, II, str. 166.

⁴ Glavna izdaja ostankov Hexaple je: F. Field, Origenis Hexaplorum quae supersunt. Oxonii 1867.—1875.

bi krščanske vere. Cirilova disputacija z Judi razodeva v svoji obliki in živi konkretnosti očitne znake izvirnosti. To ni formalistična ali priučena šolska disputacija, marveč resničen prizor iz življenja. Ciril ni brez razloga priznan kot filozof, t. j. učenjak in dialektik. Bizantinski cesarski dvor je pač vedel, zakaj je vprav Cirila pošiljal k najučenejšim in najspretnejšim nasprotnikom grškega krščanstva, k Arabcem in hazarskim Judom, kjer je bilo treba obenem braniti ugled krščanstva in bizantinske kulture in države. Ciril je bil v Bizancu priznan kot eden najučenejših in najspretnejših teologov.

Drugo je vprašanje, je li taka apologetična uporaba Akvilovega prevoda izviren Cirilov domislek, ali pa so že drugi bizantinski in sploh vzhodni teologi na ta način zavračali judovske ugovore proti učlovečenju Sina božjega in rojstvu iz Marije Device. To vprašanje bo težko rešiti. Dognano je samo toliko, da se Cirilove disputacije po sočni živahnosti in živi konkretnosti očitno razlikujejo od tedanje bizantinske bogoslovne polemike. Notranja znanstvena moč takega dokazovanja je s sedanjega stališča zelo dvomljive vrednosti. A za tedanje razmere in v živi konkretnosti je imelo Cirilovo dokazovanje iz Akvila nasproti Judom, ki so Akvilov prevod zelo cenili, učinkovito vrednost nekakega argumenta *ad hominem*, kakor je slutil že Malyševskij.

Cirilova citacija Akvilovega prevoda pomaga tudi reševati vprašanje, v katerem jeziku je disputiral s Hazari in s hazarskimi Judi. Med potjo se je sicer v Hersonu dobro naučil hebrejskega in samaritanskega jezika, kakor pripoveduje ŽK 8. A iz izjemne citacije Akvilovega prevoda smemo sklepati, da je disputiral v grškem jeziku in sveto pismo citiral po Septuaginti. Iz Cirilovega dokazovanja na podlagi suženjskega etimološkega prevoda, ki tukaj kazi pravi izvorni smisel, bi morebiti kdo celo sklepal, da Ciril ni znal hebrejskega, vsaj dobro ne. Toda tako sklepanje gre predaleč. Jud Akvila, ki je na drugih mestih z okornim in včasih nesmiselnim prevodom zatemnjeval mesijanske prerokbe, je namreč na tem mestu nehote dal podlago za protijudovsko dokazovanje; njegov prevod ima na tem mestu vrednost neke judovske eksegeze, ki je za kristjane ugodna. Tedanja krščanska in judovska eksegeza pa ni strogo preiskovala znanstvene vrednosti takega dokazovanja.

Cirilov citat iz Akvilovega svetopisemskega prevoda ima torej v mnogem pogledu znatno znanstveno važnost.

ŠKOF IN REDOVNIŠTVO.

(De relationibus iuridicis inter Ordinarium loci et religiosos.)

Dr. Alojzij Odar.

Summarium. — Dissertatio in duas partes dividitur. In prima describitur historica evolutio harum relationum; in secunda continetur systematica propositio nec non brevis interpretatio C. I. C. canonum, his de rebus disserentium. Ex fontibus ostenditur, quomodo varia praescripta de praefatis relationibus temporis fluxu et essentialiter mutata sint.

Primis iam saeculis organizatae vitae religiosorum (saec. IV—VI) habentur quaedam tentamina emancipationis a potestate ordinarii loci, cui regulariter monachi subiecti erant. Evolutio monasticae exemptionis in oriente proponitur (monasteria stauropigiaca; sigillum patriarchae Germani II, PG 119, 803; decretum concilii in Monte Libano de anno 1736; cfr. art. 201 statut. ecclesiae orthodoxae serbicae de anno 1931). In occidente variae causae regularium exemptionem adiuvabant. Diplomata protectionis tum ab episcopis et conciliis provincialibus, tum a regibus nec non romanis pontificibus concessa. Varia privilegia concessa ordinibus militaribus et mendicantibus, quorum culmen erat »mare magnum«. Controversiae inter episcopos et religiosos inde a saeculo XII. Principia statuta in concilio Lateranensi V nec non Tridentino, quae magis evolvebantur in actis summorum pontificum post concilium Tridentinum (Pii V, Gregorii XIII et XV; Innocentii X, Clementis X, Benedicti XIV, Leonis XIII) et maxima ex parte conservata sunt et in codice iuris canonici.

I. Zgodovinski razvoj.

Pregled. — 1. Uvod. 2. Pomen. 3. Prvotno meništv. 4. Vzhodno meništv. 5. Zapadno redovništvo v 5. in 6. stoletju. 6. Zaščitna pisma škofov in kraljev. 7. Zaščitna pisma papežev. 8. Zgledi privilegijev. 9. Clugnyško reformno gibanje. 10. Novi redovi. 11. Viteški redovi. 12. Eksempcija v Corpus-u iuris canonici. 13. Privilegiji mendikantskih redov. 14. Vienski koncil. 15. Koncil v Konstanzu. 16. Mare magnum. 17. V. lateranski koncil. 18. Tridentinski koncil. 19. Papeški akti po tridentskem koncilu. 20. Novejši koncili. 21. Sistematični prikaz.

1. Razmerje med krajevnim škofom¹, kot zastopnikom redne² cerkvene hierarhije, in redovništvom, ki biva v škofiji, je eno izmed najvažnejših poglavij v vsem cerkvenem pravu. Znano je namreč, da igra pri pravni določitvi tega razmerja važno vlogo vprašanje o eksempciji, ki pomeni prav izvzetje izpod škofove oblasti, da je prav za prav ves problem v tem, kako daleč sega oziroma naj bi segala ta eksempcija. Omeniti moramo takoj, da pravni pojem eksempcije še danes v cerkvenem pravu ni enoznačen, še manj je seveda mogel biti v preteklosti. Med eksempcijo enega reda in med eksempcijo drugega reda je torej velika razlika. Pojem redovništva, ki naj nam za enkrat označuje, kar kodeks imenuje religio³ in societas⁴, je še

¹ Izraz škof je vzeti v pomenu krajevni ordinarij.

² Napram redovniški hierarhiji, ki je notranja, imenujejo to hierarhijo tudi zunanja.

³ Ako se člani zavežejo z javnimi zaobljubami, naj si bodo slovesne ali preproste, da se bodo prizadevali za krščansko popolnost z izpolnjevanjem evangeljskih svetov v skupnem življenju po predpisanih pravilih pod skupnim predstojnikom, se imenuje organizacija religio (kan. 487 in 488, n. 1).

⁴ Organizacija pa, pri kateri so vsi elementi kot pri religio, samo javnih zaobljub ni, se imenuje societas (kan. 673). O slovenskih nazivih pozneje.

danes, ko je vendar veljavno redovniško pravo napram staremu zelo poenostavljeno in sistematično urejeno, zelo obširen.

Redovništvo se je v Cerkvi polagoma razvijalo, tako v ideološkem kot v organizatornem pogledu. Eremiti, benediktinski red, viteški redovi, mendikanti in kleriški redovi⁵ pomenijo odločilne faze v tem dvojnem razvoju. Lahko je umeti, da so bili v drugačnem razmerju do krajevnega škofa po puščavah živeči eremiti kot pa dobro organizirani benediktinci v svojih neodvisnih samostanih, v drugačnem zopet centralistično urejeni viteški redovi in v drugačnem končno mendikantski in kleriški redovi, ki se začno intenzivno baviti z dušnim pastirstvom, medtem ko je bil namen starih redov kontemplativno življenje. Pri vseh naštetih tipih pa zasledimo stremenje za eksempcijo; vsi bi se radi osvobodili izpod oblasti krajevnih škofov, toda razlog je drugi in drugi.

2. Razmerje med škofom in redovništvom je v veljavnem cerkvenem pravu pozitivno urejeno. Primeri, kjer so redovniki raznih vrst podložni krajevemu škofu, oziroma v katerih so izvzeti, so v zakoniku taksativno naštet, čeprav ne na enem mestu, temveč razmetano po celem kodeksu.

Iz cerkvene zgodovine vemo, da je igralo razmerje med redovniškim in svetnim klerom in škofi zlasti od 13. stoletja dalje veliko vlogo, ki nikakor ne razodeva najlepše strani Cerkve. Več stoletij je trajal srdit boj med obojnim klerom. Od srede 13. stoletja do vatikanskega koncila skoro ni najti pomembnejšega cerkvenega zbora, ki se ne bi bil bavil s to perečo zadevo. V teh bojih so se polagoma izklesala načela, na katera sta peti lateranski koncil in tridentski cerkveni zbor oprla določbe, ko sta razmejila kompetenco med škofi in redovništvom. Določbe so znova potrjevali, razlagali in praktično aplicirali poznejši papeži in oblastva rimske kurije. Na njih osnovi so zgrajene tudi določbe v zakoniku. Omenjena načela in določbe, ki naj bi zatrla spore med škofi in redovniki, niso na sebi, kakor je umevno, znake kompromisa; prav tako seveda veljavne določbe, ki so na njihovi podlagi sestavljene. Zato je jasno, da moremo predmetne določbe pravilno interpretirati in si ustvariti pravilno sliko o pravnem razmerju med škofom in redovništvom le na podlagi zgodovinskega razvoja.

S tem pa je že tudi povedano, zakaj hoče pričujoča razprava, ki bo v svojem drugem delu sistematično prikazala omenjene določbe v veljavnem pravu, v prvem delu orisati, kako so se v zgodovini razvijali pravni odnosi med škofi in redovništvom. Iz ogromne snovi morem seveda podati v okviru te razprave le najvažnejše faktorje razvoja in kratke skice o pravnem stanju.

3. Prvotno meništvo, ki se pojavi v dvojni obliki, od katerih je ena gojila pravo samotarsko življenje (eremiti)⁶, druga pa

⁵ Razvoj redovništva in njegovo dejansko stanje je opisal Heimbucher v znamenitem delu *Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche*; tretja izdaja v dveh mogočnih zvezkih; prvi ima 831 strani in je izšel l. 1933, drugi pa 829 in je izšel l. 1934.

⁶ Prvaka sta bila zlasti sv. Pavel iz Teb (c. 234—347) in sv. Anton Puščavnik (251—356); po zadnjem se imenujejo posebna meniška pravila, ki

skupno življenje (koinobitski sistem)⁷, se je začelo in razvijalo v zvezi z redno cerkveno hierarhijo, ne pa zunaj Cerkve ali celo proti Cerkvi. Tako je n. pr. znano o prvem meniškem zakonodavcu, sv. Pahomiju⁸, da je bil v dobrih odnošajih s krajevnim svetnim klerom in da je gradil nove meniške naselbine z odobritvijo škofov⁹. Kmalu pa so postale razmere take, da se je morala uradna Cerkev pozitivno baviti z meništvom in urejati njegovo razmerje do svetnega klera in krajevnega škofa. Do nasprotja je prišlo prvenstveno radi dogmatičnih bojev v četrtem in v naslednjih stoletjih, v katere so se vtikali tudi menihi, in tako so kaj hitro nastali spori med škofi in redovniki.

»Načelno« vprašanje, ali gre prednost duhovskemu ali redovniškemu stanu, ki je povzročilo toliko prerekanj v srednjeveški teološki literaturi, je našlo prvo rešitev na pokrajinskem cerkvenem zboru v Saragosi l. 380, ki je v kan. 6 nastopil proti klerikom, ki so zrlj v meništvu popolnejšo stopnjo pobožnosti kot v duhovniškem zvanju in so zato zapuščali duhovniške službe¹⁰.

4. Razmerje med škofom in meništvom je pravno prvič uredil cerkveni zbor v Kalcidonu l. 451. V znamenitem kan. 4, ki ga je sprejel tudi Gratian v svoj dekret¹¹, se določa, da so menihi podložni krajevemu škofu; dalje da daje škof dovoljenje za ustanovitev meniške naselbine; da podeljuje škof menihom dovoljenje, zapustiti samostan, in da končno škof nadzoruje meniške naselbine¹². Te določbe je sprejela bizantinska cesarska zakonodaja¹³. Cesar Justinijan je n. pr. določil: »Si quis venerabile monasterium aedificare voluerit, non prius ei id facere liceat quam Deo carissimum loci Episcopum advocaverit, isque manibus ad coelum extensis

so ohranjena v dveh recenzijah, a so iz konca 5. stoletja (PG 40, 1065 nsl.) (cfr. Heimbucher, o. c. I, 65—76).

⁷ Početnik koinobitskega (κοινοβίος βίος) menišтва je sv. Pahomij (c. 286 do 346). Sestavil je meniška pravila v koptskem jeziku. (S. Pachonii abb. Tabenn. regulae monasticae, izd. Bruno Albers v Florilegium patristicum zv. 16, l. 1923).

⁸ Prim. o koinobitskem meništvu Heimbucher, o. c. I, 77 nsl.

⁹ Cfr. Schiwietz, Pachomianische Klöster im vierten Jahrhundert, A. f. k. K. R. 1902, 454.

¹⁰ Hefele-Leclercq, Histoire des conciles I, 987.

¹¹ C. 12, C. 16, q. 1; c. 10, C. 18, q. 2.

¹² Hefele-Leclercq, o. c. II, 779; Milaš, Pravila pravoslavne crkve s tumačenjima I (1895) 334—339. Povod za cit. določbo je bil ta, da so mnogi laiki in redovniki zelo lahkomišlno ustanavljali nove samostane in cerkve, ne da bi škofa o nameravani ustanovitvi vsaj obvestili. — V nav. kan. 4 beremo: »qui vere et sincere monasticam vitam aggrediuntur, digni conventi honorare habeantur. Quoniam autem nonnulli monachico praetextu utentes et Ecclesias et negotia civilia perturbant, et temere citra ullam discrimini rationem in urbibus circumversantes, quin etiam monasteria sibi constituere studentes, visum est ut nullum usquam aedificare nec construere posse vel oratoriam domum, praeter sententiam ipsius civitatis Episcopi. Monachos autem qui sunt in unaquaque regione et civitate, Episcopo subiectos esse, et quietem amplecti... Civitatis autem Episcopum oportet eam qua par est monasteriorum curam gerere».

¹³ Justinijanove novele 5, 89, 123, 133; cfr. Schäfer, Justinianus I et vita monachica, Acta congressus iuridici internationalis 1934, vol. I. 1935, 175—188.

precatione locum Deo consecraverit, figens in eo salutis nostrae signum¹⁴.» Zunanji znak škofove oblasti nad samostanom ali cerkvijo je bila vprav fixio crucis (σταυροπηγίον). Izvolitev opata je po Justinijanovi določbi¹⁵ potrdil škof; opat je bil škofu podložen, ker je bil ta za njegovo poslovanje odgovoren: »Unumquodque monasterium habeat proprium Abbatem. De institutione et factis Abbatis respondeat Episcopus, de monachis Abbas¹⁶.» Navedene točke so bile sprejete v nomokanon s XIV naslovi¹⁷ in so še danes merodajne v vzhodni cerkvi. Čl. 201 ustave srbske pravoslavne cerkve iz l. 1931 n. pr. določa, da je eparhijski arhierej (krajevni škof) vrhovni predstojnik in nadzornik vseh moških in ženskih samostanov v eparhiji (škofiji).

Vendar pa dobimo tudi na vzhodu od 7. stoletja dalje^{17a} samostane, ki so izvzeti izpod škofove oblasti, a so podvrženi patrijarhovi jurisdikciji. Take samostane so imenovali πατρι-αρχικά μοναστήρια ali tudi σταυροπηγία¹⁸; zadnji naziv je odtod, ker je izvršil »fixio crucis«¹⁹ patrijarh. Balsamon (v 2. pol. 12. stol.) poroča v komentarju k apost. kanonu 31, da so škofje z nevoljo gledali to patrijarhovo pravico. Sam zavrača škofo, češ da si more patrijarh pridržati tako pravico, zakaj »divinis canonibus nec metropolitae nec archiepiscopi nec episcopi dioecesis constituta est, sed omnia patriarchis distribuuntur«²⁰. Pač pa ne more patrijarh izvrševati te pravice v škofiji tujega patrijarhata, »ne ecclesiarum iura confudantur«²¹.

¹⁴ Nov. 5, c. 1; nov. 67, c. 1; nov. 131, c. 7.

¹⁵ Nov. 123, c. 34: Atque sanctissimus Episcopus, sub quo monasterium constitutum est, eum qui ita [kot je določeno v predidóčem odstavku] electus est omnibus modis Abbatem creet.

¹⁶ L 39, C 1, 3.

¹⁷ Cfr. XI titul. Prim. tudi čl. 14 Dušan, zakonika (tekst pri Dolenc, Dušanov zakonik 1925, 178).

^{17a} Prim. Hergenrother, Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts 1905, 363 op. 7; Thomassinus, Vetus et nova ecclesiae disciplina, p. 1, l. 3, c. 30, n. 15. Balsamon pravi o tej pravici patrijarhov: »per longam non scriptam ecclesiasticam consuetudinem, quae pro canonibus servata est tanto tempore quanti memoria haberi non potest, et in hodiernum usque diem« (PG 137, 97).

¹⁸ Škofijski samostani pa se imenujejo επαρχιακά ali ἐνοριακά μοναστήρια (Milaš, Das Kirchenrecht der morgenländischen Kirche 1905, 672).

¹⁹ Rabi se izraz »stavropegiá mittere«. (Tako n. pr. v Balsamonovem komentarju k apost. kanonu 31, PG 137, 99.) — Za ta pravni čin je bil pristojen v patrijarhovi kuriji chartophylax (kancler); vodstvo tako izvzetih samostanov je bilo v patrijarhovi kuriji poverjeno posebnemu uradniku, ki se je imenoval exarcha monasteriorum (Croce, L'essenzone dei religiosi nel diritto romano-bizantino, Acta congressus iuridici internationalis, vol. II 1935, 162).

²⁰ PG 137, 98.

²¹ PG 137, 99. Matej Blastar piše v Syntagmu: »Soli Patriarchae Constantinopolitano concessum esse, quocumque stavropegiá mittere« (PG 144, 1282), a ne navaja nobenega kanoničnega dokaza.

Papež Janez VIII. je imel v Carigradu pravice na samostanu in cerkvi sv. Jurija. Carigraski patrijarh se je teh pravic polastil, a cesar Bazilij Macedonec jih je papežu vrnil in papež se mu je v pismu zahvalil (PL 126, 909). Ali so papeževe pravice temeljile v stavropegijskem pravu ali na patronatnem pravu, se ne da dognati. (Prim. Croce, o. c. 163.)

Germanus II., carigrajski patrijarh v letih 1221 do 1239, je v svoji odločbi²² takole opisal pravni položaj izvzetega samostana: »Ut patriarchalis nominis relatio (ἀναφορά τοῦ πατριαρχικοῦ ὀνόματος, v bogoslužju) in illis solis obtineat et clarius exprimatur, in quibus exstructio per patriarchalia crucifixa facta fuerat, sive monasteria sint, sive ecclesia catholicae, sive oratoria. Et in hujusmodi nihil sit commune regionis antistiti, sive ad sacrorum confectionem, sive ad praefecti designationem, sive ad animalium peccatorum inquisitionem (εἰς ψυχῶν σφαλμάτων ἀνακρίσιν), neque aliud quidquam, usque ad canonicarum illationum exactionem. Etenim qui in his consecrationem sortiuntur patriarchales erunt et nominabuntur, et patriarchalium iurium exarcho subjicientur, eique solita canonica persolvent. Ipse autem exarchus eos, qui sacris in posterum initiabuntur, per gradus singulos ad id promovebit, cum legitimis tam vitae, quam aetatis ipsorum testimoniis, et alio omni regulari observatione. Praeterea nuptialibus praeerit contractibus permittendis aut vetandis. Et ratiociniorum susceptores, spirituales Patres in patriarchalibus iuribus assidentes ab eo probabuntur ac veniam accipient.«

Pri ostalih samostanih gredo navedene pravice krajevnemu škofu: »Et illius erit relatio (ἀναφορά), sigillum, inquisitio, preventus canonicorum, ordinationes, venia et prohibitio contractuum, est si quod sit aliud episcopale privilegium«, pa naj bo »monasterium suburbicum« ali »paralaurium« ali »domus oratoria«.

Pet sto let pozneje določa katoliški vzhodni patrijarhijski koncil »in Monte Libano« iz l. 1736 prav tako, da so menihi podložni krajevnemu škofu »nisi fixatione crucis patriarchalis ab iis eximantur«²³. Take izvzete samostane sme škof obiskati le prvo leto po svoji konsekraciji, ostale vsako leto. Pravni položaj izvzetih samostanov oriše koncil skoro do besede tako kot pravkar omenjeni patrijarh Germanus II.: »Ubi autem Rmus Patriarcha hoc privilegium (»fixio crucis«) monasterio cuiuspiam concesserit, patriarchalis nominis appellatio in illo monasterio solum obtineat et manifeste inclametur; et in hujusmodi nihil sit commune regionis Antistiti, sive ad sacrorum celebrationem, sive ad superioris per signum crucis institutionem, sive ad delictorum animae disquisitionem, neque ad aliud quidquam, etiam ad canonicorum censuum exactionem. Etenim et ii, qui ordines sacros suscipient, patriarchales erunt et nominabuntur et patriarchalium iurium exactori, id est visitatori, subjicientur, eique canonica iura persolvent. Ipse autem visitator eos, qui in posterum sacris initiabuntur, per gradus singulos ad id promovebit, cum legitimis tam vitae quam aetatis ipsorum testimoniis et omnia alia canonice

²² Sigillum sanctissimi et oecumenici patriarchae, Domini Germani, de paralauriis patriarchalium monasteriorum ad quem pertinent (PG 119, 803).

²³ Pars IV, c. 2: De monasteriis et monachis, nn. 1—2 (Collectio Lacensis II, 356 c—d).

praescripta observantia. Nuptialibus praeterea contractibus permit- tendis aut vetandis praeerit et ratiociniorum auditores, spirituales patres, in patriarchicis iuribus assistentes, ab eo promovebuntur et facultatem accipient²⁴.« Nato dostavlja koncil: »Ubi autem Patriar- chae crucis fixio praestructa non fuerit, regionis Antistes illius pote- statem habebit monasterii, sive ejus suburbanum sit, sive paralaurium (id est adjacens majorum monasteriorum, nomine laurae vocatorum), sive domus oratoria; et ad illum erit recursus, illius erit crucis signatio ad constituendos videlicet monasteriorum praefectos, inquisitio juridici census, ordinationes, facultates et prohibitoes contractuum, et si quod sit aliud episcopale privilegium.« Ker pa opisana eksempcija napravlja zmedo v škofovskih pravicah, je koncil sklenil »nullum deinceps monasterium... privilegiis antedictis donari oportere«²⁵.

Poleg škofovskih in patrijarhijskih samostanov so poznali na vzhodu še carske in avtonomne samostane. Prvi so bili ustanove cesarske rodbine, takšen je bil n. pr. samostan Pantokratorja v Cari- gradu, ki ga je ustanovila cesarska družina Komnenov. Avtonomni samostani pa so bili ustanove zasebnikov; v Carigradu je bil n. pr. tako ustanovljen znani samostan Marije Dobrotnice (S. Maria Ever- ghietidos). Obojni samostani, carski in avtonomni, so bili po usta- novni listini navadno popolnoma neodvisne ustanove. Da pa se take ustanove v Cerkvi dalj časa niso mogle vzdržati, je samo po sebi umljivo. Avtonomni samostani so bili kmalu zenačeni po svojem pravnem položaju s škofovskimi oziroma nekateri s patrijarhijskimi samostani²⁶.

Glede razmerja med vzhodnim meništvo in krajevnimi škofi moremo iz omenjenih pravnih virov kratko ugotoviti to-le: Pravi- loma so podložni menihi krajevnemu škofu. Menihi in patrijarhi streme za tem, da bi bili samostani izvzeti izpod škofovske oblasti. Škofje se temu stremljenju upirajo. Pravica eksimirati izpod škofovske oblasti se izvaja iz suprematske patrijarhove jurisdikcije. Vsebina eksempcije se nanaša na ustanovitev samostana, na imenovanje predstojnikov, na spovedno jurisdikcijo, na opravljanje bogoslužja, na dušnopastirsko delo, na pripustitev k ordinaciji in na ordinacijo samo in končno na upravo imovine. V vseh teh stvareh bomo našli podobnosti pri vprašanju o eksempciji zapadnega redovništva.

Croce našteva v razpravi *L'eszensione dei Religiosi nel diritto romano bizantino*, ki sem jo že parkrat omenil, pet večjih razlik med eksempcijo zapadnega redovništva in eksempcijo vzhodnih samostanov. Na zapadu, pravi, se nanaša eksempcija primarno na osebe in šele v drugi vrsti na kraje, na vzhodu pa je obratno: izvzeti so kraji in radi krajev osebe. Dalje se na zapadu nanaša eksempcija le na redovnike, na vzhodu tudi na svete kraje, ne oziraje se na redovnike; na vzhodu se bavi eksempcija z ustanovo večkrat le v imovinskem oziru, na zapadu takega primera ni. Eksemptni redov-

²⁴ Ibid. n. 2 (Coll. Lac. II, 357 a—c).

²⁵ Ibid. n. 2 (Coll. Lac. II, 357 c).

²⁶ Croce, o. c. 164—165.

niki so na zapadu odvisni od svojih redovniških predstojnikov, na vzhodu pa je eksempcija v tem, da stopi na mesto škofa patrijarh. Končno je na vzhodu prištet eksemptni redovniški kler po eksempciji med patrijarhijski kler; tega pojava na zapadu ni²⁷. O naštetih razlikah moramo na splošno reči, da le deloma drže. Avtor je namreč, kakor se zdi, prezrl, da sta se v zapadnem redovništvu, kakor bomo videli, pojem in vsebina eksempcije zelo spreminjala. Benediktinsko menišstvo je bilo n. pr. v drugačnem oziru eksemptno kot pa mendikantski redovi. Eksempcija oziroma bolje emancipacija benediktinskih samostanov je bila prvotno zelo podobna eksempciji vzhodnih samostanov. Če pa primerjamo eksempcijo vzhodnih samostanov, kakor jo opisuje patrijarh Germanus iz začetka XIII. stoletja, z eksempcijo zapadnega redovništva po tridentskem koncilu, in to ima Croce pred očmi, potem so seveda razlike med obojno eksempcijo bistvene.

5. Veliko bolj pester kot pri vzhodnem meništvu je razvoj razmerja med redovniki in krajevnimi škofi pri zapadnem redovništvu²⁸. Zapadni pokrajinski cerkveni zbori v 5. in 6. stoletju sicer ponovno ukazujejo v soglasju z načelom, ki ga je postavil kalcedonski cerkveni zbor, da ordinira redovnike krajevni škof²⁹, potem ko je papež Siricij ob koncu 4. stoletja določil, da sicer ni priporočljivo ordinirati menihe, vendar pa ni prepovedano³⁰; dalje da ne sme nihče brez škofovega dovoljenja ustanoviti samostana³¹, da škof nadzira opate in jih tudi kaznuje³², da se morajo opati udeleževati sinod³³.

²⁷ O. c. 167—168. — Vprašanje o eksempciji je seveda pri zapadnem redovništvu neprimerno večjega pomena kot pri vzhodnem meništvu že iz tega razloga, ker je bilo zapadnega redovništva več kot vzhodnega in je bilo boljše organizirano. V Rusiji je bilo, kot poroča Milaš, Kirchenrecht 673, op. 9, le sedem stavropegijskih samostanov, ki so bili neposredno podrejeni svetemu sinodu.

²⁸ Literatura: Blumenstock, Der päpstliche Schutz im Mittelalter, 1890; Hüfner, Das Rechtinstitut der klösterlichen Exemption in der abendländischen Kirche (Archiv für katholisches Kirchenrecht 1906, 302—318; 629—651; 1907, 71—86; 270—284; 462—479; 599—636); Leclercq, Exemption monastique o Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie V, 1, 952—962; Vendevre, L'exemption de visite monastique. Origines. Concile de Trente. Législation royale 1907; Weiß, Die kirchlichen Exemptionen der Klöster von ihrer Entstehung bis zur gregorianisch-cluniacensischen Zeit, 1893; Vermeersch, De religiosis institutis et personis, vol. I 1902, 212—231; vol. II 1904, 101—105. Ostala literatura bo navedena na svojih mestih.

²⁹ Koncil v Arlu l. 455 (Hefele-Leclercq, o. c. II, 886—887); c. 12 koncila v Leridi l. 524 (Hefele-Leclercq, o. c. II, 1065); koncil v Kartagini l. 535 (Hefele-Leclercq, o. c. II, 1138).

³⁰ Cogitantibus nobis, PL 13, 1265.

³¹ C. 27 koncila v Agdi l. 506 (Hefele-Leclercq, o. c. II, 991); c. 3 koncila v Leridi l. 524 (Hefele-Leclercq, o. c. II, 1064).

³² C. 19 koncila v Orleansu l. 511 (Hefele-Leclercq, o. c. II, 1013); c. 19 koncila v Epaonu l. 517 (Hefele-Leclercq, o. c. II, 1039); c. 19 III, koncila v Orleansu l. 538 (Hefele-Leclercq, o. c. II, 1160) in c. 11 IV, koncila v Orleansu l. 541 (Hefele-Leclercq, o. c. II, 1167).

³³ C. 19 koncila v Orleansu l. 511 (Hefele-Leclercq, o. c. II, 1013) in mnogi drugi; prim. Benedikt XIV, De synodo dioecesana, l. III, c. 1 (izd. iz l. 1769).

Vendar pa se že prav v tej dobi določa, da škof pri naštetih kompetencah ni napram menihom tako svoboden, kot je n. pr. nasproti svetnim klerikom in vernikom. Pokrajinski koncili namreč določajo, da škof ne sme redovne osebe ordinirati brez opatovega dovoljenja³⁴, da ne sme za ordinacijo redovnikovo zahtevati nobene pristojbine³⁵ in da opatov ne sme odstaviti, ne da bi prej zaslišal sosednje opate³⁶. V teh omejitvah moremo zreti početek poznejše eksempcije.

6. Emancipacija³⁷ redovništva, ki se je začela javljati v 5. stoletju, je v naslednjih stoletjih vedno bolj rastla. Razlogov za ta pojav je bilo več. Prvič je z Benediktovo regulo dobilo zapadno meništvo trdno organizacijo. Svojepravni benediktinski samostani, ki so hoteli biti v vsakem oziru samostojni in neodvisni od okolice³⁸, so bili pač v vse drugačnem razmerju do škofa kot pa samostani iz prejšnje dobe. Dalje je vplival na razvoj odnosov med škofi in redovništvom poseben sistem meniške cerkvene uprave v irski in škotski cerkvi. Menihi, ki so izšli iz samostanov na Irskem in Škotskem, so v novih naselbinah, ki so jih ustanavljali na evropskem kontinentu, bili pod vplivom svojega domačega sistema, ki je dajal meništvu veliko moč v cerkveni upravi³⁹. Še važnejši činitelj pa so bila zaščitna pisma, ki so jih dajali škofje samostanom. V teh zaščitnih pismih so bili obseženi razni privilegiji; tako se je škof zavezal, da bo prihajal v samostan le na opatovo povabilo; da bo pustil redovnikom svobodo pri volitvi opata; da bo posegal v redovniško disciplino le v težjih primerih; osvobodili so tudi samostane različnih cerkvenih dajatev⁴⁰. Škofje so dajali take privilegije⁴¹ iz raznih vzrokov, včasih prosto-

³⁴ Koncil v Arlu l. 455, v Leridi l. 524, v Kartagini l. 535 (Hefele-Leclercq, o. c. II, 886—887; 1065, 1138).

³⁵ II. koncil v Orleansu l. 533, kan. 3, Hefele-Leclercq, o. c. II, 1133.

³⁶ Koncil v Toursu l. 567 (c. 7); prim. o tem koncilu Hefele-Leclercq, o. c. III, 182, op. 2.

³⁷ Leclercq dobro pripominja, da gre v tej dobi bolj za emancipacijo, osvoboditev, kot pa za eksempcijo, ki pomeni prehod izpod škofovske jurisdikcije pod neposredno papeško oblast (Dictionnaire V, 1, 956).

³⁸ Idealni samostan v tem pogledu opisuje pogl. 66 Benediktove regule: »Monasterium autem, si potest fieri, ita debet constitui, ut omnia necessaria, id est, aqua, molendinum, hortus, pistrinum, vel artes diversae, intra monasterium exerceantur, ut non sit necessitas monachis vagandi foras.«

³⁹ Beda Castiljivi pripoveduje v *Historia ecclesiastica gentis Britonum* (III, 4), da je vladal opat Kolumban iz samostana v Hy-ju vso cerkveno pokrajino in škofe. Tudi njegovi nasledniki so ohranili to pravico (cfr. Heimbucher, o. c. I, 139—148 in tam navedeno literaturo).

⁴⁰ Zgleda navaja Hüfner v A. f. k. K. R. 1906, 309. Prim. tudi Leclercq v *Dictionnaire* V/1, 955, ki našteva nad dvajset samostanov iz Francije, ki so dobili take privilegije.

⁴¹ Prim. dve Markulfovi formuli: *De privilegio in Cessio regis de hoc privilegium* (*Monumenta Germaniae historica, leges* V, 39, 41), ki ju je Vendevre definiral: »un privilège impersonnel qui dénote un acte fréquent et d'un usage courant au point de constituer une sorte de loi« (Leclercq v *Dictionnaire* V/1, 956). V tej »formuli« *De privilegio* so naštete svoboščine, ki so jih dobili »monasteria innumerabilia per omne regnum francorum (sub libertatis privilegium videntur consistere)«, kot beremo v tekstu. Formula se je mnogo uporabljala. Druga formula *Cessio regis de hoc privilegium* pa je kraljevska potrditev prvega, škofovega privilegija.

voljno⁴², večkrat pa tudi moralno prisiljeni, da so z njimi privabili menihe v svojo škofijo in so si jih napravili za naklonjene. Menihi pa so želeli osvoboditve izpod škofovske jurisdikcije zlasti iz dveh razlogov: da so mogli živeti v miru in tako izpolnjevati svojo regulo in da so se rešili škofov, ki so jih večkrat kruto zlorabljali^{43a}. Za umevanje prvega razloga je treba opomniti, da je živelo v tej dobi le kontemplativno benediktinsko meništvó; glede drugega pa, da je bila doba trda in pravni red omajan. Da bi bile omenjene svoboščine bolj zasigurate, so samostani skušali dobiti na pokrajinskih cerkvenih zborih zaščitno pismo, v katerem so se škofje iz določene pokrajine zavezali, da bodo svoboščine podelili in jih tudi spoštovali⁴⁴.

Samostani so dobivali zaščitna pisma tudi od kraljev. S takim pismom so bile njihove svoboščine, ki so bile zelo široke tako v svetnih kot v duhovnih zadevah⁴⁵, znova potrjene⁴⁶.

7. Kakor škofje in kralji so začeli na prošnjo samostanov izdajati zaščitna pisma tudi papeži⁴⁷. Pravna osnova za zaščitna pisma papežev je bila dvojna. V starejši dobi, v glavnem od 9. do 11. stoletja, so jih izdajali na osnovi komendacije. Samostan se je predal papežu, ki je s tem dobil nad njim *dominium altum*, in ga na tej osnovi sprejel v zaščito. Tako zaščitno pismo samo sicer ni podelilo novih privilegijev, pač pa je zaščitilo privilegije, ki jih je samostan že užival. Vsebina takega zaščitnega pisma je bila namreč ta-le: sprejem v zaščito, potrditev privilegijev in določitev priznalnine. Privilegiji so bili navadno naslednji: pravica svobodno voliti opata, osvoboditev od škofove kaznilne oblasti, od dolžnosti hoditi na sinodo, in končno avtonomija samostana tako *quoad temporalia* kot *quoad spiritualia*. Te vrste zaščito so imenovali *tutela specialis*; sprejem v tako zaščito, kakor že omenjeno, nikakor ni bil dokaz, da so bili samostanu privilegiji podeljeni. Ker nekateri na to razliko niso pazili, so nastali spori, dokler ni papež Inocenc III. glede vsebine te zaščite jasno določil: »*totum ex inspectione privilegiorum advertere*«⁴⁷. Prav tako je bilo s priznalnino; ona, ki se je plačevala na osnovi *tutela specialis*, ni bila dokaz, da privilegiji obstoje. Klasično je zopet zadevne spore rešil Inocenc III.: Treba je razlikovati, pravi. »*Si ad indicium perceptae protectionis census persolvitur, non ex hoc*

⁴² Tako n. pr. sv. German, pariški škof, ki je l. 566 podelil privilegije opatiji de Saint Germain-des-Prés (Leclercq v Dictionnaire V/1, 955).

^{43a} »*Scimus quod ob quietem monasteriorum et Episcoporum tyranniden has exemptiones plerumque R. R. Pontifices indulserunt,*« piše canterberyjski nadškof Rihard pap. Aleksandru III. (PL 22, 145), v pismu, kjer nastopa proti redovniški eksempciji.

⁴³ Hüfner v A. f. k. K. R. 1906, 310.

⁴⁴ Prim. Cessio regis de hoc privilegium (Leclercq v Dictionnaire V/1, 957—959).

⁴⁵ Tudi institut lastniške cerkve moremo zlasti za dobo Karlovcev šteti med činitelje, ki so pospeševali redovniško eksempcijo. Na kraljevem zemljišču sezidan samostan je bil že s tem izvzet izpod škofove oblasti.

⁴⁶ Blumenstock, Der päpstliche Schutz im Mittelalter 1890; Weiß, Die kirchlichen Exemptionen der Klöster von ihrer Entstehung bis zur clugniazensischen Zeit 1893; Hergenröther, Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts² 1905, 363.

⁴⁷ C. 7, X 5, 33.

iuri dioecesis. Episcopi aliquid videtur esse subtractum⁴⁸; drugače pa je »si... ad indicium perceptae libertatis census annuus conferatur«⁴⁹.

V znamenje podeljene odnosno sprejete svoboščine je plačeval samostan letno priznalnino tudi pri navadni tuteli, to je pri papeški zaščiti brez predhodne tradicije. Primeri te zaščite so se začeli množiti v 12. stoletju. Zaščita ni več oprta na dominium altum, temveč na stavek, da ima papež kot vrhovni poglavar Cerkve pravico in dolžnost skrbeti, da bodo redovniki živeli po svoji reguli. »Religiosam vitam eligentibus«, je pisal papež Inocenc III. 4. maja 1198⁵⁰, »apostolicum convenit dare praesidium, ne forte cuiuslibet temeritas incursus aut reos a proposito revocet, aut robur, quod absit, sacrae religionis infringat«.

Papeška zaščita pravno sicer ni isto kot eksempcija⁵¹; osnova zaščite je namreč popolnoma drugačna kot osnova eksempcije. Toda prav nobenega dvoma ni, da je emancipacija na podlagi zaščite močno pospeševala eksempcijo⁵², zlasti še radi tega, ker so papeško potrditev privilegijev začeli zamenjavati s podelitvijo in vezati z zaščito tudi zgoraj omenjene privilegije⁵³.

Za papeško zaščito in privilegije so samostani v tej dobi prosili iz dveh razlogov, da bi mogli v miru živeti po svoji reguli in da bi bili zavarovani pred samolastnim ravnanjem škofov. Gre torej zgolj za obrambo.

8. Poleg opisane zaščite pa imamo od 7. stoletja dalje tudi primere, da so papeži podelili samostanu z namenom, da bi ga branili pred krajevnim škofom, zelo obširne privilegije, ki vsebujejo pravo eksempcijo izpod škofovske oblasti. Liber diurnus ima tri⁵⁴ formularje za take privilegije. Prvi⁵⁵ sega v dobo Gregorja Velikega; samostan je po njem popolnoma izvzet izpod škofove oblasti⁵⁶. Pripomniti pa je treba, da je bil privilegij podeljen v času, ko je bila škofija (Benevent) izpraznjena⁵⁷.

Bolj znan je drugi formular (form. 77), ki vsebuje privilegij, ki ga je podelil papež Honorij I. 11. junija 628 samostanu Bobbio, da bi ga rešil pred arijanci, ki so ostali v pavijski škofiji še zelo močni. Zanimivo pismo se glasi: »Petis nos igitur ut monasterio... quo praessee dignosceris⁵⁸, privilegia sedis apostolicae largiremur, quatenus sub jurisdictione sanctae nostrae Ecclesiae... constitutum

⁴⁸ C. 8, X 5, 33.

⁴⁹ C. 8, X 5, 33.

⁵⁰ Cfr. Hüfner v A. f. k. K. R. 1907, 72.

⁵¹ Hinschius, System des katholischen Kirchenrechts V, 1893, 300.

⁵² Scherer, Handbuch des Kirchenrechts II, 1898, 740.

⁵³ Primere navaja Hinschius, o. c. V, 330—332.

⁵⁴ Form. 32, 77, 86.

⁵⁵ Jaffé, Regesta² n. 1926.

⁵⁶ »Ut sub jurisdictione sanctae nostrae, cui Deo auctore deservimus, Ecclesiae, constitutum, nullius alterius ecclesiae ditionibus submittatur (monasterium)... Et ideo omnem cuiuslibet ecclesiae sacerdotem in praefato monasterio ditionem quamlibet habere hac auctoritate praeter Sedem apostolicam prohibemus«.

⁵⁷ Cfr. Scherer, o. c. II, 741, op. 33.

⁵⁸ Za privilegij je torej prosil opat.

nullius ecclesiae jurisdictionibus submittaris, pro qua re piis votis facilites ac nostra auctoritate id quod a tua dilectione exposuimus, affectui mancipari, et ideo omnem cuiuslibet ecclesiae sacerdotem in praedicto monasterio ditionem qualibet auctoritate ne extendere, atque sua auctoritate nisi a praeposito monasterii fuerit invitatus, missarum solemnitates celebrare omnino prohibemus⁵⁰. Tretji od omenjenih formularjev je iz 8. stoletja; v njegovem privilegiju se izključuje škofova jurisdikcija in se naglašča, da je samostanska imovina nedotakljiva⁵¹.

Pravno zanimivo je za naše vprašanje pismo papeža A d e o d a t a škofom »in Galliae partibus commorantibus«, s katerim je l. 674 podelil privilegij eksempcije samostanu sv. Martina v Touru. V uvodu piše papež, da se mu je predstavil opat s priporočilom krajevnega škofa, da bi podelil samostanu »privilegium apostolica auctoritate subnixum, ob munitionem venerabilis monasterii«. Ker je to novost (»idcirco quod mos atque traditio sanctae nostrae Ecclesiae plus non suppetat a regimine episcopalis providentiae religiosa loca secernere«), je imel papež pomisleke, toda ker je pristal krajevni škof in so dali pristanek tudi komprovincialni škofje, kakor je razvidno iz listine, zaproseni privilegij podeljuje, zakaj »nullatenus jam exortem rationis, ac canonicae regulae tantorum episcoporum consonam sententiam fore perpendimus«⁵¹.

Kakor je iz navedenega papeževega pisma razvidno, so bili samostani redno podložni krajevnemu škofu; eksempcija je bila ob koncu 7. stoletja še redka izjema. Polagoma pa je vedno več samostanov dobilo podobne privilegije; samo iz Francije je znanih v letih 855 do 900 49 takih primerov⁵². Mnenja avtorjev (van Espen, Weiß in drugi), ki so trdili, da segajo početki redovniške eksempcije šele v 11. stoletje⁵³, je torej nevzdržno, kakor je razvideti iz povedanega.

9. Nov faktor v razvoju redovniške eksempcije je bilo clugnyško reformno gibanje, ki so ga papeži Gregor VII., Urban II. in Pashal II. podprli s številnimi privilegiji. Tako je zlasti Urban II. v dekretih z dne 1. novembra 1088 in 9. januarja in 17. aprila 1089⁵⁴ podelil vsem samostanom clugnyške samostanske zveze privilegije, s katerimi so bili osvobojeni škofove sodne in kaznilne oblasti ter plačevanja desetine cerkvam in so dobili pravico opravljati službo božjo v svojih cerkvah v času, ko je nad krajem razglašen škofov interdikt. Podobne privilegije je podelil Urban II. 6. aprila 1090 vallombroziancem⁵⁵.

Ob koncu 11. stoletja so samostani redno že eksemptni⁵⁶, čeprav le zaradi privilegijev, ki jih je posamezni samostan ali posamezna skupina samostanov prejela; v občem pravu pa še vedno velja načelo, da so samostani podložni krajevnemu škofu. Kako številni so bili

⁵⁰ PL 80, 483—484.

⁵¹ Cfr. Scherer, o. c. II, 741, op. 33.

⁵² PL 87, 1141—1142.

⁵³ Hüfner v A. f. k. K. R. 1906, 629.

⁵⁴ Cfr. Scherer, o. c. II, 740, op. 33.

⁵⁵ PL 151, 291—293; 485—488; 493—494.

⁵⁶ PL 151, 322.

⁵⁷ Scherer, o. c. II, 741.

primeri eksempcij, je razvideti iz tega, da je bilo podeljenih za časa I. lateranskega koncila (l. 1123) v par tednih 18 eksempcij, za časa II. lateranskega koncila (l. 1139) 37 in za časa tretjega cerkvenega zbora v Lateranu (l. 1179) 29 eksempcij⁶⁷.

V 12. stoletju si prizadevajo dobiti samostani v razmerju do krajevnih škofov te-le svoboščine: pravico, da smejo pozvaŕi za pontifikalne funkcije kateregakoli škofa, torej ne samo krajevnega, ko je I. lateranski koncil (c. 18) določil, da vrše te funkcije v samostanih škofje; dalje pravico, da morejo povabiti za konsekracijo sv. krajev in ordinacije klerikov tujega škofa, ako pri domačem škofu ni »communio sacrosanctae Romanae sedis« ali noče izvršiti funkcij »gratis ac sine pravitate«; pravico, da svobodno izvolijo opata, ki ga potem blagoslovi krajevni škof; ako pa ga ta noče blagosloviti na trikratno prošnjo, se sme samostan obrniti na tujega škofa. Dalje so samostani skušali dobiti oprostitev od dajatev škofu in od plačevanja desetine ter pravico pobirati desetino. Šli so tudi za tem, da zlomijo župniške pravice (Pfarrzwang)⁶⁸.

Škofje in duhovniki so se seveda tem tendencam, ki so močno presegle one iz prejšnjih stoletij, upirali⁶⁹. Pri nekem sporu med škofom in samostanom v Paviji, ki je nastal glede pravice, vršiti dušnopastirstvo, je prišlo do poboja, v katerem so ubili tri ljudi; nad dejstvom se bridko pritožuje papež Pashal II.⁷⁰ Sv. Bernard se je postavil na stran škofov in je v knjigi *De consideratione*⁷¹ ostro šibal samostane, ki hočejo biti eksemptni. Toda čas je šel preko njega in nekaj let po Bernardovi smrti so tudi cistercijani in templarji, ki so bili obojni tako rekoč njegova ustanova, postali eksemptni.

10. Z redovnimi kanoniki⁷², z viteškimi in mendikantskimi redovi je nastala za katoliško redovništvo nova doba. Redovniška organizacija, ki je bila v prvem tisočletju enotna, za katero so bili v organizatoričnem pogledu značilni samopravni samostani, ki so živeli drug ob drugem brez kakšne trajnejše medsebojne pravne zveze, je bila z novimi redovi po eni strani razbita, namesto enega reda imamo sedaj več različnih redov oziroma tudi več tipov redov; po drugi strani pa so uvedli centralistično vodstvo. Razumljivo je, da stremljenje za eksempcijo izpod škofove oblasti z omenjeno spremembo v redovništvu ne le ni ponehalo, temveč se je celo občutno zvečalo. Dobro organiziran red s centralnim vodstvom je bil namreč v vse drugače bolj ugodnem razmerju do krajevnega škofa, kakor pa po-

⁶⁷ Hüfner v A. f. k. K. R. 1907, 71.

⁶⁸ Hüfner v A. f. k. K. R. 1907, 73—79.

⁶⁹ N. pr. škof Rihard iz Canterburyja († 1184) v pismu na papeža Aleksandra III. (PL 200, 1456); škof Grosseteste iz Lincolna († 1253) v spomenici na papeža Inocenca IV.; Gerchoh iz Reichesperga († 1169) v spisu *De invest. Antichristi* (cfr. Hergenröther, o. c. I, 364, op. 1).

⁷⁰ Jaffé, *Regesta*² n. 4528.

⁷¹ L. III, c. 4, nn. 16—18 (PL 182, 767—769): »non est exemptio sed emancipatio, non in aedificationem sed in destructionem, non est fidelis dispensatio, sed crudelis dissipatio, non est devotio sed ambitio«. Proti eksempciji je ostro nastopil tudi Rihard »archiepiscopus cantuariensis« († 1184) PL 200, 1456, kakor sem zgoraj omenil.

⁷² Cfr. Heimbucher, o. c. I, 392—468.

samezni samostan v benediktinski organizaciji. Novi redovi pa so se razlikovali od benediktinskega reda tudi po namenu. Glavna naloga starih menihov je bilo lastno posvečenje; eksemptni so hoteli postati iz razloga, da bi mir, ki so ga potrebovali za svoje kontemplativno življenje, laže ohranili. Novi redovi, zlasti mendikantski, predvsem frančiškanski in dominikanski red, pa so bili aktivni; hiš niso več ustanavljali po samotah, temveč v mestih; bavili so se mnogo z dušno-pastirskim delom. Zato pa so veliko huje zadeli ob škofo in svetne duhovnike, katerim je bilo izročeno redno dušno pastirstvo, kakor pa benediktinci in njim sorodni menihi. Nastala je dolgotrajna borba med redovniki in škofi in svetnim klerom. Na nove temelje je potem postavil pereče razmerje med obojnim klerom V. lateranski cerkveni zbor in za njim tridentški koncil. Iz te dobe medsebojnih bojov, v katerih dospel redovniška eksempcija do največjega obsega, morem omeniti le najvažnejše podatke, ki ilustrirajo pravni razvoj redovniške eksempcije.

11. Viteški redovi, da z njimi pričnem, so najprej pritegnili v svoj krog veliko več ljudi kot benediktinci. Poleg pravih redovnikov so namreč razlikovali še donate, oblate, confratres, consorores in še druge »svoje« ljudi, ki so vsi bili vsaj v oddaljeni duhovni zvezi, če že ne v službenem in podložniškem razmerju z redom. Eksemptni so postali ne le pravi redovniki, temveč vsi, ki so bili v kakem razmerju z redom ali z njim v zvezi.

Med viteškimi redovi so prvi dosegli eksempcijo ivanovci⁷³. Templovci so dobili privilegij šele po smrti sv. Bernarda, svojega duhovnega vodja, ki je bil, kakor sem že zgoraj omenil, nasproten redovniški eksempciji. L. 1221 so bili tudi nemškimi križarjem podeljeni privilegiji ivanovcev in templovcev.

Redovniška eksempcija viteških redov pa ni samo zajela širših ljudskih plasti, temveč je bila tudi po vsebini obsežnejša kot eksempcija iz dobe pred njimi. Viteški redovi so postali izvzeti izpod škofove kaznilne in sodne oblasti; bili so oproščeni desetine; dobili so pravico povsod zbirati kolekto za sv. deželo in ob tej priliki pridigati in nabirati miloščino za reveže. Na krajih, ki so bili pod interdiktom, so smeli enkrat na leto opraviti božjo službo; za časa interdikta so smeli pokopavati na svojem pokopališču. Slednja pravica jim je prinesla mnogo legatov, ki so jim jih verniki testirali zato, da so njih trupla pokopali na redovniškem pokopališču. V viteških redovih se pojavi tudi misel, naj se vitezi spovedujejo pri redovniških duhovnikih (redovniški klerikat), ker »se ne spodobi, da bi se redovniški vitezi spovedovali svojih grehov pri svetnih duhovnikih«⁷⁴. Da škofje in svetni duhovniki niso radi videli teh privilegijev, je pač lahko umeti.

Še obširnejše privilegije kot viteški redovi so sčasoma dobili mendikanti. Višek je bil dosežen za časa frančiškanskega papeža Siksta IV., o katerem pravi Pastor, da je podelil mendikantom, zlasti frančiškanom toliko privilegijev, da ne bi prišli zlepa do konca,

⁷³ Prutz, Die exempte Stellung des Hospitaliter-Ordens 1904.

⁷⁴ Hüfner v A. f. k. K. R. 1907, 279.

če bi hoteli vse naštet⁷⁵. Preden pa omenimo mendikantske privilegije, si oglejmo v kratkem orisu določbe dekretalnega prava o redovniški eksempciji.

12. Ker so redovniški privilegiji polagoma nastajali, je umljivo, da zadevne dekretalne določbe⁷⁶ niso povsem jasne. Glavna načela pa so naslednja:

Treba je razlikovati med eksemptnimi in neeksemptnimi opati (Honorij III.⁷⁷), oziroma med eksemptnimi in neeksemptnimi kraji (Aleksander IV.⁷⁸); prav tako med protectionis praesidium (papeška zaščita) in libertatis privilegium (svoboščina) (Aleksander III.⁷⁹). Klerik, ki je bil sprejet v papeško zaščito, s tem še ne postane eksempten (Inocenc III.⁸⁰); besede »in speciales et proprias Ecclesiae Romanae filios . . . recepimus« (Inocenc IV.⁸¹) še ne pomenijo eksempcije, prav tako ne besede »aliquam Ecclesiam ad ius proprietatemque Romanae Ecclesiae pertinere« (Bonifacij VIII.⁸²); razlog je, ker »iure communi omnes Ecclesiae per orbem diffusae ad Romanam ecclesiam pertinent« (Bonifacij VIII.⁸³). Redovniki, ki so izvzeti izpod škofove kaznilne oblasti glede ekskomunikacije in interdikta, so navzlic nasprotnemu pravilu izvzeti izpod škofovega sodstva (Klemen IV.⁸⁴). Da je kakšen kraj eksempten, ni da bi moral biti tudi izločen iz škofije (Gregor IX.⁸⁵). Intentionem in iure fundatam ima v dvomu, ali je privilegij dan ali ne, vedno krajevni ordinarij, zato mora tisti, ki trdi, da je eksempten, svoj privilegij pozitivno dokazati (Bonifacij VIII.⁸⁶). Privilegij eksempcije je treba strogo interpretirati: če je redovniška cerkev eksemptna, s tem še niso eksemptne pridružene

⁷⁵ »Wollte man alle Gnadenbeweise, die während der langen Regierung Sixtus IV. den Bettelorden, besonders den Franziskanern, zuteil wurden, aufzählen, man würde kaum ein Ende finden« (Gesch. d. Päpste II, 536).

⁷⁶ Gratian, ki razpravlja o redovniškem pravu v drugem delu Dekreta (Causae 16 do 20) ima veliko določb, ki urejajo v konkretnih primerih razmerje samostanov do krajevnega škofa. Več določb je nepristnih. Razmerje med škofom in samostani sicer pri Gratianu načelno še ni rešeno; prevladujejo pa določbe, iz katerih se razbere, da so samostani podrejeni škofu.

Iz dekretalnega prava pridejo v poštev naslednji tituli: De statu monachorum et Canonicorum regularium (X 3, 36; in VI 3, 16; in Clem. 3, 10); De religiosis domibus ut Episcopo sint subiectae (X 3, 36; in VI 3, 17; in Clem. 3, 11); De excessibus Praelatorum et subditorum (X 5, 31; in Clem. 5, 6); De privilegiis et excessibus privilegiatorum (X 5, 33; in VI 5, 7; in Clem. 5, 7). Cfr. tudi Phillips, Kirchenrecht VII, 1872, 979—995 in Schmalzgrueberjev in Reiffenstuelov legalni komentar k navedenim titulom, kakor tudi zadevne titule v velikem delu Prosperja Fagnanija Jus canonicum sive commentaria absolutissima in V libros Decretalium (avtor [1598—1678] je bil priznan strokovnjak za redovniško pravo in ga Benedikt XIV^v knjigi De Synodo dioecesana lib. III, c. 2 zelo hvali).

⁷⁷ C. 8, X 3, 35.

⁷⁸ C. 4 in VI 5, 7.

⁷⁹ C. 6, X 3, 36.

⁸⁰ C. 18, X 5, 33.

⁸¹ C. 1 in VI 5, 12.

⁸² C. 10 in VI 5, 7.

⁸³ C. 10 in VI 5, 7.

⁸⁴ C. 5 in VI 5, 7.

⁸⁵ C. 19, X 1, 31.

⁸⁶ C. 7 in VI 5, 7.

župnije (Inocenc III.⁸⁷); privilegij eksempcije velja samo na kraju, za katerega je dan (Inocenc IV.⁸⁸). Ker je eksempcija bila podeljena od slučaja do slučaja posamič s partikularnimi privilegiji, ne pa z občim zakonom, zato je glede vsebine pri vsaki eksempciji posebej veljalo načelo: *Inspicienda sunt Ecclesiae privilegia et ipsorum tenor est diligentius attendendus* (Aleksander III.⁸⁹). V nekaterih stvareh pa je seveda bilo potrebno privilegije popraviti z ozirom na poznejše zakone, ki so privilegije omejili. Tako je n. pr. Bonifacij VIII. določil, da eksemptni ne smejo opravljati božje službe na kraju, nad katerim je škof izrekel interdikt, ali deliti zakramentov vernikom, ki jih je škof izobčil⁹⁰; prav tako, da mendikanti ne morejo ustanavljati ali opuščati samostanov brez izrečnega škofovega in papeževega dovoljenja^{91 91a}.

⁸⁷ C. 16, X 5, 33.

⁸⁸ C. 1 in VI 5, 7.

⁸⁹ C. 8, X 5, 33.

⁹⁰ C. 8 in VI 5, 7.

⁹¹ C. un. in VI 5, 6.

^{91a} Po drugi strani pa imamo v Gregorijevih dekretalih tudi določbe, ki branijo redovniško eksempcijo proti škofom. Zanimivi sta zlasti določba Gregorja IX. iz l. 1235 v c. 16, X 5, 31 in določba istega papeža iz l. 1236 v c. 17, X 5, 31, ki nam konkretno pokažeta, v čem so škofje žalili redovniško eksempcijo; po drugi strani pa tudi razberemo iz nje, koliko je ta institut že napredoval v prvih decenijih 13. stoletja. Zato naj ju izpišem. Prva določba se glasi: »Cum religiosi viri abnegantes salubriter semetipsos, elegerint in paupertate Christo pauperi ad placitum famulare: non desunt plerique tam Ecclesiarum praelati, quam alii qui caeca cupiditate seducti, propriae aviditati subtrahi reputantes, quicquid praedictis fidelium pietas elargitur, quietem ipsorum multipliciter inquietant. Volunt namque contra regulam a sede apostolica approbatam et sui ordinis instituta, ipsis inuitis eorum confessiones audire ac eis injungere paenitentias et Eucharistiam exhibere: nec volunt, ut Corpus Christi in eorum Oratoris reservetur; et fratres ipsorum defunctos apud ecclesias suas compellunt sepeliri et eorum exequias celebrari; et si quis decedentium fratrum alibi, quam in suis ecclesiis eligat sepulturam, funus primo ad ecclesias suas deferri cogunt, ut oblatio suis usibus cedat. Nec sustinentes eos habere campanam vel coemeterium benedictum, certis tantum temporibus permittunt ipsos celebrare divina. Volunt quoque in domibus eorum certum numerum fratrum, sacerdotum, clericorum et laicorum nec non cereorum, lampadum et ornamentorum, pro voluntate sua taxare ac residuum cereorum, quando noviter apponuntur, exigunt ab eisdem. Nec permittunt, quod novi sacerdotes eorum alibi, quam in ecclesiis suis celebrent primas missas, eos nihilominus compellentes, ut in quotidianis missis, quas in suis locis et altaribus celebrant, oblationes ad opus eorum recipiant et reservent; quidquid etiam eis, dum celebrant missarum sollempnia, intra domorum suarum ambitum pia fidelium devotione donatur, ab ipsis extorquere oblationis nomine contententes, quod eisdem tam in ornamentis altaris, quam in libris ecclesiasticis absolute confertur, vendicant perperam juri suo. Quocirca mandamus, quatenus universi et singuli a praenotatis gravaminibus desistatis, subditos vestros ab hujusmodi arctius compescendo.«

Summarium te določbe se glasi: Ponit XV gravamina illata religiosi, a quibus praecipit praelatos abstinere; summarium naslednje določbe pa je: Ponit XII gravamina praedicatorum et minorum, a quibus praecipit praelatos abstinere; njen tekst pa se glasi:

»Cum quidam viri religiosi, utputa fratres praedicatores et minores (quorum ordinem et regulam sedes apostolica noscitur approbasse) in artissima paupertate Christo pauperi famulentur, et alii eos ad

Župnije, ki so bile v tej dobi združene s samostani, so bile združene ad temporalia tantum, kakor bi danes rekli (prim. kan. 1425, § 1); samostan je užival dohodke, a za vršilca župniških poslov je moral predlagati škofu svetnega duhovnika; predlagati redovnika je bilo prepovedano^{91b}. Iz papeških dekretalov razberemo, da so se samostani branili dajati takemu župnemu vikarju primerno vzdrževalnino^{91c}. Na lateranskem koncilu iz l. 1179 je izdal papež Aleksander III. določbo, v kateri se pritožuje nad redovniki, zlasti nad templovci in ivanovci, da glede župnij prestopajo svoje privilegije na škodo škofovskih pravic in da se drznejo sprejemati župnije od laikov ter s tem povzročajo pohujšanje in dušno škodo; določba je prepovedala redovnikom, brez škofovega pristanka sprejemati od laikov župnije (ecclesias), in vzela pravico, pobirati desetino; prepoved je imela retroaktivno moč^{91d}.

Glede sodstva naj bo omenjeno le to, da je določil Inocenc IV. na 1. lionskem koncilu l. 1245, da ni mogoče tožiti izvzetih redovnikov pred krajevnim ordinarijem racione domicilii, pač pa »ratione delicti sive contractus aut rei«; izjema je zopet bila, če je bil delikt storjen na eksemptnem kraju ali če je bil kontrakt tam sklenjen oziroma se je sporni predmet tam nahajal^{91d}. Dekretal papeža Inocenca IV. iz l. 1150^{91e} omenja dalje tako zvane papeške conservatores; bili so to delegirani papeški sodniki, pri katerih so iskale pravico eksemptne fizične in pravne osebe »a manifestis injuriis et violentiis«; torej takrat, kadar je šlo za očitne krivice in nasilja. Konservatorje je v tej dobi interesiranim institutom na njih prošnjo imenoval papež; pozneje se je ustanova konservatorjev, kakor bomo videli, bistveno spremenila.

synodos suas cogunt accedere, ac suis constitutionibus subjacere, nec his contenti, capitula et scrutinia in locis fratrum pro his corrigendis facturos se comminantur, fidelitatem juramento firmatam ab eorum ministris et custodibus exigentes; eis quoque, ut tam extra civitates quam intra cum eis professionaliter veniant, ex levi causa mandantes, excommunicationis sententiam fulminant in benefactores ipsorum; et idipsum fratribus comminantes, eos de locis, in quibus Domino famulantur, satagunt amovere, nisi eis obediunt in omnibus supradictis. Ad hoc ne fratres ad honorabiliores civitates et villas, ubi religiose ac honeste valeant commorari, a populis devote vocati accedere audeant inhibentes, tam in accedentes fratres, quam in receptatores eorum praesumunt excommunicationis sententiam promulgare. Ab eis etiam de hortorum fructibus decimas, nec non de habitaculis fratrum (sicut de judaeorum domibus) contendunt reditus extorquere; asserendo, quod nisi fratres morarentur ibidem, ab aliis habitatoribus proventus aliqui solverentur; et ut ipsos suae subdant totaliter ditioni, eisdem ministros et custodes volunt praeficere pro suo arbitrio voluntatis. Quocirca mandamus, quatenus universi et singuli a praenotatis gravaminibus desistatis, subditos vestros ab hujusmodi arctius compescendo.«

^{91b} C. 1, X 3, 37 (Urban III, 1186).

^{91c} C. 12, X 3, 5 (Aleksander III, 1179); c. 1 in VI 3, 4 (Klemen III, 1190).

^{91d} C. 3, X 5, 33: Fratrum autem et coepiscoporum nostrorum conquestione comperimus, quod fratres Templi et Hospitalis et alii religiosi, indulta sibi ab Apostolica sede privilegia excedentes, contra Episcopalem auctoritatem multa praesumunt, quae et scandalum faciunt et grave pariunt periculum animarum...

^{91d} C. 1 in VI 5, 7.

^{91e} C. 1 in VI 5, 14.

Navedena mesta se nahajajo v Gregorijevih dekretalih in v Bonifacijevi zbirki. Klementine pa prinašajo v odgovarjajočih titulih samo določbe viennskega cerkvenega zbora, ki jih bom pozneje omenil.

13. Z nastopom mendikantov je nastopila nova doba v razvoju pravnega razmerja med škofi in redovniki. Problem eksemptacije ni bil nikdar tako pereč kot v tej dobi; povzročil je mnogo strastnih borb na obeh straneh. Da je prišlo do tega, je bilo več vzrokov. Mendikanti so morali že po svoji zamisli priti v ožji stik s škofi in s svetnim klerom kakor pa starejši redovi. Dalje so nastopili mendikanti z izrednim entuziazmom. Sv. stolica jim je naklanjala neobičajne privilegije. Nagibi, zaradi katerih jim je te privilegije delila, so bili različni. Več papežev je izšlo iz teh redov, ki tudi na Petrovem prestolu nikoli niso pozabili svojega reda. V političnih borbah s kralji in škofi so papeži skušali s privilegiji pritegniti vplivne redove na svojo stran. Zlasti pa so deževali privilegiji za časa zapadnega razkola, ko so tudi v redovih nastopile razne »obediencie« in je vsak papež skušal obdržati svoje pristaše in jim je zato naklanjal privilegije. Škofje in svetni kler so se seveda tem privilegijem, ki so močno posegali v dušnopastirsko delovanje, upirali, in tako je prišlo do znanih borb med svetnim in redovnim klerom v zadnjih treh stoletjih pred tridentskim koncilom. Točneje opisovati te boje ni namen pričujoče razprave; pravni razvoj pa označujejo naslednji podatki.

Papež Honorij III. je že 29. marca 1222 dovolil frančiškonom⁹², da smejo v kraju, ki je pod interdiktom, opravljati božjo službo pri zaprtih vratih⁹³. Če pomislimo, da je papež potrdil frančiškansko regulo šele dobro leto pozneje (29. novembra 1223)⁹⁴, je treba reči, da so frančiškani začeli dobivati privilegije zelo zgodaj in da se Frančiškova želja: »Fratrum meorum privilegium est nullum habere privilegium«⁹⁵, kakor kaže zlasti poznejša zgodovina, ni uresničila. Tri tedne po potrditvi regule je določil Honorij III., da morajo krajevni škofje smatrati frančiškana, ki nezakonito izstopi iz reda, za izobčenega⁹⁶. L. 1224 dobe frančiškani privilegij, da smejo uporabljati v svojih oratorijih prenosne oltarje, za katere ni potrebno, da bi jih moral krajevni škof posvetiti⁹⁷. L. 1225 je prepovedal Honorij III. škofom ovirati frančiškanske goste, ki se žele udeleževati božje službe pri

⁹² Literaturo o frančiškanskem redu je zbral Heimbucher, o. c. I, 656—669. Za privilegije pridejo v poštev: Confetius I. B., Privilegiorum OF mendicantium collectio 1604; Venancij Lyszczarczyk, Compendium privilegiorum Regularium, praesertim O. F. M. 1906; Burkard Mathis, O. Cap., Die Privilegien des Franziskanerordens bis zum Konzil von Vienne (1311), 1928.

⁹³ »Et excommunicatis et interdictis exclusis«; Potthast, Regesta n. 6808.

⁹⁴ Potthast, n. 7108. Bila je to končna (tretja) regula, cfr. Heimbucher, o. c. I, 676.

⁹⁵ Cfr. Scherer, o. c. II, 741, op. 34.

⁹⁶ 18. oz. 19. decembra 1223, Potthast, n. 7123. Če redovniški poglavarji iščejo kakega odpadlega redovnika, ga morajo škofje naznaniti.

⁹⁷ Dostavljeno pa je še bilo »omni parochiali iure parochialibus ecclesiis reservato«; Potthast, n. 7325.

frančiškanih⁹⁸. L. 1227 je dovolil Gregor IX., da se spovedujejo frančiškani pri lastnih redovnih predstojnikih, ki jih morejo odvezovati od cenzur⁹⁹. Dalje so dobili frančiškani kmalu pogrebne privilegije, da so bili glede pogrebov izvzeti izpod kompetence krajevnega župnika, in sicer l. 1227 za redovnike¹⁰⁰, l. 1250 za celo samostansko družino¹⁰¹ in končno za vse vernike, ki so želeli biti pokopani v frančiškanskih cerkvah ali pokopališčih¹⁰². Že v prvih decenijah so dobili privilegij, da smejo povsod pridigovati in spovedovati¹⁰³. L. 1255 dobe privilegij, da morejo dati svoje klerike ordinirati kateremukoli škofu, ki pa nima pravice ne izprašati ordinanda ne zahtevati od njega obljube pokorščine¹⁰⁴.

Naštetih frančiškanski privilegiji so bili razširjeni tudi na dominikance, avguštinske eremite in karmeličane¹⁰⁵.

Dalje bodi omenjeno, da so l. 1258 dobili frančiškani privilegije, da niso dolžni udeleževati se sinod, da so oproščeni plačevati desetino, da za ustanovitev redovniške naselbine ne potrebujejo dovoljenja krajevnega škofa, da jih škof ne sme vizitirati, ne kaznovati s cenzurami, da so izvzeti izpod škofove podsodnosti¹⁰⁶. Leto pozneje zopet določi Aleksander IV. nasproti Inocencu IV., ki je l. 1254 nekoliko omejil frančiškanske privilegije glede dušnega pastirstva¹⁰⁷, da smejo dominikanci¹⁰⁸ in frančiškani¹⁰⁹ povsod pridigovati in spovedovati brez pristanka dušnopastirske duhovščine.

Eno najbolj prepornih vprašanj je bilo vprašanje o spovedni jurisdikciji. Papež Martin IV. je 13. decembra l. 1281¹¹⁰ odredil, da aprobirajo frančiškanske in dominikanske duhovnike za spovedovanje (in pridiganje) provincialni predstojniki in ne več generalni, kot je veljalo doslej. Škofje in duhovniki pa da ne smejo ovirati redovniških spovednikov. V veljavi pa ostane določba IV. lateranskega cerkvenega zbora »omnis utriusque sexus«¹¹¹, ki je določala, da naj vsak kristjan »postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio sacerdoti«.

⁹⁸ Potthast, n. 7467.

⁹⁹ Potthast, n. 7901. Povod je bil »ne forsan ex hoc cogantur«. Aleksander IV je 22. febr. 1255 dominikancem prepovedal, da bi se drugod spovedovali kot pri svojih redov. predstojnikih (Potthast, n. 15.699).

¹⁰⁰ 26. julija; Potthast, n. 7974.

¹⁰¹ Potthast, n. 13.923.

¹⁰² Potthast, n. 16.388.

¹⁰³ Potthast, n. 10.316.

Gregor IX 6. aprila 1237 priporoča manjše brate predstojnikom cerkva in jim ukaže, »ut illos ad officium praedicandi et sacramentum confessionis admittant«.

¹⁰⁴ Potthast, n. 15.874 (21. maja 1255); n. 15.877 (22. maja: višji redovni predstojniki morejo svoje podložne odvezati od izobčenja in dispenzirati a quacumque irregularitate); n. 16.064 (16. okt.).

¹⁰⁵ Cfr. Hüfner v A. f. k. K. R. 1907, 469.

¹⁰⁶ Cfr. Hüfner v A. f. k. K. R. 1907, 469.

¹⁰⁷ Inocenc IV 21. nov. 1254 ukaže redovnikom, naj v nedeljah in na zapovedane praznike ne sprejemajo tujih župljanov v svoje cerkve in naj jih brez župnikovega dovoljenja ne spovedujejo (Potthast, n. 15.562).

¹⁰⁸ Potthast, n. 17.452 (18. januarja 1259).

¹⁰⁹ Potthast, n. 17.569 (13. maja 1259).

¹¹⁰ Potthast, n. 21.821 (13. decembra 1281).

¹¹¹ C. 12, X 5, 33.

Nastal pa je spor o tem, kdo je sacerdos proprius. Škofje so trdili, da je to redni dušni pastir, torej škof in župnik. Bonifacij VIII. je l. 1298 odločil v prilog mnenju škofov tako, da se mora vernik vseh grehov, ki se jih je v teku leta spovedal pri redovniškem spovedniku, spovedati še enkrat pri župniku ali škofu, ki sta sacerdos proprius¹¹². Dve leti nato je izdal papež Bonifacij VIII. znano bulo *Super cathedram*¹¹³, ki je prinesla nove določbe glede spovedovanja, pridiganja in pogrebov. Bulo je Bonifacijev naslednik Benedikt XI. čez štiri leta, 17. februarja 1304¹¹⁴ odpravil, toda Klemen V. jo je na viennskem koncilu zopet obnovil¹¹⁵. »Ab olim — pravi Bonifacij VIII. v tej buli — siquidem inter praelatos et rectores, seu sacerdotes ac clericos parochialium ecclesiarum per diversas mundi provincias constitutos ex una parte, et praedicatorum et minorum ordinum fratres ex altera (pacis aemulo, sature zizaniae procurante), gravis et periculosa discordia exstitit suscitata super praedicationibus fidelium populis faciendis, eorum confessionibus audiendis, paenitentiis injugendis eisdem, et tumulandis defunctorum corporibus, qui apud fratrum ipsorum ecclesias sive loca noscuntur eligere sepulturam.« Nato se v buli določa: Redovnike spovednike izbirajo redovniški predstojniki in sicer tako, kakor je po razmerah potrebno, toda za posamezne škofije in mesta; torej ne več na sploh kakor dosedaj. Redovniki spovedniki morajo imeti za spovedovanje dovoljenje krajevnega škofa; škof sme iz važnih razlogov dovoljenje odreči. Vsak spovednik, ki je upravičen spovedovati, je sacerdos proprius v smislu določbe »omnis utriusque sexus« (c. 12, X 5, 38). Redovniki smejo pridigovati v svojih cerkvah in na trgih, toda ne med škofovo pridigo. Za pridiganje v neredovniški cerkvi daje dovoljenje krajevni župnik. Vsak vernik si sme izbrati grob pri redovnikih, toda župni cerkvi pripade »quarta sive canonica portio«.

Kakor je razvidno iz gornjih podatkov so mendikanti že v 13. stoletju dobili obširne privilegije. Pa tudi stari redovi (kamaldoličani, cistercijanci, clugnyška samostanska zveza in drugi) so v tem stoletju

¹¹² »Vicesima prima die mensis Aprilis in privato consistorio, disputato a papa et cardinalibus de indulto Martini pp. IV Praedicatoribus et Minoribus concessio de confessionibus audiendis, Bonifacius pp. haec verba vel consimilia dixit: »Declaravimus et declaramus, intelleximus et intelligimus, quod confessus Praedicatoribus et Minoribus illa eadem peccata habet confiteri proprio confessori vel sacerdoti secundum statuta concilii generalis; et sic interpretatus fuit idem papa Martinus praesentibus pluribus cardinalibus«; subiiciens quod si non esset sic interpretatus, ipse idem interpretabatur«. (21. aprila 1298; Potthast, za n. 24.664.)

¹¹³ 18. febr. 1300, Potthast, n. 24.913.

¹¹⁴ Potthast, n. 25.370.

¹¹⁵ Na koncilu je izjavil papež: »Dudum a Bonifacio papa VIII praedecessore nostro infra scripta edita decretali, Benedictus papa XI praedecessor noster aliam illius revocatoriam promulgavit, quae quia, ut probavit effectus, nedum pacis ab auctore ipsius speratae fructum non attulit, quin immo discordiae, pro qua sedanda processerat, fomentum non modicum ministravit, nos eam omnino cassantes, aliam a praefato Bonifacio editam sacro instante et approbante concilio innovamus, subjicientes tenorem illius, qui dignoscitur esse talis: nato sledi tekst bule *Super cathedram*. (Hefele-Leclercq, o. c. VI, 674—678.)

dobili razne privilegije¹¹⁶. Papež Celestin V. je l. 1294 podelil celestincem, ki imajo po njem ime, popolno eksempcijo¹¹⁷, prav tako tudi avguštinskim eremitom¹¹⁸.

14. Opisani veliki privilegiji so vzbudili reakcijo pri škofih in svetnem kleru. Tako je Viljem Durandus mlajši, škof v Mendi, nastopil v reformnem spisu *Tractatus de modo celebrandi concilii generalis*¹¹⁹, ki je bil spisan za viennski koncil, proti redovniškim eksempcijam, ki jih je smatral za enega izmed glavnih virov zla, ki je v Cerkvi. Isto mnenje je branil Egidij Rimski, nadškof v Bourgesu, in mnogi drugi škofje.

Proti Egidiju je nastopil v obrambo redovniške eksempcije cistercijski opat Jakob de Thermis¹²⁰. Eksempcijo je zagovarjal iz tehle razlogov: Potrebna je redovnikom, da se zavarujejo pred škofi, ki jih zatirajo; da morejo izpolnjevati obljube in gojiti znanost. Z eksempcijo pride tudi do izraza papeževa oblast nad škofi¹²¹. »Eksemptni redovniki so žile, ki vežejo telo Cerkve z glavo, papežem; kot vmesni udje med papežem in škofi preprečujejo, da bi se škofje shizmatično oddaljevali od apostolskega sedeža«¹²².

Viennski koncil sam (l. 1311—1312) se je mnogo bolj bavil z vprašanjem o redovniški eksempciji. Izdal je glede tega naslednje določbe: Vrnil je najprej veljavo Bonifacijevi buli *Super cathedram*, o kateri je bil govor zgoraj in ki je uredila razmerje redovništva do dušnopastirskega dela. Nadalje navaja koncil 30 »gravamina«, ki so jih predložili redovniki proti škofom¹²³. Koncil ukazuje škofom, da morajo spoštovati zakonite redovniške eksempcije. Redovnikom pa prepoveduje brez župnikovega dovoljenja deliti sv. obhajilo in sv. poslednje maziljenje, poročati (to je deliti poročni blagoslov), odvezovati od izobčenja (razen v nekaterih primerih) in od škofovih rezervatov. Sankcija je izobčenje *latae sententiae*, ki je pridržano sv. stolici. Redovnikom je dalje strogo prepovedano v pridigah napadati škofo ali odvracati vernike od škofijskih cerkva¹²⁴; prepovedano jim je skratka vtikati se kakorkoli v zadeve škofov in svetnih duhovnikov. Redovniki so odgovorni škofu glede izvršitve poslednjevoljnih odredb¹²⁵. Na krajih, ki so pod interdiktom, eksemptni redovniki ne smejo opravljati bogoslužja; vernikov, ki so jih zadele cerkvene cenzure, ne smejo pokopavati na svojih pokopališčih. Nadškofje v svojih provincah in škofje v lastnih škofijah morejo tudi na eksemptnih krajih blagoslavljeni ljudstvo, slovesno prisostvovati božji službi ali jo

¹¹⁶ Cfr. Hüfner, A. f. k. K. R. 1907, 478.

¹¹⁷ 27. septembra 1294, Potthast, n. 23.976.

¹¹⁸ 27. novembra 1294, Potthast, n. 24.015; z drugim dekretom istega dne (Potthast, n. 24.016) pa je dal pravico provincialnim predstojnikom istega reda aprobirati svoje duhovnike za pridiganje in spovedovanje.

¹¹⁹ Hefe le - Leclercq, o. c. VI, 647.

¹²⁰ Hefe le - Leclercq, o. c. VI, 659.

¹²¹ Prim. zgoraj omenjeno pravno utemeljitev stavropegijskih samostanov.

¹²² Cfr. Hüfner, v A. f. k. K. R. 1907, 600—601.

¹²³ C. un., in Clem. 5, 6.

¹²⁴ C. 1, in Clem. 5, 7 (cfr. tudi Hefe le - Leclercq, o. c. VI, 717).

¹²⁵ C. un., in Clem. 3, 6.

opravljati, ali jo dati opraviti komu; ne smejo pa zlorabiti te pravice za pretvezo, da bi tako izvrševali tam jurisdikcijo ali bili redovnikom v breme¹²⁶.

Glede redovnic razlikujejo koncilski akti moniales (nune) in canonicas regulares (redovne korarice); obojne morejo biti eksemptne ali neeksemptne. Za obe vrsti predpisuje koncil vsakoletno vizitacijo. Tekst je zelo zanimiv. »Duximus statuendum, ut singula monialium monasteria per ordinarios, exempta videlicet, quae ita Sedi apostolicae quod nulli alii subiecta noscuntur, apostolica, non exempta vero ordinaria auctoritate, ac exempta alia per alios, quibus subsunt, annis singulis debeant visitari.«¹²⁷ »Canonicae regulares... per locorum ordinarios, si exemptae non fuerint, sua, si vero exemptae fuerint, apostolica auctoritate praecipimus visitari.«¹²⁸ Razlikovanje med škofovo redno oblastjo in splošno delegirano, ki se v določbah omenja, je ohranil tridentski koncil in jo tudi na moške rodovnike raztegnil, kakor bomo videli pozneje. Ohranila se je ta formalna razlika prav do novega cerkvenega zakonika, ki je vse delegationes a iure, razen nekaj izjem, odpravil. Razlikovanje samo je bilo v tistih časih, ko so se vršili boji za kompetence škofov, zelo primerno in tudi dosti bistro. Načelo eksempcije je tako bilo ohranjeno, nje zlorabe pa so bile po možnosti odpravljene.

15. Določbe viennskega koncila so razmerje škofov do redovništva smotno uredile, toda v praktičnem življenju niso imele pomena, ker jih pač prizadeti niso izpolnjevali. Nesrečno XIV. stoletje z avignonskim eksilom in zapadnim razkolom ni bilo doba, v kateri bi imeli papeži moč, ki je za izpeljavo takih reformnih odlokov potrebna. Papeži so dajali redovom nove privilegije preko mej, ki jih je začrtal viennski koncil¹²⁹. Škofje in svetni kler pa so se skozi celo stoletje pritoževali nad redovniškimi eksempcijami. Na pokrajinskih concilijih so škofje zahtevali, da se prepove eksemptnim redovnikom graditi cerkve in kapele v neeksemptnih krajih; pokopavati izobčene in pripuščati k božji službi osebe, ki so kaznovane z interdiktom¹³⁰. Janez XXII. pa je nasprotno podelil mendikantom privilegium liberae sepulturae in pravico tudi proti volji škofov povsod pridigovati, spovedovati in odvezovati od škofovih rezervatov¹³¹.

V Franciji se je svetni kler najbolj razburjal zaradi privilegija glede spovedovanja. V borbi zoper ta privilegij je trdil pariški doktor magister Joannes de Polliaco na provincialni sinodi v Se-

¹²⁶ C. 2, in Clem. 5, 7.

¹²⁷ C. 2, in Clem. 3, 10 (Decr. IV, Hefele-Leclercq, o. c. VI, 679).

¹²⁸ C. 2, in Clem. 3, 10 (Decr. IV, Hefele-Leclercq, o. c. VI, 680).

¹²⁹ Tako je n. pr. Janez XXII, l. 1319 mendikantom podelil privilegij, da morejo povsod pridigati, spovedovati in odvezovati od škofovih rezervatov; Gregor XI je l. 1374 podelil obširne privilegije dominikancem (prim. Hüfner v A. f. k. K. R. 1907, 605); Urban VI je z bulo Sacrosancta z dne 7. aprila 1380 (Bull. Taur. IV, 583) izvzel servite »ab omni jurisdictione, potestate, dominio, visitatione, charitativi subsidii, subventionum et exactionum quarumlibet praestatione necnon a Synodalis et alterius cujusvis Congregationis evocatione... Episcoporum et quorumlibet aliorum iudicum Ordinariorum«.

¹³⁰ Zglede gl. pri Hüfner, v A. f. k. K. R. 1907, 610.

¹³¹ L. 1319; prim. op. 129.

nolisu (l. 1315 ali 1318) o mendikantih, »quod fratres in audientia confessionum venaverant totum mundum mundique partem magnam secum traxerunt in infernum«¹³². Tri trditve omenjenega magistra, namreč da se mora vernik grehov, ki se jih je spovedal redovniku, še spovedati sacerdoti proprio; da nasprotnega papež ne more odrediti, in končno, da tudi papež ne more podeliti splošne spovedne jurisdikcije, je Janez XXII. l. 1320. obsodil¹³³.

Reformni predlogi ob koncu zapadnega razkola so močno zahtevali, da se odpravijo redovniške eksempcije; tako n. pr. predlog pariške univerze iz l. 1412¹³⁴. Spomenica reformne komisije na cerkvenem zboru v Konstanzu je predlagala, naj se odpravijo vsi privilegiji, podeljeni od začetka zapadne shizme dalje¹³⁵. Zastopniki nemškega naroda so na istem koncilu predložili spomenico z zahtevo, da se odpravijo vsi redovniški privilegiji, ki nasprotujejo viennskemu koncilu¹³⁶.

Sprejet pa je bil na cerkvenem zboru v Konstanzu predlog papeža Martina V., da se odpravijo vsi redovniški privilegiji, ki so bili podeljeni po smrti Gregorija XI. († 1378), razen privilegijev, ki so bili podeljeni celemu redu, ali ki so bili podeljeni pri ustanovitvi ali zidavi cerkve ali samostana, ali ki so bili podeljeni na željo obeh interesiranih strank oziroma v soglasju s krajevnim ordinarijem¹³⁷. Lahko je spoznati, da taka kompromisna določba perečega vprašanja ni mogla zadovoljivo rešiti. Na koncilu v Bazlu je znova prišlo do preprirov radi redovniške eksempcije. Koncil sam je bil redovniškim privilegijem zelo nasproten¹³⁸. Zadeva pa je šla svojo pot; papeži so izdajali redovnikom nove privilegije¹³⁹.

16. Papež Kalikst III (1455—1458) je imel namen v posebni buli omejiti redovniške privilegije in jih spraviti v sklad z obćim pravom, toda je prej umrl. Njegovega drugega naslednika Pavla II., ki je hotel Kalikstovo bulo publicirati, so ostrašili redovniški generali z grožnjo, da bodo apelirali na ekumenični koncil. Redovniškim generalom se pri tej akciji ni pridružil frančiškanski general Franc Rovere, toda ko je ta zasedel l. 1471 kot Sikst IV papeški prestol, je v naklonjenosti do mendikantov prekosil vse papeže¹⁴⁰; podelil jim je toliko privilegijev, da je vse skoro nemogoče naštet¹⁴¹.

¹³² Tekst v buli Janeza XXII z dne 27. junija 1318.

¹³³ C. 2, Extrav. comm. 5, 3.

¹³⁴ Finke-Hollnsteiner, Acta concilii Constanciensis II, 1923, 689—700.

¹³⁵ Hefele-Leclercq, o. c. VII, 493.

¹³⁶ Hefele-Leclercq, o. c. VII, 487.

¹³⁷ Hefele-Leclercq, o. c. VII, 494—495.

¹³⁸ Hefele-Leclercq, o. c. VII, 663 nsl.

¹³⁹ Umevno pa je tudi, da odpori s strani svetnega klera niso prenehali. V XV. stoletju se omenjajo taki boji med svetnimi duhovniki in frančiskani tudi v ljubljanski škofiji. Preporna točka so bile zlasti župniške pravice. Posebno se je poostril spor v Novem mestu po ustanovitvi kapitlja. Z zadevo se je bavila rimska kurija (cfr. Gruden, Cerkevne razmere med Slovenci v XV. stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije, Lj. 1908, 94).

¹⁴⁰ Grožnje z apelacijo na ekumenični koncil so bile v tej dobi pravo strašilo za rimsko kurijo. Kažejo nam, v kolikšni nevarnosti je bila cerkvena ustava. — Phillips, o. c. VII, 997.

¹⁴¹ Cfr. Pastor, o. c. II, 536.

Dne 31. avgusta 1474 je izdal Sikst IV, s konstitucijo Regimini¹⁴² tako zvani frančiškanski »mare magnum«; to je znova potrjen seznam starih privilegijev, ki so jih dobili v teku časa frančiškani, pomnožen še z mnogimi novimi privilegiji. Podoben mare magnum so dobili istega dne dominikanci¹⁴³, 7. februarja 1474 avguštinski eremiti in 26. julija 1479 karmeličani. Serviti so dosegli svoj mare magnum od Sikstovega naslednika Inocenca VIII. 27. maja 1487 in minimi od Julija II. dne 26. julija 1506¹⁴⁴, 145. Že itak obširni frančiškanski mare

¹⁴² Bull. Taur. V, 220; cfr. Scherer, o. c. II, 742, op. 36.

¹⁴³ Cfr. Pastor, o. c. II, 535.

¹⁴⁴ Cfr. Hüfner, v A. f. k. K. R. 1907, 626—627.

¹⁴⁵ Papeži so pogostoma že podeljene privilegije potrjevali z novimi konstitucijami, ki so včasih vsebovale kak nov privilegij, včasih pa so bile zgolj konfirmacija že prejetih privilegijev, včasih pa so vsebovale seznam privilegijev, ki so bili redu ob raznih prilikah podeljeni. Zato je tudi umevno, da avtorji med viri redovniške eksempcije naštevajo eni te drugi druge konstitucije. Scherer navaja (o. c. II, 742, op. 36) naslednji seznam redovniških eksempcij:

- Vallumbroziani s konst. Urbana II, Cum universis z dne 6. aprila 1090;
- clugnyška zveza s konst. Urbana II, Cum omnibus z dne 16. marca 1090;
- kamaldoličani s konst. Aleksandra IV, Officii z dne 23. julija 1258;
- celestinci s konst. Celestina V, Etsi z dne 27. septembra 1294;
- benedikt. kongr. sv. Justine s konst. Evgena IV, Regularum z dne 30. junija 1436;
- montekasinska benedikt. kongr. s konst. Pavla III, Benignitas z dne 5. novembra 1537;
- olivetanci s konst. Pija II, Licet z dne 5. oktobra 1462 in s konst. Julija II, Etsi z dne 4. junija 1507;
- cistercijski s konst. Inocenca VIII, Ad Romani z dne 30. avgusta 1486;
- minoriti s konst. Klemena IV, Virtute z dne 21. julija 1265; s konst. Siksta IV, Regimini z dne 31. avg. 1474;
- dominikanci s konst. Gregorja XI, Virtute z dne 6. marca 1374; s konst. Siksta IV, Regimini z dne 31. avgusta 1474;
- avg. eremiti s konst. Julija II, Etsi z dne 17. junija 1508;
- karmeličani s konst. Klemena VII, Ex clementi z dne 12. avg. 1530;
- serviti s konst. Urbana VI, Sacrosancta z dne 7. aprila 1380;
- kartuzijani s konst. Bonifacija IX, Sacrosancta z dne 16. marca 1391;
- pavljanci s konst. Siksta IV, Sedes z dne 27. maja 1474; s konst. Julija II, Inter caeteros z dne 2. aprila 1512;
- konventi boln. reda Sv. Duha s konst. Siksta IV, Dum ad z dne 23. avgusta 1476;
- jezuisti s konst. Pavla III, Licet z dne 18. okt. 1549;
- somaski s dekr. Gregorja XIII dne 13. marca 1585;
- ivanovci s konst. Pija IV, Circumspecta z dne 1. julija 1560 i. dr.;
- later. kanoniki s konst. Pija IV, Dum ad z dne 23. avg. 1476; s konst. Julija II, Inter caeteros z dne 2. aprila 1516.

Kakor je zgoraj bilo že povedano, vsebina teh eksempcij ni povsod enaka. Privilegiji so bili korigirani po dekretih V. lat. in trid. cerkv. zbora, kakor bom omenil pozneje. V 16. stoletju so začeli na široko per communicationem podeljevati privilegije enega reda drugemu redu. Tako je Leon X. (Dudum, 10. dec. 1519) v soglasju z »zlato bulo« komuniciral privilegije posameznega mendikantskega reda drugim mendikantskim redovom. Z mendikanti so postali zenačeni v duhovnih privilegijih; minimi (l. 1567), jezuati (l. 1567), bosci trinitarci (l. 1609), piaristi (l. 1622), kartuzijani (l. 1623). Privilegiji later. red. kanonikov so bili komunicirani teatincem l. 1524 in regularnim klerikom »s. Pauli decollati« l. 1535. L. 1624 so dobili privilegije mendikantov pod pogojem, da šteje hiša vsaj 12 članov, usmiljeni bratje, in pod istim pogojem l. 1769 pasionisti.

magnum je Sikst IV. povečal še z »zlato bulo« (bullae aurea) z dne 26. julija 1479¹⁴⁶.

Mare magnum je obsegal v glavnem te-le privilegije: Eksemptni redovniki smejo povsod opravljati bogoslužje na prenosnem oltarju. Tudi za časa interdikta se morejo tega bogoslužja udeleževati vsi družinski člani samostana, člani III. reda in prokuratorji. Škofom je prepovedano nastopati proti redovnikom s cenzurami. Omejitve v c. 1, in VI 5, 7¹⁴⁷ so odpadle. Vsaka škofova jurisdikcija nad redovniki ugasne. Redovnikom je podeljena »libertas a lege dioeciesana« (oproščeni so raznih dajatev cerkvi). Portio canonica sicer ostane župnim cerkvam, a je mnogo izjem. Redovniki morejo voditi pogrebne sprevede onih, ki so želeli biti pri njih pokopani, in za to ne potrebujejo župnikovega dovoljenja. Redovniki morejo odvezovati od rezervatov in svoje profesore morejo redovni poglavarji dispensirati od iregularitet. Pri kuratnih cerkvah, ki so inkorporirane redu, redovniški predstojnik nastavlja in ad nutum odstavlja dušne pastirje; te cerkve in njih dušni pastirji uživajo vse redu podeljene privilegije. Vsi našteti privilegiji so s cenzurami zaščiteni¹⁴⁸. Z »zlato bulo« so bili privilegiji, podeljeni moškim redovom, razširjeni tudi na vzporedne ženske redove. Dalje je bilo v njej škofom pod občutnimi kaznimi prepovedano, omejevati redovnike pri nabiranju miloščine. Končno so bili privilegiji kateregakoli mendikantskega reda ipso facto komunicirani tudi ostalim mendikantskim redovom¹⁴⁹.

Mendikanti so tako postali popolnoma eksemptni ne le v svojem redovnem življenju temveč tudi v zunanjem delovanju. Škof se ni nič mogel vmešavati v njihovo notranjo disciplino. Za ordinacije klerikov in za konsekracije so smeli redovniki pozvati kateregakoli škofa, ker sta klavzuli »gratis« in »sine pravitate«, radi katerih so se mogli izogniti krajevne škofa, zelo raztegljivi. V kazenskih zadevah so bili redovniki popolnoma izvzeti izpod škofove oblasti. Pri nastavljanju dušnih pastirjev pri redovniški cerkvi je bil škof dejansko brez moči. Redovniki so smeli povsod v svojih cerkvah in na trgih pridigati. Na sinode niso bili dolžni hoditi¹⁵⁰. »So sehr man auch die manngfaltige und bedeutente Wirksamkeit dieser Orden anerkennen muß, so dürfte hier das Mass überschritten sein«, dostavlja Pastor¹⁵¹.

Sikstovi nasledniki so dalje podeljevali redovnikom privilegije, a v pravnem razvoju je prišlo s V. lateranskim koncilom in pozneje s tridentskim do odločilnega preobrata.

17. Ureditev razmerja med škofi in redovniki je bila ena najtežjih zadev, ki jih je imel rešiti V. lateranski koncil¹⁵². Škofje so predložili koncilu 80 »postulata«, kjer so zahtevali, da se odpravijo redovniški privilegiji, znani pod imenom mare magnum.

¹⁴⁶ Pastor, o. c. II, 536.

¹⁴⁷ Cfr. zgoraj op. 88.

¹⁴⁸ Cfr. Hüfner v A. f. k. K. R. 1907, 628—631.

¹⁴⁹ Cfr. Hüfner v A. f. k. K. R. 1907, 632; cfr. op. 145.

¹⁵⁰ Cfr. Hüfner v A. f. k. K. R. 1907, 633.

¹⁵¹ O. c. II, 536.

¹⁵² Hefele-Leclercq, o. c. VIII, 451.

Reformna komisija je nato l. 1515 predložila načrt, ki je v marsičem ustregel željam škofov. Škofje pa z njim niso bili zadovoljni; sestavili so peticijo na papeža, v kateri so ponovili svoj predlog, da se odpravi mare magnum in sicer iz teh-le razlogov: nujno je potrebno, da se redovniki, ki sicer slabo živijo, podvržejo nadzorstvu škofov; redovniki se upirajo; brez škofovega dovoljenja dele zakramente in javno pridigajo; prilaščajo si pogrebne pravice, quartam canonicam nočejo plačevati cerkvam; škofom jemljejo ugled in tako dalje¹⁵³. Redovniki so se prav tako obrnili na papeža s posebno prošnjo, v kateri so zavračali zahtevo škofov, naj se reducirajo privilegiji v meje občega prava, kot protipravno, ker se nahaja prav v dekretalnem pravu titul: De privilegiis et excessibus privilegiatorum; dalje so trdili, da imenovane zahteve škofov nasprotujejo naravnemu, božjemu in pozitivnemu cerkvenemu pravu. Nato zavračajo trditve škofov posamič. Dejanski stan da so škofje v marsičem redovnikom krivično opisali. Rišejo škodo, ki bi jo Cerkev trpela, ako bi nastopila proti redovnikom. Končno poudarjajo, da je samo papež pristojen, da reši to vprašanje, ne pa koncil, ker nihče ne sme biti hkratu tožnik in sodnik¹⁵⁴. Borba med škofi in redovniki je trajala več let. Škofje so se krčevito branili zoper redovniške privilegije¹⁵⁵.

Koncil je končno izdal različne odloke, v katerih je uredil pereče razmerje. V načelnem oziru je določila papeška bula, ki je bila sprejeta v 10. seji dne 4. maja 1515, da bodo zasledovali delikte eksemptnih redovnikov škofje kot pooblaščenca sv. stolice¹⁵⁶. Glede vizitacij ženskih samostanov je bila obnovljena določba viennskega koncila¹⁵⁷. Papež je obljubil, da se nove eksempcije ne bodo podeljevale brez zadostnega razloga¹⁵⁸.

V 11. seji z dne 19. decembra 1516 se je koncil najprej bavil z določbami o pridigovanju. Zanimata nas dve določbi¹⁵⁹. Prva je predpisovala, da se ne sme nobenemu redovniku dovoliti pridigati, ako ga ni prej redovniški predstojnik izprašal. O tem izpitu mora predstojnik obvestiti z avtentično listino krajevnega ordinarija. Druga pa je obnovila Klementovo določbo iz viennskega koncila v c. 1, § 1, in Clem. 5, 7, o kateri je bil govor zgoraj¹⁶⁰.

Kot tretja točka dnevnega reda iste seje je prišla na vrsto konstitucija Dum intra mentis arcana o redovnikih in njih privilegijih. Prebral jo je škof Janez iz Šibenika. V uvodu se omenja, da hoče papež v toliko omejiti redovniške privilegije, v kolikor so nasprotovali škofovskim pravicam. Nato sledi 24 predpisov, ki so pereče razmerje podrobno uredili in sicer takole¹⁶¹:

¹⁵³ Hefele-Leclercq, o. c. VIII, 452—453.

¹⁵⁴ Hefele-Leclercq, o. c. VIII, 454—464.

¹⁵⁵ Hefele-Leclercq, o. c. VIII, 517 nsl.

¹⁵⁶ Na viennskem koncilu je bilo določeno podobno glede eksemptnih redovnic, kakor smo videli.

¹⁵⁷ Cfr. zgoraj op. 127 in 128.

¹⁵⁸ Hefele-Leclercq, o. c. VIII, 468—471.

¹⁵⁹ Hefele-Leclercq, o. c. VIII, 525—526.

¹⁶⁰ Da ne smejo v pridigah napadati škofov.

¹⁶¹ Tekst konstitucije v Fontes, ed. Gasparri I, 125—127; konstitucija ima §§ 13; prim. tudi Hefele-Leclercq, o. c. VIII, 532—534.

Škof ima pravico vizitirati župne cerkve, ki jih upravljajo eksemptni redovniki, glede tega, kar zadeva dušno pastirstvo, toda brez stroškov za red¹⁶². — Svetnim duhovnikom, ki jih ne teži cenzura, bo redovniški predstojnik rad dovolil maševati v redovniški cerkvi. — Redovniki se morajo udeleževati procesij, ki jih vodi škof, ako njihov samostan ni oddaljen preko milje od škofove prestolnice¹⁶³. — Redovnike spovednike predlagajo škofu redovniški predstojniki; škof jih sme izprašati in odkloniti¹⁶⁴. — Sv. popotnice in sv. poslednjega maziljenja redovniki ne smejo deliti brez župnikovega dovoljenja, razen če jih je župnik zavrnil brez upravičenega razloga. Da so bili zavrjeni, mora biti dokazano. Smejo pa deliti omenjena zakramenta svojim uslužbencem¹⁶⁵. — Morebitne pogodbe med redovniki in škofi oziroma župniki ostanejo v veljavi, dokler jih generalni ali provincialni kapitelj ne odpove. — Brez župnikovega dovoljenja redovniki ne smejo s križem v župno cerkev, da bi od tam vodili pogrebni sprevod. Izjema je, če je njih pravica oprta na star običaj ali mirno posest¹⁶⁶. — Škof izprašuje redovniške ordinande in jih ordinira; tuj škof jih sme ordinirati le, če se domači neupravičeno brani ali je zdoma¹⁶⁷. — Krajevni škof posvečuje redovniške cerkve in oltarje¹⁶⁸. — Redovniki ne smejo blagoslavljati zakonov brez župnikovega pristanka¹⁶⁹. — Vernik, ki hoče biti pokopan v redovniški obleki, si sme izbrati grob na redovniškem pokopališču. — Veliko soboto v redovniških cerkvah ne sme zvoniti, dokler ne zazvoni v glavni krajevni cerkvi. Kazen je 100 dukatov. — Cenzure, ki jih škof slovesno razglasi, se morajo oznaniti in upoštevati tudi v redovniških cerkvah. — Redovniški spovedniki morajo penitente nagovarjati, da bodo dajali desetino (župnim cerkvam) in druge cerkvene dajatve. Upornim morajo odvezo odreči. Ljudstvo morajo o teh dolžnostih poučevati. — Izobčenci, ki hočejo stopiti v red, ne morejo biti od izobčenja odvezani, če ima kdo na njem interes. — Prokuratorji¹⁷⁰ in redovniški uslužbenci zapadejo izobčenju, ako sodelujejo pri deliktu, za katerega je zagroženo izobčenje. — Tretjerednikom¹⁷¹ je dano na

¹⁶² Določba se je vrnila k načelu Inocenca III. v c. 16, X 5, 33.

¹⁶³ Prim. določbo trid. koncila sess. 25, c. 13 de reg. in kan. 1292 C. I. C. Določba tridentskega koncila je v praksi povzročila nebroj sporov, ki so zahtevali novih odlokov kongregacij. V Gasparrijevem aparatu k cit. kánonu je navedenih poleg odloka trid. koncila in 4 papeških konstitucij 14 odlokov kongregacije škofov in redovnikov, 15 odlokov koncilске kongregacije in 27 odlokov obredne kongregacije. O vsem tem bo govor pozneje.

¹⁶⁴ Cfr. kan. 874 in 877.

¹⁶⁵ Cfr. kan. 462. Gornja določba V. lat. koncila je vmesni stadij v razvoju.

¹⁶⁶ Določba je precej nedoločna.

¹⁶⁷ Cfr. kan. 987; 964—967. Za vmesni razvoj gl. zlasti trid. koncil, sess. 23, cc. 8, 11, 12, 14 de ref. in konst. Benedikta XIV., *Impositi nobis* z dne 27. febr. 1747 (*Fontes*, ed. G a s p a r r i II, 56—62), ki popisuje zadevno stanje po trid. koncilu in katere določbe so prevzete v cit. kanone v novem zakoniku.

¹⁶⁸ Cfr. kan. 1155 in 1199, § 2.

¹⁶⁹ Izraz blagosloviti se rabi zato, ker je določba iz dobe pred Tametsi.

¹⁷⁰ Prokuratorji ali tudi syndici so bili zastopniki mendikantskih redovniških hiš.

¹⁷¹ Prav tako: Mantellati, Corrigiati, Pizochotae, Chordelatti.

izbiro, da si izberejo grob na redovniškem ali na svetnem pokopališču. Velikonočno obhajilo, poslednje maziljenje in druge zakramente razen sv. pokore morajo prejemati od župnika. Vežejo jih vse dolžnosti kot sicer laike; svetni sodnik jih sme klicati pred sodišče¹⁷². — Osebe, ki so kakorkoli povzročile interdikt, ne morejo biti v času, ko interdikt traja, pripuščene k božji službi v redovniški cerkvi. — Ženske, ki žive podobno kot redovnice v skupnem življenju, uživajo privilegije tretjerednikov. — Pravice škofov in redovnikov, ki niso s temi določbami prizadete, ostanejo v veljavi. — Na obeh straneh, tako na strani škofov in svetnega klera kot na strani redovnikov je potrebno medsebojno spoštovanje in ljubezen¹⁷³.

Iz navedenih določb dobimo točno sliko o prepornih točkah. Slo je v glavnem za dvojje: prvič, komu pripade pravica izvrševati dušno pastirstvo, in drugič, ali gre škofu kakšna kompetenca nad redovniki, v kolikor ti delujejo na zunaj. Koncil se je postavil na stran župnikov in škofov, torej redne dušnopastirske duhovščine. Nekatere izmed določb pa so še premalo določene in preveč kompromisne, deloma tudi preveč kazuistične; v glavnem pa je razmerje med škofi in redovniki bilo postavljeno na V. lat. koncilu na soliden temelj, ki se je ohranil do danes.

18. Določbe V. lat. koncila je izpopolnil tridentski cerkveni zbor, ko je še dosledneje poudarjal škofovsko oblast in primat dušnopastirskega delovanja. Zadevne določbe so bile izdane na več sejah, zlasti pa na 25. seji »de regularibus et monialibus«¹⁷⁴. Med 22 poglavji te seje, jih je enajst, v katerih se škof sreča z redovniki¹⁷⁵. V teh poglavjih so na kratko te-le določbe: Samostani se ne smejo ustanavljati brez škofovega dovoljenja¹⁷⁶ (c. 3). Za mendikantske samostane pa je ostala v veljavi določba papeža Bonifacija VIII.¹⁷⁷, da je potrebno še papeževo dovoljenje. Eksemptni redovniki so dolžni na poziv udeležiti se javnih procesij; izvzeti so le oni, qui in strictiori clausura perpetuo vivunt¹⁷⁸ (c. 13). Prepire o precedenci med redovniki rešuje škof¹⁷⁹ (c. 13). Eksemptnega redovnika, ki zagreši zunaj samostana javen delikt, mora njegov predstojnik na škofov ukaz strogo kaznovati v roku, ki ga škof določi. O kazni mora nato obvestiti škofa. Ako se redovni predstojnik tej določbi

¹⁷² Torej ne uživajo privilegium fori.

¹⁷³ Cfr. kan. 608.

¹⁷⁴ Odtod imajo naslov »de regularibus et monialibus« številni pokrajinski cerkveni zbori v času po tridentskem koncilu.

¹⁷⁵ Cit. izdajo, ki je izšla na Dunaju l. 1867 in je napravljena po rimski izdaji iz l. 1763.

¹⁷⁶ Tako že kalced. cerkveni zbor (kan. 4); cfr. odst. 4 te razprave.

¹⁷⁷ C. un., in VI 5, 6. Klemen VIII. je v konst. Quoniam z dne 23. julija 1603 (Fontes, ed. Gasparri I, 363) določil nove formalnosti: »locorum ordinarios non posse licentiam ad novos conventus cuiusque mendicantium Ordinis... impertiri, nisi vocatis et auditis aliorum in iisdem civitatibus et locis existentium conventuum prioribus seu procuratoribus et aliis interesse habentibus et causa... cognita conventus erigendos sine aliorum detrimento commode sustentari posse.«

¹⁷⁸ Cfr. op. 163.

¹⁷⁹ Kan. 106, n. 6.

ne pokori, mu mora nadrejeni predstojnik odvzeti službo¹⁸⁰ in delinkventa more škof sam kaznovati^{180a} (c. 14). Proti redovnikom, ki študirajo na univerzah, a ne stanujejo v samostanih, mora krajevni škof nastopiti (c. 4). Cenzure, ki jih škof promulgira, se morajo na škofov ukaz razglasiti tudi v redovniških cerkvah in jih morajo tudi tu upoštevati¹⁸¹ (c. 12). Redovniki morajo praznovati praznike, ki jih škof ukaže (c. 12). Redovniški kandidat se v preizkusni dobi ne sme odpovedati cerkvenim službam ali obveznostim brez škofovega dovoljenja¹⁸². Kandidatom, ki odidejo iz reda, ne da bi napravili zaobljube, mora samostan vrniti, kar so prinesli; k temu more škof predstojnike prisiliti etiam per censuras ecclesiasticas¹⁸³ (c. 16). Važne so določbe iste seje o ženskih samostanih. Razlikovati je tri vrste redovnic: neeksemptno in dvojne eksemptno redovnice, namreč take, ki so neposredno sv. stolici podrejene, in take, ki so podložne moškemu redu¹⁸⁴. Glede neeksemptnih redovnic ni nobenega dvoma, da jih nadzorujejo škofje potestate propria. Eksemptno ženske samostane, podrejene neposredno sv. stolici, vodijo škofje, toda ne potestate propria, temveč tamquam sedis apostolicae delegati¹⁸⁵ (c. 9). Škofje (in moški redovniški predstojniki) naj zlasti skrbijo za klavzuro v ženskih samostanih¹⁸⁶ (c. 5), predsedujejo volitvam predstojnic (c. 7), dalje skrbijo, da bodo redovnice mesečno prejemale sv. zakramente. Škofje naj poskrbe pri njih tudi za izredne spovednike¹⁸⁷ (c. 10). Kandidatinje naj škof, preden napravijo zaobljube, izpraša¹⁸⁸ (c. 17).

Kakor smo videli, je nastalo največ sporov med škofi in redovniki radi dušnega pastirstva. Definitivno je uredil to zadevo tridentški koncil v c. 11 omenjene seje. Ker so se na važni tekst tega poglavja v naslednjih stoletjih neprestano sklicevali, ga analizirali in tudi izpopolnjevali, si ga oglejmo natančneje. Tekst se glasi: »In monasteriis seu domibus virorum seu mulierum, quibus imminet animarum cura personarum saecularium, praeter eas, quae sunt de illorum monasteriorum seu locorum familia, personae tam regulares quam saeculares huiusmodi curam exercentes subsint immediate in iis, quae ad dictam curam et sacramentorum administrationem pertinent, iurisdictioni, visitationi et correctioni episcopi, in cuius dioecesi sunt sita. Nec ibi aliqui etiam ad nutum amovibiles deputentur, nisi de eiusdem consensu, ac praevisto examine per eum aut eius vicarium faciendo.« Določba ni veljala za clugnyške samostane

¹⁸⁰ Po konst. Klementa VII. Suscepti muneris z dne 23. febr. 1596 (Fontes, ed. Gasparri I, 348—349) je izgubil službo ipso facto.

^{180a} Prim. tudi sess. 6, c. 3 de ref. Od poznejših določb Benedikt XIV., konst. Ad militantis z dne 30. marca 1742, § 42, Fontes, ed. Gasparri I, 731.

¹⁸¹ Tako na V. lat. koncilu.

¹⁸² Danes je strožje; cfr. kan. 542, n. 2; 583, 584.

¹⁸³ Cfr. kan. 570, § 2.

¹⁸⁴ Tako že na viennskem koncilu.

¹⁸⁵ Že na viennskem koncilu.

¹⁸⁶ Kan. 600.

¹⁸⁷ Kan. 521.

¹⁸⁸ Kan. 522, § 2 (besedilo iz trid. konc. sess. 25, c. 17 de reg.).

(do velike francoske revolucije konec 18. stoletja) in za redovniške hiše, kjer stalno prebivajo vrhovni predstojniki oziroma opati ali prelati nullius¹⁸⁹. Glede različnih primerov, ki nastanejo, če hišni predstojnik sam ne vrši župniških poslov, podrobno razpravlja Benedikt XIV. v delu *De synodo dioecessana*¹⁹⁰.

Glede spovedovanja je bilo posebej določeno v sess. 23, c. 15 de ref., da redovnik, ki ni od škofa aprobiran, ne more spovedovati vernike in duhovnike¹⁹¹.

Glede pridiganja pa se je glasila določba, izdana v sess. 5, c. 2 de ref., ki je pozneje še potrebovala korekture¹⁹², tako-le: »Regulares cuiuscumque ordinis, nisi a suis superioribus de vita, moribus et scientia examinati et approbati fuerint, ac de eorum licentia, etiam in ecclesiis suorurn ordinum praedicare non possint, cum qua licentia personaliter se coram episcopis praesentare, et ab eis benedictionem petere teneantur, antequam praedicare incipiant. In ecclesiis vero, quae suorurn ordinum non sunt, ultra licentiam suorurn superiorum etiam episcopi licentiam habere teneantur, sine qua in ipsis ecclesiis non suorurn ordinum nullo modo praedicare possint.« V sess. 24, c. 4 de ref. pa beremo: »Nullus autem saecularis sive regularis, etiam in ecclesiis suorurn ordinum, contradicente episcopo praedicare praesumat.« Da določba ni v skladu z zgornjo, je lahko uvideti.

Redovniki so nadalje po določbah trid. koncila bili podložni škofom: quoad causas fidei¹⁹³, v stvareh, ki se tičejo maševanja¹⁹⁴, glede oskrbovanja večne luči¹⁹⁵, glede ordinacij svojih klerikov¹⁹⁶, glede vodstva bratovščin, upravljanja dobredelnih ustanov in vizitacije šolskih kolegijev in institutov¹⁹⁷, quoad sacras imagines et reliquias ponendas et exponendas¹⁹⁸. Plačevati morajo seminaristum^{198a}. Glede dolžnosti udeleževati se škofijskih sinod, je bilo določeno, da se jih morajo udeleževati »exempti etiam, qui alias cessante exemptione interesse deberent, nec capitulis generalibus subduntur; ratione tamen parochialium aut aliarum saecularium ecclesiarum, etiam annexarum, debeant ii, qui illarum curam gerunt quicunque illi sint, synodo interesse«¹⁹⁹. Glede oznanjevanja odpustkov so redov-

¹⁸⁹ Kako daleč seže ta eksempcija, je bilo dvomno; cfr. konst. Benedikta XIV, Firmandis z dne 6. nov. 1744, o kateri bo govor pozneje.

¹⁹⁰ L. III, c. 1, nn. X—XIV.

¹⁹¹ Točnejše določbe je na podlagi cit. odloka izdal Klemen X. v konst. Superna z dne 21. junija 1670, o kateri bo govor spodaj.

¹⁹² Cfr. konst. Klemen X., Superna z dne 21. junija 1670.

¹⁹³ Sess. 5, c. 2 de ref. — Brez škofovega dovoljenja ne smejo izdajati redovniki sv. pismo in komentarje k sv. pismu (Sess. 4. Decretum de editione et usu sacrorum librorum). Tu je začetek dvojne predhodne cenzure, o kateri bo govor pozneje pri interpretaciji kan. 1385 v velj. zakoniku.

¹⁹⁴ Sess. 22 de observandis et evitandis in celebratione Missae.

¹⁹⁵ Ibid.

¹⁹⁶ Sess. 23, cc. 8, 11, 12, 14 de ref.

¹⁹⁷ Sess. 22, cc. 8 in 9 de ref. Prim tudi sess. 7, c. 14 de ref.

¹⁹⁸ Sess. 25 de invoc. sanctorum.

^{198a} Podrobneje bo govor o tem v drugem delu pri interpretaciji kan. 1355 in 1356.

¹⁹⁹ Sess. 24, c. 2 de ref. Določbo je potrdil še Leon XIII. v konst. Romanos Pontifices z dne 8. maja 1881 (Fontes, ed. Gasparri III, 176).

nikom odvzeti vsi privilegiji²⁰⁰. Škofje naj kot delegati sv. stolice prisilijo zanikerne opate, da se bo v samostanu čitalo sv. pismo²⁰¹; v istem svojstvu naj vsako leto vizitirajo cerkve, pa naj si bodo kakorkoli izvzete, in poskrbe, da se bodo izvršila potrebna popravila in da ne bo trpelo dušno pastirstvo kakšne škode²⁰².

Tridentski koncil je institut konservatorjev, papeških delegiranih sodnikov, pri katerih so iskale eksemptne osebe zaščite pred očitnimi krivicami in nasilji, kakor je bilo zgoraj omenjeno, sicer nekoliko omejil, vendar te omejitve redovnikov vobče niso zadele, ker niso veljale za regularia loca kot pravi c. 5 v 14. seji de ref. Določil pa je, da so za redovnike »in causis civilibus mercedum et miserabilium personarum« pristojna škofijska sodišča v vsakem primeru, toda pod pogojem, da se redovnik mudi zunaj samostana (extra monasterium degentes). Za ostale pravde, v katerih so bili redovniki toženci in se jim je godila krivica ali sila, so bili pristojni konservatorji, ako je imel red privilegij izbrati si jih; sicer pa so bila pristojna škofijska sodišča tamquam in hoc ab ipsa (namreč sancta sede) delegata^{202a}.

Tridentski koncil je z navedenimi določbami upostavil škofovsko oblast, ki so jo redovniške eksempcije nevarno omejevale. Redovniških eksempcij sicer ni odpravil, kakor so n. pr. predlagali nemški škofje in knezi²⁰³, toda vse zunanje redovniško delovanje je postavil pod nadzorstvo škofov. Načelo eksempcije je rešil s tem, da je imenoval škofe de iure za delegate sv. stolice v tistih stvareh, v katere bi se škofje brez škode za eksempcijo ne mogli vtikati, je pa javni red zahteval njihove intervencije.

Čeprav so bile te določbe tridentskega koncila zelo konkretne, je vendar bila zadeva preveč kočljiva, da bi bila z njimi končno rešena. Veliki, centralistično urejeni redovi frančiškanov, dominikancev in jezuitov bi se jim tudi ob dobri volji le težko mogli popolnoma podvreči. Vsekako so ostale možnosti za prepire; do nesoglasja je prišlo celo med svetnikoma Karlom Boromejskim in Filipom Neriem²⁰⁴.

Papeži, koncilska kongregacija kakor tudi kongregacija za zadeve škofov in redovnikov ter drugi uradi rimske kurije so zato

²⁰⁰ Sess. 21, c. 9 de ref.

²⁰¹ Sess. 5, c. 1 de ref.

²⁰² Sess. 7, c. 8 de ref.

^{202a} Sess. 7, c. 14 de ref. Papež Gregor XV. je s konst. Sanctissimus z dne 20. sept. 1621 institut konservatorjev bistveno spremenil. Izbrati si je morala redovniška hiša, ki je imela ta privilegij, konservatorja izmed škof. sinod. sodnikov škofije, kjer se je nahajala. Papeškega odobrenja konservatorjev ni bilo treba, temveč je zadostovalo, da je redovniška hiša ime izbranega naznanila škof. kuriji. Konservatorji so tako postali nekakšni redni sodniki. Nastali so novi spori in institut je polagoma prišel iz prakse in redovniki so se začeli obračati na rimska sodišča. (Prim. Wernz, Jus decretalium II, 645; Hinschius, System des kathol. Kirchenrechts I, 179—180).

²⁰³ Phillips, o. c. VII, 999.

²⁰⁴ »Se celo Karol Boromejski je mislil, da dela v smislu tridentskega koncila, če bolj neomejeno postopa z milanskimi redovnimi duhovniki, nego je hotel priznati Filip Neri« (Pastor, o. c. VIII, 195).

izdali nebroj določb, ki so razlagale določbe tridentskega koncila, jih praktično aplicirale, deloma pa tudi spreminjale. Tudi nove privilegije glede eksempcije so nekateri papeži, zlasti Benedikt XIII.²⁰⁵, podeljevali redovom.

Kanonistični pisatelji so začeli vprašanje o redovniški eksempciji sistematično obdelovati. Primere, v katerih so redovniki škofu podložni in v katerih niso, so zbrali in jih taksativno naštevati. Tako navaja Reiffenstuel²⁰⁶ 40 takih primerov; 26 od teh jih je bilo rešenih šele po tridentskem koncilu. Jasno prikazuje razmerje med škofi in redovniki po tridentskem koncilu Ferraris v *Prompta bibliotheca*²⁰⁷ v članku *Regulares*, art. II pod naslovom: *Quoad ea, quae concernunt regularium exemptionem a jurisdictione vel non ordinariorum, seu quoad ea, in quibus regulares subduntur vel non jurisdictioni ordinariorum*.

V pričujočem orisu historičnega razvoja redovniške eksempcije se ne moremo baviti z omenjenimi primeri posamič. Omenim naj le tiste papeške odloke, ki so po tridentskem koncilu odločilno vplivali na ta razvoj.

19. Papež Pij IV. je v konst. *In principis apostolorum* z dne 18. februarja 1564, ki je bila publicirana šele leto pozneje²⁰⁸, odpravil vse privilegije in indulte, ki so nasprotovali tridentskemu koncilu; s tem je seveda bil deloma odpravljen tudi mendikantski »mare magnum«.

Pri nasledniku Pija IV. Piju V. so se začeli mendikanti pritoževati, da jih škofje zatirajo. V konstituciji *Etsi mendicantium* z dne 16. maja 1567²⁰⁹ našteva papež Pij V. dolgo vrsto pritožb zoper škofje^{209a}. Škofje napačno tolmačijo tridentske dekrete v škodo redovnikom. Nekateri škofje izvablajo redovniške kandidatkinje pod pretezo, da jih bodo izprašali, kot zahteva tridentski koncil, iz samostana, in jih izprašujejo neprimerne stvari. Nekateri kalijo v redovih mir, ko začenjajo že zastarele spore o precedenci. Drugi skušajo redovnike docela izključiti iz dušnega pastirstva, ki naj pripade le svetnim duhovnikom. Nekateri zabranjujejo mendikantom nabirati miloščino in že nabrano jim groze vzeti. Nekateri zahtevajo, da jim morajo mendikanti plačevati od svojih zemljišč desetino, dajati darove prvencev in druge dajatve. Nekateri škofje so uvedli postopanja proti redovnikom, ki so napravili delikt v samostanu ali celo, če je obstajala le sumnja o deliktu, ne da bili počakali, kaj bodo ukrenili redovniški predstojniki. Nekateri škofje zahajajo v ženske samostane in tudi drugim to dovoljujejo; zoper redovnice uvajajo procese, ne da bi se ozirali na predstojništvo; prilaščajo si nad redovnicami oblast tudi v neduhovnih zadevah. Nekateri kličejo vsak dan redov-

²⁰⁵ O tem pozneje.

²⁰⁶ *Ius canonicum*, I. 1, tit. 31, nn. 110—171.

²⁰⁷ Popoln naslov: *Prompta bibliotheca canonica, juridica, moralis, theologica* (Migneva izdaja iz l. 1858).

²⁰⁸ Cfr. Phillips, o. c. VII, 1000.

²⁰⁹ *Fontes*, ed. Gasparri I, 217—220.

^{209a} V. Gasparrijevi izdaji je precej odstavkov v konstituciji izpuščenih, a kljub temu je naštetih 26 pritožb.

nike pred se; skušajo jih podvreči svoji oblasti; pollaščajajo se samostanov; izganjajo redovnike in izvršujejo nad njimi oblast; redovnike mečejo, ne da bi jih vsaj zaslišali, v ječe »ac manibus pedibusque laborant, ut regulares Mendicantes suae ditioni subiiciant et usque adeo se intromiserunt in gubernatione Conventuum, et in correctionibus fratrum, ut Provincialibus et Generalibus nullus amplius videtur relictus locus, aut ulla iurisdictio«. Nekateri škofje branijo samostanskim predstojnikom sklepati račune s samostanskimi sindiki. Nekateri se niso sramovali zahtevati za dovoljenje zgraditi samostan 30 ali 40 dukatov.

Navedeni očitki, ki nam razodevajo reakcijo na določbe tridentskega koncila, so zelo težki, vsaj nekateri od njih, vendar pa je treba upoštevati, v kakšnem razpoloženju so jih redovniki sestavili, ako hočemo razmerje med škofi in redovniki v tej dobi pravilno spoznati.

S konstitucijo je hotel papež odpraviti napačno razlago določb tridentskega koncila; v nekaterih primerih pa je te določbe še točneje determiniral. Tako določa glede zaslišavanja redovniških kandidatinj, da mora škof zaslišanje opraviti v 15 dneh potem, ko je zaprosen, in sicer v samostanu v neklavzurnem prostoru ante cratem ferream in da sme izprašati samo »an coacta, an seducta, an sciat, quid agat«, na druga vprašanja pa da kandidatinja ni dolžna odgovarjati. Glede izpovedovanja pa je Pij V. v omenjeni konstituciji direktno odstopil od določbe tridentskega koncila, ko je redovnikom dovolil spovedovati tudi brez pristanka krajevnega škofa. S konstitucijo Romani Pontificis z dne 6. avgusta 1571²¹⁰ pa je moral Pij V. ta privilegij mendikantov radi zlorab preklicati in je zopet uvedel določbo tridentskega koncila, da potrebujejo redovniki za spovedovanje svetnih ljudi pristanek krajevnega škofa; uvedel pa je novo določbo, da sme škof redovnike spovednike v ta namen le enkrat izprašati; pač pa jih more vnovič njegov naslednik »pro maiori conscientiae suae quiete«.

V zgoraj omenjeni konstituciji Etsi mendicantium odgovarja nato papež na vsako izmed naštetih pritožb posebej in razlaga zadevne določbe tridentskega koncila. Končno pa dostavlja nasproti tistim, ki so mislili, da so s tridentskim koncilom redovniški privilegiji bili vsi odpravljeni, da so ostali v veljavi vsi privilegiji, ki so jih mendikanti na kakršenkoli način dobili, če le ne nasprotujejo določbam tridentskega koncila. Konstitucija Etsi mendicantium je veljala prvotno le za mendikante; čez nekaj mesecev pa je Pij V. s konstitucijo Ex supernae z dne 16. avgusta 1567²¹¹ raztegnil njeno veljavo tudi na več drugih redov²¹². Z bulo z dne 23. septembra 1567 je Pij

²¹⁰ Fontes, ed. Gasparri I, 246—247.

²¹¹ Fontes, ed. Gasparri I, 220—222.

²¹² Na vse domove »Canonicorum regularium S. Augustini Congregationis Lateranensis et S. Salvatoris ac S. Crucis Olimbrien., et Monachorum S. Benedicti Congr., et Ordinum Cassien., Montis Oliveti, Vallis Umbrosae, necnom etiam Congreg. Cisterciensis et Carthusiensis necnom S. Hieronymi Hispaniarum, ac Camaldulen. et fratrum Militiae Jesu Christi Reformatorum nuncupatorum Regni Portugalliae«.

V.²¹³ ponovno vzel v zaščito dominikance, iz katerih je sam izšel^{213a}. Pijev naslednik Gregor XIII. je v konstituciji *In tanta rerum* iz leta 1573²¹⁴ zopet ponovil omenjene določbe tridentskega koncila.

Pomembna je bila konstitucija Gregorja XV. *Inscrutabili*²¹⁵ z dne 5. februarja 1629²¹⁶, ki je predvsem znova uredila razmerje eksemptnih redovnikov do dušnega pastirstva. Obnovila je najprej določbe tridentskega koncila glede spovedovanja svetnih ljudi²¹⁷, glede dušnega pastirstva sploh²¹⁸, glede pridiganja²¹⁹, glede nadzovanja klavzure v ženskih samostanih²²⁰, potem pa je dostavila, da oni, ki uživajo privilegij eksempcije, ne morejo opravljati dušnega pastirstva in deliti zakramentov brez dovoljenja krajevnega škofa. V teh stvareh so eksemptni podrejeni krajevemu škofu kot delegatu sv. stolice. V istem svojstvu more škof nastopiti tudi s kaznijo proti tistim, ki bi pridigali brez njegovega dovoljenja.

Konstitucija je dalje določala, da morajo biti redni in izredni spovedniki v ženskih samostanih aprobirani od škofa; da morajo upraviteljice imovine v ženskih samostanih vsako leto predložiti škofu račune; da sme škof iz upravičenega razloga zahtevati, da predstojniki odstranijo spovednika (namreč redovnika) redovnic in upraviteljico imovine, če pa se predstojniki za to zahtevo ne zmenijo ali se ji upirajo, ima škof pravico, da spovednika in upraviteljico sam odstavi. Končno gre škofu pravica, da se udeleži volitev kakršnekoli redovniške predstojnice in da tem volitvam predseduje.

Glede posameznih določb v konstituciji so nastali dvomi; trinajst teh je koncilna kongregacija z odobrenjem Gregorja XV. in Urbana VIII. avtentično rešila²²¹. V zapadni Indiji je nastal spor med škofom in jezuiti glede pravice pridigati in spovedovati, ki ga je papež Inocenc X. s konst. *Cum sicut* z dne 14. maja 1648²²² rešil proti jezuitom v smislu določb tridentskega koncila in zgoraj omenjene konstitucije Gregorija XV. tako, da jezuiti ne morejo spovedovati vernikov brez škofovega dovoljenja in da ne smejo pridigati v lastnih cerkvah »non prius petita Eppi benedictione«, v tujih pa ne brez škofovega dovoljenja.

Obe zadevi, tako ta glede pridiganja kot ona glede spovedovanja pa z navedeno Inocencijevo konstitucijo še nista bili končno

²¹³ Bull. Rom. VII, 586; Pastor, o. c. VIII, 196.

^{213a} Glede dominikanskega privilegija, po katerem so imeli dominikanci izključno pravico voditi teoforične procesije na nedeljo v osmini praznika sv. R. T., glej konst. Gregorija XIII. *Cum interdun* z dne 11. marca 1573, Fontes, ed. Gasparri I, 254—255, ki je privilegij odpravila.

²¹⁴ Bull. Rom. VIII, 39; Phillips, o. c. VII, 1002.

²¹⁵ Fontes, ed. Gasparri I, 379—381.

²¹⁶ Raztegnjena na Portugalsko s konst. Klemenca XII. *Admonet nos* z dne 11. avg. 1735, Fontes, ed. Gasparri I, 652—654.

²¹⁷ Sess. 23, c. 15 de ref.

²¹⁸ Sess. 25, c. 11 de reg.

²¹⁹ Sess. 24, c. 4 de ref.

²²⁰ Sess. 25, c. 5 de reg.

²²¹ Naštevaj jih Ferraris, *Prompta bibliotheca, regulares* art. 2, nn. 6 in 7.

²²² Fontes, ed. Gasparri I, 441—445.

rešeni. Nastalo je namreč več dvomov, kako ju interpretirati, ki jih je avtentično pojasnil Klemen X. v konst. *Superna* z dne 21. junija 1670²²³, ki je bila za Portugalsko obnovljena s konst. Klemena XII. *Ad monet nos* z dne 11. avgusta 1735²²⁴. Zadevi sta bili v konstituciji rešeni tako-le: Redovniki morajo prositi škofa za blagoslov, kadar nameravajo pridigati v svojih cerkvah vernikom ali sebi podložnim redovnicam, čeprav tem ad crates ali pri zaprtih vratih. Pridigati pa smejo, čeprav škof zaprosenega blagoslova ne da. Če pa škof prošnji za blagoslov tudi ugovarja, ne smejo pridigati. Škof more ugovarjati, če ima upravičen razlog. Proti redovniku, ki bi kljub škofovemu ugovoru pridigal, more škof nastopiti s kaznijo po določbi v konst. Gregorija XV. *Inscrutabili*. Za pridiganje v tujih cerkvah morajo imeti redovniki dovoljenje krajevnega škofa. Preden škof izda tako dovoljenje, sme po svoji uvidevnosti redovnika izprašati *quoad doctrinam*. Dano dovoljenje sme škof preklicati tudi iz tajnih razlogov, ki pa se morajo nanašati na pridiganje. Na splošno škof ne more prepovedati redovnikom pridigati v njih cerkvah.

Zelo podrobne določbe ima konstitucija glede spovedovanja. Redovniki morajo biti za spovedovanje vernikov aprobirani od krajevnega škofa. Aprobacija velja v mejah škofije. Za spovedovanje redovnic morajo biti od škofa posebej aprobirani. Redovnik, ki ga škof aprobira za spovednika določenega ženskega samostana, ne more spovedovati v drugem ženskem samostanu. Izredni spovednik more spovedovati le v primerih, za katere je aprobiran. Redovniški spovednik more *eo ipso* spovedovati vse, ki so *de familia* in *commensales*, ne pa teh, ki samo služijo v samostanu. Redovnikom, ki jih smatra škof sposobne za spovedovanje vobče, ne more omejiti jurisdikcije na določene kraje ali osebe ali čase. Redovnik, ki spovē bolnika, mora o tem obvestiti župnika; škof more zahtevati to obvestilo *sub poena suspensionis a facultate audiendi confessiones*. Vernik, ki se izpove redovniku o velikonočnem času, zadosti velikonočni dolžnosti. Potrditev za spovednika sme škof preklicati le *ex nova superveniente causa*; razloga ni dolžan povedati redovniku, pač pa sv. stolici, ako ona zahteva. Redovnike spovednike, ki bi pohujšljivo ali neprimerno živeli, sme škof suspendirati *ab audiendis confessionibus*. Vsem redovnikom iz kakega samostana škof ne more odvzeti pravice spovedovati *inconsulta Sancta Sede*. Redovniki nimajo privilegija, da bi mogli odvezovati in *casibus Episcopo reservatis*; tudi tisti, ki morejo po privilegiju odvezovati od primerov, zadržanih sv. stolici, nimajo pravice odvezovati v primerih, ki so škofu udržani. Redovnik spovednik more odvezovati od rezervatov tuje škofije, če le ni prepričan, da je prišel penitent in *fraudem reservationis* v to škofijo k spovedi. Redovniki ne morejo odvezovati od cenzur *pro foro externo*; ako je penitent, ki ga teži cenzura in *foro externo*, *pro foro interno* tudi odvezan, ga more škof kljub temu prisiliti, da se ravna v zunanjem območju, kot da ni odvezan. Končno

²²³ Fontes, ed. Gasparri I, 472—475.

²²⁴ Fontes, ed. Gasparri I, 652—654.

dostavlja konstitucija, da odloča v primerih, kjer škof sodi, da redovniški privilegiji niso jasni, sv. stolica.

Iz navedenih določb se razbere, da je bilo spovedovanje s to konstitucijo zelo točno in podrobno urejeno, tako da so v glavnem zadevni spori morali biti končno odpravljeni.

Popolnoma pa spori med škofi in redovniki kljub naštetim konstitucijam niso ponehali^{224a}. Kot glavni vir sporov navaja Inocenc X. v konst. *Instauranda* e z dne 15. okt. 1652²²⁵ premajhne samostane, kjer se pravo redovniško življenje ne more vršiti. S to konstitucijo je zato zatrl vse mendikantske samostane v Italiji, ki so imeli le po nekaj članov. Vsi samostani pa se seveda niso pokorili temu odloku. S konst. *Ut in parvis* z dne 10. febr. 1654 je Inocenc X. na prošnjo redovnikov nekatere zatrte samostane zopet upostavil in določil, da so samostani, ki niso bili zatrti, pa štejejo manj kot šest članov, pod škofovo oblastjo; zatrti samostani pa, ki so bili na novo upostavljeni, pa morajo imeti 12 članov, da uživajo privilegij eksempcije²²⁶. Tako sta nastali v Italiji²²⁷ dve vrsti majhnih redovniških hiš, ki jih je bilo treba razlikovati pri presoji različnih pravnih vprašanj, tičočih se razmerja do krajevnega škofa. V 19. stoletju pa so razlikovali še tretjo vrsto; za redovniške hiše, ki jih je v 19. stoletju zatrla samo svetna oblast, je veljalo pravilo, da so eksempčne, »dummodo in eas tres saltem ad ibi degendum convenient regulares, quorum unus ad minus sit sacerdos«²²⁸.

V letih 1725 do 1729 je izdal *Benedikt XIII.* 12 konstitucij²²⁹, v katerih je mendikantom, zlasti pa dominikancem podelil veliko privilegijev preko določb tridentskega koncila. Škofje so seveda ugovarjali. Benediktov naslednik na papeškem prestolu, *Klemen XII.*, ki je bil izvoljen za papeža 12. julija 1730, je že v avgustu istega leta določil posebno kongregacijo, ki naj bi preiskala privilegije, ki jih je *Benedikt XIII.* precej lahkoverno delil²³⁰; v konstituciji *Romanus Pontifex* z dne 30. marca 1732²³¹ je nato vse te privilegije preklical.

Z razmerjem med škofi in redovniki se je bavil veliki kanonist

^{224a} V dekretu kongregacije škofov in redovnikov (S. C. Ep. et Reg.) za zagrebško škofijo z dne 14. decembra 1674 (Fontes, ed. Gasparri IV, 790—791) beremo n. pr.: »Cum saepe inter parochos dioecesis Zagradiensis ex una, et fratres minores de observantia Sancti Francisci ex altera partibus ortae sint, et in dies orientur non leves controversiae circa administrationem Sacramentorum militibus praesidiariis, aliisque forensibus in dicta dioecesi commorantibus; praedicationem Verbi Dei, et alia huiusmodi munia parochialia, episcopus Zagradiensis pacis et Ecclesiae suae tranquillitatis amator etc. V odloku navaja kongregacije enajst odlokov koncilске kongregacije iz let 1628 do 1655, ki so reševali podobne spore.

²²⁵ Fontes, ed. Gasparri I, 445—448.

²²⁶ *Benedikt XIV.*, De synodo dioeciesana I, III, c. II.

²²⁷ In na bližnjih otokih.

²²⁸ Sv. penit. 18. aprila 1867; 12. sept. 1872; cfr. Cappello, De visitatione ss. liminum et dioeceseon II, Romae 1913, 406.

²²⁹ Naštete so pri *Ferraris*, Prompta bibliotheca, privilegium II, 64.

²³⁰ *Pastor*, o. c. XV, 634.

²³¹ Priobčena v *Ferraris*, Prompta bibliotheca, privilegium III, 64.

papež Benedikt XIV. v več konstitucijah. V konst. *Apostolicae servitutis* z dne 14. marca 1743²³² je formalno rešil sicer le partikularni spor med škofom v Conversanu in Ivanovci glede tega, ali je mesto Putiniani (Putignano) izvzeto izpod škofove jurisdikcije ter inkorporirano plenissimo iure redu; spor je bil torej glede vprašanja, ali gre in casu za aktivno eksempcijo ali za pasivno²³³. V Putignianu je bil namreč star benediktinski samostan. Papeži Pashal II., Kalikst II. in Aleksander III. so podelili opatu tega samostana obširne privilegije, med katerimi so bili tudi ti-le: Opat je smel izvrševati pontificalia; za konsekracijo sv. krajev in za ordinacije klerikov je smel povabiti kateregakoli škofa; za krizmo je prav tako mogel prositi poljubnega škofa; krajevni škof v tem kraju brez pristanka redovnikov ni smel izvrševati pontificalia; menihi, kleriki, verniki in sv. kraji v tem mestu so bili podložni opatu; škof ni mogel klicati redovnikov na sinode. Janez XXIII. je izročil samostan z vsemi privilegiji vred ivanovcem. Nastal pa je spor, ali pomenijo omenjeni privilegiji aktivno ali samo pasivno eksempcijo. Benedikt XIV. se je odločil za mnenje, da gre za pasivno eksempcijo; odpravil pa je tudi imenovane privilegije, v kolikor bi kazali na aktivno eksempcijo; one pa, ki se tičejo dušnega pastirstva, a presegajo zadevno določbo tridentskega koncila²³⁴, je ukinil.

Podobno, le še bolj zanimivo, a tudi zapleteno zadevo obravnava konst. Benedikta XV. *Inter multa* z dne 4. aprila 1747²³⁵. Formalno je rešila spor med škofom v Tusculu in samostanom v Crypti Ferrati (Grotta Ferrata), ki je bil primer vzhodne eksempcije na zapadu. Opat tega samostana, v katerem so menihi vzhodnega obreda, je trdil, da je samostan aktivno eksempten, territorium nullius. Škof pa je nasprotno zagovarjal mnenje, da je samostan pač pasivno eksempten, a del škofije. Vprašanje je bilo zapleteno, ker je imel samostan izredno obširne privilegije, ker je šlo dalje za menihe vzhodnega obreda, ker so de facto izvrševali opati nekatere škofovske pravice in ker se je samostan v listinah večkrat imenoval nullius dioceseos. Papež pa je odločil, da vsi ti argumenti ne dokazujejo aktivne eksempcije. Iz privilegijev se namreč razvidi, da so papeži štitali samostan pred krajevnimi škofi, torej je moral spadati samostan pod jurisdikcijo škofov. Menihi vzhodnega obreda so (v Italiji) podložni latinski hierarhiji. Proti dejstvu, da so opati izvrševali nekatere škofovske pravice, stoji, da so za to prosili privilegij pri sv. stolici (n. pr. glede podeljevanja spovedne jurisdikcije), torej si niso bili v svesti, da jim pripadejo te pravice eo ipso; škofova pravica pa je nasprotno fundata in iure. Naziv »nullius dioceseos« ne pomeni nujno, kakor je iz virov razvidno, aktivne eksempcije²³⁶.

²³² Fontes, ed. Gasparri I, 774—781.

²³³ Oba izraza, ex. activa in passiva, rabi Benedikt XIV. v tej konstituciji. O pomenu izrazov bo govor pozneje.

²³⁴ Sess. 25, c. 11 de reg.

²³⁵ Fontes, ed. Gasparri II, 102—109. Prim. tudi Borgia, La Badia greca di Grottaferrata nel diritto bizantino, 1918; Croce, o. c. 168—170.

²³⁶ Cfr. trid. koncil, sess. 24, c. 9 de ref.

Samostan je torej le pasivno eksempten in tak tudi ostane. Papež pa mu potrjuje oziroma podeljuje nekatere izredne privilegije. Opat, ki ima škofovsko posvečenje, sme enkrat na leto birmovati vse, ki se oglase. Opat daje duhovnikom pri samostanski cerkvi spovedno jurisdikcijo. Krajevemu škofu se priporoči, naj tem spovednikom vsaj za par krat na leto podeli pravico odvezovati od škofovskih rezervatov. Opatu pristojajo glede zakona vse župniške pravice; zakonske pravde pa so pridržane škofu. Naštevajo se pravde, za katere je v svojem okolišu pristojen opat; oseb pa, ki žive zunaj njegovega okoliša, ne more klicati pred svoj tribunal, če ne da krajevni škof exequatur.

Obe opisani Benediktovi konstituciji razmejujeta, kakor smo videli, aktivno in pasivno eksempcijo. Pasivna eksempcija pomeni, da so le redovniki v določenem samostanu izvzeti izpod oblasti krajevnega škofa, nad verniki samimi pa v tistem kraju redovniški poglavar nima oblasti. Aktivna eksempcija pa nasprotno hoče povedati, da je združena z eksempcijo tudi oblast nad verniki. Doktrina je razlikovala delno (*partialis*) in polno (*totalis*) aktivno eksempcijo. Ob polni aktivni eksempciji je bil teritorij z verniki vred izločen iz škofije, zato *nullius dioeceseos*; pri delni aktivni eksempciji pa so verniki ostali *intra fines dioeceseos*, toda redovniški predstojnik je izvrševal nad njimi nekatere škofovske pravice. Lahko je uvideti, da so bili možni glede aktivne eksempcije, zlasti delne, številni spori; omenjeni konstituciji pa nam kažeta, da te spore vedno ni bilo lahko rešiti. Benedikt XIV. pa je v njima kot kanonist strokovno in kot papež avtoritativno pokazal smernice, po katerih je bilo treba take spore reševati.

Tretja konst. Benedikta XIV. *Firmandis* z dne 6. novembra 1744²³⁷ je uredila, kot beremo v njenem uvodu, »*Episcoporum iura, quod attinet ad visitationem ecclesiarum parochialium ad regularium monasteria pertinentium*«. Konstitucija je najprej znova potrdila znani odlok tridentskega koncila o dušnem pastirstvu v redovniških cerkvah²³⁸, konst. Gregorija XV. *Inscrutabili*²³⁹, odlok kongregacije za škofove in redovnike z dne 31. avgusta 1668, ki določa, da morajo redovniki sprejeti kot vizitatorje tudi duhovnike, ki jih škof pred lastno vizitacijo pošlje in da sme škof ob vizitaciji tudi birmovati v redovniški cerkvi. Dalje popisuje konstitucija zelo podrobno, kaj je v redovniški cerkvi predmet škofove vizitacije²⁴⁰. Zasebno

²³⁷ *Fontes*, ed. Gasparri I, 855—862.

²³⁸ *Sess.* 25, c. 11 de reg.

²³⁹ Z dne 5. februarja 1629, *Fontes*, ed. Gasparri I, 379—381.

²⁴⁰ Ker je stvar praktično važna, naj tekst izpišem: »*Minime licet episcopo omnia ecclesiarum huiusmodi altaria visitare, sed illud dumtaxat, in quo Sanctissimum Eucharistiae Sacramentum asservatur et consequenter Sacrum ipsum Tabernaculum; fontem quoque baptisterii, si adsit; item confessionale, in quo parochus ad audiendas confessiones residere solet; pulpitem ecclesiae, e quo parochus ius habet verbi Dei iuxta praecipuum ministerii sui munus annunciandi; sacrarium pariter ecclesiae, ad inspiciendum locum, in quo asservatur sacra supellex, pro sacramentis tam intra ecclesiam quam extra illam decenter administrandis; sepulchrum excipiendis*

življenje redovnika župnika je podvrženo škofovi vizitaciji »quatenus ea, quae extra Clastrum prodierint«. Škof dalje vizitira redovnika župnika glede izpolnjevanja dolžnosti rezidirati, glede udeležbe na sinodah in pastoralnih konferencah, glede dušnopastirskih dolžnosti, glede maše pro populo, glede pridiganja, katehiziranja, spovedovanja in oskrbovanja bolnikov, glede priprave otrok za birmo, spoved in obhajilo, glede zakona in matic. »Uno verbo, quidquid episcopus a parochia saeculari exquirere atque exigere solet et debet, a parochia regulari exquirere et exigere potest.« Redovniški predstojnik ima v teh zadevah s škofom ius cumulativum; ako bi si odloči škofa in redovniškega predstojnika nasprotovali, obvelja škofova. »Privativum tamen Episcopi ius est in parochianorum mores exquirere.« Odločbe²⁴¹ koncilске kongregacije, da moreta redovnika župnika odstaviti škof in redovniški poglavar non requisito iure alterius, so potrjene.

Pri cerkvah, kjer imajo redovniški predstojniki tudi iura episcopalia (aktivno eksemptne cerkve), nima krajevni škof nobene kompetence. Tridentški koncil pa je izvzel v že večkrat navedenem c. 11 sess. 25 de reg. izpod škofove vizitacije tudi tiste dušnopastirske cerkve, ki spadajo k samostanu, v katerem bivajo vrhovni redovniški predstojniki in opati. O obsegu te eksempcije je nastalo več dvomov. Benedikt XIV. je odločil v konst. Firmandis, da velja izjema le za hiše, kjer biva abbas totius ordinis, ne pa kakršenkoli opat; dalje mora biti samostan »domus ordinaria et principalis sedes superioris generalis«. Izjema velja le za cerkev, ki je v ožjem pomenu cerkev take glavne hiše, ne pa tudi za cerkve, ki so taki hiši le pridružene. Župljani pa, ki spadajo k redovniški cerkvi, pri kateri stalno biva vrhovni redovniški poglavar, niso izvzeti izpod škofove oblasti. Zanimivo je urejeno razmerje škofa do župnika pri taki redovniški cerkvi. Škofu pristoji pravica »non solum propriam auctoritatem et consensum interponere, quotiescumque superior huiusmodi generalis aliquem sive saecularem sive regularem parochum seu curatum etiam ad nutum amovibilem ad exercendum in praedictis ecclesiis animarum curam personarum saecularium deputare voluerit«, temveč more tudi zahtevati, da redovniški predstojnik župnika odstavi, ako opazi, da župnik ne vrši pravilno svoje dolžnosti. Če redovniški predstojnik, ki je tukaj vrhovni predstojnik, škofovi želji noče ustreči, naj škof vložil rekurz na sv. stolico.

Za Benedikta XIV. je bilo razmerje med krajevnim škofom in redovništvom, kakor se razbere iz opisanih konstitucij, že zelo točno

subditorum parochiae corporibus addictum, coemiterium parochianorum humandis cadaveribus destinatum; turrim campanariam, dummodo in ea sint campanae ad parochiam proprie spectantes; ac demum praeter res supra enunciatas omnia sacra vasa, quibus vel particulae consecratae servantur vel sacra olea sive in baptismo sive in extrema unctione adhibenda, vel aqua baptisterii vel alia rite benedicta, quae pro ingredientium aspersione ad ecclesiae fores poni consuevit« (§ 7).

²⁴¹ Fontes, ed. Gasparri II, 102—109.

urejeno²⁴²; zlasti kar zadeva dušno pastirstvo, ki je bilo več stoletij neprestano kamen spotike, so bile določbe do skrajnosti podrobne.

Od papeških aktov bodi končno omenjena še konst. Leona XIII. *Romanos pontifices* z dne 8. maja 1881²⁴³, v kateri je papež rešil več sporov, ki so nastali v Angliji med škofi in redovniki, potem ko je tam Pij IX. l. 1850 upostavil redno cerkveno hierarhijo. V prvem delu se konstitucija izrečno bavi z vprašanjem »de familiarum religiosarum exemptione ab episcopali iurisdictione«. Povod za spore je bil v glavnem ta: ker je Anglija prešla iz izredne cerkvene province v položaj redne, je nastalo vprašanje, ali se mora tudi redovništvo, ki je v Angliji izvrševalo podobno kot v misijonskih deželah dušno pastirstvo, ravnati po določbah, ki veljajo zanj v rednih cerkvenih provincah. V skladu z določbami tridentskega koncila in s poznejšimi papeškimi konstitucijami je Leon XIII. definitivno rešil naslednje stvari. Redovnike misijonarje je treba smatrati »tamquam viventes intra claustra«, čeprav de facto živijo zunaj samostanov; zato uživajo privilegij eksemptije²⁴⁴. Škofom so podložni samo v onih primerih, ki jih našteva zakon, »et generatim in iis quae concernunt curam animarum et sacramentorum administrationem« (§ 10)²⁴⁵. V misijonskih krajih se morajo udeleževati splošnih pastoralnih konferenc vsi redovniki, ki se bavijo z dušnim pastirstvom, čeprav je za Italijo rimski koncil iz l. 1725 pod Benediktom XIII. dostavil klavzulo »dummodo morales in eorum conventibus lectiones non habeantur«; razlog je ta, ker imajo redovniške hiše v misijonih premalo članov, da bi se mogle konference uspešno vršiti (§ 11). Glede obveznosti udeleževati se škofijskih sinod ostane v veljavi tridentska določba²⁴⁶ (§ 12). Redovniki imajo pravico pritožiti se zoper škofove odloke na sv. stolico, in sicer zoper tiste, ki le tolmačijo ius commune, sive ordinarium sive delegatum, se morejo pritožiti in devolutivo tantum, proti ostalim in suspensivo (§ 13). Misijone, ki so prave župnije, more škof deliti (dividere; dismembrare) le po določbi tridentskega koncila²⁴⁷; ostale le de consilio capituli, a brez solemnitet, ki se zahtevajo za delitev pravih župnij; na novo ustanovljenih misijonih imenuje škof dušne pastirje po svobodni izbiri (§ 16). Župnijske šole (sch. parochiales; sch. pauperum) so pod nadzorstvom škofov (§§ 18, 19); glede ostalih ostanejo v veljavi stari privilegiji (§ 20). Glede ustanavljanja redovniških šol, cerkva in samostanov je določil Leon XIII. v soglasju z določbo tridentskega kon-

²⁴² Omenim naj še encikliko Benedikta XIV. o kršč. nauku *Etsi minime* z dne 7. febr. 1742, Gasparri, *Fontes* I, 715—720, ki določa, da redovniška služba božja ne sme motiti krščanskega nauka v župnih cerkvah; zadevnim škofovim odredbam se morajo pokoriti tudi eksemptni redovniki.

²⁴³ *Fontes*, ed. Gasparri III, 171—186.

²⁴⁴ Tako že konst. Klemenca VIII. *Religiosorum quorumcumque* iz leta 1601, Benedikta XIV. *Quamvis* iz l. 1746, *Cum nuper* iz l. 1751, *Cum alias* iz l. 1753. Izraz tridentskega koncila *extra claustrum degentes* je meril na posamezne redovnike, ne na redovništvo v celi pokrajini.

²⁴⁵ Konstitucija je razdeljena v §§; citiram po Gasparrijevi izdaji.

²⁴⁶ Sess. 24, c. 2 de ref.

²⁴⁷ Sess. 21, c. 4 de ref.

cila²⁴⁸ in s konstitucijami Urbana VIII.²⁴⁹, Klemenca VIII.²⁵⁰ in Gregorija XV.²⁵¹, ki so vse zahtevale dovoljenje krajevnega škofa, in s konst. Inocenca X. *Instaurandae* z dne 15. oktobra 1652²⁵², ki je zahtevala poleg škofovega dovoljenja še papeževu, naslednje: *Sodalibus religionis novas sibi sedes constituere, erigendo novas ecclesias aperiendove coenobia, collegia, scholas, nisi obtenta prius expressa licentia Ordinarii loci et Sedis Apostolicae non licere* (§ 21). Prav isto velja za spreminjanje in opuščanje redovniških zavodov (§ 22). Glede cerkvene imovine v misijonskem ozemlju papež razlikuje: *bona ad regulares qua regulares spectantia in bona regularibus intuitu missionis tributa*; prva ne spada pod škofovo nadzorstvo, pač pa druga (§ 23)²⁵³.

Iz navedenih določb Leonove konstitucije se jasno razvidi, da so načela, ki urejajo razmerje med krajevnim škofom in redovništvom, že ustaljena. Spori nastajajo le še v praktični aplikaciji teh načel. Spore je papež rešil na podlagi osnovnega načela, da spada dušno pastirstvo vernikov dosledno in povsod pod nadzorstvo krajevnega škofa in da ima škof *intentionem fundatam in iure*.

V omenjeni Leonovi konstituciji *Romanos pontifices* je zanimivo tudi mesto, kjer opisuje papež značaj in pomen redovniške eksempcije. Mesto se glasi: »*Quamvis in ecclesiastica hierarchia, quae est divina ordinatione constituta, presbyteri et ministri sint inferiores Episcopis, horumque auctoritate regantur; tamen quo melius in religiosis ordinibus omnia essent inter se apta et connexa, ac sodales singuli pacato et aequabili vitae cursu uterentur; denique ut esset incremento et perfectioni religiosae conversationi consultum, haud immerito Romani Pontifices, quorum est dioeceses describere ac suos cuique subditos sacra potestate regundos adtribuere, Clerum Regularem Episcoporum iurisdictione exemptum esse statuerunt. Cuius rei non ea fuit causa quod placuerit religiosas sodalitates potiore conditione frui quam clerum saecularem; sed quod eorum domus habitae fuerint iuris fictione quasi territoria quaedam ab ipsis dioecesibus avulsa. Ex quo factum est ut religiosae familiae, quae iure communi et Episcopis propter hieraticum principatum et Pontifici Maximo propter principatum Pontificium immediate subesse oporteret, in Eius potestate esse perrexerint, ex Episcoporum potestate per privilegium exierint. Quum autem re ipsa intra fines dioecesium vitam degant, sic huius privilegii temperata vis est, ut sarta tecta sit dioecesana disciplina, adeoque ut clerus regularis in multis subesse debeat episcopali potestati sive ordinariae sive delegatae» (§ 7). Glavni razlog za redovniško eksempcijo je torej po*

²⁴⁸ Sess. 25, c. 3 de reg.

²⁴⁹ *Romanus pontifex* z dne 28. avg. 1624 (Fontes, ed. Gasparri I, 388—390).

²⁵⁰ *Quoniam ad iustitiam* z dne 23. jul. 1603 (Fontes, ed. Gasparri I, 363).

²⁵¹ *Cum alias* z dne 17. avg. 1622.

²⁵² Fontes, ed. Gasparri I, 445—448.

²⁵³ Določba je še danes za imovinsko pravo v misijonskem ozemlju osnovnega pomena.

papeževih besedah ta, da se ohrani edinost, mir v redovih in se ustvari možnost za njih napredek v verskem življenju²⁵⁴.

Opisane konstitucije papežev od Pija V. do Leona XIII. so po tridentskem koncilu najvažnejši papeški akti, ki so se bavili z razmerjem škofov do redovništva. Gradile so vse na odlokih tridentskega koncila, jih avtentično razlagale, a tudi dopolnjevale. Poleg teh konstitucij pa so iz te dobe še mnoge druge, ki so se deloma dotikale našega problema ali pa tudi reševale kakšno zadevno specialno vprašanje. Ker nam gre le za glavne podatke v zgodovinskem razvoju omenjenega razmerja, se z njimi ne moremo baviti^{254a}, kakor tudi ne s številnimi odloki rimskih kurialnih oblastev, ki so bili izdani za konkretne primere. Kakor nam bo pokazal sistematični prikaz o pravnem razmerju krajevnega škofa do redovnikov na koncu prvega dela pričujoče razprave za čas neposredno pred veljavnim zakonikom, niso namreč imeli omenjeni partikularni odloki nobenega večjega vpliva na razvoj sam.

20. Partikularni cerkveni koncili, ki so nekakšni glasniki cerkvenega javnega mnenja v posameznih pokrajinah vesoljne cerkve, nam v dobi po tridentskem koncilu med drugim tudi odkrivajo, kako so se določbe tridentskega koncila in omenjenih papeških konstitucij o razmerju med škofom in redovništvom v praktičnem življenju izpolnjevale, kako so škofoje nanje reagirali in kakšni so bili njihovi predlogi de vitandis et optandis. Ugotoviti moremo na podlagi koncilskih aktov²⁵⁵ naslednje:

Partikularni koncili so se zelo pogostoma bavili z našim vprašanjem. Zadevne določbe so uvrščali v glavnem po zgledu dekretalnega prava v titul: De religiosis domibus ut Episcopo sint subjectae²⁵⁶, ali po zgledu tridentskega koncila v titul: De monialibus et regularibus²⁵⁷, ali pa tudi v samostojno izbrano poglavje: De episcopi erga Regulares aliasque personas Deo dicatas munere²⁵⁸. Podobno kot v gornjem odstavku omenjene papeške konstitucije so tudi na teh concilijih opozarjali na dekrete tridentskega koncila²⁵⁹ in jih

²⁵⁴ Avtorji (De Buck, Bouix, Vermeersch, Wernz) so vrh tega navajali še, da se z eksemplifikacijo poudari še papežev primat (prim. zgoraj opombe 120—122); da ima od nje koristi tako vesoljna Cerkev, ker morejo neodvisni redovniki tem lažje odbijati napade heretikov, kakor posamezna škofija, ker se ji more škof bolj posvetiti, ko mu niso na skrbi redovniki (cfr. d'Angelo, La essenzone dei religiosi, Torino 1929, 2—3; Vermeersch, o. c. I, 216). Trdnost teh razlogov se zdi precej problematična.

^{254a} V drugem delu razprave, pri tolmačenju veljavnih določb, bodo omenjeni tisti odloki, ki so vplivali na razvoj posamezne določbe.

²⁵⁵ Za dobo od 1693—1870 cfr. Collectio Lacensis I—VII.

²⁵⁶ N. pr. prov. koncil v Beneventu l. 1693, tit. 31 (Coll. Lac. I, 61—64) in mnogi drugi.

²⁵⁷ N. pr. prov. koncil v Neaplju l. 1699, tit. 11 (Coll. Lac. I, 230—235).

²⁵⁸ N. pr. koncil v Reimsu l. 1849, tit. 16, c. 2 (Coll. Lac. IV, 142 b—144 d).

²⁵⁹ Conc. Burdigalense iz l. 1850 se je zadovoljil z določbo: Quoniam vero Conciliorum generalium decretis sedisque apostolicae constitutionibus regularium status rite ordinatur et cum episcoporum praerogativis optime conciliatur, nihil circa ipsos censent (patres) sibi decernendum (Coll. Lac. IV, 603 d).

deloma tudi izpopolnjevali z analogno interpretacijo. Naglašali so zlasti, da se brez škofovega dovoljenja ne sme ustanoviti redovniška naselbina²⁰⁰, da je potrebno škofovo dovoljenje tudi za ustanovitev kongregacije, kjer torej ni slovesnih zaobljub²⁰¹. Od ostalih določb so bile predmet razpravljanja največkrat tiste o dušnem pastirstvu redovnikov, o pridiganju in spovedovanju²⁰²; kar pač priča, da so bile te stvari najbolj pereče.

Zanimiva je določba I. provincialnega koncila v Quito (v Ekvadorju) l. 1863, ki v dekretu X, pod naslovom *De casibus, in quibus regulares sunt Episcopo subjecti* našteva 11 takih primerov²⁰³ in dostavlja, da naj se do prihodnjega koncila sestavi še točnejši seznam, da bodo škofje vedeli za svoje pravice²⁰⁴.

Podobna nesporazumljenja med škofi in redovniki, kot so bila v Angliji, ki jih je potem odpravil Leon XIII. v zgoraj obravnavani konstituciji *Romanos Pontifices* z dne 8. maja 1881, so nastala tudi v severni Ameriki in so se bavili z njimi v drugi polovici 19. stoletja severnoameriški koncili, med njimi zlasti znani drugi plenarni koncil v Baltimoru l. 1866. Pokrajinski koncil v Cincinnatiu iz l. 1855 je tožil, da redovniki zapuščajo v pohujšanje vernikov in v škodo misijon-skemu delu samovoljno misijone, ki so jih od škofov sprejeli, in je določil, da redovi ne morejo enostransko preklicevati zadevnih pogodb s škofi in da tudi redovnikov ne smejo odstranjevati z misijonskih postojank razen pod dvema pogojema, da namreč pošljejo drugega redovnika in da dobe pristanek krajevnega ordinarija²⁰⁵.

Drugi plenarni koncil v Baltimoru iz l. 1866 je razmerje med škofi in redovniki v Ameriki takole opisal: »Regulares etiam exemptos, Episcoporum iurisdictioni saltem delegatae subesse, canonica praecipiant instituta, quoad domorum religiosarum fundationes, suorum alumnorum ordinationes, verbi Divini praedicationem, SS. Sacramenti expositionem, librorum de rebus ad religionem pertinentium tractantium approbationem, confraternitatum erectionem, monialium confessiones et quoad observanda et evitanda in celebratione

²⁰⁰ Koncil v Neaplju l. 1699, tit. 11, c. 2, n. 12 (Coll. Lac. I, 235b).

²⁰¹ Koncil v Reimsu l. 1849, tit. 16, c. 2, Coll. Lac. IV, 144 a; koncil v Tournu l. 1849, decr. 20, Coll. Lac. IV, 278d—279a; v Avignonu l. 1849, tit. 7, c. 2, n. 3, Coll. Lac. IV, 351d—352a.

²⁰² Koncil v Neaplju l. 1699, tit. 11, c. 2, nn. 10—11, Coll. Lac. I, 235a; II. koncil v Baltimoru l. 1866, tit. 8, n. 411—412, Coll. Lac. III, 510c—511a; v Avignonu l. 1849, tit. 7, c. 1, nn. 7—8, Coll. Lac. IV, 350d—351a; v Ostrogonu l. 1858, tit. 7, Coll. Lac. V, 66b; v Kölnu l. 1863, tit. 5, cap. un. Coll. Lac. V, 690a.

²⁰³ Glede izpost. Najsv., glede neobičajnih slik v cerkvah, glede označevanja odpustkov in vodstva bratovščin, glede ostavke in odpovedi obveznosti redov. novincev; glede majhnih samostanov, glede kaznovanja deliktov, ki so storjeni zunaj samostana, glede pogovorov z redovnicami. Dalje pa tudi, če se ne drže privilegijev glede maševanja v privatnih oratorijih in če pohajajo po mestu zlasti ponoči ali »indecencer vestiti et sine debita modestia religiosa« (Coll. Lac. VI, 410b—d).

²⁰⁴ Tak seznam podaja Appendix ad decreta Concilii Plenarii Americae Latinae, Romae 1900, 747.

²⁰⁵ Točka XVIII, Coll. Lac. III, 197d—198a.

Missae²⁶⁶. »Ex quibus omnibus loculenter patet, Regulares in iis quae curam animarum et administrationem sacramentorum respiciunt, subesse jurisdictioni, visitationi et correctioni Episcopi, in cuius dioecesi degunt; nihilque ipsos hac in parte privilegiis suis iuari; eosdemque statuta omnia dioecesana, provincialia et plenaria, eadem plane ratione qua sacerdotes saeculares, districte teneri observare²⁶⁷.

Tudi v a t i k a n s k e m u koncilu je bilo predloženih nekaj predlogov glede redovniške eksempcije. V predlogu francoskih škofov iz l. 1869 beremo: »Valde etiam expediret exemptiones de novo non concedi, et etiam concessas ita moderate temperari, ut supprimerentur, quantum possibile erit, regulares inter et saeculares occasiones illorum conflictuum, qui in hodierno rerum statu, non nisi periculosissime erumpere et agitari possent²⁶⁸. Glede ženskih redov in njih delovanju naslavlja isti predlog več zahtev na škofo in dostavlja: »Haec autem ut praestare possint Episcopi, omnino necesse esset praefata instituta sub illorum iurisdictione et manu relinqui; ideoque nullis exemptionibus immediatae Ordinariorum gubernationi ipsa subtrahi²⁶⁹. Belgijski škofje so predlagali: »ut auctoritas Episcoporum sit et maneat in omnia monasteria fratrum laicorum et sororum, ita quidem, ut ad Episcopum recurratur pro omni administratione spiritali et temporalis²⁷⁰. Žalostne posledice eksempcije tako redovniške kot svetnih prelato v je pikro bičal predlog nekega škofa z dne 27. decembra 1869²⁷¹, ki je trdil o eksemptnih osebah: »perturbationem in Episcoporum iurisdictione excitant et exemplis vitae laxioris occasione praebent... providas Episcopi curas parvipendere ac unitatis vincula infringere non verentur.«

21. Z opisovanjem historičnega razvoja razmerja med krajevnim škofom in redovništvom smo na koncu; podam naj le še v kratkem orisu sliko onega stanja, v katerem se je nahajalo to razmerje v končnem stadiju neposredno pred veljavnimi določbami novega zakonika²⁷².

Poleg aktivno eksemptnih²⁷³ opatij in samostanov, ki so vse dobile aktivno eksempcijo s posebnim privilegijem, in zato pri ugotovitvi splošnega stanja ne pridejo v poštev, je bilo treba občepravno oziraje se na eksempcijo razlikovati razne redove. Moški redovi s

²⁶⁶ Tit. VIII, c. 1, n. 411, Coll. Lac. III, 510 c.

²⁶⁷ Tit. VIII, c. 1, n. 412, Coll. Lac. III, 510 d—511 a.

²⁶⁸ Coll. Lac. VII, 837 a.

²⁶⁹ Coll. Lac. VII, 837 b.

²⁷⁰ Coll. Lac. VII, 877 a.

²⁷¹ Coll. Lac. VII, 884 b.

²⁷² Cfr. C a p p e l l o, De visitatione ss. liminum et dioeceseon II, Romae 1913, 403—424; H e r g e n r ö t h e r, o. c. 364—372; R e i f f e n s t u e l, Jus can. univ. I, tit. 31, n. 107 nsl.; V e r m e e r s c h, o. c. I 217—231.

²⁷³ Aktivna eksempcija je bila trojna: exemptio activa totalis (territorium separatum, praelatus proprie nullius), exemptio activa partialis (territorium non separatum, praelatus nullius (non proprie)), in pa tretja aktivna eksempcija, ki je veljala le za posamezno cerkev ali samostan; institutu je stal v tem primeru na čelu praelatus inferior infimae speciei (prim. H e r g e n r ö t h e r, o. c. 364—365).

slovesnimi zaobljubami so bili najbolj eksemptni; njihovo eksempcijo so imenovali zato *exemptio passiva perfecta*. Ožja je bila eksempcija ženskih redov s slovesnimi zaobljubami. Redovi z neslovesnimi zaobljubami, *congregationes*, ki so jih tudi imenovali instituta votorum *simplicium*, so bili ali škofijskoppravni ali papeškopravni²⁷⁴. Škofijskoppravni so bili podložni redni oblasti krajevnega škofa²⁷⁵, papeškopravni pa škofu kot delegatu sv. stolice in sicer »*quoad disciplinam ecclesiasticam, aliorum fidelium instar, non autem quoad oeconomicas domus vel Instituti rationes, aut religiosas disciplinam*«²⁷⁶; eksempcija teh papeškopravnih redov se je imenovala *exemptio passiva imperfecta*. Pravni položaj redov z neslovesnimi zaobljubami tako škofijskopravnih kot papeškopravnih je uredil papež Leon XIII. s konstitucijo *Conditae a Christo* z dne 8. decembra 1900²⁷⁷. Pri redovih s slovesnimi zaobljubami je bilo treba razlikovati mendikantske redove od ostalih, ker so imeli mendikantski redovi širšo eksempcijo. V krajevnem ozirju je bilo treba razlikovati, kakor je bilo že zgoraj omenjeno²⁷⁸, med samostani v Italiji in na bližnjih otokih in med samostani drugod.

Eksemptni redovniki so bili izvzeti izpod škofove oblasti v notranjih zadevah²⁷⁹ (volitve predstojnikov, vodstvo, uprava imovine), medtem ko so bili v stvareh, ki so se tikale dušnega pastirstva ali javnega reda v škofiji podložni krajevemu škofu. Škofova oblast nad eksemptnimi redovniki je bila v nekaterih primerih redna, v

²⁷⁴ Prim. konst. Leona XIII., *Conditae a Christo*, z dne 8. decembra 1900, *Fontes ed. Gasparri*, III, 562—566.

²⁷⁵ Škof take hiše vizitira in ima pravico zahtevati poročila »*de virtutum studio, de disciplina, de oeconomicis rationibus*«; škof določi spovednike, pridigarje, kaplane; škof mora biti obveščen (če gre za ženski red), kdaj posamezna članica dela zaobljube; škof odpušča člane in jih odvezuje od zaobljub, razen od zaobljube čistosti (prim. Leon XIII., *Conditae a Christo* § 1).

²⁷⁶ *Cappello*, o. c. 405. Točno je uredila škofove pravice konst. Leona XIII., *Conditae a Christo* § 2: škof dovoljuje, da se ustanovi hiša, cerkev, javni ali napol javni oratorij, da se vrši v oratoriju ali cerkvi božja služba, da se javno izpostavi Najsvetejše; škof ukazuje javne molitve; škof skrbi za klavzuro. »*Alumni alumnaeve sodalitatum harum, ad forum internum quod attinet, Episcopi potestati subsunt. In foro autem externo, eidem subsunt quod spectat ad censuras, reservationem casuum, votorum relaxationem quae non sint uni summo Pontifici reservata, publicarum precum indictionem, dispensationes concessionisque ceteras, quas Antistites locorum fidelibus suis impertire queant*« (§ 2, V). V duhovnih zadevah sploh so podložni krajevemu škofu (§ 2, VIII). Glede uprave redovniške imovine ne pristoji škofu nobena pravica; pač pa glede imovine, ki jim je dana za božji kult ali v dobrodelne namene (§ 2, IX). Dobrodelne zavode takih redov škof salvus privilegiis vizitira glede duhovnih zadev (§ 2, X). Škof vizitira v teh redovih tudi svetišča in spovednice, če so laični, tudi glede discipline, klavzure, prejetanja zakramentov. Glede pogrškov, ki jih najde, naj opozori predstojnika; v neodločljivih primerih naj ukrene sam, kar smatra za potrebno (§ 2, XI).

²⁷⁷ Prim. op. 274. Glede ustanovitve so se predpisi pozneje menjali.

²⁷⁸ Prim. op. 225—228. Do praktične veljave je pri teh prišlo razlikovanje med *exemptio personalis* in *ex. localis*.

²⁷⁹ Deloma so bili v notranjih zadevah eksemptni vsi redovi, tudi škofijskopravni (prim. Leon XIII., *Conditae a Christo*, § 1).

drugih pa poverjena z delegacijo a iure, v zadnjih primerih je škof nastopal kot delegatus sanctae sedis^{270a}.

Pod škofovo redno oblast so spadale naslednje zadeve: ustanovitev redovniške hiše²⁹⁰, cenzura knjig²⁸¹, posvečevanja (klerikov, cerkva, sv. olj)²⁸², procesije²⁸³, izvrševanje poslednjevoljnih odredb²⁸⁴, oznanjevanje odpustkov²⁸⁵, dušno pastirstvo vernikov²⁸⁶, odsvojitve imovine²⁸⁷.

Kot delegat sv. stolice pa je imel škof oblast nad eksemptnimi redovniki v tehle stvareh: glede celebracije sv. maše²⁸⁸, glede molitve imperata posebej²⁸⁹, glede zvonov²⁹⁰, glede izpostavljanja Najsvetejšega²⁹¹, neobičajnih slik in relikvij²⁹², glede pobiranja miloščine²⁹³, glede čitanja sv. pisma²⁹⁴, glede nekaterih civilnih pravnih²⁹⁵, glede deliktov, ki jih redovniki store zunaj samostana²⁹⁶, glede zadev, ki spadajo pod sv. oficij (herezija, shizma, sollicitatio ad turpia occasione

^{270a} Staro pravo je poznalo tudi mešano jurisdikcijo; to so izražali z besedo saltem tamquam del.; bila je to jurisdikcija za zadeve, o katerih ni bilo jasno, ali bi spadale v redno ali poverjeno območje.

²⁸⁰ Viri: Trid. konc. sess. 25, c. 3 de reg.; calc. cerkv. zbor. prim. odst. 4 v tej razpravi; in zgoraj opombe 249—251.

²⁸¹ Vir: Konst. Leon XIII., Officiorum ac munerum z dne 25. jan. 1897, fontes, ed. G a s p a r r i III, 502—512 in v njej našeti viri.

²⁸² Prim. trid. konc. sess. 23, cc. 8, 11, 12, 14 de ref.

²⁸³ Prim. V. lat. koncil (odst. 17 v tej razpr.); Trid. koncil sess. 25, c. 13 de reg.

²⁸⁴ Prim. c. un. in Clem. 5, 6; trid. koncil sess. 22, cc. 8 in 9 de ref.

²⁸⁵ Prim. trid. koncil sess. 21, c. 9 de ref.

²⁸⁶ Prim. trid. koncil 25, c. 11 de reg., Gregor XV., Inscrutabili z dne 5. feb. 1622; Klemen X., Superna z dne 21. jun. 1670, Leon XIII. Romanos Pontifices z dne 8. maja 1881 (prim. odst. 19 v tej razpravi, zlasti kar je pisano o spovedovanju in pridiganju).

²⁸⁷ Prim. c. un. Extrav. comm. 3, 4; cfr. Hergenröther, o. c. 368. Stvar ni bila jasna.

²⁸⁸ Prim. trid. koncil sess. 22 »de observandis et evitandis in celebratione Missae«. Glede stipendijev gl. Benedikt XIV., De synodo, l. 5, c. 9, n. 2 in Vermeersch, o. c. I, 224.

²⁸⁹ Prim. trid. koncil sess. 24, c. 12 de reg.; dekr. kongr. sv. obredov z dne 31. marca in 3. aprila 1821; Cappello, o. c. II, 414.

²⁹⁰ Prim. dekr. kongr. sv. obredov z dne 3. aprila 1821, prim. Cappello, o. c. 414.

²⁹¹ Prim. dekr. konc. kongr. z dne 7. junija 1755; prim. Canones conc. trid. ed. Richter-Schulte, Lipsiae 1853, 393; konst. Klemena XIII., Inter multiplices z dne 11. dec. 1758 (fontes, ed. Gasparri II., 579—583).

²⁹² Prim. koncil. trid. sess. 25 de invoc. sanct.

²⁹³ Prim. dekr. kongr. za redovnike z dne 21. nov. 1908; fontes, ed. Gasparri VI., 983—986; prim. Vermeersch, o. c. I, 223.

²⁹⁴ Prim. trid. konc. sess. 5, c. 1 de ref.

²⁹⁵ Prim. trid. konc. sess. 7, c. 14 de ref.; c. 1 in VI 5, 7; Benedikt XIV., ep. Pontificia z dne 27. maja 1746, fontes, ed. Gasparri II, 26—27.

²⁹⁶ Prim. trid. konc. sess. 6, c. 3 de ref.; sess. 25, c. 14 de reg.; Gregor XV., Inscrutabili z dne 5. febr. 1622 (prim. odst. 19 v tej razpravi). Glede cenzur je veljalo načelo: izvzetih redovnikov vobče škof ne more kaznovati s cenzurami; v stvareh pa, kjer je nastopal škof s kaznimi kot delegat sv. stolice, je mogel uporabiti tudi cenzure, ako redovniki niso imeli posebnega privilegija; tak privilegij so imeli mendikanti; nje je mogel škof le v treh primerih kaznovati s cenzuro: če so se pregrešili proti predpisom o pridiganju, o spovedovanju ali izpostavljanju slik (Vermeersch, o. c. I, 226).

confessionis, fractio sigilli)²⁹⁷, glede dispenz od nezadostne starosti za ordinacije in ab interstitiis²⁹⁸ in glede dispenz od posta ter vzdržnosti²⁹⁹. Kot delegat sv. stolice je škof vabil na sinodo redovniške predstojnike^{300a}.

Iste pravice kot nad moškimi redovi je imel škof nad ženskimi redovi s slovesnimi zaobljubami, a ne samo teh. Moški redovi s slovesnimi zaobljubami so bili praviloma izvzeti; izjema je bila sicer možna, a bilo jo je treba dokazati³⁰⁰. Za ženske redove s slovesnimi zaobljubami pa je veljalo povsem nasprotno načelo³⁰¹; pravna domneva je govorila za to, da samostan ni izvzet izpod škofove oblasti; vsako izjemo je bilo treba dokazati. Izvzeti torej niso bili ženski redovi v celoti³⁰², ampak posamezni samostani, ako so dobili privilegij. Vsaj po l. 1832³⁰³ so se dovoljevali le taki ženski samostani, ki so se podvrgli krajevemu škofu. Imel pa je škof poleg zgoraj naštetih pravic v ženskih samostanih še naslednje: smel se je udeležiti volitve kakršnekoli redovniške predstojnice in volitvi predsedovati³⁰⁴; nadzoroval je klavzuro v teh samostanih; ako je bil samostan podložen moškemu redu sta nadzorovala klavzuro škof in predstojnik moškega reda³⁰⁵; nadzoroval je upravo samostanske imovine in mogel je slabo upraviteljstvo odstaviti³⁰⁶; ako samostan ni bil podložen moškemu redu, ga je škof vsako leto enkrat nadziral³⁰⁷; škof je imenoval rednega in izrednega spovednika in kaplana redovnic; ako je bil samostan podložen moškemu redu, je spovednike in kaplane škofu predlagal predstojnik moškega reda³⁰⁸; škof je tudi zaslišal redovniške kandidatnje pred zaobljubami^{309 310}.

²⁹⁷ Prim. trid. konc. sess. 5, c. 2 de ref.; konst. Pavla V, Romanus Pontifex z dne 1. sept. 1606; Fontes, ed. Gasparri I., 371—373.

²⁹⁸ Prim. dekr. sv. oficija z dne 30. jan. 1896, cfr. Cappello, o. c. II, 415.

²⁹⁹ Prim. dekr. sv. oficija z dne 20. dec. 1871; z dne 20. jan. 1892; cfr. Cappello, o. c. II, 415.

^{300a} Dekr. koncilске kongregacije z dne 16. junija 1703, Fontes, ed. Gasparri V., 477.

³⁰⁰ Dekr. kongr. za škofe in redov. z dne 30. avg. 1878; prim. Hergenröther, o. c. 365, op. 2. Proti nasprotnemu mnenju je zbral dokaze iz papeških aktov in literature Vermeersch, De religiosis II, 101—105.

³⁰¹ Dekr. kongr. za škofe in redov. z dne 3. sept. 1832; prim. Hergenröther, o. c. 368, op. 8.

³⁰² Namreč toliko kot moški redovi; v nekaterih zadevah so bili ženski redovi po splošnem pravu izvzeti; prim. c. 2, in Clem. 3, 10 (določba viennskega koncila; prim. odstavek 14 te razprave); trid. koncil sess. 25, cc. 5, 9, 10, 17 de reg.; in »zlato bulo« (prim. odstavek 16 te razprave).

³⁰³ Dekr. kongr. za škofe in redov. z dne 3. sept. 1832; cfr. op. 301.

³⁰⁴ Prim. trid. koncil sess. 25, c. 7 de reg.

³⁰⁵ Prim. trid. koncil sess. 25, c. 5 de reg.; Gregor XV., Inscrutabili z dne 5. febr. 1629 (prim. odstavek 19 te razpr.).

³⁰⁶ Prim. Gregor XV., Inscrutabili (prim. odstavek 19 te razpr.).

³⁰⁷ Prim. trid. koncil sess. 25, c. 9 de reg.

³⁰⁸ Prim. trid. koncil sess. 25, c. 10 de reg., prim. tudi Scherer, o. c. II, 782 in tam našete vire.

³⁰⁹ Prim. trid. koncil sess. 25, c. 17 de reg., Pij V., Etsi mendicantium z dne 16. maja 1567 (prim. odst. 19 te razpr.).

³¹⁰ Škofova kompetenca glede redovniških zadev je bila v več primerih sporna; prim. Cappello, o. c. II, 423—424, ko polemizira z Lucidijem in Giraldijem.

Iz razvoja določb, ki so urejale pred veljavnim zakonikom razmerje med krajevnim ordinarijem in redovništvom, moremo sicer razbrati neka načela, na katera so bile te določbe oprte, vendar je bila vsa snov le preveč kazuistično urejena. Glavni vir, ki je urejal to razmerje, so bili najrazličnejši privilegiji, ki so jih od sv. stolice prejeli razni redovi. Ti privilegiji so bili pozneje deloma preklificani, tako da se v praksi skoro ni moglo vedeti, koliko še veljajo. Zato se ni čuditi, da so škofje tudi v novejšem času³¹¹ ponovno zahtevali, naj se stvar znova uredi in sicer tako, da bo teh privilegijev čim manj.

³¹¹ V borbah, ki so nastale proti redovništvu, prvenstveno zaradi eksempcij, so nekateri ekstremisti sploh zahtevali, da ne smejo redovniki opravljati zunanjih cerkvenih služb. Tako n. pr. Viljem iz samostana S. Amor, proti kateremu je napisal sv. Tomaž Akv. opusc. 19 Contra impugnantes religionem; v začetku 12. stoletja so se nekateri škofje upirali temu, da bi redovniki spovedovali in upravljali župnije; proti njim je nastopil sv. Ivo Karnotski (pismi 69 in 213, PL 62, 89, 217). Proti redovništvu je v tem oziru krivično nastopila tudi znana sinoda v Pistoji, obsodil pa jo je Pij VI. v konst. Auctorem fidei v prop. 80 (Fontes, ed. Gasparrri II, 709), sklicevaje se na pismo pap. Siricija iz l. 398 (prim, op. 30). Mnenje, ki je trdilo, da menihi sploh niso za duhovniško zvanje, je obsodil že papež Bonifacij IV., čigar dekretal je sprejel Gratian v c. 25, C. 16, q. 1. Lovanski profesor Marian Verhoeven je l. 1846 izdal knjigo De regularium et saecularium clericorum iuribus et officiis, kjer trdi, da morejo opravljati redovniki dušnopastirske službe »in subsidium tantum et defectum cleri saecularis«; knjiga je vzbudila precej nevolje (prim. Vermeersch, o. c. I, 303—306; II, 106 do 114).

(Drugi del, o določbah veljavnega prava, bo sledil v 1. zvezku 1936.)

PRAKTIČNI DEL.

DUHOVNE VAJE.

V zadnjih petnajstih letih se je zanimanje za duhovne vaje po vsem svetu zelo pomnožilo. Sedanji sveti oče je pozval dobre laike na pomoč duhovnikom pri reševanju neumrljivih duš. Že prej in pozneje še večkrat je pa tudi papež Katoliške akcije poudaril, da so duhovne vaje visoka šola za laiški apostolat. Poslušni klicu vrhovnega očeta vsega krščanstva so pričeli graditi po škofijah domove duhovnih vaj. Škofje so dali naročila dušnim pastirjem, naj se pri svojih konferencah posvetujejo, kako bi udeležbo pri duhovnih vajah kar najuspešneje organizirali, kako bi zlasti moške pritegnili v dneve duhovne samote ter kako bi se najbolje ohranili sadovi duhovnih vaj.

Laikom duhovne vaje niso zapovedane, marveč se jim le toplo priporočajo. Sveti oče pravi v okrožnici »Mens nostra«, da vsak, kdor duhovne vaje opravi, »haud mediocres utilitates elici posse«. In na drugem mestu piše, »ut in spiritualibus exercitationibus singulare aeternae salutis praesidium positum esse atque constitutum merito censeamus¹. Redovnikom, redovnicam in bogoslovcem pa so duhovne vaje zapovedane vsako leto, svetnim duhovnikom vsako tretje leto; ordinandi morajo pred ordinacijami opraviti duhovne vaje².

Početnik duhovnih vaj v obliki, kakor se danes opravljajo, je s v. Ignacij Lojolski. Sam je najprej izšel iz njih popolnoma prenovljen. Kasneje so pod njegovim vodstvom premnogi opravili duhovne vaje. Spisal je knjižico z naslovom »Exercitia Spiritualia«, kjer je zapisal preproste pa globoke resnice katoliške vere ter jih tako psihološko razvrstil, da se jih je ob njih premišljevanju nešteto popolnoma spreobrnilo, drugi pa so se utrdili v stanovitni hoji za Kristusom ter posvetili.

Duhovne vaje so prvotno delali večinoma le posamezniki vsak zase in to taki, ki so se hoteli temeljito spreobrniti, ter taki, ki so resno hrepeneli po višji popolnosti. Spočetka so jih redno opravljali le enkrat v življenju. V tem je sedaj storjen velik korak naprej. Premnogi jih opravljajo vsako leto (redovniki, redovnice, duhovniki), drugi pa vsaj večkrat v življenju. Vrše se poleg duhovnih vaj po župnijah, ki seveda niso isto kakor one, ki o njih govori sv. Ignacij, ali sveti oče jih vendar šteje med duhovne vaje; pa tudi v oddeljenih duhovnih vajah (exercitia clausa) se zbere po 20, 30, 100 in več oseb, ki ločeni od sveta premišljujejo svete resnice.

Vendar pa je tudi že sv. Ignacij imel pred očmi one, ki duhovnih vaj ne delajo prvič (Nemci pravijo Wiederholungsexerzitien). V examen generale cap. 4., n. 10 in n. 14 daje nekatera navodila za one, ki v tretji probaciji delajo že drugič duhovne vaje. Jezuitski pridigarji so se prav zgodaj ponovno za nekaj dni umaknili v samoto,

¹ Litt. Enc. Pii XI. Mens nostra 20. dec. 1929, AAS 1929, 691.

² Kan. 595, § 1, 1°; 126; 1001; 1367, 4°.

preden so šli na misijone³. Krog l. 1600 se je v Družbi Jezusovi navada letnih duhovnih vaj že precej udomačila; l. 1608 pa so bile za člane te družbe že predpisane duhovne vaje vsako leto. Tudi drugi so pričeli ponavljati eksercicije. Tako beremo o sv. Karlu Boromejskem, da jih je delal vsako leto dvakrat. Trudil se je, da bi se kar najbolj razširile med klerom in med ljudstvom. Sam je dal nekaj podrobnih navodil, kako se duhovne vaje vodijo in delajo. Sezidal je prvi dom duhovnih vaj, imenovan »Asceterium«, »ubi homines ignatianis commentationibus unice excolerentur«⁴. Nekateri redovi so si metodo sv. Ignacija nekoliko prikrojili v svojem duhu, tako da se v nebistvenih rečeh ločijo od Ignacijeve.

V zadnjih letih, ko redovniki in redovnice leto za letom opravljajo predpisane duhovne vaje, ko jih tudi svetni duhovniki v velikem številu opravljajo vsako leto, ter se število laikov tako moških še bolj pa žensk množi, ki se ne zadovoljujejo le z enkratnimi duhovnimi vajami, ampak jih vsaj večkrat, če že ne vsako leto, opravijo, se čuje in bere tožba, da Ignacijeva metoda več ne vleče, da človeku te duhovne vaje ne nudijo nič novega, da pri tridnevnih duhovnih vajah premišlujejo vedno le stvarino »prvega tedna«, malo ali skoraj nič pa Jezusovo življenje, da se pri duhovnih vajah za duhovnike premalo upoštevajo duhovniške dolžnosti in opravila (sv. maša, brevir, zakramenti) in podobno. Tako n. pr. je zapisal tirolski župnik Feyersinger z najboljšim namenom, da bi letne duhovne vaje duhovnikom čim bolj koristile, te-le besede: »Gar nicht selten hört man die Feststellung: Mir haben diese Exerzitien nicht entsprochen, meine Erwartungen wurden nicht erfüllt; die Vorträge waren sehr theoretisch und trocken, die Redeweise ermüdend und tot, gar keine Beispiele; er hat zu hoch vorgetragen... Wir erwarten nicht Scholastik und Philosophie, sondern Religion, Gnade und Erhebung des Herzens zu Gott... Priesterexerzitien müssen heute anders gehalten werden als vor hundert Jahren; mögen die Themen die gleichen sein, die Anwendung ist eine andere.«⁵ Tudi benediktinski pater Rebstock se pritožuje, da Ignacijeve duhovne vaje ostanejo le pri fundamentalnih premišljevanjih. Meni, da je to pomanjkljivost, čeprav so te resnice še tako važne. Kajti naše življenje — piše — je že od prvih početkov, od krsta, vse nadnaravno in pri duhovnih vajah, če sploh kdaj, bi bilo treba človeka potegniti iz naravnega v nadnaravni svet⁶. Poleg takih in podobnih ugovorov so se v krajih, kjer so naseljeni benediktinci, začele širiti tako imenovane »liturgične duhovne vaje«, ki se v metodi v marsičem razlikujejo od Ignacijevih. Take liturgične duhovne vaje benediktinci večkrat prirejajo za duhovnike, pa tudi laiki se jih ponekod pridno udeležujejo. Mesečnik »Bibel und Liturgie«, ki ga izdaja o. Pius Parsch v Klosterneuburgu, prinaša v vsaki številki precej

³ Duhr, Geschichte der Jesuiten II, 2, 571.

⁴ Enc. Mens nostra l. c. 697.

⁵ Joh. Feyersinger, Priester-Exerzitien v Katholische Kirchenzeitung (cit. KZ) 11. jun. 1931.

⁶ P. Rebstock O. S. B., Liturgische Exerzitien v Liturgische Zeitschrift 1930—31, 206.

obširen seznam liturgičnih duhovnih vaj. Čujejo se glasovi, da se te vrste duhovne vaje dobro obnesejo.

Kako sodi papež o Ignacijevih duhovnih vajah? Sedanji sveti oče je sv. Ignacija imenoval za patrona vseh duhovnih vaj. Takole piše: »S. Ignatium de Loyola omnium Exercitiorum Spiritualium ideoque institutorum, sodalitorum, coetuum cuiusvis generis, iis qui Exercitia Spiritualia obeunt, operam studiumque navantium, Patronum Coelestem declaramus, constituimus, renuntiamus.«⁷ Isto leto (1922) je izdal apostolsko pismo, v katerem zelo priporoča duhovne vaje prav po metodi sv. Ignacija: »Quamquam enim non desunt, ut diximus, aliae Exercitiorum habendorum viae, certum tamen est Ignatianam in eis excellere, ac maxime ob exploratiorem spem quam facit solidae mansuraeque utilitatis, uberiore Sedi Apostolicae approbatione florere.«⁸

Morebiti so prav debate o duhovnih vajah dale povod, da je sveti oče ob raznih prilikah poudarjal prednosti Ignacijevih duhovnih vaj. Ko se je poleti 1929 vršil v Parizu »teden duhovnih vaj« (La Semaine des Exercices), je papež 28. marca 1929 naslovil na pariškega kardinala Duboisja pismo, ki je v njem pohvalil njegovo vnemo za širjenje duhovnih vaj. Obenem pa je znova zelo poudaril Ignacijeve duhovne vaje: »Nous nous réjouissons vivement de voir que, pour obtenir plus sûrement les fruits des Retraites, vous encouragez l'emploi de la méthode de Saint Ignace, que Nos prédécesseurs, depuis Paul III, ont recommandée et qui a été goûtée et pratiquée par tant des saints, non seulement pour la sanctification de leur âme, mais aussi pour le bien des fidèles de toutes les catégories.«⁹ Za svoj zlatomašni jubilej je sv. oče izdal okrožnico, kjer obširno govori o duhovnih vajah. Pred vsemi drugimi hvali Ignacijeve duhovne vaje in jih imenuje »inexhaustus spectatissimae aequae ac solidissimae pietatis fons«. In še bolj značilno: »Exploratum est, intra omnes Exercitiorum spiritualium methodos, quae laudabiliter admodum sanae asceseos catholicae principii inhaerent, unam prae ceteris primas semper tulisse, quae, plenis iteratisque Sanctae Sedis approbationibus exornata... methodum intelligimus invectam a sancto Ignatio de Loyola.«¹⁰

O tem torej, da bi duhovne vaje sv. Ignacija ne bile primerne za naš čas, ne more biti govora. Saj so resnice, ki jih eksercitant premišljuje, vedno resnične in imajo vselej vpliv na človeško voljo. Seveda je pa tudi res, da je treba drugače dajati duhovne vaje onim, ki jih delajo prvič, in spet drugače onim, ki jih vsako leto ali vsaj zelo pogosto ponavljajo. Duhovne vaje, kakor si jih je zamislil sveti Ignacij, so v prvi vrsti namenjene tistim, ki jih vsak zase enkrat v življenju opravi. Torej niso bile namenjene za mase. Direktorij, ki je duhovnim vajam pridejan, daje navodila predvsem o duhovnih

⁷ Const. Apost. 25. jul. 1922, AAS 1922, 420—422.

⁸ Epist. apost. 3. dec. 1922, AAS 1922, 627—634.

⁹ Revue d'Ascétique et de Mystique 1929, 420. — Prim. tudi Cavalera, La Retraite d'après les Exercices. Pravitam 196 sl.

¹⁰ Litt. Enc. Mens nostra 20. dec. 1929, AAS 1929, 689—706.

vajah, kakor si jih je zamislil sv. Ignacij. Radi tega je po mnenju p. Wimmerja D. J. v toliko pomanjkljiv, ker se ne ozira na duhovne vaje za one, ki so jih že večkrat delali. S člankom, ki ga je napisal omenjeni jezuitski pater, namerava »eine Vorarbeit schaffen für zwei neue Kapitel des Direktoriums über Gruppen- bzw. Wiederholungs-exerzitien«¹¹.

Gotovo je nekaj drugega, če kdo dela duhovne vaje sam zase, nekaj drugega, če govori voditelj večjemu številu eksercitantov. Tudi ni vseeno, ali trajajo duhovne vaje 8, 5 ali celo samo 3 dni. Popolnoma prav ima p. Pohl D. J., ki odgovarja na že omenjeni članek župnika Feyersingerja v KZ, ko pravi, da je eden izmed vzrokov, da duhovne vaje obrode tako malo sadu, tudi ta, ker se duhovniki zadovolje povečini samo s tridnevnimi duhovnimi vajami, če sploh tudi pri teh do konca ostanejo. Sveti duhovniki, piše dalje, kakršnih sedaj predvsem potrebujemo, se bodo težko drugod vzgojili kakor v daljših duhovnih vajah, v katerih eksercitant mnogo moli, premišluje in mnogo zadošča ter žrtvuje¹².

Pri vsakih, tudi pri letnih duhovnih vajah je eden izmed glavnih namenov *reformatio vitae*. Torej mora vsak v duhovnih vajah napraviti nekaj premišljevanj iz prvega tedna. Sicer pa tudi Ignacijeve eksercicije puščajo precej svobode. Držati se jih je treba v glavnih obrisih, piše p. Wimmer D. J., v mnogih drugih stvareh pa voditelj sme in mora menjavati. Ozirati se je treba na potrebe eksercitantov, podaljšati zdaj ta zdaj oni teden, drugega pa primerno skrajšati; menjavati dispozicijo pri premišljevanjih ter uporabljati razne načine molitve, kakor jih je Ignacij zapisal. Prav je, če voditelj vpleta frančiškanske, Marijine in liturgične misli; izbere naj vselej taka premišljevanja, ki bude v poslušalcih zvestobo, požrtvovalno ljubezen in hojo za Kristusom¹³.

Mnogokrat bi bilo koristno, ko bi se resnica sama le bolj na kratko obdelala, pa bi se bolj poudaril afektivni moment v molitvi. Vsaka meditacija naj bi bila tako podana, da zgrabi in ogreje eksercianta že tedaj, ko posluša. Zato pa te duhovne vaje — tako sklene p. Wimmer D. J. — zahtevajo, da se voditelj nanje dobro, skrbno pripravi. Prav je, če vplete vmes tudi nekaj premišljevanj, ki jih Ignacijeve duhovne vaje nimajo, pa bi bile potrebne ali vsaj zelo primerne za poslušalce. Saj to izrečno dovoljuje tudi direktorij c. X., n. 10: »potest etiam aliquas meditationes statui vel necessitati praesenti accomodatas addere.«

Nekateri voditelji skušajo prinesiti novega življenja v Ignacijeve duhovne vaje tako, da jim dajo poseben, natančno določen namen, n. pr. velikodušnost do Boga, veselje v božji službi, molitveno življenje, življenje v božji pričujočnosti in podobno. Ta način

¹¹ P. J. B. Wimmer S. J., Wiederholungs-Exerzitien v Zeitschrift für Aszese und Mystik (cit. ZAM) 1931, 47—61.

¹² Nochmals Priesterexerzitien v KZ 25. jun. 1931.

¹³ P. Wimmer l. c. — Prim. P. E. Raitz v. Frentz S. J., Sollen die Exerzitien immer Ignatianisch sein? v ZAM 1927, 142—154. — P. Wilhelm Bernhardt S. J., Wiederholungs-Exerzitien v ZAM 1932, 271, 272.

je zelo priporočal dr. Karl Rudolf na zborovanju voditeljev duhovnih vaj na Dunaju¹⁴.

V novejšem času so se pričele širiti **liturgične duhovne vaje**. Zanje se najbolj navdušujejo benediktinci in oni, ki se posebno zanimajo za liturgijo. Poglejmo, kako si benediktinci sami liturgične duhovne vaje predstavljajo¹⁵.

Pri teh duhovnih vajah naj bi se eksercitantii udeleževali nekaterih liturgičnih opravil; sicer pa že sv. Ignacij priporoča, naj bi bili pri maši in pri vesperah (adnot. 20). Spoved naj bo kmalu v začetku, da bo več časa za premišljevanje Gospodovega življenja. Pri liturgičnih duhovnih vajah naj ne bo o Kristusu samo par premišljevanj, ampak Kristus jim mora biti začetek, središče in konec. Največje važnosti za duhovno življenje je, da prav poznamo Kristusa, da je naš odnos do njega pravi. H Kristusu vodi več potov. Lahko premišljujemo o njem na podlagi evangelijev; v tem je višek Ignacijevih duhovnih vaj. Lahko pa se vanj poglobljamo tudi na podlagi liturgije, kjer nam je Kristus predvsem Zveličar in delivec življenja. Torej ne premišljujemo o Gospodu samo tako, kakor nam ga slikajo evangeliji, ampak premišljujemo o Kristusu, kakor v cerkvi med nami še danes živi. Krščansko življenje ni le v tem, da smo njegovi učenci, ampak vse več: da smo udje njegovega mističnega telesa. Namen duhovnih vaj je ta, da se ta tesna zveza med nami in Kristusom obnovi oziroma okrepi. Kristusa najdemo le v cerkvi. Pri sv. maši se za nas daruje, po njej in po zakramentih nam največ milosti deli. Cerkev je res *ma t i*, ki nam nadnaravno življenje daje in ga v nas krepi, zlasti po zakramentih; cerkev čuje nad njim s svojimi blagoslovi ter človeka tudi še po smrti ne zapusti. Zato morajo duhovne vaje voditi do tega, da se nepridržno izročimo cerkvi; pri teh duhovnih vajah spada premišljevanje o cerkvi med osnovna premišljevanja.

Za izhodišče vseh premišljevanj nam lahko služi premišljevanje o sv. krstu, ki je včlanjenje v Kristusovo mistično telo. Cerkev sama nalaga vsako leto štiridesetdnevni post, da v nas obnovi milosti sv. krsta. Postna doba je bila nekdanj za vse vernike doba štiridesetdnevni duhovni vaj. Kdor ima posvečujočo milost, ki jo je najprej prejel pri krstu, je »sanctus«. Tako so apostoli kar splošno imenovali vse kristjane. Človek je tembolj svet, čimbolj je vrsel v Kristusa. V tej luči še posebno zaslutimo vso nesrečo in vso skrivnost smrtnege greha. Bistvo greha je v tem, da grešnik žali Boga, ki se nam je vsega dal, Boga, ki je z njim tako tesno združen. Strašne so posledice greha. Kakšna nesreča je to, če duša izgubi milost, ki jo je Kristus zaslužil in nam jo v zakramentih tako radodarno deli. Končna posledica smrtnege greha je v popolni, večni ločitvi od Kristusa, kazen v peklu.

¹⁴ Prim. Die Exerzitientagung in Wien in KZ 29. jan. 1931.

¹⁵ Prim. P. Bonaventura Rebstock O. S. B., Liturgische Exerzitien v Theologie und Glaube 1926, 35—53. — Isti, Liturgische Exerzitien v Liturg. Zeitschrift 1930—31, 198—207. — John T. McGinn, C. S. P., Liturgical retreats for nuns v Orate fratres 1934, 310—314. — Prim. tudi Jürgensmeier, Der mystische Leib Christi, Paderborn 1932, 194, 274 sl.

Pri teh duhovnih vajah se zelo poudarja nadnaravna božja pomoč, milost. Več se govori o sv. maši, sv. obhajilu kot o izpraševanju vesti, premišljevanju in podobno. Zelo velik poudarek je na božjih čednostih veri, upanju in ljubezni. Po njih postaja naše življenje vedno bolj nadnaravno usmerjeno. In za to nam je prebogati vir liturgija, kjer je vse vera, vse upanje, vse ljubezen. Organično z vsem nadnaravnim življenjem se poudarjajo tudi stanovske dolžnosti. Laiški apostolat, poglavitna naloga Katoliške akcije, je naravni postulat nauka o mističnem telesu Kristusovem. Celotna zgradba liturgičnih duhovnih vaj je torej na vso moč biblična in dogmatična.

Da se pa liturgične duhovne vaje obnesejo, mora voditelj sam liturgijo temeljito poznati ter sam iz nje črpati milosti in pomoči.

Duhovniki in laiki, ki so se takih duhovnih vaj udeležili, se splošno zelo pohvalno o njih izražajo¹⁶. Spočetka so na te duhovne vaje nekateri precej nezaupljivo gledali, tako da je p. Hammenstede O. S. B. poslal l. 1926 v Rim promemorijo. Tedaj so bile te duhovne vaje od pristojne cerkvene oblasti potrjene. Njih namen ni, da bi izpodrinile Ignacijev metodo; prinesle bi pa rade nekaj spremembe, ker bi to dobro vplivalo na duhovno življenje. Nemški škofje so o liturgičnih duhovnih vajah v Fuldi 11. avg. 1926 izrekli tole sodbo: »Sofern sie nach Aufbau, Inhalt und Übungen denselben Zielen dienen wie die nach Herkommen genannten Exerzitien, auch für Priester den vollen Wert einer geistlichen Erneuerung beanspruchen.«¹⁷ Ne smemo pa liturgičnih duhovnih vaj zamenjavati z drugimi liturgičnimi prireditvami (liturgičnimi tedni etc.), kjer ni glavni namen poglobitev notranjega življenja, ampak spopolnjenje liturgičnega znanja. Pri liturgičnih duhovnih vajah je smoter popolnoma isti kot pri Ignacijevih, le metoda je druga. Pri Ignacijevih je bolj poudarjeno človekovo sodelovanje, volja, pri liturgičnih pa nadnaravno božje delovanje v duši, milost.

Spomladi 1932 je imel p. Konrad Pohl D. J. v Lainzu pri Dunaju liturgične duhovne vaje, s katerimi so bili duhovniki izredno zadovoljni¹⁸. Tudi naslednje leto je isti pater vodil liturgične duhovne vaje, ki so obravnavale tvarino: Opus Operatum in Opus Operantis.

Popolnoma nove te duhovne vaje niso. Znana je knjižica »Exercitia spiritualia«, ki jo je spisal španski benediktinec Garcia de Cisneros (u. 1510). Gotovo jo je poznal že sv. Ignacij; koliko je pa nanj vplivala, je vprašanje, ki se je o njem že veliko pisalo¹⁹. Globlja so »Exercitia spiritualia« sv. Gertrude Velike (u. najbrž 1302), ki je od 26. leta dalje črpala moči za svoje mistično

¹⁶ Prim. D. Pinsk v Liturg. Zeitschr. 1930-31, 207—209. — Alois Greb P. S. M., Liturgische Priesterexerzitien im Lainzer Jesuitenkolleg v KZ 24. apr. 1932. — Ilse Bernau, Ein Wort für liturgische Exerzitien v KZ 22. sept. 1932.

¹⁷ Lit. Zeit. 1930-31, 207.

¹⁸ Prim. Alois Greb P. S. M. l. c.

¹⁹ Nemški prevod je izšel 1923 pri Herderju v Freiburgu i. Br. Na uvodnih straneh je tudi navedena literatura o vplivu o. Cisnerosa na svetega Ignacija.

življenje predvsem iz liturgije. Njena »Exercitia spiritualia« so neke stanovske duhovne vaje za redovnice. Najprej naj bi preudarjale obrede sv. krsta ter se ob njih premišljevanju poglobile v milosti tega zakramenta ter jih obnovile. Pontifikal naj bi jim v 2., 3. in 4. vaji (exercitium) priklical v spomin duha in obnovil milosti, ki so jih prejele pri preobleki in pri obljubah. Zadnje tri vaje pa naj bi jih navdušile za božjo ljubezen, božjo hvalo in zahvalo, za zadoščenje za grehe ter jih pripravile za srečno smrt.

Zaključek. 1. Po cerkvenem zakoniku so nekaterim osebam predpisane duhovne vaje, ni pa zaukazana metoda. Ko sveti oče v apostolskem pismu 3. dec. 1922 priporoča Ignacijeve duhovne vaje, pravi izrecno: »non quod cetera generis eiusdem ab aliis usitata parvi facienda sint.«

2. Papeži, zlasti pa še sedanji sveti oče, zelo priporočajo Ignacijeve duhovne vaje, ki imajo za seboj tristoletno preskušnjo in so dosegle izredne uspehe pri posvečevanju duš.

3. Za marsikoga, ki vsako leto ali skoraj vsako leto opravlja duhovne vaje, bi bilo koristno, ko bi jih včasih opravil tudi po drugi metodi.

4. Za duhovnike bi bilo zelo koristno, ko bi mesto tridnevnih duhovnih vaj opravili štiri-, pet- ali osemdnevne, da bi se bolj poglobili v velike skrivnosti, ki nam jih je Bog zaupal (sv. maša, zakramenti, brevir). Pri skupnih duhovnih vajah naj bi se posebna pažnja posvečala sv. maši in brevirju. Posebna pozornost naj bi se obrnila na skupno recitacijo brevirja.

5. Duhovne vaje za laike so važno in prekoristno sredstvo za dušno pastirstvo. Vendar pa glavno delo in poglavitna skrb še vedno ostane na ramah rednih dušnih pastirjev; brez njih sodelovanja tudi duhovne vaje za laike ne bodo prinesle župniji nobenih pravih koristi.

Ciril Potočnik.

PRIDI K NAM TVOJE KRALJESTVO.

(Građivo za cerkvene govore.)

1. Važnost ideje božjega kraljestva.

Naša doba, doba globokih pretresljajev in prevratov v vnanjem svetu, je tudi doba velikega prevrata v človeški miselnosti. Človeške tradicije so omajane. Pogledi človeštva se obračajo nazaj h globljim in trdnjšim temeljem. Nazaj k starokrščanskim tradicijam se ozira tudi krščanska obnova in obrača pozornost na dve veliki krščanski ideji, ki imata pečat božanskega izvora in večnostnega pomena: na Kristusovo idejo kraljestva božjega in Pavlovo misel mističnega telesa Kristusovega. Ti dve razodeti ideji z bleščečo lučjo osvetljujeta nauk o cerkvi in ga uvrščata v svetli okvir glavnih krščanskih skrivnosti, Boga približujeta človeku, človeka pa dvigata k Bogu¹.

¹ BV 1928, str. 209. — V listu »Kraljestvo božje« 1935, šte. 1.—7., sem objavil vrsto poljudnih člankov o ideji božjega kraljestva; članke bom še nadaljeval.

Ideja božjega kraljestva je razodeta ne samo po vsebini, marveč tudi po obliki in izrazu. Še več. Posvečena je po rabi samega Sina božjega Jezusa Kristusa. To je bila glavna in največkrat ponavljana misel njegovega oznanjevanja, to je vodilna ideja njegovega evangelija. Z njo je pričel svojo blagovest: »Delajte pokoro, zakaj nebeško kraljestvo se je približalo« (Mt 4, 17; Mk 1, 15). Z njo je na križu sklenil svoje oznanjevanje, ko je razbojniku na skesani vzdih: »Gospod, spomni se me, kadar prideš v svoje kraljestvo!« odgovoril: »Danes boš z menoj v raj« (Lk 23, 42—43).

Tako je Kristus govoril Judom, ki jim je bila ta misel dobro znana iz svetega pisma Stare zaveze in domača iz tedanjih ljudskih tradicij. A tako govori tudi krščanskemu ljudstvu v mnogih nedeljskih evangelijih, še pogosteje pa po svoji molitvi: »Oče naš.« Prošnja za božje kraljestvo je namreč centralna prošnja prvega dela Gospodove molitve, poglobitve in tolikokrat ponavljane krščanske molitve. Ali naj gre vse to brez uspeha in brez vtisa mimo nas? Ali ni tolikokratno ponavljanje v bogoslužju, v nedeljskih evangelijih in v vsakdanjih molitvah opomin, da se moramo v misel božjega kraljestva tako poglobiti, da nam postane res dobro znana, ljuba in domača, da bomo njeno globoko vsebino ne samo razumeli, marveč tudi vzljubili, doživljali in okušali.

Nikar ne mislimo, da je ideja božjega kraljestva zastarela in ne več moderna, češ da spada pred vsem v Staro zavezo in v judovsko miselnost in da je Kristus to misel tolikokrat poudarjal s posebnim ozirom na Jude, po poljudni prilagoditvi tedanji judovski terminologiji in miselnosti. Nikakor. Ta ideja ima večnostni pečat in je v krščanstvu še bolj uresničena in ukoreninjena kakor pa v SZ.

Kraljestvo božje je pač vodilna ideja in zadnja beseda SZ, obenem pa je tudi prva beseda in vodilna ideja NZ. Božje kraljestvo je namreč bistveno združeno z mesijansko idejo, ki je vodilna ideja SZ. Kakor Mesija razsvetljuje senco SZ od raja do Janeza Krstnika, a je v polni svetlobi zažarel šele po svojem prihodu in po odrešilni daritvi NZ, tako je tudi božje kraljestvo uresničeno in dopolnjeno šele po Kristusovi daritvi na križu, v krščanstvu, v sveti cerkvi. Tako moramo razumeti zadnjo besedo SZ v opominu Janeza Krstnika: »Delajte pokoro, zakaj nebeško kraljestvo se je približalo« (Mt 3, 2). Ta pomen ima prva beseda NZ v Kristusovem opominu: »Čas se je dopolnil in božje kraljestvo se je približalo« (Mk 1, 15). Z javnim nastopom Kristusovim se je kraljestvo božje približalo; dopolnilo in uresničilo pa se je, ko je križani Kralj božjega kraljestva na križu izrekel besede: »Dopolnjeno je.«

Sveta cerkev je pod vodstvom Svetega Duha vprav v novejšem času zopet živahneje poprijela in poudarila to idejo. Kristusu kot kralju NZ je posvetila nov praznik Kristusa Kralja, da bi se verniki bolj zavedali Kristusovega kraljevanja in se mu podvrgli. Misel na Kristusa Kralja se vedno bolj navezuje tudi na priljubljeno in važno novodobno pobožnost Srca Jezusovega. V navadni posvetilni molitvi Srcu Jezusovemu se večkrat ponavlja prošnja: »Kralj bodi!« Ista misel se še očitneje poudarja v posvetitvi krščanskih družin Srcu

Jezusovemu, ki se v družinski posvetilni molitvi proglašja za neomejenega kralja družine s prošnjo, da kraljuje njihovim srcem in predseduje vsej družini, kadarkoli se zbere. To kraljevanje Srca Jezusovega pa je bistveno notranje, kar se v družinski posvetilni molitvi jasno poudarja z besedami: »Kraljij našemu razumu s preprostostjo naše vere, kraljij našim srcem z ljubeznijo.«

Kristus je središče človeške zgodovine, središče in višek razodetja, središče krščanskih verskih resnic, središče in višek božje ljubezni in previdnosti v skrbi za naše odrešenje in zveličanje. Kraljestvo božje pa je bistveno Kristusovo kraljestvo. Kristus je dopolnil in izvršil božje načrte za božje kraljevanje nad vsem človeštvom. Zato je božje kraljestvo kot kraljestvo Kristusovo središče človeške zgodovine, središče in višek razodetja, središče in višek previdnosti za naše zveličanje.

Kraljestvo božje je žareč okvir globokega Kristusovega nauka, obsegajoč glavne verske in moralne resnice. V tem okviru se izraža novo razodetje Boga Očeta, nova popolnejša morala in novo bogočastje, uresničenje starozakonskih prerokb v Kristusu, prenavljajoča milost, socialno organizirana cerkev. Kraljestvo božje je celotno delovanje božje previdnosti za naše zveličanje². Kraljestvo božje je pač razodeta božja zamisel. Zato je tako globoka in neizmerna ideja, odsvit skrivnostnih globočin božje modrosti.

2. Bistvo božjega kraljestva.

Kraljestvo božje je po svoji globoki vsebini in po vnanjem izrazu razodeta misel. Napovedovali so jo preroki SZ. Kristus Gospod, veliki prerok NZ, pa jo je posvetil in ožaril s svojo neskončno in ljudomilo modrostjo, jo postavil v žarišče svojega nauka in jo osvetlil v živo nazornih prilikah. Ni torej čudno, da se v tej od Boga izraženi misli skriva vsa globočina naše vere in vsa neskončna božja ljubezen do nas.

Kaj pa je jedro te velike razodete misli, kaj je glavni pomen božjega kraljestva?

Vse stvarstvo je božje kraljestvo v širšem pomenu. Kot stvarnik je Bog gospodar in vladar vsega stvarstva. Bog vlada vse stvari po svojih zakonih, ki jih je položil v naravo; po božjih zakonih se ohranja red v naravi in čudovito smotrena urejenost živih bitij; po božjih zakonih se ravnajo zvezde, sonce, zemlja in vse neizmerno svetovje. To božje kraljestvo večkrat slavi sv. pismo, posebno psalmi 21, 29; 46, 7—9; 102, 19; 144, 10—14 i. dr. Človek kot krona vidnega stvarstva je drugotni poglavar in kralj vseh stvari, a podrejen božjemu kraljevanju kot nekaj namestnik božji, kakor naglašja sv. pismo že v zgodovini stvarjenja (1 Moz 1, 26—28), v psalmih (8, 7—9) i. dr.

Kot stvarnik ima torej Bog kraljevske (vladarske) pravice nad vsem stvarstvom, pred vsem pa nad človekom (Ps 94). Vsi ljudje in vsa kraljestva se morajo podvreči božjim vladarskim pravicam (1 Moz 2, 7; 6, 5—13; 2 Moz 9, 16). Kot stvarnik je Bog vladar nebes

² Grivec, Cerkev, str. 34.

in zemlje. Toda človek ima svobodno voljo in jo more tako daleč zlorabiti, da se upre božjemu gospostvu. Prva dva človeka sta se v raji res uprla božjemu kraljevanju, ko sta prestopila božjo zapoved. Padlo človeštvo je bolj in bolj pozabljalo na vrhovno božjo oblast in se pogrezalo v grehe. A kralj vseh kraljev človeštva v svojem usmiljenju ni zavrgel, marveč je po svojem usmiljenju in po svoji milosti sklenil obnoviti svoje kraljestvo med človeštvom. Že v raji je obljubil, da hoče s svojim usmiljenjem premagati zlo in odrešiti padlo človeštvo. V ta namen je sklenil zavezo z Abrahamom, z Jakobom in z njegovimi potomci, Izraelci. Božja kraljevska zaveza in vladarska pogodba z izraelskim ljudstvom je bila z vsem poudarkom božjega veličastva formalno sklenjena na Sinaju ter natančno določena z božjim kraljevskim zakonikom. To je formalna ustanovitev božjega kraljestva SZ.

Božje kraljestvo SZ je bilo vidno organizirano ne samo kot vidna verska družba, marveč tudi kot narodna država. Bog je bil tudi politični narodni vladar Izraelcev, njihov kralj v polnem pomenu; izraelski kralji so mogli vladati samo kot namestniki prvotnega kralja, Boga. A čemu se je Bog tako poniževal, da je posegal tudi v podrobnosti političnega, socialnega in gospodarskega ustrojstva? Samo zato, da je Izraelce varoval poganškega malikovalstva in propalosti. S skrbnim varstvom je Izraelce nagibal, da bi priznavali kraljevanje pravega Boga in izvrševali njegovo voljo. S tem jih je pripravljajal za sprejem Mesija, Kristusa, Kralja popolnejšega, dopolnjenega božjega kraljestva. Izraelci so bili kot izvoljeno mesijansko ljudstvo posredovalci novega zgolj verskega in zato vesoljnega božjega kraljestva, ki bo odpravilo prejšnje ozke narodne meje. To novo vesoljno božje kraljestvo je bilo ustanovljeno po Kristusovi odrešilni smrti na križu, razglašeno pa po prihodu Svetega Duha.

Še bi kdo mogel imeti pomisleke, češ da kraljestvo pomeni neko spremenljivo vladavino, ki ni vedno vsem ljudstvom razumljiva in domača. Tako je neki Američan o prazniku Kristusa Kralja rekel, da bi Američanom bolj imponiral »Kristus prezident« kakor pa Kristus Kralj. Toda v tem ugovoru tiči neko nesporazumljenje. Kralj in kraljestvo se jemlje v sedanjem strogo opredeljenem pomenu. Stara in tako tudi svetopisemska raba pa je bolj splošna in manj opredeljena. Pomeni namreč sploh vladarja, gospodarja, gospoda. V SZ se Bog pač večkrat imenuje kralj (melek), a še večkrat se imenuje Gospod (Adonai). Gospod, Adonai je tako navadno ime za Boga, da se Bog večkrat imenuje samo s tem imenom. Adonai pa pomeni gospodarja, vladarja, torej bistveno isto kakor kralj. Ime Gospod Bog ali samo Gospod je Izraelce in prve kristjane jasno opozarjalo na božje kraljevanje, na božje vladarske pravice, božje gospostvo. V tem pomenu se tudi Kristus zelo pogosto imenuje Gospod, kar pomeni ali gospodarja (zlasti v evangelijih) ali pa Boga (pri sv. Pavlu). Vmisliti se moramo v tiste čase, ko so kraljestva in države šele nastajale. Podjeten družinski gospodar je ustanovil državo in postal njen vladar, gospodar. V tem smislu so Moldovani (Romuni), Srbi in Črnogorci svoje vladarje imenovali g o s p o d a r j e.

S tem se odpira pogled za globlje razumevanje Boga in Kristusa kot kralja in gospodarja. Naslovi kralj, gospodar, gospod enako pojasnjujejo naš pravilni odnos do Boga. Podložniki morajo spolnjevati voljo, zakone in ukaze svojega kralja (vladarja), služabniki in družinski člani morajo služiti gospodarju, delati po njegovi volji in po njegovih ukazih. Na to sorodnost in zvezo kraljestva in gospodarstva nas opozarja vsakdanja krščanska molitev: »Oče naš... pridi k nam tvoje kraljestvo, zgodi se tvoja volja.« Družinski oče je tukaj isto kot kralj; prosimo namreč Očetovega kraljestva.

Božje kraljestvo je po vsebini in po izrazu razodeta misel. Zato ima tudi oblika in izraz božji in večnostni pečat za vse čase in vse narode. Izražanje božje kraljestvo je podobno kakor telo Kristusovo razodeto, torej za vse čase važno in veljavno. Je podobno kakor formula dogmatica, ki je odločilna za pravilno umevanje in izražanje dogme. Obenem pa ima božje kraljestvo v svoji vsebini in v izrazu pečat brezmejnih globočin božje modrosti. Je obenem neskončno globoko in poljudno preprosto, obenem vzvišena ideja in slikovito nazoren izraz.

Jedro razodete misli božjega kraljestva je torej, da mora človek z razumom in z voljo priznavati božje gospostvo, vladanje, kraljevanje, Boga častiti in mu služiti s spolnjevanjem njegovih zapovedi. Ne samo z besedami, ne samo s površno vero, temveč z živo vero, z vso voljo in z dejanjem, kakor opominja Gospod Jezus Kristus: »Ne vsak, kdor mi pravi: Gospod, Gospod, pojde v nebeško kraljestvo, temveč kdor spolnjuje voljo mojega Očeta, ki je v nebesih, tisti pojde v nebeško kraljestvo (Mt 7, 21).«

Iz tega vidimo, da božje kraljestvo in priznanje božjega kraljestva pomeni skoraj isto kakor religioznost (vernost) in pobožnost. Saj je vernost in pobožnost vprav v tem, da priznamo Boga za svojega gospodarja ali kralja, ga častimo in molimo ter spolnjujemo njegovo voljo, njegove zapovedi. Ako pobožno (religiozno) spolnjujemo svoje dolžnosti do Boga, s tem priznavamo božje kraljestvo ali gospodarstvo, potem Bog kraljuje v našem razumu in volji, v nas je božje kraljestvo, kraljestvo božje ljubezni in milosti. To je skriti zaklad, dragoceni biser, skrivnostni kvas, ki nas presnavlja in dviga, da bomo mogli doseči nebeško kraljestvo.

Zaradi tega kraljestva božjega se je Bog razodeval v SZ, zato je izvolil in vzgajal Izraelce. Zato se je učlovečil Sin božji in zato je ustanovil vidno kraljestvo božje NZ — sv. cerkev. V pojmu božjega kraljestva je torej ob kratkem obsežena zgodovina razodetja in odrešenja.

Za versko življenje, za vernost in pobožnost je poglobitveno, da spolnjujemo voljo božjo in božje zapovedi, da po veri živimo. Nikjer pa ne dobimo tako močnih in nazornih nagibov za spolnjevanje volje božje kakor v ideji božjega kraljestva. Saj je v tej razodeti ideji obenem izražena vsa božja oblast nad nami in vsa neskončna božja ljubezen do nas; v njej so obsežene temeljne resnice in zahteve verskega življenja.

Deo servire regnare est. Bodimo zvesti v službi božji, zvesti služabniki božji. S tem bomo deležni božjega kraljestva v svojih srcih že na zemlji; potem pa tudi v nebesih.

3. Oče naš... pridi k nam tvoje kraljestvo!

Oče naš! Tako se začenja družinska molitev NZ. Zares družinska molitev. Saj smo v NZ postali božja družina, ne samo služabniki ali hlapci božji, temveč otroci božji. Po Kristusu »nismo več tujci in priseljenci, ampak sodržavljanji in domačini božji« (Ef 2, 19), udje božje družine. Kristus je po učlovečenju postal naš brat in mi torej bratje Kristusovi. Po Kristusu smo postali deležni božje narave, prejeli smo duha posinovljenja, smo otroci božji, dediči božji, sodediči Kristusovi (Rim 8, 15—17).

Izraelcem je Bog govoril v gromu in blisku, da so trepetali pred njim. V NZ pa nam govori po svojem Sinu, ki je krotak, ponižen in poln ljubezni in ljubeznivosti do nas. Z nebes je prišel med nas, da bi nas vodil po strmi poti v nebesa. Uči nas, kako naj častimo Boga, nebeškega Očeta. Uči nas moliti: »Takole molite: Oče naš, kateri si v nebesih, posvečeno bodi tvoje ime; pridi k nam tvoje kraljestvo (Mt 6, 9—10)« itd. Oče naš... pridi k nam tvoje kraljestvo. Ta zveza jasno priča, da je tukaj treba ime kralj in božje kraljestvo razumeti v širšem pomenu: Gospodar, gospod, vladarstvo, gospodarstvo (vladanje, gospodovanje).

Kakor so v davnih časih podjetni družinski očetje ustanavljali države in kraljestva, tako je tudi Bog v svojem kraljestvu obenem naš nadnaravni družinski oče. Ali pa ni s tem pomen božjega kraljestva preveč oslavljen? Ali ni oblast družinskega gospodarja in očeta nad služabniki in otroki manjša kakor kraljevska oblast? Nikakor ne. Vmisliti se moramo v davnino, ko še ni bilo toliko držav in so bile mnoge družine popolnoma avtonomne. Oblast družinskega očeta nad služabniki je v nekaterem oziru še večja kakor kraljeva, ker je bolj neposredna in se javlja tudi v vsakdanjem življenju. Kaj pa oblast nad otroki? Očetovska oblast nad otroki nikakor ni manjša kakor nad služabniki, marveč še večja; saj so otroci še bolj njegova last, od očeta je odvisna določitev nasledstva v gospodarstvu in razdelitev dediščine. Velika razlika pa je v izvrševanju očetovske oblasti nad lastno družino in pa nad hlapci in najemniki. V družinskem krogu razen pravnega razmerja odločuje tudi ljubezen. In prav po bistveno novih pojavih božje ljubezni se kraljestvo božje NZ bistveno razlikuje od SZ. Vse to je nazorno izraženo v očenašu. Božje kraljestvo NZ je očetovsko, Bog kot naš kralj je tudi naš oče; mi smo ne samo božji služabniki, ampak celo božji otroci.

Oče naš je torej odločilno značilna molitev NZ in nazorno izraža, da se božje kraljestvo NZ bistveno razlikuje ne samo po bistveno novi vsebini, po novem razodetju bistveno novih verskih resnic, ampak tudi po bistveno novem razmerju do Boga; namesto podložništva je nastopil odnos posinovljenja, otroštva božjega, da moremo Boga z novim zaupanjem in z novo ljubeznijo nagovarjati: Oče naš!

Že kraljestvo božje SZ pomeni v prvi vrsti božje kraljevanje (gospodovanje) nad človeškimi srci. Ta notranji namen imajo vse mnogotere vnanjosti SZ. Še mnogo notranjše in nekako pristrčneje je božje kraljestvo NZ, ko moremo otroško zaupno moliti: Oče naš!

V Gospodovi molitvi prosimo pred vsem notranjega božjega kraljestva, kakor se jasno vidi iz konteksta: Posvečeno bodi tvoje ime, pridi k nam tvoje kraljestvo, zgodi se tvoja volja. Pogoj za božje kraljestvo je posvečevanje božjega imena, pobožno češčenje božje in spolnjevanje božje volje. Torej svobodno priznavanje božjega gospodstva, svobodno sodelovanje z božjo milostjo je pogoj in bistvo božjega kraljestva. To je jasno izrečeno v Gospodovi molitvi.

V to zvezo otroško pristrčnega razmerja do nebeškega Očeta in kralja prav lepo spada otroško preprosta prošnja: Daj nam naš vsakdanji kruh. Otroška vdanost in ljubezen do družinskega očeta se še posebno pospešuje in potrjuje pri skupni mizi, ko se nazorno predstavlja, da oče preživlja svoje otroke, svojo družino. Kruh, ki ga otroci prejema iz očetove in matrine roke, utrjuje družinske vezi. A nebeški Oče še na popolnejši način utrjuje družinsko ljubezen pri nadnaravni družinski mizi. Svoje otroke vabi k svatovskemu obedu svojega Sina Jezusa Kristusa. Kristus kot kralj in gospodar božjega kraljestva NZ zbira krščansko družino k skupni mizi in daje samega sebe v jed družinske ljubezni in edinosti. Prošnja »Daj nam naš vsakdanji kruh« sicer ne meri naravnost na sv. Rešnje Telo. A v polnem kontekstu Gospodove molitve se ne moremo izogniti misli na nadnaravno hrano, s katero nebeški Oče po svojem Sinu preživlja svojo družino. Noben naravni oče in gospodar ni v tako globoko notranji zvezi s svojimi otroki kakor Kristus, ki v nepojmljivi ljubezni samega sebe daje v hrano krščanski družini.

S tem kraljestvo božje prehaja v nadnaravni organizem mističnega telesa Kristusovega.

Kako čudovito nam je Bog olajšal spolnjevanje svoje volje, osladil pokorščino svojemu kraljestvu. Dovoljuje nam, da ga nagovarjamo kot svojega očeta, po svojem Sinu nas je Bog Oče posinovil, povzdignil v svoje otroke in nas učil moliti: Oče naš! Dovoljuje in ukazuje nam, da ga ljubimo z otroško ljubeznijo in vdanostjo. To ljubezen goji in neti s tem, da nam sam Sin božji samega sebe daje v vsakdanjo nadnaravno družinsko hrano. Božje kraljestvo na zemlji, Kristusova cerkev, je ustanova in ognjišče božje ljubezni. Ljubezen, otroška vdanost in hvaležnost pa lajša pokorščino in jo dviga na stopnjo pristrčnega družinskega razmerja. Vsakdanja krščanska družinska molitev, Gospodova molitev, nas uči, da je božje kraljestvo očetovsko kraljestvo božje ljubezni. Božja družina smo, božji otroci smo. Oče naš...

4. Trojno božje kraljestvo.

O trojnem božjem kraljestvu piše vsaka učna knjiga osnovnega bogoslovja (apologetike): 1. Notranje kraljestvo milosti; 2. vidno organizirano kraljestvo — cerkev; 3. onstransko kraljestvo božje večnega blaženstva, nebeško kraljestvo v ožjem smislu.

Preroki so napovedovali pred vsem notranje kraljestvo milosti, a tudi vidno kraljestvo — cerkev. Kristus je bolj razločno oznanjal trojno kraljestvo božje, pred vsem pa notranje božje kraljestvo. Starejše bogoslovne učne knjige nepravilno trdijo, da so preroki in Kristus oznanjali v prvi vrsti vidno organizirano (socialno) božje kraljestvo (cerkev), ta pomota je tudi v moji knjigi »Cerkev«, str. 29. Notranje božje kraljestvo sem že zadosti predstavil. O zvezi notranjega božjega kraljestva z vidnim kraljestvom in z nebeškim kraljestvom večnega blaženstva glej »Cerkev«, str. 28—30.

5. Govori o božjem kraljestvu za razne priložnosti.

Vodilne misli o božjem kraljestvu (glej zgoraj »Bistvo božjega kraljestva« i. dr.) je treba ljudstvu večkrat pojasnjevati. Vsi vemo, da je o verskih resnicah laglje razmišljati kakor pa po njih živeti. Misel božjega kraljestva pa daje močne in nazorne nagibe za spolnjevanje volje božje in božjih zapovedi.

Kadar se v nedeljskih evangelijih omenja božje kraljestvo je vselej dana priložnost za govor o božjem kraljestvu.

Pravilni pojem o božjem kraljestvu daje osnovne misli za cerkvene govore na praznik Kristusa Kralja. Lepe misli so v papeževi okrožnici, ki jo v odlomkih beremo v lekcijah drugega nočnega.

Misli o božjem kraljestvu se dajo lepo vplesti v govore o Srcu Jezusovem. Pobožnost Srca Jezusovega daje globoke nagibe za spolnjevanje volje božje v duhu božjega kraljestva. — Tudi v govore o sv. Rešnjem Telesu se dajo vplesti misli o božjem kraljestvu.

Razume se, da misli o kraljestvu božjem spadajo posebno v govore o cerkvi.

Nekatere tukaj nakazane misli in migljaje bom o priložnosti še podrobneje razvil.

Fr. Grivec.

CERKVENI GOVORI O DRŽAVNIH VPRAŠANJIH.

1. Moderni čas zahteva od dušnega pastirja, da v pridigah pojasnjuje tudi krščanska načela o ureditvi socialnega vprašanja, države in človeške družbe sploh. Zgled, kako se dajo ta vprašanja na prižnici obravnavati, nam nudi med drugimi znani moralist in sociolog Schilling iz Tübingena v knjigi *Das soziale Evangelium*, 20 Predigten im Dienste der sozialchristlichen Bewegung (Paderborn 1934). V vsebinskem pogledu ne podajajo te pridige ničesar, kar ne bi vsak teolog iz študija moralne teologije in krščanske sociologije vedel, vendar pa so zadosti srečen poskus, kako bi se takšna vprašanja, ki za pridigarja niso brez velikih težav, dala pridigarsko obdelati. Nemara ne bo odveč, če podam kratek pregled te knjige, ki človeka s svojimi preprostimi naslovi spomni na stvari, ki jih sicer ve, pa se jih vedno ne spominja.

Od dvajsetih pridig v knjigi sta dve uvodni, ena zaključna; ostalih 17 pa je razdeljenih na dva oddelka, 8 jih je združenih pod naslovom *gospodarstvo in družba*, 9 pa pod naslovom *država*.

V prvi uvodni pridigi razvija avtor osnovno misel praznika Kristusa Kralja: Kristus je kralj ne samo posameznih ljudi, temveč tudi družbe in države. V drugem uvodnem govoru razpravlja govornik o viru krščanskih socialnih načel (naravni etični zakon, naravno pravo, razodeto božje pravo v sv. pismu NZ). V zaključnem govoru pa kaže, kako naj bi se v duhu socialnega asiškega svetnika prenovila človeška družba.

V oddelku gospodarstvo in družba obravnava avtor naslednja temata: zasebna lastnina, delo, poklic, socialna načela (pravičnost, ljubezen, razmerje med njima), stanovska razčlenitev družbe (solidarnost), socialno vprašanje, kapitalizem, socializem.

V drugem delu si pod naslovom država slede tile govori: krščanska zamisel o državi, naloge države, zakon in pravo, krščansko naziranje o svobodi, dolžnosti državljanov, država in družina, država in šola, država do države, država in cerkev.

Samo po sebi je umevno, da morejo biti v kratkih govorih o teh velikih in obširnih predmetih poudarjena le vrhovna načela; saj pa tudi spada na prižnico le načelna rešitev teh vprašanj, ne pa konkretni predlogi, ki niso nujno edino pravilni. Govoriti pa načelno o teh stvareh mora danes vsak pridigar.

2. S predmeti v prvem oddelku omenjene knjige, ki jih obravnava Pijeva okrožnica *Quadragesimo anno*, se ne nameravam tu baviti. Pač pa bi o predmetu govorov drugega oddelka pod naslovom »država« omenil, da o njih sijajno govori okrožnica papeža Leona XIII. *Immortale Dei* z dne 1. novembra 1885 »o krščanski ureditvi držav«. Letos je minilo že petdeset let, odkar je izšla ta okrožnica, ki pa je še vedno vsa aktualna, in sicer, kakor se zdi, raste njena aktualnost iz dneva v dan. Čim bolj namreč v javnem življenju zginjajo sledovi krščanske ureditve držav, tem bolj bi morali katoličani poznati to okrožnico, ki na klasičen način avtentično kaže, kako bi morala biti urejena država, v kateri žive kristjani. Okrožnica je pri nas manj znana. Zato morebiti ne bo odveč, če nanjo ob njenem jubileju v nekaj stavkih opozorim.

3. P o v o d za okrožnico so dali, kot pove papež v uvodu, prastari očitki, že izza časa rimskih katakomb, da je Cerkev v nasprotju z državnimi interesi, ali da je Cerkev vsaj brez vsake koristi za državo. Te očitke je sicer nekoč že sv. Avguštin sijajno zavrnil, toda kljub temu niso utihnili. V času liberalne države so bili ti očitki zelo pogostni. Iz njih je zrastle zahteva, naj se izvede ločitev Cerkve od države. Država je postala neodvisna od božjih norm, vsemogočna, sama vir vsega prava. Nasproti temu naziranju o državi je papež pokazal krščansko naziranje o državi, ki je oprto na neprecenljive razodete resnice v evangeliju.

Temeljna krščanska teza o državi je, da sta država in javna oblast kot njen urejajoči princip ustanovi, ki ju Bog hoče. Država je namreč nujno utemeljena v človekovi socialni naravi, ki je od Boga. Država pa ni možna brez javne oblasti, zato je tudi počelo te oblasti Bog sam. Pravica vladanja pa sama po sebi ni v nujni zvezi s prav to ali ono obliko vladavine.

Druga krščanska teza o državi pravi, da država in njena vlada nista od Boga neodvisni. Veže ju božji zakon kot posamezne ljudi. V vsaki vladavini morajo vladarji skrbeti za javno blaginjo in pri tem zreti na Boga. »Če pa oblastniki zaidejo v krivično gospodstvo, če greše s trdostjo in ošabnostjo, če slabo skrbé za ljudstvo, naj vedó, da bodo nekoč dajali Bogu odgovor, tem strožji, čim svetejšo službo so opravljali ali čim višje dostojanstvo so imeli. — ‚Mogočni bodo mogočno kaznovani‘ (Modr 6, 7).«

Država mora častiti Boga. Zakaj ljudje, združeni v družbe, so prav tako pod božjo oblastjo kot poedinci. Država torej ne sme biti ateistična in areligiozna. (Velik pomen bogoslužja na državne praznike!) »Med prve svoje dolžnosti morajo vladarji uvrstiti tudi dolžnost, da spoštujejo vero in jo blagohotno varujejo ter z močjo zakona ščitijo, da ne uvajajo ali odrejajo ničesar, kar bi bilo z vero v nasprotju.«

Ljudje smo ustvarjeni, da se pripravimo v tem življenju za posmrtno življenje. Najvažnejša naloga vsakega človeka posebej je, da doseže svoj namen v večnosti. »Država, ki ima nalogo, skrbeti za obsežno korist, mora torej také pospeševati državno blaginjo, da državljanov v tem najbolj notranjem teženju po najvišji sreči ne le prav nič ne ovira, temveč celó, kolikor more, podpira. To pa stori pred vsem s tem, da varuje svetost in nedotakljivost vere, katere dela združujejo človeka z Bogom.«

Ni zadosti, da smo teisti, religiozni, kristjani, biti moramo katoličani. »Tudi države morajo tako častiti Boga, kot je božja volja sama pokazala.« Cerkev pa ne obsoja državnih poglavarjev, če iz razlogov javnega reda priznajo v državi tudi druge religije.

Poleg države je na zemlji Cerkva, ki jo je Bog ustanovil kot popolno pravno družbo in ji določil namen, naloge, sredstva in ustavo.

»Tako je Bog izročil skrb za človeški rod dvema oblastima, cerkveni in državni; prvo je postavil za božje, drugo pa za svetne zadeve. Vsaka je v svojem redu najvišja; vsaka ima določene meje, ki jih začrtava njuna narava in najbližja naloga; vsaka je kakor očrtana s krogom, v katerem se svobodno giblje.«

Razmerje med Cerkvijo in državo je načelno določljivo in tudi določeno. »Karkoli je v človeškem življenju sveto, karkoli zadeva božji kult ali zveličanje duš, pa naj je takšno po svoji naravi ali po svojih odnosih, spada vse pod vodstvo in presojo Cerkve; ostale zadeve pa, ki jih obsega državljanski in politični red, so po vsej pravici pod oblastjo države, kajti Jezus Kristus je ukazal, da je treba dati cesarju, kar je cesarjevega, in Bogu, kar je božjega.«

Med obojno oblastjo, cerkveno in državno, naj vlada edinost, ki se po pravici primerja zvezi, ki druží v človeku telo in dušo. Če razmere zahtevajo, da skleneta cerkveni in državni poglavar glede mešanih zadev poseben dogovor (konkordat), nudi Cerkev vedno »odlične dokaze materinske ljubezni, ko popušča in je naklonjena, kolikor le more.«

4. Ako bi bile države urejene po zgoraj začrtanih načelih, bi bilo v prid poedinca, družini, državi in vladarjem. Ker bi bila država postavljena na božji temelj, bi ji bila zavarovana stalnost; vladarje bi obdal nekak božanski nimbus, seveda ne v orientalskem in bizantinskem smislu. Po drugi strani pa bi bila v tako urejeni državi vidna meja med božjim in človeškim, med zasebnim in javnim. Državna oblast ne bi postala brezmejna. Pravice poedinca bi bile neokrnjene pod zaščito božjega, naravnega in človeškega zakona. V taki državi, ki bi se držala svojih mej, bi bil zajamčen obstoj zakonski zvezi in družini. Vlada se ne bi dala voditi zmotljivi volji in sodbi množice, temveč resnici in pravici. Poslušnost državljanov vladi bi bila spojena s spoštovanjem in dostojanstvom, ker ne bi bila suženjstvo človeka človeku, temveč pokorščina Bogu, ki izvršuje svojo oblast po ljudeh.

Nesmiselno je prezirati Cerkev pri vzgoji državljanskih čednosti. Cerkev to vzgojo poglobi in etično utemelji. Dober vernik je dober državljan.

V zgodovini je bila doba, ko je bil v Evropi krščanski ideal države deloma realiziran; kulturni spomeniki iz tistih časov še danes pričajo, da je bila ta realizacija krščanski Evropi v velik blagoslov.

Novotarije novega veka, ki so napravile zmedo najprej v verskih stvareh, potem pa tudi v modroslovju in vseh ustanovah človeške družbe, so porušile ureditev krščanske države. Načelo o popolni in nebrzdani človekovi svobodi je vrglo državo z božjega temelja in jo predalo volji mase. »Ker pravijo, da je ljudstvo samo vir vsega prava, je dosledno, ako se država ne čuti vezano nasproti Bogu, da ne izpoveduje javno nobene vere, da ni dolžna preiskovati, katera izmed mnogih ver je edino prava, in eni dati prednost pred drugimi in jo varovati; temveč da proglašča vse vere za enakopravne, dokler red v državi ne trpi škode. Popolnoma dosledno je, da prepuščajo vprašanja o veri poedinca, ki mu je dovoljeno sprejeti tisto vero, ki jo sam hoče, ali pa nobene. Iz tega pa sledi: vesti poedinca ne veže objektivni zakon. Mnenji, da je treba Boga častiti, ali da ga ni treba častiti, sta dani popolnoma na izbiro. Brezmejna svoboda misli in razširjanja misli.«

Na tem načelu zgrajena država je nujno krivična Cerkev, ki se zaveda, da je od Boga ustanovljena, popolna pravna družba, ki ima svoje pravice neodvisno od države. Po načelih take države pa bi cerkvene pravice bile odvisne od države. V vprašanjih zakona, šole, vzgoje, mora v tem sistemu priti do bojev med Cerkvijo in državo; ti boji se navadno tako končajo, da Cerkev, ki ima manj človeških sredstev, podleže državi, ki je močnejša.

Kljub fizični premoči pa je tak državni sistem zmoten, ker je zgrajen na napačnem načelu nebrzdane svobode ljudi. Ta svoboda ni nikakšna dobrina, temveč nasprotno vir in začetek mnogoterega zla. Zato obsoja nebrzdano svobodo človeka že sama pamet pa tudi Cerkev.

5. Papež govori nadalje o pravi svobodi, ki jo Cerkev

priznava in jo je tolikokrat v teku stoletij proti raznim mogotcem branila. Kleveta je tudi, ako kdo trdi, da je Cerkev zato nasprotna novi državi, ker zavrača vse pridobitve našega časa. Resnica je nasprotno, Cerkev podpira vsak pameten napredek, ker vidi v vsakem napredku resnice pečat božjega duha.

6. V zadnjem delu okrožnice razpravlja papež o zaključkih, ki sledijo iz obrazloženega nauka za katoličane. Ti zaključki se tičejo mišljenja in delovanja katoličanov. Glede prvega je treba omeniti, da morajo katoličani obrazloženi nauk v celoti sprejeti; glede drugega pa, da morajo vse svoje življenje po tem nauku uravnati.

V zasebnem življenju se morajo držati evangelijskih zapovedi, tudi takrat, kadar zahtevajo kaj težjega. Vrh tega pa morajo Cerkev ljubiti, jo varovati, braniti in njene zakone izpolnjevati.

V javnem življenju naj ne drže rok križem. Prizadevajo naj se zlasti za versko in nravno vzgojo mladine; od mladinske vzgoje je namreč v veliki meri odvisna blaginja posameznih držav.

Za politično življenje pa velja vobče pravilo, da je prav, če se ga katoličani udeležujejo. Katoličane vprav njihov nauk silijo k vestnemu in zvestemu delu pri javni upravi. Če bodo oni pasivni, bodo prišli k javni upravi ljudje, katerih miselnost ne obeta nič dobrega. »Državnega življenja se katoličani ne udeležujejo, kakor bi odobraval, kar je v sedanjih državah napačno, temveč zato, da bi državo samo, kolikor je mogoče, iskreno in dejansko usmerili k javni blaginji, ko bi skušali napeljati modrost in moč krščanske vere kot osvetožujočo kri v vse žile države.«

Za zgled nam morajo biti kristjani iz prvih časov krščanstva. »Življenje in stremljenje paganov je bilo do skrajne mere različno od evangelijskega nauka, vendar pa vidimo, da se kristjani sredi praznoverja, a nedotaknjeni, vedno dosledni in navdušeni uveljavljajo vsepovsod, kamor jim je bil dan dostop. Vladarjem zgledno zvesti in zakonom pokorni, kolikor jim je vest dopuščala, so širili povsod čudovit sijaj svetosti. Trudili so se, pomagati bratom in druge ljudi vabiti h Kristusovi modrosti; vedno pa so bili pripravljene umakniti se in tudi umreti, če svojega dostojanstva ali službe ali predstojniškega mesta niso mogli obdržati, ne da bi se pregrešili zoper svojo vest.« Na ta način so dosegli kristjani velike uspehe.

Popolnoma enotnega pravila, kako naj danes nastopajo katoličani v političnem življenju, radi različnih krajevnih razmer, ni mogoče dati, vendar pa morajo katoličani povsod ohraniti »edinost v mišljenju in nekakšno sličnost v delu«.

Katoličani morajo tudi v javnem življenju nastopati kot člani Cerkve. »Varovati se je, da ne bi kdo zatisnil oči pred krivimi nauki ali se jim manj ustavljal, kot zahteva resnica.« »Čista katoliška vera se ne more družiti z mnenji, ki pritrjujejo naturalizmu ali racionalizmu, zakaj oba stremita za tem, da temeljito pometeta s krščanskimi ustanovami in da utrdita v družbi prvenstvo človeka, ko odstranita Boga.«

Nikdar ni dovoljeno pri dolžnostih razlikovati med vernikom in državljanom; tako da bi v zasebnem življenju priznavali cerkveno oblast, v javnem pa bi jo zametali.

V zgozlj političnih vprašanjih morejo imeti katoličani različna mnenja. Ni dovoljeno radi tega koga obsojati ali sumničiti njegovo vero in vdanost sv. stolici.

»V bojih za najvišje dobrine nimajo mesta domači razpori in strankarstvo; temveč vsi se morajo boriti za najvišji cilj: da se ohrani vera in država.«

Okrožnico papež zaključuje z besedami: »To smo torej imeli povedati vsem narodom katoliškega sveta v pouk o krščanski ureditvi držav in o dolžnostih posameznih državljanov.«

Okrožnico *Immortale Dei* papeža Leona XIII. po vsej pravici imenujejo precizen kompandij cerkvenega javnega prava. Ta okrožnica ima še danes velik pomen tudi za dušnega pastirja v praksi; bilo bi zato škoda, ako bi ostala neizrabljena. Al. Odar.

ALI SME POROČATI ŽENINOV ŽUPNIK?

Prvi stavek v kan. 1097, § 2 se glasi: »In quolibet casu pro regula habeatur, ut matrimonium coram sponsae parochia celebretur, nisi iusta causa excuset.« Tekst je do besede iz dekreta *Ne temere*, art. V, § 5, kjer je bilo prvič splošno uzakonjeno staro pravilo: »Ubi sponsa, ibi celebratio«. Razlog pravilu je menda to, kar je dejal sv. Ambrož: »Virginalis enim pudoris est, ut quae nubit expetita magis videatur a viro quam ipsa virum expetiisse« (De Abraham I, 9, 91). Vprašanje pa je, koliko določba v kan. 1097, § 2 veže in kdaj sme ženinov župnik poročiti.

Gasparri pravi, da določba, ki pri poroki daje prednost župniku neveste, ne veže sub gravi, »ut omnes admittunt« (De matrimonio II, 1932, 132). Chelodiju pa se celó zdi, da privilegij župnika neveste ne nalaga prave obveznosti (*Ius matrimoniale*^a, 1921, 148), da je torej cit. kanon vodilo, ne pa pravilo. Večina avtorjev zre v nav. kanonu pravo obvezno določbo. Ženinov župnik sme torej poročiti zaročenca le »ex iusta causa«; ne zahteva pa se »gravis causa«. — Ali bi smel škof ukazati, da sme ženinov župnik poročati le »ex gravi causa«? Mnenja so različna. Trieb's (Prakt. Handbuch des gelt. kan. Ehrechts, 1932, 594), Vermeersch (Vermeersch-Creusen, *Epitome iuris canonici* II^a, 1927, 248) sodita, da tega škof ne more storiti, ker bi bilo »contra codicem«; Creusen (o. c. 248) in De Smet (De sponsalibus et matrimonio^a, 1927, 101—102) pa menita, da bi bila taka škofova določba le »praeter codicem«. Verjetnejše se zdi prvo mnenje, ker je zakonikovo besedilo čisto jasno. — Pravico ženinovega župnika pa more omejevati star nasprotni običaj, ali pa jo bo mogel nov nasprotni običaj. V ljubljanski škofiji veljajo v tej zadevi občne določbe; torej takega nasprotnega običaja ni (Šk. list 1935, str. 108—109, določba pod št. 4781.) Al. Odar.

SLOVSTVO.

a) Pregledi.

Novejša dela o zgodovini stare cerkve.

Zadnja leta so prinesla več del, ki skušajo podati sintezo podrobnega proučevanja zgodovine stare cerkve. Bralcem BV nemara ustrežem, če jih z najvažnejšimi seznanim.

1. V Parizu je začela izhajati velika cerkvena zgodovina od početka do naših dni, ki bo obsegala 24 zvezkov po okoli 500 strani. Izšel je prvi zvzek, ki obravnava krščansko zgodovino do proti koncu 2. stoletja¹. Napisala sta ga J. Lebreton, dekan teol. fakultete na katol. inštitutu v Parizu, in J. a. k. Zeiller, studijski ravnatelj na École des Hautes-Études (Sorbonne), veščaka, ki že njuni imeni obetata kvalitetno delo. In res je takšno. Snov sta si razdelila takó, da je Zeiller napisal poglavja o zunanji cerkveni zgodovini, teolog Lebreton pa poglavja o notranji. V uvodni razpravi o okolici, v katero je mlado krščanstvo stopilo, je Zeiller opisal religiozno stanje poganskega svetá, Lebreton pa judovstvo v Palestini in v diaspori. Dalje je Lebreton orisal življenje Jezusa Kristusa (1. pogl.), delo apostolov v prvih letih (2. pogl.), misijonsko delo sv. Pavla (3. pogl.), sv. Jakoba in Janeza (5. pogl.), krščansko življenje konec 1. stoletja (6. pogl.), apostolske očete in njih čas (10. pogl.) in krščansko apologetiko 2. stoletja (14. pogl.); Zeillerjeva pa so poglavja o kasnejšem delu sv. Petra in začetkih rimske cerkve (4.), o razširjanju krščanstva po rimskem cesarstvu v prvih dveh stoletjih (7.), o prvem preganjanju za Nerona in cesarski zakonodaji proti kristjanom (8.), o preganjanju za Flavijcev in Antoninov (9.), o cerkveni organizaciji v prvih dveh stoletjih (11.), o raznih cerkvah (rimski, drugih na zapadu, vzhodnih in judovsko-krščanski) v 2. stoletju (12.) in o življenju kristjanov v prvih dveh stoletjih (13.). Po naslovih bi se utegnilo zdeti, da 13. poglavje vsaj deloma obravnava isto snov, ki jo je obdelalo že 6. poglavje, v resnici pa se ne križata, ker govori Lebreton v 6. poglavju o notranjem življenju (kristocentrična usmerjenost, prvotna hierarhija, začetki gnoze), Zeiller v 13. pa o zunanjem (kristjani in javno življenje, socialno delo, molitev in post, dobrotelost, poganska nasprotovanja, martirij, skrito življenje kristjanov zaradi poganske sovražnosti, katakombe, umetnost v katakombah, gmotni prispevki vernikov za cerkveno upravo.)

Oba avtorja sta s svojim obsežnim znanjem, s svojo trezno sodbo in oblikovalno spretnostjo ustvarila odlično zgodovinsko delo. Posebej je treba omeniti bogate opombe, v katerih je zaznamovana in po potrebi ocenjena obsežna strokovna literatura, zlasti francoska in angleška. Drugi zvezek, ki ga prirejata ista pisatelja, bo prinesel

¹ *Histoire de l'Église depuis les origines jusqu'à nos jours*. Publiée sous la direction de Augustin Fliche et Victor Martin. I. *L'Église primitive* par J. Lebreton et Jacques Zeiller. (Paris 1934), Bloud & Gay. Vel 8°, 474 str. Cena 60 fr., vez. 90 fr.

zgodovino cerkve do Konstantinovega in Licinijevega proglasa verske svobode.

Razdelitev cerkvene zgodovine prvih dveh stoletij na dva približno enako velika zvezka ima nekaj nevšečnih posledic. Zunanja cerkvena zgodovina je v prvem obdelana do smrti zadnjega Antonina, cesarja Komoda (u. 192). Tu je v odnosu rimske države do krščanstva res zarez in s Septimijem Severom se prične nova doba. V notranji cerkveni zgodovini pa konec 2. stoletja ni mejnik. Ako ne bi bil ozir na zunanji obseg obeh delov odločal, bi se dalo n. pr. pretresati, ali ne bi že v prvi zvezek spadal dobršen del zgodovine gnosticizma, ki je vendar ob zatonu 2. stoletja bil preko viška; ali ne bi razprava o krščanski umetnosti, ki se je v 2. stoletju jedva začela, bolj sodila v drugi zvezek. Nekaj pa bi se bilo moralo omeniti v zadnjem poglavju prvega zvezka: Tertulianov Apologeticum, tipična apologija 2. stoletja, ki vsa sloni na majavem pravnem stanju krščanstva v 2. stoletju, preden se je pričelo sistematično preganjanje s splošnimi razglasi.

V 2. in 3. paragrafu 8. poglavja (str. 292—297) razpravlja Zeiller o pravni podlagi preganjanj od Nerona do konca 2. stoletja in misli, da je Nero s posebnim ediktom prepovedal krščanstvo: »christianos esse non licet«. »Pravni vir (prepovedi) je bil najbrž star zakon iz republikanskega časa, ki je prepovedoval nedovoljeno praznoverje (superstitio illicita), oblika pa cesarski edikt, ki je v začetku cesarstva teoretično veljal samó za vlade cesarja, ki ga je izdal, kakor edikti pretorjev za republike. Njegov naslednik, ki ga je zopet porabil, ga je moral tako rekoč oživiti« (str. 296). Kakor je Z. prepričevalno zavrnil mnenje, da je postopanje proti kristjanom bilo policijsko, ne pa sodnijsko (Mommson), in mnenje, da so proti njim redno postopali po splošno veljavnih kazenskih zakonih (K. J. Neumann), prav tako malo se mu je posrečil dokaz, da je Nero izdal poseben zakon proti kristjanom, ki je bil pravni temelj postopanja proti njim. »Institutum Neronianum«, ki Tertulian o njem govori, ni zakon ali edikt, marveč je zloglasni način kriminalnega postopanja, ki ga je Tiberij uvedel v politične procese in ga Nero začel rabiti v obravnavah zoper kristjane. Analiza dokazov, s katerimi je Z. skušil podpreti svoje naziranje, me je še trdneje prepričala, da se na staro sporno vprašanje o pravnem temelju procesov zoper kristjane v prvih dveh stoletjih edinole v omenjeni smeri dá najti zadovoljiv odgovor.

Ko izide še drugi zvezek, bomo imeli o stoletjih, v katerih se je krščanstvo borilo v rimski državi s poganstvom, prestajalo hude notranje krize in se organiziralo v vesoljni cerkvi, res temeljito delo v francoskem jeziku. Škoda je, da knjiga nima abecednega imenskega in stvarnega kazala; vsebinsko analitično kazalo ga ne nadomešča.

2. Skoraj isto razdobje ko Lebretonovo in Zeillerjevo delo obravnava prvi zvezek zgodovine stare cerkve, ki jo je začel izdajati berlinski profesor Hans Lietzmann², odličen protestantski pozna-

² *Geschichte der Alten Kirche von Hans Lietzmann. I. Die Anfänge*. Berlin u. Leipzig, Verl. Walter de Gruyter & Co., 1932. 8°, VIII+323 str. RM 10.

valec stare krščanske dobe; obsegala bo šest zvezkov in segala do konca 6. stoletja, t. j. do pontifikata Gregorija Velikega. Prvi zvezek podaje v 15 poglavjih zgodovino do srede 2. stoletja. Palestino v rimskem cesarstvu in palestinsko judovstvo opisujeta prvi dve poglavji. Tretje govori o Janezu Krstniku; v evangelijskem poročilu se dá, meni L., lahko ločiti prvotno ljudsko izročilo o Janezu od potez, ki jih je dodalo krščansko izročilo; to je strogega samotarja, oznanjalca pokore in napovedovalca božje sodbe naredilo za predhodnika Jezusu, kateremu pripravlja pot, in Janezov krst vzporedilo s krščanskim, ki je kot krst z Duhom višji od Janezovega krsta z vodo. Četrto poglavje z uvodom o metodi za raziskovanje sinoptičnih evangelijev skuša orisati življenje in delovanje »historičnega« Jezusa. Izmed sinoptičnih evangelijev je najstarejši Markov; nastal je kmalu po l. 70, »je pa rabil že starejše pisane vire, ki se seveda ne dajo čisto gladko izluščiti (sauber herauspräparieren) in so le tu pa tam jasno vidni«. Druga sinoptika sta Markov evangelij skoraj popolnoma prevzela, porabila pa še zbirko Gospodovih govorov, sestavljeno po l. 70, ki ji v najstarejši aramejski obliki utegne biti avtor apostol Matej. Za Lukov evangelij bi L. rad priznal še neki tretji pisan vir. Poleg teh pisanih virov je treba upoštevati še ustno izročilo, ki je dodejalo posamezne zgodbe. V petem poglavju opisuje L. jeruzalemsko praobčino. Zopet je tu zanimiv uvod, v katerem se na splošno priznava resničnost poročil, da so učenci doživeli prikazovanja vstalega Kristusa in njegov vnebohod, vendar se verodostojnost teh poročil omejuje. »Domišljija in apologetika sta ta prikazovanja razpredli, pomnožili, spremenili, dodejali dokaz praznega groba in ustvarili kasnejše oblike našega evangelijskega teksta.« »Odločitev o pravem bistvu dogodka, označenega za Jezusovo vstajenje, ki se njega svetovnozgodovinska daljnosežnost niti ne dá premeriti, ne spada v območje zgodovinskega raziskavanja dejstev, marveč tja, kjer se človekova duša večnega dotika.« Poleg lepega in resničnega, kar pisatelj o praobčini poroča, so v tem poglavju reči, ob katerih bralec z glavo zmaje; tako n. pr. meni L. o evharističnem lomljenju kruha: »Če so se učenci po pobožni judovski šegi zbirali pri večerji in je eden molil blagoslov nad kruhom, so se v njih obnavljali srečni dnevi, ko je nekdanji učenik kruh blagoslavljal in lomil: bil je zopet med njimi in oni so se zavedali njegove pričujočnosti.« To bodi »zgodovinska« razlaga obhajanja evharistije v praobčini! Nič boljše ni, kar piše L. o krstu: »Praobčino torej združuje skupno doživljanje pričujočnosti vstalega Gospoda. Toda pri njej nahajamo tudi sprejemni obred, ki je na mah dovršen pred našimi očmi, ne da bi zvedeli, odkod je: kasno poročilo Mt 28, 19—20 je dodatna teologična utemeljitev.« Dobra je v 6. poglavju podoba judovstva v diaspori. V (7.) poglavju o apostolu Pavlu, »svojevrstnem in po samotnih stezah hodečemu mislecu«, se preveč kaže enostransko protestantsko pojmovanje. Njegovo oznanjevanje evangelija med pogani je gotovo nov stadij krščanskega oznanila, ki pa ni nasprotje praapostolskemu, marveč njega izpopolnilo. Ista enostranost je zapustila svoje sledove v 8. in 11.

pogl. o krščanskih misijonskih občinah in o poapostolskem času. Prav dobro je 9. poglavje o religioznem življenju v rimskem cesarstvu; isto velja za 10. poglavje o koncu judovskega krščanstva. Poglavje (12.) o četrtem evangeliju in k njemu pripadajočih spisih (treh listih in Apokalipsi) vzbuja zopet zelo krepke pomisleke. Kakor je L. prepričan, da je teh pet spisov napisala ena oseba, prav tako mu stoji, da avtor ni apostol Janez, Zebedejev sin. Spisi so nastali na meji 1. in 2. stoletja, v začetku 2. stoletja so že krožili v maloazijskih cerkvah, apostol Janez pa je, meni L., že zdavnaj umrl mučeniške smrti. »Učenec, ki ga je Jezus ljubil,« ni Janez, niti ne določena osebnost. Iz evangelija samega hoče L. povzeti, da je tisti učenec le »idealni nosilec apostolskega pričevanja, ki se iz Jezusovega srca pretaka v srca poslušalcev; in da pisatelj ni očitavec zgodovinskega dogajanja, marveč boگونavdahnjeni tolmač delovanja, ki presega zgodovino.« Zadnja tri poglavja govoré o Ignacij Antiohijskem, o Markionu in o gnosticizmu.

Lietzmannova knjiga je v dvojnem pogledu zelo poučna. Najprej kaže, koliko postojank je (protestantska) kritična teologija že opustila, ki jih je še pred nedavnim časom krčevito branila, ter se približala tradiciji. Drugo pa je dejstvo, da kritična teologija ne najde organskega prehoda od prkrščanstva h katoličanstvu, in sicer zato ne, ker po svojih predpostavkah domneva načelna notranja trenja v prkrščanstvu in jih takó povečava, da ne vidi organskega razvoja v njem.

3. Prelat Albert Ehrhard (r. 14. marca 1862, nazadnje profesor cerkv. zgodovine v Bonnu, od l. 1927 v pok.) pospravlja bogato žetev svojega življenjskega dela na polju cerkvene zgodovine. Malo pred božičem je izdal prvi del prvega zvezka cerkvene zgodovine³, namenjene širšemu krogu izobraženstva. Na zunaj je zapustil običajno razdelitev v stari, srednji in novi vek, ki velja pač za zapad, ne pa za vzhodne cerkve; grška (bizantinska) cerkev je šele ob padcu Carigrada v turške roke (1453) prešla v nov položaj, s katerim se je pričela nova doba njene zgodovine. Vso cerkveno zgodovino bo E. obdelal v dveh zvezkih, ki bo vsak imel po dva dela, v teje vrsti: pracerkev in zgodnji katolicizem (I. zv. 1. del); grška in latinska cerkev v starem veku (latinska do konca zapadnega rimskega cesarstva), bizantinska državna cerkev in pravoslavne slovanske cerkve na Balkanu in v Rusiji ter ostale vzhodne narodne cerkve (I. zv. 2. del); versko-cerkvena edinstvo zapada pod vodstvom cerkve (= srednji vek; II. zv. 1. del); versko-cerkvena razkositost zapada ob naraščajočem nasprotovanju cerkvi (= novi vek; II. zv. 2. del). Zgodovino katoliške cerkve v novem svetu (Ameriki) in misijonskih pokrajinah prepušča pisatelj mlajši moči.

³ *Urkirche und Frühkatholizismus* von Albert Ehrhard. [Die Katholische Kirche im Wandel der Zeiten und der Völker. I. Band: Die Kirche im Bereich der alten Völker. 1. Teil: Urkirche und Frühkatholizismus.] 8°, 328 S. Verlag der Buchgemeinde Bonn. RM 5.40.

Knjiga, ki jo imamo pred seboj, razpravlja o prvih treh stoletjih do razglasitve verske svobode v rimskem cesarstvu l. 313 ali bolje 324 in obsega dva oddelka: 1. Prakerščanstvo in pracerkev (str. 9 do 121); 2. Doba mučencev in izoblikovanje zgodnjega katoličanstva na vzhodu in zapadu (str. 125—324).

Nihče še ni, kolikor mi je znano, s tako večšo in varno roko izdelal zgodovinske podobe razvoja prakerščanstva skoz tri življenjske stadije: praobčina v Jeruzalemu v okvirju judovstva (Peter), krščanstvo med pogani in njega osvoboditev mozaične postave (Pavel) in notranja dovršitev po Janezu. Iz spoznanja teh treh razvojnih stopenj pa nujno sledi: 1. da je dovršitev prakerščanstva obenem utemeljitev katolištva in 2. da je katoliška cerkev prevzela dediščino prakerščanstva kot polnopravna naslednica. Razvoj v prakerščanstvu je E. obdelal že pred leti v knjižici »Urchristentum und Katholizismus« (Luzern 1926; prim. BV 1926, 354) in je svoja takratna izvajanja po večini do besede prevzel v pričujočo knjigo. Prav tako je E. drugi oddelek te knjige o dobi mučencev naslonil na svoje znano in splošno priznано delo »Die Kirche der Märtyrer. Ihre Aufgaben und ihre Leistungen« (München 1932). Višek tega oddelka sta 2. in 3. poglavje. Drugo poglavje poroča o borbi katoliškega krščanstva z dvema skrajnostima, s sinkretističnim gnosticizmom in z rigorističnim montanizmom, tretje pa riše, kako se je v 2. in 3. stoletju izoblikovalo življenje v katoliški cerkvi. Prvo poglavje opisuje pravni položaj krščanstva v rimski državi od Nerona do začetka Diokletianove vlade, četrto pa pripoveduje o zadnjem boju za Diokletiana in njegovih sovladarjev in naslednikov in o zmagi z razglasitvijo verske svobode.

Ehrhardova knjiga o krščanstvu od prvih začetkov do razglasitve verske svobode v rimskem imperiju je odlična sinteza našega znanja o tej za krščanstvo tako pomembni dobi trdih borb in krasnih zmag, najlepša, kar jih poznam. Ni zgodovinski učbenik ali priročnik — tako imenovega znanstvenega aparata v njej ni — marveč je knjiga za življenje. Če je res »historia vitae magistra« in zgodovinopisec »nazaj gledajoč prerok« (Johannes Müller), se sme to v polni meri reči pričujoči knjigi in njenemu pisatelju v priznanje in pohvalo: podajajoč znanstveno skoz in skoz zanesljivo zgodovino, uči spoštovati dobo, ki je bogastvo krščanstva bolj in bolj odkrivala (apostolska doba) in zaklade krščanstva s trudom in trpljenjem hranila in branila (doba mučencev), s tem pa današnji rod uči ceniti in ljubiti religiozne dobrine krščanstva same; pa še nekaj: bistri oko za sledove božjega vodstva v zgodovinskem dogajanju, ki se zdi včasih takó brez smisla, odvisno od človeške omejenosti in zlobe. Nočem zamolčati, da daje branje tudi estetski užitek, kajti E. je mojster jezika in sloga.

V knjigi je 8 tablic s 17 slikami, ki jih je izbralo založništvo. Ker je vsebinsko kazalo precej kratko, se tem bolj pogrēša abecedno imensko in stvarno kazalo.

F. K. Lukman.

b) Ocene in poročila.

Durandi de S. Porciano O. P. *Quaestio de natura cognitionis et Disputatio cum Anonymo quodam necnon Determinatio Hervei Natalis* O. P. Ad fidem manuscriptorum ed. Dr. Josephus Koch. Altera editio emendatio. (Opuscula et textus. Series scholastica fasc. VI.) Monasterii 1935, Aschendorff. 78 pp.

Durandus (iz početka XIV. st.) je v zgodovini filozofije znan kot »doctor resolutissimus«, ker je odločno hodil po novih potih, ne meneč se za Aristotela in druge filozofe, češ, »filozofija ni znanost o tem, kaj je učil Aristoteles ali kak drug filozof, temveč o tem, kaj je resnica«. To načelo je bil sicer že skoraj z istimi besedami proglasil pred njim sv. Tomaž Akv., a Durandus ga je po svoji glavi z neko trmo tudi izvajal. Koristil je, ako ne pozitivno, vsaj negativno, s tem, da je silil filozofe na revizijo in novo utemeljevanje starih vprašanj in odgovorov. V teh treh delcih se obravnava težki problem o spoznanju. Durandus je učil proti tomistom, da za spoznanje ni treba ne tako zvanih spoznavnih likov (species), ne dejavnega uma (intellectus agens) in da um naravnost spoznava poedinke. Tu gre za prvo vprašanje. Durandus ga tako rešuje, da um spoznava, čim je predmet prisoten, brez kake determinacije, in brani v drugem delcu to svojo misel v obliki disputacije z mnogimi subtilnimi argumenti iznova proti nekemu neznanцу. V tretjem delcu pa drug bister filozof tedanje dobe, Herveus Natalis (Hervé de Nedelles), dokazuje nasprotno tomistično misel in rešuje Durandove argumente. Delca dajejo dober vpogled v problematiko spoznavnega procesa kakor tudi v metodiko tedanjega razpravljanja, zato je opravil Koch hvaležno delo, da jih je izdal v kritični izdaji. Objavil jih je bil sicer že pred leti, a je medtem našel boljši rokopis, zato je tudi ta izdaja popolnejša. A. U.

Roberti Kilwardby O. Pr. *De natura theologiae*. Ed. Fr. Stegmüller. (Opuscula et textus. Series scholastica fasc. XVII.) Monasterii 1935, Aschendorff.

Robert Kilwardby (o. 1205—1279), profesor teologije v Oxfordu, 1272 nadškof v Cantherburyju, l. 1278 imenovan za kardinala, je znan zlasti po tem, da je l. 1277 obsodil 30 tez, med katerimi je bilo tudi več naukov iz del sv. Tomaža. Tu pa nam podaja prof. Stegmüller odlomek (uvod) iz komentarja k Lombardovim Sentencam, ki nam kaže Roberta kot odličnega teologa (prehajajočega pomislivo iz avguštinizma v aristotelizem). Robert obravnava vprašanje o bistvu teologije, še posebej vprašanje, ali je teologija znanost in v kakšnem smislu je znanost (v dodatku se še vprašuje, ali more kdo in kako resnico sovražiti). Stegmüller je tekst skrbno priredil po dveh rokopisih, ki so jih doslej našli. Obenem pa pod črto kaže na vire, ki jih je Robert rabil. Primerjava očituje zlasti odvisnost od Riharda Fishacre in Aleksandra Haleškega. Delce je prav primerno za seminarske vaje. A. U.

Bosković, P. Dr. *Hyacinthus*, **Relatio artis ad moralitatem**. Gniezno 1935. Str. 15. To je odtisk razprave, ki jo je imel P. Bosković na kongresu za tomistično filozofijo v Poznanju l. 1934. Zastavil si je vprašanje o avtonomiji ali amoralnosti umetnosti. Njegov odgovor je, da je umetnost kot taka avtonomna in amoralna (da je v tem zmislu tudi resnično načelo »l'art pour l'art«), da pa je seveda umetnik kot človek vezan na npravne zakone. Dokaz za prvi del trditve jemlje iz tomistične definicije umetnosti, da je namreč umetnost vprav »umetelnost«, »recta ratio factibilium«, to se pravi, da se pri umetnosti ne vpraša, s kakšnim npravnim namenom umetnik dela, temveč samo kako, ali po pravilih umetelnosti ali ne. Zato je tudi indiferentno, kaj njegovo delo predstavlja, ali ne kaj grdega in nemoralnega, saj umetnik kot umetnik tega ne dela, ampak samo predstavlja. Seveda je pa iz tega viden že tudi drugi del trditve, da je pa umetnik kot človek odgovoren za učinke take umetnine. V umetniku-človeku se morajo z umetelnostjo družiti npravne kreposti, predvsem pametnost, ki je »recta ratio agibilium«, saj je človek dolžan vse svoje delo naravnati na Boga in kot socialno bitje tudi ne sme ničesar učiniti, s čimer bi škodoval npravnosti drugih. Dokazovanje je jasno in neoporečno, če motrimo pri umetniškem delu samo formalno plat: kako. Tako je res motril umetelnost in umetnine za Aristotelom sv. Tomaž. Neka težkoča pa nastane, če se postavimo na stališče, da naj umetnina predstavlja nekaj lepega. Ker P. Bosković sam pravi (str. 14), da ni lepo, kar je nemoralno (zakaj lepo je, pravi, quod visum placet, a umnemu človeku, kar je nemoralno, ne more ugajati), zato delo, ki predstavlja kaj nemoralnega, ne bi bilo popolna umetnina (»opus undequaque perfectum«). Ali ne sledi iz tega, da takšen umetnik, ki izvršuje take »nepopolne umetnine«, ne dosega popolne umetnosti in torej tudi ni popoln umetnik? Vsekako je Boskovičeva razprava vredna premisleka in studija, da bi se ta nelahka vprašanja čim bolj razbistrila. A. U.

Keilbach, dr. Vilim, **Problem religije**, kritičko sistematski osvrt na noviju filozofiju i psihologiju religije. Zagreb 1935. Izd. Hrvatska bogoslovska akademija. (Razprave, zv. 11.) 8°, XII in 98 str.

Studija, ki je ponatis člankov iz Bogoslovske Smotre, se deli v sedem poglavij in sicer: 1. problem religije in katolicizma, 2. spor o predmetu in metodi verstvene filozofije, 3. religije človeštva v luči njihove filozofske problematike, 4. o psihološki strukturi religioznih doživljajev, 5. vloga iracionalnega v religiji, 6. iracionalizem v novejši filozofiji religije, 7. metafizika religije.

1. Mnoštvo religij je za marsikoga pohujšanje in razlog za verski skepticizem, češ, saj so vse vere enako dobre. Pa tudi nasprotna skrajnost je zlo: pozabiti, da se v vseh religijah javlja žeja človeškega srca po Bogu. Je nekaj, kar religije razdvaja, in je nekaj, kar jim je vsem skupno. Filozofija religije si je nareda nalogo, da reši to anti-nomijo.

2. Toda če hočemo točneje opredeliti predmet in metodo verstvene filozofije, zadenemo na težave. Najvažnejši nemški katoliški

delavci na tem področju, Wunderle, Steffes in Straubinger, so edini v tem, da je mogoče z opazovanjem verskega življenja, kakor ga nahajamo v vseh živih in izumrlih religijah, ločiti religiozni pojav od vseh drugih, ga točno opredeliti in filozofsko preizkusiti njegovo upravičenost ter ontološko utemeljenost. Toda B. Rosenmöller v svojem delu *Religionsphilosophie* (1932) odločno ugovarja takemu pojmovanju verstvene filozofije, češ, teolog ne bo nikoli priznal »obče« religije, ki bi naj bila predmet posebni vеди. Religija ni rodni pojrn, ki bi obsegal posamezna verstva kot vrste. En sam nazor zasluži to ime, vsi ostali so krive vere. Pa tudi filozof bo pritegnil teologu. Ako je Bog svobodno osebno bitje, tedaj more edino on določiti, kakšno bodi razmerje ustvarjenih oseb do njega. Zato že filozof pozna razodetje kot možnost ali hipotezo, vé pa tudi, da mu je nadnaravno razodetje kot filozofu nedostopno. Kaj torej preostane kot predmet za filozofijo religije? To, da s svojimi filozofskimi metodami preiskuje, koliko so ali niso verske resnice utemeljene v človeški naravi. — Rosenmöllerjev nazor zelo spominja na Blondelovo filozofijo, debata o predmetu verstvene filozofije pa na kontroverzo o »krščanski« filozofiji.

Studija se bavi s posameznimi Rosenmöllerjevimi tezami in prihaja do zaključka, da nimajo dovolj dokazne moči, da bi radi njih opustili dosedanje pojmovanje verstvene filozofije. Vendar vprašanje še ni dozorelo za končno rešitev. Avtorjevo lastno mnenje je, da ima filozofija religije pred vsem trojno nalogo: poiskati ontološke temelje religioznemu pojavu in ga s tem filozofsko utemeljiti; odgovoriti na vprašanje, odkod množstvo religij; dokazati, da je v sedanjem stanju le ena religija upravičena (str. 19/20).

3. Tri stvari so religiji bistvene: bivanje nadzemeljskega osebnega bitja, bivanje drugih osebnih bitij, ki se zavedajo svoje nepopolnosti, in zavest teh bitij, da so od nadzemeljskega bitja odvisna. Zanimivo je, da imajo vprav primitivne religije večinoma zelo čist pojrn o najvišjem bitju. Zgodovina religije, ki je poleg psihologije religije najvažnejša pomožna veda verstveni filozofiji, nam jasno priča o tem in zavrača evolucionizem. Kar se pa tiče filozofske problematike religije, spoznatnosti božje in razlik med religijami, zadene verstvena filozofija na težave, ki so ji skupne z drugimi vedami, zlasti s spoznavno teorijo. Versko vprašanje je racionalno vprašanje, različne rešitve gredo na rovaš človeške nepopolnosti.

4. Tudi psiholog se uspešno bavi z religioznimi pojavi in nudi važno gradivo verstveni filozofiji. Možen je celo psihološki eksperiment na tem področju, kakor sta sijajno pokazala psihologa K. Girgensohn in njegov učenec W. Gruehn. Njuna raziskovanja so odkrila važno dejstvo, da tvori jedro verskega pojava umski element, iracionalni, čustveni element je drugotnega pomena.

5. Religija je torej bistveno nekaj racionalnega. Toda iracionalnega elementa radi tega ne smemo prezreti. Težnja vsega človeškega bitja po božjem, vse kar spada v področje volje, čustvenosti, vse, kar je nadnaravnega, razodetje, milost, vse to je v nekem smislu iracionalno. Ta pojrn je sploh nejasen in vir nešteti nesoglasij.

6. Od Kanta dalje proglašajo mnogi filozofi verski pojav v celoti za nekaj iracionalnega. Klasik modernega iracionalizma je R. Otto s svojo knjigo *Das Heilige*. Bistvo religioznega pojava, pravi, je čustvene narave. Boga dosežemo s svojiskim »numinoznim« čustvom, ki si ga nato skušamo pojmovno izraziti. Čim popolnejši je spoj med iracionalnim in racionalnim elementom, tim popolnejša je religija.

Drug zastopnik te struje je M. Scheler. Po njegovem mnenju tvori religija svojsko, vase zaključeno področje, ki je popolnoma različno od umskega področja. Religija je nekaj prvotnega, apriornega, od izkustva neodvisnega. Zato tudi ni mogoče religije utemeljiti na kakih dokazih, kakor to skušajo sholastiki. Absolutna bitnost, ki jo dokazuje filozof, ni Bog, ki ga doživlja vernikova ljubezen. — Tudi O. Gründler se prišteva k tej struji, vendar pripisuje on racionalnemu elementu večjo važnost.

7. Kakor se v moderni dobi vrača zanimanje za metafiziko, tako se na religioznem področju umika iracionalizem. Bog je res neskončno vzvišen nad svoje stvarstvo, toda analogija bitja omogoča našemu umu, da ga kljub temu doseže. Ako se bo mlada verstvena filozofija naslonila na moderni tomizem, ki je na tej analogiji zgradil dokaze za bivanje božje, bo njen temelj nerazrušljiv.

Studija, ki je sicer nekoliko nepregledna, dobro uvaja v problematiko verstvene filozofije in v sodobno literaturo. Od domačih avtorjev navaja edino Zimmermanna, ki je napisal knjigi temeljit uvod. — Avtor sodeluje pri reviji *Philosophisches Jahrbuch*, kjer je napovedal o istem predmetu delo z naslovom: *Die Problematik der Religionen* (Dr. W. Keilbach, *Zur Krise der Religionsphilosophie*. *Phil. Jahrb.* 1935, str. 418). J. Janžekovič.

S. Laurentia Brundusio O. Ff. Min. Cap. **Opera omnia**. Vol. III: *Explanatio in Genesim*. Patavii 1935. 4° XXVI in 596 str. Lir 90.

Kot tretji zvezek zbranih del sv. Lavrencija Brindiškega so izdajatelji, kapucini beneške provincije, objavili razlago Geneze, sestavljeno menda v l. 1584—1590. Po edicijski tehniki je novi zvezek na isti višini ko njegovi predniki (prim. BV 1933, 205—211; 1934, 178).

Sv. Lavrencij je bil za razlago sv. pisma izredno usposobljen. Poleg drugega je znal orientalne jezike tako dobro, da je Judom celo v hebrejščini pridigoval. Z razlago Gn je prišel le do 11. poglavja, s katerim se konča svetopisemsko poročilo o prazgodovini človeštva. To je seve malo v primeri z obsegom razlage (565 str.), umljivo pa je, če pogledamo, kaj vse je brindiški svetnik v komentarju obdeloval. Na prvih 52 straneh je hermenevtična razprava, potem na str. 53—109 modrovanje o postanku sveta, kjer L. zavrača napačne filozofske trditve. Šele na 111. strani pride do eksegeze prvega stavka v sv. pismu. Pa se zopet ob vsaki priliki spušča v daljša ali krajša razmotrivanja. Ob raznih verzih ima kar cele dogmatične ali moralne ali modroslovne traktate, kakor se je svoj čas ves teološki študij sukal okoli razlage sv. pisma. Citira pa poleg latinskega teksta hebrejski, grški, aramejski, sirski tekst. Pri grških

tekstih navaja včasih tudi Akvila, Teodotona in Simaha, opozarjajoč na razlike v tekstu, ne da bi se bavil s tekstno kritiko. Pač pa se veliko ozira na filozofska mnenja in eksegezo prejšnjih vekov, ki jih kritično presoja.

Moderna eksegeza pri tem seve ne pride na svoj račun. Za eksegeta pa je jako poučno, da vidi, kakšna je bila eksegeza v 16. stol. Tako L. n. pr. pravi, da je bila luč prvega dne *substantia lucida, natura coelestis, ex praeiacenti materia facta*; če je Bog odtegnil to luč, je bila tema. Tu in tam so netočnosti. Tako trdi n. pr., da pravi hebrejski tekst, da je Noetova ladja obstala »super montes Armeniae Ararath«, v resnici ima hebrejski tekst samo *montes Ararath*. Zajemljivo je, kako rešuje nasprotje pri vranu, ki ga je Noe spustil po potopu iz ladje. Klementinska vulgata ima: »qui egrediebatur et non revertebatur«; tako tudi LXX; hebr. tekst pa pravi: »ta je letal ven in nazaj.« Lavrencij prevaja hebr. tekst takole: »qui egressus est egrediendo et redeundo.« Nova kritična vulgata, ki jo izdajejo benediktinci, ima za pristni Hieronimov tekst: »qui egrediebatur et revertebatur«; izpustili so torej »non«. Naš avtor pa pravi, da je v klementinski vulgati in v hebr. tekstu isti smisel, češ da je vran izšel in se ni več vrnil v ladjo k Noetu, ampak se je vračal »eundo et redeundo« k ladji in bil vedno pri ladji, obletavajoč jo.

V knjigi je par primerov Lavrencijevih rokopisov, ki so težko čitljivi. Beneški kapucini so imeli veliko dela z natančnim prepisovanjem, s pregledovanjem citatov in z navajanjem posnetkov vsebine ob robu. Vsa čast taki izdaji!

M. Slavič.

Žunkovič Davorin, *Moses, der verwegenste Stratege der Kriegsgeschichte* militärisch gewürdigt. Maribor, 1934. 8°, 16 str. in 1 zemljevid.

G. Žunkovič si predstavlja prehod Izraelcev skozi Rdeče morje med jezerom Timsah in Grenkimi jezeri, pa ne tako, kakor mislijo nekateri, da bi bilo nekdanje do tu segalo Rdeče morje, ampak kar po suhem. Prehod čez vodo pa prenese 3—4 km proti zahodu od te črte, na nilski ali faraonski kanal. Ta kanal mu je 20 m širok. Prehod se je izvršil po Žunkoviču takole. Na severni strani kanala je Mozes ustavil vodo z zapornico, tako da je voda »stala ko zid«. Pri tej zapornici je postavil zanesljivo stražo. Potem je odprl na jugu zapornico, da je voda iz kanala odtekla v Grenka jezera. Kanalsko strugo je hitro posušil ter napravil privoz in odvoz za svoje vozove (Zu- und Ausfahrtsrampen) ter prišel čez izsušeni kanal na drugo stran. Egipčani so drveli po privozu in odvozu (unter Ausnützung der zurückgelassenen Zu- und Abfahrtsrampen) za Izraelci. Izraelska straža jih je vrgla nazaj proti kanalu, med tem pa je straža pri severni zapornici to zapornico dvignila, da je voda kakor hudournik drla po kanalu proti jugu ter potopila Egipčane v kanalu.

Kanalsko teorijo — seve v drugačni obliki — so že prej učili drugi, dasi redki strokovnjaki, n. pr. O. Eißfeldt ali D. C. Davies. Kakor ti niso mogli dokazati verjetnosti te teorije, tako se je to g. Žunkoviču še manj posrečilo. Povrh ni nikakor razvidno, zakaj bi bil Mozes tako drzen strateg, če je operiral z zapornicami in privozi in odvozi.

Tako preprosto se prehod ne dá razložiti. Prehod je bil ali pri Suezu ali severno od njega pri Grenkih jezerih ali jezeru Timsah, če je takrat Rdeče morje segalo tako daleč. Novejša raziskovanja (Mallon, Clédat, Bourdon, Heinisch) govoré za to, da je bil prehod na južni strani Grenkih jezer.

Pri tej razlagi se seve lahko varuje čudežni značaj, ki ga sv. pismo vsekako poudarja. Ta čudežni značaj pa ne izključuje naravnih sredstev (n. pr. vetra), ki se jih je Bog posluževal. Saj se pravi v 2 Moz 14, 21: »Tedaj je iztegnil Mozes svojo roko nad morje in Gospod je gnal morje z močnim vzhodnim vetrom celo noč nazaj in posušil morje, tako da so se vode razdelile« (po hebr. izvirniku).

M. Slavič.

Kortleitner Fr. Xav., O. Praem., **Quo tempore codex sacerdotialis exstiterit.** (Commentationes biblicae X.) Oeniponte, 1935, Rauch, 8°, VIII in 95 str. RM 3.—

V času nemškega narodnega socializma, ki s svojim antisemitizmom napada in odklanja sv. pismo stare zaveze, je navedena knjiga jako aktualna. Marljivi Kortleitner je tokrat vzel v obrambo duhovniški kodeks (Priesterkodex). Destruktivna kritika Wellhausenove šole uči, da je ta del pentatevha nastal šele l. 445 ali 444 pred Kr. Če bi bilo to res, je seve na glavo postavljen ves pentatevh. Datanje teh zakonov v Mozesovo dobo, bi bila le »pia fraus« ali »Die große Täuschung«, kakor je to imenoval Friderik Delitzsch v svojih dveh knjigah s tem naslovom (1920/21). Zato je ta knjižica dobro došla, ker se z njo ruši Wellhausenova podmena o postanku pentatevha.

Avtor je v lepi, pregledni obliki podal dokaze, da je ta duhovniški kodeks ali levitski del pentatevha že prej eksistiral. V ta namen je zbral veliko literature in misli, ki jih je v njej našel, ter jih podal v tekstu ali pod črto na prikupljiv način. Kdor se hoče hitro poučiti, na kakšne razloge se opira negativna kritika in kakšni razlogi stoje proti njej, bo našel v Kortleitnerjevi knjižici obilne in zanesljive podatke, ki ga bodo potrdili v tradicionalnem naziranju o postanku pentatevha.

M. Slavič.

Koch Ludwig S. J., **Jesuiten-Lexikon.** Die Gesellschaft Jesu einst und jetzt. 1934. Verlag der Bonifacius-Druckerei G. m. b. H., Paderborn. Leks. 8°, VI str. in 1878 stolpcev.

»Knjiga ni niti slavnosten spis niti apologija,« pravi uvod. Izdajatelj, ki je obenem pisatelj pretežne večine člankov, je hotel na kratko in v pregledni leksikalni obliki pokazati »zgodovino, ustroj, bistvene poteze in najvažnejše predstavitelje jezuitskega reda ter različne strani, s katerih ga motrijo in z vsemi mogočimi dogajanjem vežejo«, zlasti, ker »še zmeraj, tudi med izobraženci, krožijo čisto nejasne, spačene in deloma napačne predstave«. Knjiga jezuita o jezuitih noče biti sodnik v lastni zadevi, marveč le resna priča, ki želi biti zaslišana. »Kakor za vsako osebnost velja, da sama najbolje vé, kaj je in kaj v sebi nosi, tako bo tudi občestvo, skozi stoletja preizkušeno, kakršno je jezuitski red, moglo iz svoje zavesti najlaglje dati račun o preteklosti in sedanjosti, zmislu in bistvu, bajki in resnici svoje zgodovine in svojih udov.« Pri izbiranju osebnih imen za leksikon je odločevala verjetnost, da jih bodo bravci v tem leksikonu iskali. V knjigi ni »strokovno učenih razprav o bogoslovnih, modroslovnih, literarnih, zgodovinskih, vzgojeslovnih, asketičnih in drugih poljih«; pisatelj je marveč hotel, kjer je bila priložnost, samo »doognati

zgodovinske odnose jezuitov do teh strok in jih v splošnih obrisih pokazati; ker se je moral omejevati, se je zlasti oziral na območje nemškega jezika.

Nalašč sem leksikon označil z besedami iz uvoda, ki obetajo mnogo. Ko sem začel listati po debeli knjigi in se ustavil zdaj pri tem, zdaj pri onem članku, knjiga mojega pričakovanja ni razočarala. Pisatelj trezno in stvarno poroča, ne olepšava, priznava napake, zavrača krive obdolžitve, pojasnjuje nesporazumljenja, po virih in najboljših literarnih pripomočkih doganja resnico, opozarja na posebne časovne in krajevne okoliščine, ki se pri presojanju kakšnega dejanja ali dogodka ne smejo prezreti, zaslug in velikih del ne pretirava. O tem se lahko vsak prepriča, kdor prebere n. pr. članke: Aberglaube, Abhängigkeit von den Oberen, Adel, Armut, Ascese des Jesuitenordens, Aufhebung der Gesellschaft Jesu, Bartholomäusnacht, Beichtgeheimnis, Bellarmin, Betrachtung, Brief des hl. Ignatius über die Tugend des Gehorsams, Denunziation, Dominus ac Redemptor, Doppelgesicht des Jesuitenordens, Einkünfte des Jesuitenordens, Erbschleicherei, Erziehung, Exerzitien, Exerzitienbüchlein, Fälschungen, Freimaurerei, Geldgeschäfte, Gnadenlehre, Handelsgeschäfte, Hoensbroech Paul, Hofbeichtväter, Ignatius v. Loyola, Jesuitenmoral, Kadavergehorsam, Kasuistik, Klemens XIV, Konstitutionen der Ges. Jesu, Kulturfeindlichkeit, La Valette, Laxismus, Monita secreta, Noviziat, Politik, Pombal, Probabilismus, Reduktionen, Ricci Lor., Stolz, Studienordnung der Ges. Jesu, Taxil Leo, Theater, Tyrannenmord, Vermögen des Jesuitenordens, Zweck heiligt die Mittel. To je nekaj člankov, iz katerih se vsakdo lahko prepriča, da je zgoraj izrečena pohvala upravičena.

P. Ludovik Koch je opravil ogromno delo, ko je večino člankov sam napisal; samó okoli 40 jih nosi podpise njegovih redovnih sbratov.

Gotovo je v tako obsežni knjigi ostala tu pa tam kakšna netočnost. Tako stoji v članku o Gabrielu Gruberju, da ima zasluge »um die Regulierung der Save u. die Trockenlegung der Sümpfe« (stolp. 738), ko gre v resnici za Ljubljano (Gruberjev kanal) in Ljubljansko barje. — V pregledu »Glasnikov presv. Srca Jezusovega« (stolp. 797/798), ki jih jezuiti izdajajo, stoji pri hrvatskem »Glasniku«, da je slovenski in ustan. 1902, pri slovenskem pa, da je hrvatski in ustan. 1892. — P. Nikolaj Prümml ni bil nikoli rektor Germanika (stolp. 1482), marveč spiritual v tem zavodu.

F. K. Lukman.

Dictionnaire de Spiritualité publié sous la direction de Marcel Viller, S. J., assisté de F. Cavallera et J. de Guibert, S. J. Fascicule IV: Ascèse, Ascétisme (suite) — Basile (saint). 4e, col. 961—1280. — Fascicule V: Basile — Bibliothèques. 4e, 1281—1600. Paris 1935, G. Beauchesne et ses Fils, éditeurs.

Pomlad 1935 je prinesla 4., jesen pa 5. snopič te velike ascetične in mistične enciklopedije (o prejšnjih snopičih BV 1933, 118/19, 296 in 1934, 296). Čitatelja takoj potegne nase nadaljevanje članka o ascezi (st. 961—1010): asceza v knjigah stare in nove zaveze, asceza v patristični dobi (M. Viller in M. Olphe-Galliard), v srednjem

in novem veku in zanimiva karakteristika sedanjega stanja (J. de Guibert), teološka vprašanja (J. de Guibert) in psihologija asceze (A. Willwoll). V članku *Ascétique* (théologie a.) razpravlja J. de Guibert o bogoslovnem nauku o ascezi kot posebni bogoslovni disciplini in o odnosu ascetike do mistike, do moralnega in pastoralnega bogoslovja. Izmed ostalih doktrinalnih člankov omenim: *Aspirations* (povzdigovanje duha k Bogu z deji volje, zdihljaji, živim hrepenenjem; E. Vansteenbergh); *Attaches imparfaites* (neurejena nagnjenja; A. Saudereau); *Attention* (pazljivost v najširšem pomenu; posebno dobra je psihologična analiza; R. Vernay); *Attributs divins* (premišljevanje božjih lastnosti; P. Pourrat; pisatelji molitvenikov bi našli v tem dolgem članku [st. 1078—1098] marsikak koristen migljaj); *Avent* (o duhu adventa; Dom Lefebvre); *Aveuglement spirituel* (duhovna slepota; A. Legrand); *Baptême* (E. Delaye); (*Commemoration du Baptême* (obnovitev krsta, oz. krstne obljube; R. Daeschler). — O pobožnih in redovnih družbah razpravljajo članki: *Association pieuses* (zgodovina, cerkvena zakonodaja, duhovne koristi; E. Jombart); *Association pour la sanctification du clergé* (duhovniške družbe s skupnim življenjem, družbe z obljubami, družbe brez skupnega življenja in obljub; članek se ozira samo na francoske razmere; A. Brou); *Barnabites* (M. Testi). — Večji zgodovinski članki so: *Autobiographies spirituelles* (zelo poučen članek, segajoč od Pavlovih govorov o sebi [Apd 24, 3—21 in 26, 9—20] do naših dni; F. Vernet); *Ave Maria* (H. Thurston); *Athanase* (cerkveni učitelj A. Aleksandrijski; G. Bardy); *Athanase l'Athonite* (ustanovitelj velike lavre na Athosu v 10. stoletju; R. Janin); *Augustin* (duhovni razvoj, nauk o duhovnem življenju [odlična je razprava o kontemplaciji], pospeševanje meništva in navodila zanje; Ch. Boyer); *Balthazar de Sainte-Catherine de Sienne* (zadnji potomec Macchiavellijeve rodovine, odličen predstavnik karmeličanske šole v 17. stol.; Gabriel de Sainte-Marie-Madeleine); *Barsanuphe* (izkušen duhovni mož v 5./6. stol. v južni Palestini, doma iz Egipta; I. Hausherr); *Basile* (članek sega v 5. snopič).

Abecedni red je takó nanesel, da so v 5. snopiču samó trije važnejši doktrinarni članki: *Béatitude* (J. de Blic); *Béatitudes* (evangeljski blagri; D. Buzy) in *Bénédictions* (A. Molien); pač pa je lepo število daljših zgodovinskih in življenjepisnih. Najvažnejši so: *Bède le Vénéralé* (F. Vernet); *Béghardes hétérodoxes* (F. Vernet); *Béguins*, *Béguines*, *Béguinages* (J. van Mierlo); *Benoit* (saint) et *Bénédictins* (1371—1448; P. de Puniet, M. Mähler); *Benoit de Canfeld* (kapucin; C. de Nant); *Bernard* (saint) de *Clairvaux* (Ans. le Bail); *Bernardin de Sienne* (J. Heerlinckx); *Berulle* (početnik francoske asket. šole, duhovni učitelj sv. Vincenca Pavelskega, Janeza Eudesa, bl. Ludovika Grignona de Monfort; A. Molien).

Priporočil bi sodalitetam v ljubljanski škofiji in tretjeredniškim skupinam duhovnikov v lavantinski, naj si za svoje knjižnice nabavijo to odlično enciklopedijo, ko mlajši gospodje lahko čitajo francosko. Cena je zelo zmerna, 20 franc. frankov za snopič; snopiči izhajajo v presledkih po 6—9 mesecev.

F. K. Lukman.

Plöchl, *Das Eherecht des Magisters Gratianus*. (Wiener Staats- und Rechtswissenschaftliche Studien, hsgg. in Verbindung mit Hans Mayer u. Adolf Merkl von Hans Kelsen, Bd. XXIV.) 80, 113 str. Leipzig u. Wien 1935.

O pravu v Gratianovem dekretu se je že mnogo pisalo; tudi z Gratianovim zakonskim pravom, ki je obseženo po veliki večini v C. 27—36, so se že mnogi pečali. Kljub temu pričujoča študija, ki nam podaja v strnjeni celoti pregled zakonskega prava v Gratianovem dekretu, nikakor ni odveč. V prvem delu (str. 11—30) so nanizani kratki podatki o Gratianu, o njegovem delu in metodi; v drugem, daljšem delu (str. 31—113) pa je v štirih poglavjih razloženo Gratianovo zakonsko pravo. Avtor ni imel namena, obširno popisati to pravo; v uvodu sam omenja, da je n. pr. Freisen (Gesch. des kan. Eherechts, 1888) obširneje opisal Gratianovo zakonsko pravo ko ta monografija. Pač pa si je postavil pisec za nalogo, da kritično presodi razna sporna vprašanja iz tega prava. Avtor naglaša najprej veliko vlogo, ki jo je imelo vprašanje o zakonu Marije z Jožefom za srednjeveška razmotrivanja o zakonu. Bil je takrat ta zakon »Prüfstein aller eherechtlichen Auseinandersetzungen«, kot pravi Freisen. Po Plöchlu velja isto tudi za Gratianovo učenje o zakonu. Zakon Marije z Jožefom mu je izhodišče za pravna razmotrivanja o bistvu, naravi in učinkih zakona, ne pa, kakor so nekateri menili, le »casus«, ki ga je težko spravil v sklad s svojo teorijo. Kot curiosum bodi omenjeno, da tolmači Gratian za sv. Ambrožem nalogo, skrbeti za Mater božjo, ki jo je sv. Janez prejel od Kristusa, kot zakonsko razmerje. Marijin zakon, kakor je bilo že omenjeno, je bil tedanjim teologom za izhodišče in za exemplum krščanskega zakona. Zakon, ki še ni dovršen s spolno združitvijo, je razvezljiv, so učili. Primer za ta nauk je našel Gratian na Marijinem zakonu. Gratian namreč predpostavljala, da je ob Kristusovi smrti sv. Jožef še živel. Ker je pod Gospodovim križem Marija po Gratianu sklenila zakon s sv. Janezom, je torej moral biti njen zakon s sv. Jožefom razvezan. To pa je mogel biti, ker je ostal neizvršen. Da je mogel Gratian razložiti vprašanja, ki so se tikala Marijinega zakona, je moral v skladu z rimskim pravom postaviti bistvo zakona v zakonsko privolitev. Drugo, kar poudarja avtor, je to, da je treba paziti pri Gratianu na pomen izrazov sponsa in coniunx. Gratian prideva oba izraza Mariji. Nekateri so zato učili, da je Gratianu zaroka in poroka isto, drugi pa nasprotno, da nevesta postane žena šele s prvo spolno združitvijo. Plöchl razlaga izraza tako, da pomeni sponsa zaročenko, nevesto in novoporočeno ženo pred prvo spolno združitvijo, coniunx pa da zaznamuje poročeno ženo sploh, posebej pa ženo po prvi združitvi z možem. S tem razlikovanjem se v zvezi z vprašanjem o zakonu Marije z Jožefom dá rešiti vprašanje, kakšno vlogo ima po Gratianovem učenju prva spolna združitvev zakoncev za pojem zakona. O tej zadevi sta se, kakor je znano, prepirali pariška in bolognska šola. Gratiana so po pomoti prištevali med pripadnike teorije »copulae«. V nadaljnjem opisuje avtor razne oblike zakona, zakonske zadržke in učinke zakona. Težka in manj jasna

mesta v dekretu skuša vedno osvetliti v okviru tedanje teologije. Najvažnejši sta v spisu zgoraj omenjeni ugotovitvi, a tudi sicer pisatelj v prepornih vprašanih pogosto pove svoje mnenje, zlasti proti Freisenu.

Al. Odar.

Potočnik, dr. Ciril, **Sveti red**. Pouk za ordinande. Samozaložba. Tisk Misijonske tiskarne. Domžale-Groblje. 8°, 48 str.

Semeniški spiritual dr. Potočnik je iz pastoralnega bogoslovja, cerkvenega prava ter liturgike v tej knjigi zbral one stvari, ki jih morajo vedeti ordinandi, preden gredo pred oltar k mašniškemu posvečenju. To so pred vsem vprašanja o poklicu, potem kánoni o iregularnostih in zadržkih, o dolžnostih in pravicah klerikov, pa liturgični obredi posvečevanja. Za kandidate najvažnejše vprašanje je poklic v mašniški stan. Avtor se je tega zavedal in je zato vprav to vprašanje posebno skrbno in nadrobno obdelal. Pri obredih je nakratko posnel početek in razvoj posameznih redov ter potek sedaj veljavnih običajev. Za druge stvari našteva zadevne kánone s kratko razlago. — Ordinandi bodo pisatelju brez dvoma hvaležni za priročno knjižico. Pa tudi duhovniki v dušnem pastirstvu bodo s pridom brali, kar so nekajdaj premišljevali v dnevih priprave na mašniško posvečenje. To in ono stvar bi mogel kdo porabiti tudi za kak referat pri duhovniških konferencah, n. pr. tisto o duhovniški obleki na str. 17—19.

Na str. 25, v. 5, se bere: »Kako se je včasih delil ostiariat, o tem nimamo nikakih poročil.« K temu je pripomniti: »Statuta ecclesiae antiqua« nam pričajo, da so v Galiji že v 6. stol. delili nižje redove podobno kakor sedaj. Vprav o ostiariatu velé »Statuta« (can. 9): Ostiariju izroči škof ključé in mu govori: »Sic age, quasi redditurus Deo rationem pro his rebus, quae istis clavibus recluduntur.« Torej tako, kakor sedaj. — Na str. 39 piše avtor: V smrtni nevarnosti bi absolutio complicitis bila »veljavna vedno, dopustna pa le tedaj, ako bi ne bilo zraven drugega duhovnika«. Dodati je treba iz kánona 2367, § 1: absolutio complicitis je v smrtni nevarnosti dopustna tudi tedaj, kadar je navzoč drug mašnik, ki pa umirajočega ne more izpovedati brez hudega osramočenja in pohujšanja; ali če se umirajoči drugemu mašniku noče izpovedati.

F. U.

Opeka, dr. Mihael, **Drobcí**. Dva in šestdeset petminutnih govorov. V Ljubljani 1935, Jugoslov. knjigarna. 8°, 144 str. Din 24.—; vez. Din 32.—.

Že nekaj let je v ljubljanski stolnici pri nedeljski in prazniški maši ob poldvanajstih prav kratka pridiga. Vrsto takšnih petminutnih govorov podaja kanonik O. v pričujoči knjižici. Po večini so drobcí, oddrobljeni od njegovih večjih govorov. V zbirki je poleg 18 zase stoječih govorov sedem ciklov, med katerimi je zadnji, evharistični, najširši. Zdi se mi, da je govornik ustvaril naravnost vzor, kakšna bodi »petminutna« pridiga, da doseže namen.

Lkn.

RAZNO.

RIMSKA PRELATURA.

(Nadaljevanje in konec.)

6. Palatinski prelati. — Pridevek palatinski gre tistim funkcionarjem, ki imajo radi službe, ki je v tesni zvezi s papeškim dvorom, stanovanje v papeški palači. So to palatinski kardinali in palatinski prelati v ožjem pomenu besede in pa pravi tajni komorniki.

I. Palatinski kardinali so bili poprej štirje, namreč kardinal prodatarius ali datarius, kardinal državni tajnik, kardinal secretarius brevium in kardinal a secretis super libellis (segretario de' memoriali). Kardinal datarius je vodil datarijo, papeški urad za milosti in dispense. Več stoletij (do leta 1798) je prihajal kardinal datar vsak dan »summo mane« v avdienco k papežu in mu predložil podelitev kakšne milosti ali dispenzo in je tako papež začel dan »benefaciendo«⁶⁷. Kardinal secretarius brevium je načeloval od leta 1775 pisarni, ki je izdelovala brevija⁶⁸; kardinal a secretis super libellis pa pisarno, ki je sprejemala prošnje. Danes sta samo dva palatinska kardinala: kardinal datar, ki pa je izgubil veliko svoje prejšnje oblasti⁶⁹, in kardinal državni tajnik, ki je po ugledu prvi med kardinali.

II. Pravi palatinski prelati so štirje:

a) Praefectus Palatii Apostolici (maggiordomo di Sua Santità). On je poglavar vsega papeškega dvora, izvzemši kardinala. Upravlja tudi papeške palače. Nekdaj je opravljal to službo vicedominus vsaj od srede 6. do 11. stol.⁷⁰, pozneje camerarius⁷¹, od srede 15. stol. pa magister domus pontificiae⁷². Spada med prelate di fiocchetti; ima naslov ekscelece.

b) Praefectus Cubiculi Secreti Pontificis (maestro di camera) je šef tako zvane anticamera pontificia, ki je dvojna: laiška (laicale) in kleriška (ecclesiastica). Posreduje avdienco pri papežu. V prejšnjih časih je vršil njegovo funkcijo secundicerius⁷³. Gre mu naslov ekscelece.

c) Auditor Ssmi Domini Nostri Papae (uditore di Sua Santità). Mesto se da ugotoviti do Pavla II (1464—1471)⁷⁴. Ta funkcionar je imel važne naloge. V papeževem imenu je vršil funkcijo kasacijskega sodnika za civilne in kazenske zadeve; bil je papežev »jurist, teolog in svetovalec« in tajnik kardinalske komisije za imenovanje škofov⁷⁵. Danes vrše te funkcije drugi organi.

⁶⁷ D Th C III/2, 1947.

⁶⁸ D Th C III/2, 1948.

⁶⁹ Cfr. can. 261.

⁷⁰ Hinschius, o. c. I, 384.

⁷¹ Hinschius, o. c. I, 406, drugače D Th C III/2, 1951.

⁷² D Th C III/2, 1951.

⁷³ D Th C III/2, 1952.

⁷⁴ D Th C III/2, 1954.

⁷⁵ Bangen, o. c. 85—86.

č) *Magister S. P. A.* (maestro del Sacro Palazzo Apostolico). Ta funkcionar je tako zvan papežev teolog. Paziti mora, da so knjige, ki se tiskajo v Rimu, neoporečne *quoad fidem*. Cenzurira tudi govore, ki se govorijo pred papežem. Dalje je konzultor pri več kongregacijah. Njegovo mesto sega v začetek 13. stoletja. Prvi magister je bil sv. Dominik; ves čas do danes so ohranili to službo zase dominikanci. V prejšnjih časih je bil magister tudi pridigar papeškega dvora. Kalikst III. mu je dal leta 1456 pravico, da je na mestu opozoril govornika, ki je pred papežem govoril kaj nekorektnega. Pod kaznijo izobčenja je bilo prepovedano govoriti pred papežem, ako ni teksta magister odobril. Imel je pravico, avtoritativno odgovarjati na predložena teološka vprašanja⁷⁶.

III. K palatinski prelaturi spadajo tudi pravi tajni komorniki (*cubicularii intimi summi pontificis participantes; camerieri segreti partecipanti*). Teh komorniških mest je 9; prvih pet je sličnih prelatskim mestom (*assimilati*), ostala so pa redne dvorne službe pri papežu (*servitia ordinaria*). Pravi tajni komorniki so:

a) *Eleemosynarius secretus* (elemosiniere segreto). Je predstojnik urada na papeškem dvoru, ki razdeljuje miloščino in podeljuje podpore različnim dobrodelnim zavodom. Prvotno je to službo, ki se je na papeškem dvoru zelo zgodaj pojavila, opravljal diakon; od 13. stoletja se *eleemosynarius* našteva med papeževimi *familiares*. Je redno nadškof⁷⁷.

b) *Pro litteris in forma brevi ad principes secretarius* (segretario dei Brevi ai principi). Vodi poseben urad, ki se imenuje *secretaria brevium ad principes* (kan. 264). Ta urad je ločil papež Inocenc XI. leta 1678 od splošne *secretaria brevium*⁷⁸, ki je bila ustanovljena ob koncu 15. stoletja z namenom, da bi se razbremenila *cancellaria apostolica*⁷⁹. V uradu so še pomočnik (*aiutante di studio*), arhivar in dva pisarja. *Secretarius* sestavlja tudi papeške latinske alokucije in papeške akte⁸⁰.

c) *Notarum arcanarum S. P. secretarius vulgo cifrarum secretarius* (segretario della cifra). Od začetka 19. stoletja je združena s tem mestom tudi služba substituta v državnem tajništvu, ki vodi oddelek za redne posle⁸¹. *Cifrarum notarius* se je imenoval tudi ciferator, *silentarius* ali preprosto *notarius*. Neki Johannes ciferator se omenja že za Pavla II. (1460). Tajnopis (cifra, chiffre) se je v rimski kuriji uvedel že v 14. stoletju⁸². Imenovani funkcionar z naslovom ekscelece vodi korespondenco z nunciji.

č) *Regens datariae* (reggente della dataria). Apostolska datarija spada med urade, *officia curiae romanae*. Njena kompetenca je bila v zgodovini zelo obširna, danes pa je v kan. 261 precej

⁷⁶ D Th C III/2, 1954—1957; Hinschius, o. c. I, 492.

⁷⁷ D Th C III/2, 1957—1958.

⁷⁸ Hilling, o. c. 145.

⁷⁹ Hinschius, o. c. I, 446.

⁸⁰ D Th C III/2, 1958—1959.

⁸¹ D Th C III/2, 1959.

⁸² D Th C III/2, 1937.

okrnjena⁸³. Datarijo vodi kardinal »datarius Sanctae Romanae Ecclesiae«; prvi uradnik v datariji pa je regens datariae, ki se je poprej imenoval subdatarius. Poleg njega je v uradu še 7 uradnikov, ki imajo naslov *officiales*, in 2 »teologi per la revisione dei concorsi«⁸⁴.

d) *Litterarum latinarum scriba seu secretarius* (segretario delle lettere latine). On vodi urad, ki se imenuje *secretaria epistolarum latinarum* (kan. 264); prim. zgoraj pod b) *secretaria brevium ad principes*. Poleg njega so v uradu še pomočnik (ajutante di studio), arhivar in dva pisarja.

Da spadajo uradniki pod b) do d) med prave tajne komornike, si moremo razložiti, če pomislimo, da so se omenjeni uradi, ki so med najstarejšimi rimskimi uradi, razvili vzporedno z dvorom oziroma nekateri celo na dvoru.

Dalje so še štiri komorniška mesta za redno službo pri papežu:

e) *Pincerna* (coppiere). To je papežev dvorni točaj.

f) *Nuntius* (segretario di ambasciate). V papeževem imenu pozdravlja suverene in jih spremlja k papežu v avdienco; izroča jim tudi različna papeževa darila (agnus Dei; svečo; palmo in drugo)⁸⁵.

g) *Vestiarius* (guardaroba). Teža komornika smo srečali že pri zgodovinskem orisu.

h) *Sacrista* (praefectus sacrae apostolice). V *Annuario pontificio* za l. 1934 se navaja ta papeški zakristan in župnik za Vatikan na tem mestu. Včasih je bil na tem mestu drug komornik, ki ni imel točnega imena in je bil določen za posamezne zaupne posle⁸⁶. *Sacrista* je že zelo star funkcionar na papeškem dvoru. Od 13. stoletja dalje pripada to mesto avguštinskim eremitom⁸⁷. V novejšem času je *sacrista* tudi papežev vikar za Vatikansko mesto.

7. *Praelati a flocculis* (prelati di fiocchetti). Tako se imenujejo štirje najodličnejši prelati. Ime prihaja odtod, ker so imeli pravico okrasiti opremo pri konjih, vpreženih v voz, s temnimi čopi (fiocchetti); vrh tega so smeli v roketu hoditi po Rimu⁸⁸ in so uživali razne druge privilegije⁸⁹. Taki prelati so:

a) *Vice-camerarius S. Romanae Ecclesiae* (vice-camerlengo di S. Romana Chiesa). *Camera apostolica* ima po do-

⁸³ Pr. zgoraj o kardinalu datariju.

⁸⁴ *Annuario pontificio* za l. 1934.

⁸⁵ D Th C III/2, 1960.

⁸⁶ D Th C III/2, 1960.

⁸⁷ D Th C III/2, 1960.

⁸⁸ Dekret ceremonialne kongregacije z dne 22. novembra 1742 (ponatisnjen pri B a n g e n u, o. c. 464—465) določa: »Nulli Praelatorum cujusvis Ordinis aut Collegii fuerit, qui Rochetti praerogativa potitur, imposterum liceat eodem induto per Urbem incedere. Cum hoc gestare unice ex Summorum Pontificum munificentia una cum lemniscis nigris ad Equos proprii Currus appensis praecipuorum suorum officiorum ratione ac praestantia permissum sit almae Urbis Gubernatori Vice-Camerario, Generalibus Rev. Camerae Apostolicae Auditori ac Thesaurario; nec non utriusque Sac. Palatii Apostolice Praefecto, atque insuper ob distincti habitus accessionem, Mozzettae scilicet a Sa. Mem. Benedicto XIII, quatuor Patriarchis, Constantinopolitano videlicet, Alexandrino et Hierosolimitano concessae, dum Manteletto ac praefata Mozzetta ornati processerint.«

⁸⁹ Cfr. D Th C III/2, 1949.

ločbi kan. 262 skrbeti za »bona ac iura temporalia Sanctae Sedis, quo tempore praesertim haec vacua habetur«. Od konca 11. stoletja je bil na čelu papeške zakladnice (camera thesauraria) camera-rius bodisi, da je nasledoval starega arhidiakona ali vestiarija ali vicedomina ali arkarija oziroma saccellarija⁹⁰, ali pa je bil uveden po zgledu germanskega kraljevskega dvora⁹¹. Camerarius je dobil s časom velike kompetence; upravljal ni samo financ, temveč je izvrševal tudi obširno civilno in kazensko sodstvo, upravljal cerkveno državo in vodil vso začasno upravo v dobi, ko je bil apostolski sedež izprazen. Camerarius je bil kardinal (vsaj od 15. stoletja dalje) in se je navadno imenoval italijansko kardinal camerlengo. Tudi danes vodi še apostolsko kamero »Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalis Camerarius«. Njegova pristojnost kakor tudi pristojnost kamere sta napram onima iz prejšnjih dob zelo zmanjšani. Apostolski kameri je bilo že od nekdaj dodeljenih za uradnike več klerikov, ki so se imenovali clerici camerae. Med temi so dobili samostojne delokroge vicecamerarius, thesaurarius in auditor camerae, ki so vsi postali zelo odlični rimski prelati. Vicecamerarius, italijansko vicecamerlengo je bil namestnik kamerarija; obenem je večkrat vršil tudi posle gubernatorja rimskega mesta. Od 17. stoletja dalje pa je bilo gubernatorsko mesto redno združeno s službo vicekamerlenga, ki se je zato tudi imenoval gubernator urbis⁹². Danes je zgolj častno mesto⁹³.

b) Auditor generalis Rev. Camerae Apostolicae (Uditore generale della R. C. A.). Ta funkcionar, ki se omenja že koncem 13. stoletja⁹⁴, je izvrševal sodno oblast v stvareh, za katere je bila pristojna kamera oziroma kardinal kamerlengo; dalje je bil redni izvrševalec apostolskih pisem (litterae apostolicae) in pa sodnik v sporih, ki so jih imeli nastavljeni v kuriji (odtod naziv pater curialium)⁹⁵. Danes nima gen. avditor nikake jurisdikcije.

c) Thesaurarius generalis R. C. A. (Tesoriere generale della Rev. Camera Apostolica). Omenja se že v 14. stol. kot zakladničar in blagajnik⁹⁶; pozneje so se njegove kompetence v fiskalnih zadevah povečale; v 19. stol. je bil papežev finančni minister⁹⁷.

č) Praefectus palatii apostolici (maggiordomo di Sua Santità). O tem prelatu je bil že zgoraj govor.

8. Prelati assesorji in sekretarji kongregacij. — Po konstituciji Ad incrementum decoris gre v rimski prelaturi prvo mesto za prelati di fiocchi assesorjem in sekretarjem kongregacij⁹⁸. Ne tvorijo pa ti

⁹⁰ Hilling, o. c. 143.

⁹¹ O teh teorijah gl. Hinschius, o. c. I, 405—408.

⁹² Hinschius, o. c. I, 410—411; D-Th C III/2, 1949.

⁹³ D-Th C III/2, 1963.

⁹⁴ Hinschius, o. c. I, 410.

⁹⁵ Bangen, o. c. 355—356.

⁹⁶ Hinschius, o. c. I, 409.

⁹⁷ Hinschius, o. c. I, 413.

⁹⁸ Konstitucija Ad incrementum decoris je, izvzemši uvod in konec, razdeljena v 146 členov, ki nosijo rimske številke. Členi so združeni v poglavja. Konstitucijo tako citiram, da navedem za besedo Ad incrementum številko člena.

posebnega prelatskega kolegija. Assessor oziroma secretarius je prvi prelat v kongregaciji. Če je kongregaciji za prefekta papež, ima ta prelat naslov assessor, sicer secretarius. Nekateri od njih so posvečeni škofje oziroma nadškofje. Vsi pa imajo prednost pred vsemi drugimi prelati izvzemši prelato di fiocchi. Le krajevni škofje in metropolitani imajo v svojih škofijah in pokrajinah prednost pred njimi. Med njimi imajo prednost oni, ki imajo škofovsko posvečenje, pred tistimi, ki ga nimajo; ceteris paribus gre asesorjem prednost pred sekretarji. Vsi imajo naslov ekscele⁹⁹. Durante munere jim pripadajo privilegiji pravih apostolskih protonotarjev¹⁰⁰; če jim služba premine, pa protonotarjev ad instar. Imenuje jih papež z brevejem¹⁰¹.

9. Kolegiji prelatov. — V rimski prelaturi se je razvilo s časom pet kolegijev pravih prelatov, namreč kolegij škofov solio pontificio assistentium, kolegij apostolskih protonotarjev, kolegij prelatov avditorjev Rimske rote, kolegij prelatov klerikov apostolske kamere in kolegij prelatov votantov in referendarjev apostolske signature. Od teh petih kolegijev je prvi postal zgolj častni kolegij, kakor bomo pozneje videli. Ostali štirje pa še sestojijo iz pravih prelatov. V konstituciji Ad incrementum decoris je govor le o teh štirih kolegijih. Precedenčni red med njimi je tako določen, da gre prvo mesto kolegiju pravih apostolskih protonotarjev, drugo kolegiju avditorjev, tretje kolegiju prelatov klerikov apostolske kamere in četrto kolegiju votantov, katerim so pridruženi referendarji. Vsakemu kolegiju predseduje dekan, ki je primus inter pares.

Vsi prelato, za katere velja konstitucija Ad incrementum decoris, nosijo prelatsko obleko, ki je določena za hišne prelato (praelati domestici); imenujejo se po obleki tudi prelato di mantelletta¹⁰². Službena prelatska obleka je dvojna: prva »di formalità« se nosi pri sv. funkcijah, druga »piano« pa sicer. Obleka »di formalità« constat veste talari violacei¹⁰³ coloris ex lana vel serico, iuxta anni tempora, cum cauda, numquam tamen explicanda; reflexus in manicis (paramano, zavihek na rokavu), margines vestis nec non mantelletti torulus (filettatura, obšiv), ocelli (gumbnice) et globuli (gumbi) erunt serici et rubini coloris. Zona cum nappis (čopi) erit serica et violacea; violacea quoque erunt collare et caligae. Calceamenta fibulis erunt ornata. Bireto omnino nigro flocculus imponetur violacei coloris et pileo, etiam nigro, circumducetur chordula violacea cum flocculo eiusdem

⁹⁹ Latinsko se glasi njihov naslov: Excumus ac Revmus D. N. N. Assessor (vel Secretarius) Sacrae Congregationis N.; italijansko pa: Sua Eccellenza Rev.ma Monsignore N. N. Assessore (Segretario) della Sacra Congregazione N. (Ad incrementum XII).

¹⁰⁰ Našteti so v Ad incrementum XLI—XLIX.

¹⁰¹ Cfr. Ad incrementum XI—XXI.

¹⁰² Mantelletta je vijoličen plašč, brez rokavov, ki ga nosijo prelato povrh roketa. Od njega se loči mantellone, to je daljši vijolični plašč za tajne komornike. Po njem se prelato nižjega reda imenujejo tudi prelato di mantellone.

¹⁰³ Kakšna vijolična barva se sme vzeti, je predpisano v dekretu ceremonialne kongregacije z dne 24. junija 1933 (AAS 1933, 341—342); dekretu so priloženi tudi vzorci.

coloris¹⁰⁴. Rocchettum opere phrygio seu reticulato (pizzo, čipke) ornabitur, cui si quid supponatur in manicis (transparente), eiusdem coloris esse debebit ac reflexus vestis.¹⁰⁵ Prelatska obleka »piano«, ki je določena za ostale funkcije, »constat veste talari nigra sine palliolo (vulgo pellegrina), cum torulo, ocellis et globulis rubini coloris; zona cum laciniis (frange) erit violacea et iterum erunt violacea collare, caligae et pallium talare sericum (ferraiolone). Calceamenta habebunt fibulas, pileus chordulam violaceam, firmis quae supra constituta sunt de Protonotariis Apostolicis.«¹⁰⁶

V naslednjem naj na kratko orišem posamezne kolegije prelatov.

10. Kolegij patriarhov, nadškofov in škofov solio pontificio assistentium. — V papeški kapeli gre temu kolegiju prvo mesto za kardinalskim kolegijem; spada tudi k papeškemu dvoru. L. 1934 je štel kolegij 7 patriarhov, 76 nadškofov in 82 škofov ter tajnika.

Prve početke tega kolegija moremo videti v zboru klera in v stalni sinodi škofov, ki sta bila v Rimu pri papežu že zelo zgodaj. Še v 19. stoletju so naštevali škofe, ki bivajo (rezidirajo) v Rimu, kot posebno vrsto prelatov¹⁰⁷. Že v 11. stoletju pa se dobi ime *episcopi assistentes papali solio*¹⁰⁸. Škofje v Rimu so namreč imeli pri papeški liturgiji posebno mesto; to čast so začeli papeži podeljevati tudi škofof zunaj Rima, podobno kot so zunanje škofe sprejemali v rimski kardinalski kolegij. V 16. stoletju so imeli ti škofje obširne privilegije¹⁰⁹, danes le častne pravice, tako zlasti mesto zelo blizu papeževega prestola (odtod njihov naziv) in naslov *comes romanus*¹¹⁰.

11. Apostolski protonotarji. — Že zgoraj so bili omenjeni notarji, ki so bili združeni po zgledu državnih notarjev v poseben kolegij, ki mu je stal na čelu *primicerius*. Bilo je teh notarjev sedem, za vsak rimski okraj eden. Sčasoma se je število teh notarjev povečalo, prvotnih sedem pa je dobilo ime *protonotarii*¹¹¹. Postali so odlični člani rimske prelature; do Pija II. (l. 1459) so imeli prednost pred škofi. Njihov posel je bil: izdelovati važnejše papeške dokumente in voditi zapisnik na koncilih in v javnih ter na pol javnih konzistorijih. Mesto apostolskih protonotarjev je bilo zelo častno in združeno z mnogimi privilegiji. Čast apostolskega protonotarja so začeli¹¹² podeljevati papeži tudi osebam, ki niso bile sprejete v kolegij protonotarjev. Prave protonotarje so imenovali *participantes*, ostale pa *extraordinarii*, *honorarii*, *titulares*. Do papeža Pija X. so razlikovali tri vrste protonotarjev, namreč *participantes*, *ad instar participantium* in *titulares*. Pij X. pa je z motuproprijem *Inter multiplices* z dne 21. fe-

¹⁰⁴ Pri apostolskih protonotarjih so omenjeni čopi in obšivi rdeče barve (*Ad incrementum VII*).

¹⁰⁵ *Ad incrementum VII*.

¹⁰⁶ *Ad incrementum IX*.

¹⁰⁷ Bangen, o. c. 54; Hinschius, o. c. I, 388.

¹⁰⁸ D Th C III/2, 1964.

¹⁰⁹ Našteti so v breviju Julija II., *Romanus pontifex* z dne 6. apr. 1551.

¹¹⁰ D Th C III/2, 1964.

¹¹¹ Po Hinschiusu, o. c. I, 442 se je to zgodilo v 14. stoletju, po mnenju drugih pa že v 10. stoletju (D Th C III/2, 1965).

¹¹² Začetek postavljajo v različne dobe od 10. do 14. stoletja (Hinschius, o. c. I, 443).

bruarja 1905¹¹³ razdelil protonotarje v štiri vrste, ki se imenujejo: protonotarii apostolici de numero participantium, p. a. supranumerarii, p. a. ad instar participantium in p. a. titulares. Vrste so ostale tudi po konstituciji *Ad incrementum decoris*.

a) Kolegij protonotarjev de numero participantium šteje sedem članov; imenovani so s papeškim brevejem. Njih naloga je takole označena: »Ad collegium protonotariorum pertinet, excepto tempore Sedis Vacantis, officium exarandi praecipua Sedis Apostolicae acta, nec non Consistoriorum publicorum et semipublicorum atque Conciliorum Generalium. Item exarandi acta cum novi Cardinales suos Titulos vel Diaconias in possessionem accipiunt et in aliis quibusdam casibus peculiaribus. Quattuor ex Protonotariorum Collegio semper intersunt Canonizationibus, Conciliis, Consistoriis publicis et semipublicis apud Solium Pontificis ut horum acta pro sua quisque parte exarent.«¹¹⁴ Eden apostolski protonotar je praelatus officialis obredne kongregacije, da vrši notarske posle pri beatifikacijskih procesih. Po dva apostolska protonotarja podpišeta namesto starih »abbreviatores de parco maiore«¹¹⁵ vse papeške bule, ki jih izda apostolska kancelarija. Apostolski protonotarji vrše še nekatere druge posle¹¹⁶.

Pravi apostolski protonotarji imajo različne častne privilegije¹¹⁷, tako pravico nositi prelatsko obleko s posebnimi distinkcijami, rabiti pontificalia¹¹⁸, imeti privatni oratorij in maševati na prenosnem oltarju; v precedenčnem redu jim gre mesto neposredno za asesorji in sekretarji kongregacij. Kolegij ima tudi pravico imenovati vsako leto enega titularnega protonotarja.

Ako ap. protonotar po 10 letih izstopi iz kolegija, pa ni pomaknjen v višji čin, mu gredo pravice pravega apostolskega protonotarja še 5 let, potem pa protonotarja ad instar. Če pa je bil manj kot deset let član kolegija, postane takoj protonotar ad instar. Upokojeni protonotar (emeritus) ohrani častne pravice¹¹⁹.

b) Protonotarii supranumerarii. Protonotarji te vrste nikoli ne postanejo privatne osebe kot take, temveč le ka-

¹¹³ Fontes III, 633—647.

¹¹⁴ *Ad incrementum XXXI*.

¹¹⁵ *Extravagantes communes* (c. 3, 1, 3; c. 13, 3, 2) omenjajo abbreviatores kot pomočnike protonotarjev, ki izdelujejo kratke osnutke (minutae, odtod minutantes — konceptni uradniki) za papeške bule. Že v 14. stoletju so se abbreviatores delili v abbreviatores de parco maiore in de parco minore. Ime imajo od prostora, ki je bil z mrežo ograjen (parco). Abbreviatores de parco maiore so sčasoma postali zelo vplivni uradniki (Hinschius, o. c. I, 443). V 19. stoletju je bil collegium abbreviatorum, ki je štel 11 članov z dekanom v službi apostolske kancelarije (Bangen, o. c. 449); danes ta kolegij več ne obstoja.

¹¹⁶ *Ad incrementum XXXI—XXXVII*.

¹¹⁷ Našteti so v *Ad incrementum XXXVIII—LII* in v motupr. Pija X. *Inter multiplices* 5—9; 59—60. Durante munere imajo privilegije in insignije pravih ap. protonotarjev tudi apostolski vikarji in prefekti (kan. 308) in apostolski administratorji (kan. 315), ako nimajo škofovskega posvečenja, toda le durante munere in pa v lastnem teritoriju.

¹¹⁸ Prepovedana pa jim je uporaba trona in pastorala.

¹¹⁹ *Ad incrementum XXVIII*.

noniki treh rimskih patriarhalnih bazilik (lateranske, vatikanske in Maria Maggiore) in kanoniki pri naslednjih katedralah: Concordia, Firenze, Gorica, Padova, Palermo (metropolitanska), Palermo (Cappella Papale), Treviso, Videm (Udine) in Benetke¹²⁰. Kanoniki pri rimskih bazilikah postanejo protonotarji za trajno, kanoniki pri ostalih naštetih cerkvah pa le durante munere. Ne postanejo pa vsi imenovani kanoniki eo ipso protonotarji, temveč le, če so bili imenovani za hišne prelate in so opravili predpisano prisego¹²¹. Častni privilegiji teh protonotarjev so naštetih v Pijevem motupropriju *Inter multiplices* nn. 13—41, 80. Tako nosijo prelatsko obleko kot pravi protonotarji, uporabljajo pontificalia, a po drugačnem obredu kot pravi protonotarji ali pa škofje¹²², in zunaj svoje škofije, razen rimskih kanonikov, smejo pontificirati le po obredu, ki je predpisan za protonotarje ad instar. Uporaba mitre je omejena¹²³. »Protonotarius supranumerarius defunctus efferi aut tumulari cum Mitra non poterit, neque haec eius feretro imponi.«¹²⁴

c) *Protonotarii ad instar*. K besedi ad instar je treba dostaviti *participantium*; izraz sam pomeni toliko kot *supranumerarii*. Omenjajo pa se ti protonotarji, ki so uživali le častne privilegije pravih protonotarjev, a niso tvorili posebnega kolegija, že v 16. stoletju. Pozneje so se škofje zelo pritoževali nad njimi in Pij IX. jim je l. 1872 precej omejil privilegije¹²⁵, Pij X. pa jih je zopet potrdil in ostali so v veljavi še danes. Privilegije našteva motupr. *Inter multiplices* nn. 42—58, 80.

Protonotarji ad instar postanejo asesorji ali sekretarji kongregacije ali pravi ap. protonotarji, ako jim premine njih služba, dalje oni, ki jih papež za take imenuje, in končno durante munere kanoniki pri cerkvi S. Maria ad Martyres v Rimu in pri katedralah v Bologni, Cagliariu, na Malti in v Ostrogonu¹²⁶.

Protonotarji ad instar nosijo prelatsko obleko in uporabljajo pontificalia po obredu, ki je za nje določen¹²⁷, in imajo še nekatere druge častne privilegije kot zgoraj omenjeni protonotarji.

č) *Protonotarii titulares seu honorarii*. Častni protonotarji so durante munere generalni vikarji (kan. 370, § 2) in kapitularni vikarji (kan. 439), dalje kanoniki nekaterih kapitljev in tisti, ki jih je imenoval papež ali kolegij apostolskih protonotarjev¹²⁸.

¹²⁰ Cfr. *Annuario pontificio* 1934 (Cappella Pontificia), str. 723 nsl.

¹²¹ Tako je določil že Pij X. »Verum cum eadem (= privilegia) collective coetui Canoniorum conferantur. Canonici ipsi tamquam singuli iis uti nequibunt, nisi praelati urbani fuerint nominati, et antea suae ad canonicatum vel dignitatem promotionis et auspicae iam possessionis. . . testimonium collegio protonotariorum participantium exhibuerint; coram ipsius Collegii decano vel per se vel per legitimum procuratorem fidei professionem et fidelitatis iusiurandum de more praestiterint (*Inter multiplices*, 34).

¹²² Cfr. *Inter multiplices* 27—29 in 6—9.

¹²³ *Inter multiplices*, 36.

¹²⁴ *Inter multiplices*, 37.

¹²⁵ D Th C III/2, 1966.

¹²⁶ *Ad incrementum LVI* in *Cappella pontificia* v *Annuario pontificio*.

¹²⁷ *Inter multiplices*, 47.

¹²⁸ *Ad incrementum LVIII*.

Častni protonotarji so prelati extra urbem; niso pa papeški familiares, zato ni njih prelatska obleka vijolične barve in ne sme imeti nikakih vijoličnih ali drugobarvnih distinkcij; zato se tudi imenujejo »črni« protonotarji¹²⁹. V rimski kuriji ne smejo nositi prelatske obleke. Zunaj Rima pa »in sacris functionibus rite utuntur habitu praelatio, nigri ex integro coloris, idest veste talari, etiam, si libeat cum cauda (numquam tamen explicanda), zona serica cum duobus flocculis a laeva pendentibus, rochetto, mantelletto et bireto, absque ulla horum omnino parte subsutum aut ornatum alterius coloris ferente.«¹³⁰ Pontifikalij ne morejo uporabljati, imajo pa nekateri častne privilegije¹³¹.

12. Kolegij prelatov avditorjev Rimske rote. — Avditorji so sodniki Rimske rote. Uredil je Rimsko roto prvič pap. Janez XXII. l. 1326¹³²; njegov naslednik Benedikt XII. je imenoval l. 1335 avditorje za papeške familiare in prelato in jim podelil »parte di palazzo« in pravico »ad panem honoris«¹³³. Sodišče Rimske rote je bilo za srednjeveško jurisprudenco velikega pomena (asylum iustitiae). O avditorjih pravi papež Pij XI. v konstituciji Ad incrementum decoris: »Romanae in iure dicundo sapientiae, quae christiana iustitia est illustrata, tanquam germani heredes per tot saecula claruerunt.«¹³⁴ Dobivali so avditorji vedno več privilegijev. Zanimiv je njih liturgični privilegij, ki jim ga je podelil papež Pij II. l. 1458¹³⁵, da so subdiakoni pri liturgičnih funkcijah, ko jih izvršuje papež sam; dekan rote je takrat minister ad mitram vel tiaram, prelati votanti signature pa akoliti¹³⁶. Rota je dobila l. 1934 poseben zakon in pravilnik¹³⁷.

Tu govorimo o avditorjih le, v kolikor spadajo k prelaturi. Njih privilegije našteva Ad incrementum LXXI do LXXXIII. Avditorji nosijo prelatsko obleko, pri sodnem poslovanju še togo in doktorski biret z rdečim obšivom in čopom. Izvrševati morajo pontificalia kot pravi apostolski protonotarji. »Facultatem habent eos retinendi legendique libros prohibitos qui de iure tractant, et permittendi ut huiusmodi libros legant qui eorum studia adiuvant.«¹³⁸

13. Kolegij klerikov apostolske kamere. — O zgodovinskem razvoju apostolske kamere in o klerikih apostolske kamere je bil že zgoraj govor. Do začetka 19. stoletja je štel kolegij 12 prelatov

¹²⁹ D Th C III/2, 1967.

¹³⁰ Inter multiplicis, 64.

¹³¹ Cfr. Inter multiplices, 59—76.

¹³² Z bulo Ratio iuris exigit (cfr. Hinschius, o. c. I, 394; Bangen, o. c. 293).

¹³³ D Th C III/2, 1968.

¹³⁴ AAS 1934, 498.

¹³⁵ D Th C III/2, 1968.

¹³⁶ Papež Pij XI. naglašava v konst. Ad incrementum decoris tesno zvezo med sodstvom in svečeništvom: »iuris dicundi munus . . . quod itidem nobilissimum est sacerdotium« (AAS 1934, 497). »Romanae Rotae Auditores et Votantes Signaturae, quippe qui impensius iustitiae negotiis incumbant, arctiorem etiam in Pontificali Liturgia partem habent, ut Subdiaconi alii, alii vero ut Acolythi« (AAS 1934, 499). — Liturgične funkcije našteva Ad incrementum LXXVII—LXXXIX.

¹³⁷ Normae s. Romanae rotae tribunalis (AAS 1934, 449—491). (BV 1935, 77—80).

¹³⁸ Ad incrementum LXXX.

klerikov, 9 od teh je imelo naslov praeses, ker so vodili posamezne oddelke, danes bi rekli ministrstva v papeževi državi. *Commissarius armorum* je bil vojni minister; *praefectus annonae* je skrbel za žito; *praefectus grasciae* za meso in mast; *praefectus viarum* za ceste; *praefectus archivii* za arhiv (nadzoroval je tudi pobiranje taks); *praeses zecchae monetarum* je skrbel za denarstvo; *commissarius maris* za utrdbe na morskem obrežju; *praeses riparum et aquarum* za plovbo po rekah in za vode, in *praeses carcerum* je nadziral ječe. Ostali trije člani so nadzirali proračun in upravljali papeške fevde¹³⁹. V 19. stol. se je število klerikov znižalo na 8, upravo papeške države pa so prevzela ministrstva.

Kolegij šteje danes osem prelatov, po službi najstarejši je dekan¹⁴⁰. Njihova naloga je »iuvare Eminentissimum Cardinalem Camerarium in curandis et administrandis bonis et iuribus temporalibus Sanctae Sedis, praesertim tempore Sedis vacantis«¹⁴¹. Dalje vrše razne funkcije po papeževi smrti, dokler je apostolski sedež izprazen¹⁴². Nosijo prelatsko obleko in imajo razne privilegije¹⁴³. V precedenčnem redu jim gre mesto za avditorji rote.

14. Prelati votanti in referendarji apostolske signature. — Referendarji se omenjajo že v 12. stoletju¹⁴⁴. Bili so to uradniki v papeški kuriji, ki so papežu pripravljali rešitve različnih prošelj in prizivov in mu jih predlagali v podpis (signature). Ime in ustanova referendarjev je vzeta z bizantinskega dvora¹⁴⁵. Prvotno so bili referendarji pristojni neločeno tako za dispense in prošnje kot za sodne zadeve. Sredi 16. stoletja pa se kompetenca za stalno razdeli in imamo referendarje *signature gratiae* in referendarje *signature iustitiae*¹⁴⁶. Referendarji so dobili številne privilegije in tudi njih število je naraslo; Sikst V. pa je določil l. 1586, da bodi le 100 referendarjev; sedemdeset naj jih pripada *signaturi gratiae*, trideset pa *signaturi iustitiae*¹⁴⁷. Uvedel pa se je običaj, da je od omenjenih trideset referendarjev *signature iustitiae* dejansko poslovalo le 12

¹³⁹ Hinschius, o. c. I, 412; D Th C III/2, 1964.

¹⁴⁰ Ad incrementum LXXXVI.

¹⁴¹ Ad incrementum XCVII.

¹⁴² Sodelujejo pri ugotovitvi papeževe smrti; napravijo listino o papeževem pokopu; čuvajo konklave itd. (Ad incrementum XCVII—CIV).

¹⁴³ Imajo pravico do privatnega oratorija in pravico maševati na portatilu. Ne morejo pa uporabljati pontificalia. »In functionibus pontificalibus D. N. Papae, Decanus vel alius e Collegio Clericorum Camerae tradit gremiale. In benedictione Rosae aureae quae dicitur, Decanus vel alius e Clericis R. C. A. eam sustentat et custodit. Similiter in nocte Natalis Domini sustentat Ensem et magnum Pileum (Stocco e Berrettone) cum a Summo Pontifice his insignibus benedictio datur. Assistunt vero sollemni benedictioni Agnorum Dei et intersunt quoque binae promulgationi universalis iubilaei« (Ad incrementum XC).

¹⁴⁴ Cfr. Hinschius, o. c. I, 416.

¹⁴⁵ L. 2, C 1, 50; novell. Just. 10. iz leta 535.

¹⁴⁶ Hinschius, o. c. I, 416. Prvič so se razdelili že sredi 15. stoletja; drugič pa koncem istega stoletja (Hilling, o. c. 141).

¹⁴⁷ Konstitucija Quemadmodum z dne 22. oktobra 1586, Hinschius, o. c. I, 417; Bangen, o. c. 374.

najstarejših; dobili so ime referendarii votantes. Aleksander VII. je l. 1659 združil teh dvanajst referendarjev votantov v poseben kolegij¹⁴⁸. Votanti so dobili za razliko od navadnih referendarjev nekakšno jurisdikcijo, ker je bil kardinal prefekt, ki je načeloval signaturi iustitiae, vezan na njihovo mnenje (votum, od tod votant). Sej referendarjev votantov so se udeleževali s posvetovalnim glasom tudi ostali v Rimu bivajoči referendarji; zato so se imenovali referendarii participantes, ostali pa referendarii non participantes¹⁴⁹. Signatura gratiae je sčasoma odpadla; pristojnost signaturae iustitiae pa se je zelo spreminjala; do l. 1870 je bila kasacijsko sodišče za cerkveno državo¹⁵⁰; po tem letu ni več poslovala do Pija X., ki jo je l. 1908 zopet upostavil kot cerkveno kasacijsko in revizijsko sodišče in ji dal ime Signatura Apostolica¹⁵¹, kar je ostalo tudi v novem zakoniku (kan. 1602—1605). Pij X. je odpravil votante in referendarje in je na njih mesto postavil konzultorje, kakor so pri kongregacijah. Benedikt XV. pa je s hirografom *Attentis expositis* z dne 28. junija 1915 zopet uvedel votante in referendarje¹⁵².

Po konstituciji *Ad incrementum decoris* sestavljajo praelati votantes signaturae apostolicae poseben kolegij, ki šteje 9 članov, od teh jih je 7 de numero, dva pa sta »supranumerarii«. Votante imenuje papež izmed referendarjev. Votanti nimajo stalne plače¹⁵³. Prelati votanti imajo nalogo konzultorjev pri apostolski signaturi, oddajajo mnenje *cum suffragio consultivo*; vrše posle promotorja iustitiae in branilca zakonske vezi, izdelujejo odločbe apostolske signaturae in jih podpisujejo¹⁵⁴. Votanti so hišni prelati; imajo posebno mesto v papeški kapeli in nekatere druge privilegije¹⁵⁵.

Prelati referendarji ne tvorijo posebnega kolegija. Kot konzultorji oddajajo svoje mnenje pri apostolski signaturi in vrše posle, ki so naštetih v *Appendice ad regulas servandas in iudiciis apud supremum signaturae apostolicae tribunal*. Imajo podobne častne privilegije kot votanti. Pri papeških funkcijah nosijo baldahin, pod katerim gre papež, votanti pa opravljajo službo akolitov¹⁵⁶.

15. Hišni prelati (praelati domestici). — Oziraje se na papeški dvor, se dele prelati v palatinske, o katerih je bil govor zgoraj, in v hišne prelate. Slednji se imenujejo latinsko *praelati domestici*, *antistites urbani*, *antistites domus pontificis maximi*; po obleki, ki je njim lastna, se imenujejo tudi prelati di mantelletta. Omenjeno je bilo, da imajo vsi zgoraj naštetih kolegiji in razredi prelatov čast in privilegije hišnih prelatov; izjema so le častni apostolski protonotarji,

¹⁴⁸ Konstitucija *Inter ceteras* z dne 13. junija 1659; *Hinschius*, o. c. I, 417; *Baŋgen*, o. c. 375.

¹⁴⁹ *Baŋgen*, o. c. 381.

¹⁵⁰ Cfr. *Regolamento legislativo e giudiziario pap. Gregorja XVI. iz leta 1834*.

¹⁵¹ Cfr. *Lex propria Sacrae Romanae Rotae et Signaturae Apostolicae* z dne 29. junija 1908, *AAS* 1909, 20—35.

¹⁵² *AAS* 1915, 325.

¹⁵³ *Ad incrementum CXVIII*.

¹⁵⁴ *Ad incrementum CXXV*.

¹⁵⁵ *Ad incrementum CXXVII—CXXXII*.

¹⁵⁶ *Ad incrementum CXXXIII—CXLVI*.

ki so prelati extra urbem. Poleg naštetih pa spadajo med hišne prelate tudi tisti, ki jih papež imenuje za hišne prelate. Slednji so hišni prelati v ožjem in svojskem pomenu. Hišni prelati imajo pravico nositi prelatsko obleko vijolične barve; gre jim naslov *illustrissimus ac reverendissimus* (illmo e revmo signore monsignore), mesto v papeški kapeli in nekateri drugi privilegiji, zlasti na papeškem dvoru¹⁵⁷. Prelate imenuje papež za trajno z apostolskim brevejem.

16. Dvor. — Doslej smo govorili o različnih vrstah prelatov, o pravih prelatih in o takih, ki vsaj quoad honorem spadajo po ceremonielu med nje. Da pa bo slika o papeškem dvoru, čigar člani so prelati, popolnejša in njih mesto na njem bolj določeno, naj dostavim še nekaj podatkov o papeških dvornikih (komornikih) in kaplanih, in končno še precedenčno listo papeške kapele in dvora.

17. Komorniki (*cubicularii*; *camerieri*)¹⁵⁸. Komorniki so duhovniki in laiki; slednji imajo po uniformi dostavek »ab ense et lacerna« (di spada e cappa). Obojih je več vrst:

a) *Cubicularii intimi participantes* (*camerieri segreti partecipanti*). Sem spada devet komorniških mest, ki so bila zgoraj med palatinskimi prelati naštetja. Ti prelati so di manteletta.

b) *Cubicularii intimi ab ense et lacerna participantes* (*camerieri segreti di spada e cappa partecipanti*). Izhajajo običajno iz visokega rimskega plemstva. Njih služba na papeškem dvoru je stalna. Teh komornikov je danes pet:

Forerius maior (*foriere maggiore dei SS. PP. AA.*). *Forerius*, *furir* je beseda, vzeta iz vojaškega življenja (*Oberquartiermeister*). *Forerius maior* je poleg majordoma upravitelj palače. Dekret ceremonialne kongregacije z dne 24. julija 1934 (*AAS* 1934, 523) je odločil, da ima prednost pred poveljnikom plemiške straže.

Praefectus stabuli (*cavallerizzo maggiore di Sua Santità*). Njegova služba je razvidna iz imena.

Praefectus tabellariorum (*soprintendente generale alle poste*). Minister za pošto.

Esente delle Guardie Nobili di Servizio in pa colonello della Guardia Svizzera. Poveljnika plemiške in švicarske straže.

c) Najvišji svetni dvorni uradnik je *magister s. hospitii* (*gran maestro del S. Ospizio*); nekoč je vršil posle majordoma.

č) *Cubicularii intimi seu secreti supranumerarii* (*c. s. supranumerari di Sua Santità*). Imenujejo se tudi prelati di mantellone, po obleki, ki je značilna za to nižjo vrsto prelatov. Njih število ni določeno. Njih imenovanje je zgolj častno. Imenovani so z biljetom državnega tajništva in sicer začasno, za dobo dokler živi papež, ki jih imenuje. Po papeževi smrti se njih imenovanje obnovi. Liturgičnih privilegijev nimajo; pač pa obleko z vijoličnimi distinkcijami in posebno mesto pri papeških avdiencah. Gre jim naslov »monsignore«.

¹⁵⁷ D Th C III/2, 1971—1972.

¹⁵⁸ D Th C III/2, 1972—1976.

d) *Cubicularii intimi seu secreti ab ense et lacerna supranumerarii* (c. s. di spada e cappa di sua Santità supranumerari). So plemiči tako iz Rima kot od drugod. Če so v Rimu, opravljajo s pravimi komorniki komorniško službo.

e) *Cubicularii honoris* (camerieri d'onore). To so častni komorniki. Dele se v tri vrste: α) Navadni častni komorniki, italijansko *camerieri d'onore in abito paonazzo* (»v vijolični obleki«). Imajo obleko kot tajni komorniki in tudi častne privilegije ter dostop v anticamera honoris, ne pa v anticamera secreta. Imenovani so začasno, kot tajni komorniki supranumerarii. Čast teh komornikov pripada tudi kanonikom metropolitanske cerkve v Aristaņu. β) *Cubicularii honoris extra Urbem* (camerieri d'onore »extra Urbem«). Ustanovil je te komornike papež Pij VI.¹⁵⁹ Spadajo k papeževemu dvoru, gre jim naslov monsignore kot ostalim komornikom in tudi njih obleka, toda v Rimu je ne smejo nositi. Zunaj Rima jo pa morejo nositi in morejo tudi vršiti komorniške posle. γ) *Cubicularii honoris ab ense et lacerna*. V to komorniško vrsto morejo biti sprejeti tudi neplemiči.

18. Papeški kaplani. — Prvotno so bili papeški kaplani nekakšni osebni tajniki papeževi. Ker so bili blizu papeža, je bilo seveda njihovo mesto častno; dobili so razne privilegije. Častne pravice papeških kaplanov so kakor pri prelatih in komornikih začeli podeljevati tudi osebam, ki niso imele dvorne službe. Razvrstili so papeške kaplane v več razredov. Danes obstoje:

a) *Cappellani secreti*. Ti so dejansko v službi kot papeževi osebni tajniki. Imajo naslov monsignore in prelatske privilegije. Prvi tajni kaplan se imenuje *caudatarius pontificalis*, drugi pa *cruciger*.

b) *Cappellani secreti honoris in Urbe*, c) *Cappellani honoris extra Urbem*. Ločita se ti dve vrsti častnih tajnih kaplanov po tem, ali smejo nositi častni kaplani svoje znake tudi v Rimu ali le zunaj njega, podobno kot je to pri častnih komornikih. Oboji imajo naslov monsignore in častne privilegije pravih tajnih kaplanov.

č) *Clerici secreti*. Njim je izročena skrb za privatno papeževo kapelo. Imajo naslov monsignore in obleko tajnih komornikov. Tudi nje imenuje majordom z biljetom.

d) *Cappellani communes*. Razdeljeni so v dve vrsti: v *participantes* in *supranumerarii*. Oboji so v službi pri papeški zasebni kapeli. Imajo naslov monsignore.

e) Med papeške kaplane v širšem pomenu spadajo še: *spovednik papeškega dvora* (*confessore della famiglia*), ki je vedno član servitskega reda¹⁶⁰; dalje tako zvani *apostolski pridigar* (*predicatore apostolico*), ki ima v adventu in v postu pridige pred papežem, kardinali in dvorom. Mesto ap. pridigarja

¹⁵⁹ D Th C III/2, 1975.

¹⁶⁰ D Th C III/2, 1977.

je ustanovil Pavel IV. (1555—1559). Pij V. je izročil to službo jezuitom; njegovi nasledniki pa so jo poverjali redovnikom različnih redov. Od papeža Benedikta XIV. dalje opravlja to službo vedno kapucin¹⁶¹. Končno spada sem še pomočnik zakristana (subsacrista).

f) Važno vlogo na dvoru in v kapeli imajo papeški ceremoniarji, ki tvorijo poseben kolegij »dei maestri delle ceremonie pontificie«. Imajo stopnjo tajnih komornikov in so hkrati tudi konzultorji ceremonialne kongregacije.

19. Familia Pontificis¹⁶². — Prelati tako palatinski kot hišni, dalje komorniki in papeški kaplani ter še nekatere druge osebe (razni uslužbenci) spadajo k papeškemu dvoru (familia), čigar razvoj je bil že zgoraj očitno. Vrstni red članov papeškega dvora je tale:

1. Palatinska kardinala (datar in državni tajnik).
2. Palatinski prelati (štirje; prim. zgoraj točko 6, II).
3. Magister S. Hospitii (je najvišji svetni dvorni uradnik; prim. točko 17 c).
4. Pravi tajni komorniki (partecipanti; 10 mest; prim. točko 6, III).
5. Pravi svetni tajni komorniki (c. s. di spada e cappa partec.; po številu 5; prim. točko 17 b).
6. Hišni prelati (praelati domesticci, antistites urbani):
  - a) Kolegij patriarhov nadškofov in škofov asistentov papeškemu prestolu (prim. točko 10).
  - b) Apostolski protonotarji (participantes; supranumerarii in ad instar; prim. točko 11, a—c).
  - c) Kolegij avditorjev Rimske rote (prim. točko 12).
  - č) Kolegij prelatov klerikov apostolske kamere (prim. točko 13).
  - d) Kolegij votantov apostolske signature (prim. točko 14).
  - e) Škofje, ki so bili kot prelati izbrani za škofo.
  - f) Kanoniki iz Pize.
  - g) Imenovani hišni prelati (proprie dicti; prim. točko 15).
7. Plemiška straža (guardie nobili pontificie)¹⁶³.
8. Kolegij papeških ceremoniarjev (prim. točko 18 f).
9. Tajni komorniki »izven števila« (supranumerarii; prim. točko 17 č).
10. Svetni tajni komorniki izven števila (di spada e cappa sup.; prim. točko 17 d).
11. Častni komorniki v vijolični obleki (prim. točko 17 e, α).
12. Častni komorniki extra Urbem (prim. točko 17 e, β).
13. Svetni častni komorniki (prim. točko 17 e, γ).
14. Štab in višji častniki: a) švicarske straže (della

¹⁶¹ D Th C III/2, 1977—1978.

¹⁶² Cfr. Annuario pontificio 1934, 739—747.

¹⁶³ Sedanja plemiška straža je ustanovil šele Pij VII. v začetku 19. stoletja. Izbira se iz rimskega plemstva. Šteje okrog 50 plemičev. Znane so »srebrne trombe« te straže (D Th C III/2, 1980).

guardia svizzera pontificia)¹⁶⁴; b) palatinske straže (della guardia palatina d'onore)¹⁶⁵; c) papeške žandarmerije (della gendarmeria pontificia)¹⁶⁶.

15. Tajni papeški kaplani (prim. točko 18 a).
16. Častni tajni papeški kaplani (prim. točko 18 b).
17. Častni tajni papeški kaplani extra Urbem (prim. točko 18 c).
18. Tajni kleriki (prim. točko 18 č).
19. Navadni kaplani (communes) in sicer participantes in supranumerarii (prim. točko 18 d).
20. Apostolski pridigar (prim. točko 18 e).
21. Dvorni spovednik (prim. točko 18 e).
22. Papežev zdravnik.
23. Papeževi »strežaji« (aiutanti di camera). To so laiki, ki so v osebnih papeževih službi (komorniki). V službi imajo vijolično obleko; v pap. kapeli »cappam« iz rdeče svile. Imajo naslov palatinskega grofa in viteza zlate ostroge¹⁶⁷.
24. Tajni stolnik (scalco segreto). Skrbi za papeževe »materialne« zadeve¹⁶⁸.
25. Decano.

26. Bussolanti. To so uslužbenci, ki pri avdiencah sprejemajo udeležence in jih spremljajo po dvoranah, dokler jih ne izročijo službujočemu častnemu komorniku. Vrše tudi druge posle. Nosijo n. pr. tako zvano sedia gestatoria (sedež na nosilih za papeža). Njih obleka je rdeče barve. Dele se bussolanti v dve vrste: v participantes in supranumerarii. Ime imajo od »bussola di Damaso«, ki je pri vratih v prvi predsobi (anicamera)¹⁶⁹.

20. **Cappella Pontificia**¹⁷⁰. — Izraz je prvotno pomenil, kakor je bilo že zgoraj omenjeno, prostor, kjer se je papež oblekel ob slovesnostih v liturgična oblačila. Potem je pomenil liturgične funkcije in končno vse tiste osebe, ki sodelujejo pri liturgičnih funkcijah, ki jih papež slovesno izvršuje ozir. jim asistira, ali jim gre po ceremonielu pri njih določeno mesto (»ordo sedendi in cappella«). Spadajo pa k tej kapeli odličniki duhovskega stanu in svetni papeški familiares in predstojniki nekaterih redov (ordines). Ustanova papeške kapele se ne ujema s papeško familijo ne pojmovno ne po članih. Pripada pa nekaterim udeležencem mesto v pap. kapeli radi dostojanstva, ki ga imajo, drugim pa radi tega, ker so člani določenega kolegija. Slede pa si kolegiji in dostojanstveniki v papeški kapeli v sledečem vrstnem redu:

¹⁶⁴ Švicarska straža je nastala v začetku 16. stoletja. Prvotno je štel 200 stražnikov; sredi 17. stoletja 300, pred sto leti zopet 200, od Leona XIII dalje pa 70 mož (D Th C III/2, 1981).

¹⁶⁵ Je nekaka milica, ki se sestoji iz prostovoljcev; nastopi le ob slovesnostih (D Th C III/2, 1981).

¹⁶⁶ Skrbi za varnost v cerkvi sv. Petra in v Vatikanu (D Th C III/2, 1981).

¹⁶⁷ D Th C III/2, 1979.

¹⁶⁸ Ta služba se omenja že za pap. Nikolaja III. (1277), D Th C III/2, 1979.

¹⁶⁹ D Th C III/2, 1979.

¹⁷⁰ Cfr. Annuario pontificio 1934, 723—736.

1. Kardinalski kolegij. V njem samem pa je precedenca določena po redu, ki mu kardinal pripada (škof, presbiter, diakon), in po starosti.

2. Kolegij patriarhov, nadškofov in škofov asistentov papeškemu prestolu.

3. 5. 6. 7. Prelati difiochetti. Kateri so, in vrstni red med njimi je popisan zgoraj v točki 7.

4. Kneza asistenta papeškemu prestolu (principi assistenti al soglio). Od 16. stoletja pripada mesto knezov asistentov dvema znanima patricijskima družinama iz Rima, namreč Colonna in Orsini. Papež ima pri vseh ceremonijah ob svoji desni strani enega od obeh knezov¹⁷¹.

8. Notranji minister (ministro del' interno).

9. Nadškofi in škofi (če nimajo višjega dostojanstva).

10. Apostolski protonotarji. Vse našteje vrste razen titularnih protonotarjev.

11. Komendant di S. Spirito.

12. Regens apostolske kancelarije. Je prvi prelat v apostolski kancelariji, ki jo vodi kardinal »cancellarius Sanctae Romanae Ecclesiae« (kan. 260)¹⁷². Apostolska kancelarija je najstarejši urad rimske kurije; omenja se že proti koncu 4. stoletja. V srednjem veku je imela mnogo večji pomen, kot ga ima danes¹⁷³. Zato je umevno, da je njen regens dobil mesto v pap. kapeli.

13. Opat nullius iz Montecassina in opatje nullius sploh. O izrazu »nullius« je bil zgoraj govor.

14. Generalni opatje meniških redov (ordines monastici) in redovnih kanonikov (canonici regulares). Meniški redovi se imenujejo tisti redovi, ki so organizirani po zgledu benediktinskega reda. Večinoma so tudi nastali iz njega. Za to organizacijo so značilni samopravni samostani (monasteria sui iuris) in v njih »stabilitas loci«, to se pravi: redovnik se zaveže, da bo živel ne le v redu, temveč prav v tem samostanu. Poedini samostani so samostojni; vodijo jih opati kot višji predstojniki. Po več samostanov je združenih v zvezi samostanov (congregatio monastica); več zvez je združenih večkrat v višjo edinico, ki ima na čelu generalnega opata. V prvem tisočletju je bila meniška organizacija enotna. Potem pa so nastale nove tvorbe. Tako se pojavijo v 12. stoletju redovni kanoniki. Nekateri kanoniški kapitli so namreč sprejeli regulo (Avguštinovo) in tako postali kanoniki-redovniki (canonici regulares). Niso pa se združili v enoten red, temveč v več kongregacij, ena od teh so lateranski kanoniki. V papeški kapeli imajo mesto opati sledečih meniških redov in redovnih kanonikov po teje vrsti:

a) Lateranski redovni kanoniki (ali de Ss. Salvatore; reformirani ob koncu 14. stol.).

b) Kasinska zveza (benediktincev, Cassinese).

¹⁷¹ D Th C III/2, 1980—1981.

¹⁷² Poleg vodje kancelarije (regens) deluje v tem uradu še 6 oficialov.

¹⁷³ Zgodovinske podatke o ap. kancelariji gl. pri Hinschius-u, o. c. I, 432—446.

- c) Bazilijanci.
- č) Kamaldoličani (Camaldolensis congregatio; veja benediktincev, ki jo je ustanovil sv. Romuald leta 1018; ime ima po kraju Campo Amaldoli).
- d) Valombroziani (veja benediktinskega reda, ki ima ime po samostanu Vallombrosa v Toskani; njen ustanovitelj je sveti Janez Gualbert leta 1083).
- e) Cistercijani (ustanova, ki je znana zlasti po sv. Bernardu; nastala iz benediktinskega reda).
- f) Olivetanci (veja benediktinskega reda; ime ima po samostanu Monte Oliveto pri Acconi; ustanovil jo je Janez Tolomei v drugi polovici 13. stoletja).
- g) Silvestrovci (Silvestrini; veja benediktinskega reda; ime ima po ustanovitelju sv. Silvestru Gonzilinu, leta 1231)¹⁷⁴
- h) Mehitaristi (ustanovil armenski opat Mehitar l. 1701).
- i) Redovni kanoniki premonstratenci (ustanovil jih je sv. Norbert leta 1120).
- j) Reformirani cistercijani (trapisti; congregatio monastica cisterciensis reformata B. M. V. de Trappa; ustanovil jo je Armand de Rancé leta 1664)¹⁷⁵.
- k) Generalni prior čertozinov (veja trapistov, ki ima ime po samostanu Certosa).

15. Generali in generalni vikarji mendikantskih redov. Mendikantski redovi so se začeli ustanavljati v 13. stoletju. Nasproti starejšim ustanovam jih razlikuje popolno uboštvo ne le posameznih članov temveč tudi reda (vsaj prvotno in pri tako zvanih pravih mendikantih) in centralistična organizacija. V papeški kapeli imajo mesto vrhovni poglavarji teh-le beraških redov:

- a) Dominikanci (fratres praedicatores, ustanovil jih je sv. Dominik v začetku 13. stoletja).
- b) Frančiškani in sicer tri veje: observanti, konventuali in kapucini.
- c) Avguštinci; č) Discalceati Hispaniae (recollecti) in d) italijanski in francoski »scalzi« (»bosonogi«) avguštinci. Vsi trije redovi so avguštinski eremiti; ustanovljeni so bili leta 1256; za mendikante proglašeni leta 1567. V redu je bilo že v začetku več reformnih gibanj, ki so ustanovila posamezne veje reda. »Discalceati Hispaniae« ali »recollecti« ustanove posebno kongregacijo leta 1621; samostojen red pa postanejo leta 1912. Italijanski »scalzi« (ust. leta 1592) in francoski »scalzi« (ust. leta 1596) so bili že v početku zelo samostojni¹⁷⁶.
- f) Serviti (ust. leta 1240).
- g) Minimi (ust. Frančišek de Paula leta 1493).

¹⁷⁴ Historične podatke gl. Schäfer, De religiosi² 1931, 21 in v Wetzler u. Weltes Kirchenlexikon² in v Lexikon f. Theologie u. Kirche.

¹⁷⁵ AAS 1925, 64 nsl.

¹⁷⁶ Lexikon f. Theol. u. Kirche, članek Augustiner—Eremiten.

h) Mercedarci (ustanovil jih je sv. Peter Nolascus v začetku 13. stoletja).

i) Karmeličani (bosonogi; iz začetka 13. stoletja).

j) Trinitarci (bosonogi; red je bil ustanovljen za papeža Inocenca III.).

k) Redovniki tretjeredniki (terz' ordine regolare di S. Francesco; razvili so se iz Frančiškovega tretjega reda za svetne ljudi).

16. Rimski magistrat.

17. Magister S. Hospitii (prim. točko 17 c).

18. Avditorji Rimske rote (prim. točko 12).

19. Magister S. P. A. (prim. točko 6, II č).

20. Prelati kleriki apostolske kamere (prim. točko 13).

21. Prelati votanti apostolske signature (prim. točko 14).

22. Pomočnik magistra S.P.A. (compagno del Maestro).

23. Kolegij papeških ceremoniarjev (prim. točko 18 f).

24. Pravi tajni komorniki (prim. točko 6, III).

25. Tajni komorniki »izven števila« in častni komorniki v »vijolični« obleki (prim. točko 17 č in 17 e, α).

26. Kolegij konzistorialnih advokatov. Omenjajo se že sredi 14. stoletja in so najbrž nasledniki starih defensores, ki so bili zgoraj omenjeni. Od Siksta IV. dalje jih je redno 12. Vršili so podobne posle kot stari defensores; bili so torej zagovorniki in pravobranilci¹⁷⁷. Danes poslujejo kot proprii et nativi advocati pri Rimski roti¹⁷⁸.

27. Tajni papeški kaplani in častni tajni kaplani (prim. točko 18 a, b).

28. Tajni papeški kleriki (prim. točko 18 č).

29. Generalni prokuratorji mendikantskih redov. O generalnem prokuratorju določa kan. 517: »negotia propriae religionis apud Sanctum Sedem pertractet.« Je torej zastopnik svojega reda pri sv. stolici.

30. Apostolski pridigar.

31. Dvorni spovednik.

32. Kolegij prokuratorjev Sacrorum Palatiorum Apostolicorum (SS. PP. AA.). Prokuratorji so zastopniki strank. V Cerkvi se prokuratorji že od nekdanj razlikujejo od advokatov, ki so pravni pomočniki strank. Bilo je več vrst prokuratorjev. Že v 14. stoletju se omenja poseben kolegij prokuratorjev, kateremu je dal pozneje Pavel III. leta 1548 mesto v pap. kapeli. Ker so zastopali stranke zlasti pri roti, ki je bila »auditorium s. palatii apostolice«, pa tudi pri drugih papeških uradih, zato imajo v

¹⁷⁷ Hinschius, o. c. I, 493—494.

¹⁷⁸ Cfr. BV 1935, 79.

naslovu dostavek SS. PP. AA.¹⁷⁹. Danes morejo izvrševati pravdna dejanja pri roti¹⁸⁰. Procuratores so laiki; leta 1934 jih je bilo sedem.

33. Papeški zakristan.

34. Kanoniki treh rimskih patriarhalnih bazilik, ki jim pripada služba diakona in subdiacona pri papeških mašah.

35. Zbor pevcev (cappella musicale Pontificia; znano je ime sikstinska kapela)¹⁸¹.

36. Navadni papeški kaplani (communes).

37. Kleriki papeške kapele.

38. Vrtarji »z rdečo palico« (magistri ostiarii a virga rubea). Ime imajo od pol metra dolge rdeče palice, ki jo nosijo pri ceremonijah. Varujejo »camera dei paramenti« in papeški križ. Omenjajo se ti vrtarji že v 12. stoletju. Tvorijo poseben kolegij¹⁸².

39. Varuh tiare (custode dei Sacri Triregni). Ta naslov imaden od zgoraj omenjenih vrtarjev¹⁸³.

40. Paliconosci (mazzieri; massiers). Ime imajo od srebrne palice (mazza), ki jo nosijo pri ceremonijah oprto na desno ramo. Odgovarjajo »pedelom« po starih univerzah¹⁸⁴.

41. Sli (cursores apostolici). Njihova naloga je raznašati vabila kardinalom, poslanikom in povablencem k slavnostim v pap. kapeli. Afiširajo tudi papeške bule in dekrete sv. oficija¹⁸⁵.

21. Zaključek. Rimski prelatura je kljub raznim nerednostim, ki so se za časa renesančnih papežev v njej pokazale, bila ves čas in je še danes mogočna tvorba katoliške Cerkve. V svoji celoti odkriva sijajno organizirano centralno vodstvo Cerkve. S svojo udeležbo pri slovesnih papeških funkcijah poveličuje lepoto tega bogoslužja, ki nima primere na svetu in ki zelo globoko vpliva na vse, ki so ga kdaj videli od blizu. Papeški dvor, ki je najstarejši na svetu, je ohranil nebroj historičnih spominov. Nastal je pod vplivom rimskega cesarskega dvora in nekoliko tudi pod vplivi germanskih dvorov. Ustanove cesarskega dvora je ohranil, jih po svoje oblikoval in jih sporočil naslednjim stoletjem, ko je rimski cesarski dvor že zdavnaj preminul. Upoštevati moramo dalje, da so bili papeži nad 1000 let razmeroma mogočni evropski svetni suvereni in da je to mogočno vplivalo na duhovno stran njihovega zvanja. Papeški dvor je nastajal v južnem narodu, ki ima vse drugačen smisel za ceremonije in sijaj kot severni narodi. Marsikaj, kar se na severu občuti kot odvišna stvar ali naravnost kot otročarija, je na jugu potreba. Če vse to premislimo, sodim, da bomo gledali na rimsko prelaturu in papeški dvor bolj pravilno in razumeli, da sta ne le upravičena, temveč da imata kljub človeškim pomanjkljivostim velik pomen.

Al. Odar.

¹⁷⁹ Hinschius, o. c. I, 495.

¹⁸⁰ Cfr. BV 1935, 79.

¹⁸¹ Cfr. D Th C III/2, 1978.

¹⁸² D Th C III/2, 1981—1982.

¹⁸³ D Th C III/2, 1982.

¹⁸⁴ D Th C III/2, 1982.

¹⁸⁵ D Th C III/2, 1982.

Publikacije »Bogoslovne Akademije« v Ljubljani.

Vsem našim publikacijam smo cene znižali za 20 do 25%. Starejše letnike BV (od tretjega letnika dalje) oddajamo po 40 Din. Od nekaterih publikacij je v zalogi le malo izvodov.

I. Dela:

1. knjiga: A. Ušeničnik, **Uvod v filozofijo**. Zvezek I: Spoznavno-kritični del. 8°. (XII in 504 str.) Lj. 1921. (Razprodano.)
2. knjiga: A. Ušeničnik, **Uvod v filozofijo**. Zv. II: Metafizični del. 1. sešitek 8°. (IV in 384 str.) Lj. 1923. 50 Din. 2. sešitek 8°. (234 str.) Lj. 1924. 50 Din.
3. knjiga: F. Grivec, **Cerkveno prvenstvo in edinstvo po bizantinskem pojmovanju**. 8°. (112 str.) Lj. 1921. 20 Din.
4. knjiga: F. Kovačič, **Doctor Angelicus sv. Tomaž Akvinski**. 8°. (IV in 101 str.) Lj. 1923. 15 Din.
5. knjiga: F. Grivec, **Cerkev**. 8°. (IV in 320 str.) Lj. 1924. (Razprodano.)
6. knjiga: A. Ušeničnik, **Ontologija. Učbenik**. 8°. (60 str.) Lj. 1924. 25 Din.
7. knjiga: **Sveto pismo Novega zakona**. Prvi del: Evangeliji in Apostolska dela. Po naročilu dr. A. B. Jegliča, ljubljanskega škofa, priredili dr. Fr. Jerè, dr. Gr. Pečjak in dr. A. Snoj. Mala 8°. (XVI in 431 str.) Lj. 1925. V platno vezana knjiga 36 Din; boljše vezave po 50, 62 in 90 Din.
8. knjiga: **Acta I. Conventus pro studiis orientalibus anno 1925 in urbe Ljubljana celebrati**. 8°. (IV et 168 pag.) Lj. 1925. 25 Din; vez. 40 Din.
9. knjiga: **Sveto pismo Novega zakona**. Drugi del: Apostolski listi in Razodetje. 8°. (XVI in 349 str.) Lj. 1929. Cene kakor pri prvem delu.
10. knjiga: F. Grivec, **Vzhodne cerkve in vzhodni obredi**. 8°. (50 str.) Lj. 1930. 8 Din.
11. knjiga: J. Turk, **Breve Pavla V. Tomažu Hrenu z dne 27. nov. 1609**. 8°. (107 str.) Lj. 1930. 15 Din.
12. knjiga: Al. Odar, **Sodbe Rimske rote v zakonskih pravadah**. 8°. (99 str.) Lj. 1934. 12 Din.

II. Razprave:

1. F. Grivec, **Pravovernost sv. Cirila in Metoda**. (Razprodano.)
2. A. Snoj, **Staroslovenski Matejev evangelij** (De versione palaeoslavica Evangelii S. Matthaei. — Praemisso Summario et addito Apparatu critico in lingua latina). Lj. 1922. 8°. (34 str.) 5 Din.
3. F. Grivec, **Boljševiška brezbožnost** (De atheismo bolševismi.) Lj. 1925. 8°. (15 str.) (Razprodano.)
4. F. Grivec, **Ob 1100 letnici sv. Cirila**. Pojasnilo k apostolskemu pismu Pija XI. »Quod S. Cyrillum Thessalonicensem z dne 13. februarja 1927. 8°. (16 str.) Lj. 1927. 3 Din.
5. J. Turk, **Tomaž Hren**. 8°. (30 str.) Lj. 1928. 5 Din.
6. F. Grivec, **Mistično telo Kristusovo**. Metodična in praktična vprašanja. 8°. (17 str.) Lj. 1928. 4 Din.
7. F. Grivec, »Rerum Orientalium«. Okrožnica papeža Pija XI. o proučavanju vzhodnega krščanstva. 8°. (23 str.) Lj. 1929. 4 Din.
8. F. Grivec, **Fjodor M. Dostojevskij in Vladimir Solovjev**. 8°. 46 str. Lj. 1931. 10 Din.

Knjige se naročajo v Prodajalni Kat. tisk. dr. (prej H. Ničman), Ljubljana, Kopitarjeva ulica 2; knjige in razprave prof. dr. Grivca pa v pisarni Apostolstva sv. Cirila in Metoda, Ljubljana, Napoleonov trg 1.

»Bogoslovni Vestnik«, publikacija Bogoslovne Akademije v Ljubljani, izhaja štirikrat na leto v celotnem obsegu do 20 tiskovnih pol.

Naročnina: 50 Din za Jugoslavijo, 60 Din za inozemstvo na leto.

Urednika: prof. dr. Franc Ksaver Lukman, Ljubljana, Franciška ulica 2/1, in doc. dr. Alojzij Odar, Ljubljana, Vidovdanska cesta 9. — Njima naj se pošilja vse, kar je uredništvu namenjeno.

Uprava: Prodajalna Kat. tisk. društva (prej H. Ničman), Ljubljana, Kopitarjeva ul. 2. Njej naj se pošiljajo naročila, reklamacije in podobno.

Čekovni račun pri ljubljanski podružnici Poštne hranilnice, lastnica Bogoslovna Akademija, Ljubljana, ima št. 11903.

Oblastem odgovorna sta prof. dr. F. K. Lukman za uredništvo in izdajateljico, ravnatelj Karel Čeč za Jugoslovansko tiskarno.

Ponatisniti se smejo razprave in njih deli, ocene in drugi prispevki, ako se prej dobi dovoljenje uredništva in ako se v ponatisu navede vir.

»Bogoslovni Vestnik« quater per annum in lucem editur.

Pretium subnotationis extra regnum Jugoslaviae est Din 60.

Scripta quae sive ad directionem sive ad administrationem commentarii nostri spectant, inscribantur: »Bogoslovni Vestnik«, Ljubljana, Faculté de Théologie (Yougoslavie).